émile zola

«Oferind editorului Lacroix, în 1869, zece romane (vor fi în cele din urmă douăzeci), istorisindu „cronica naturală și socială a familiei Rougon-Macquart", Zola pune romanul în serviciul științei prin legătura formulă ce unește episoadele „sagăi" – influența eredității și mediului asupra evoluției individude conform „noilor descoperiri fiziologice" – și are în vedere, în special, „studiul celui de al Doilea Imperiu în întregime, de la lovitura de stat până în zilele noastre. Să fie întreɪpținsă în tipuri societatea contemporană, atât scelerată, cât și eroi. Să fie astfel zugrăvită o întreagă viață socială, în toate și sentimente, în miile de detalii ale moravurilor și evenimentelor. Romanul fundamental pe acesta două studii – studiul fiziologic și studiul social – va studia deci omul zilelor noastre în întregime" (E. Zola, Scrisoare lui Albert Lacroix, 1869).

Douăsprezece romane se succed din 1871 până în 1884 : **Ibtinda familiei Rougon (La fortune des Rougon), Goana după pradă (La Curée), Cucerirea orașului Plassans (La conquête de Plassans)...»**

LUMINIȚA PAȘTINA-CIUCHINDEL

ISBN 973-21-0010-9
ISBN 973-21-0008-7

editura minerva

vol. I-II, lei 16

1318

fondată în 1895 bpt serie nouă

émile zola

cucerirea orașului plassans

★★

émile zola

bpt

BIBLIOTECA ALEPH
CLUBUL CĂRȚII DIGITALE

Ilustraţia copertei: *Victor Creţeanu*

émile zola

cucerirea orașului plassans

★★

TRADUCERE DE ANGELA CISMAȘ

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1989

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

ISBN 973—21—0010—9

ISBN 973—21—0008—7

CUCERIREA ORAȘULUI PLASSANS

(Continuare)

XVII

Sănătatea Marthei îl îngrijora pe doctorul Porquier. Își păstra zîmbetul plăcut, o trata ca un doctor al înaltei societăți ce era, pentru care boala nu există niciodată, și care dădea o consultație așa cum o croitoreasă face proba la o rochie ; dar o anume gravitate a gurii lui spunea că „scumpa doamnă" nu avea doar o tuse ușoară, după cum o convingea el. O sfătui ca în zilele frumoase să se distreze, să facă plimbări cu trăsura, fără ca totuși să se obosească. Și Marthe, simțindu-se cuprinsă din ce în ce mai mult de o angoasă tulbure, de nevoia de-a da un rost nerăbdărilor ei nervoase, organiză plimbări pînă-n satele vecine. De două ori pe săptămînă, pleca după prînz într-o caleașcă veche, proaspăt vopsită, pe care i-o închiria un căruțaș din Plassans ; se ducea la vreo două-trei leghe, în așa fel încît să fie înapoi la ora șase. Visul ei era să-l ia cu sine pe abatele Faujas ; și nu consimțise să dea curs prescripției medicului decît în speranța aceasta ; dar abatele, fără a refuza pe șleau, pretexta totdeauna a fi foarte ocupat. Încît trebuia să se mulțumească cu tovărășia Olympiei și a doamnei Faujas.

Într-o după-amiază, pe cînd trecea cu Olympe prin satul Tulettes, de-a lungul micii proprietăți a unchiului Macquart, acesta o zări și-i strigă de pe tăpșanul înalt, unde erau sădiți doi duzi :

— Şi Mouret, Mouret de ce n-a venit ?

Trebui să se oprească o bucată de vreme la casa unchiului, căruia fu nevoită să-i explice pe îndelete că era bolnavă şi nu putea rămîne la cină. El voia cu orice chip să taie un pui.

— Nu-i nimic, spuse în cele din urmă. Eu tot îl tai. O să-l iei cu tine.

Şi se duse pe loc să-l taie. Cînd aduse puiul, îl întinse pe masa de piatră din faţa casei, şoptind cu încîntare :

— Ce zici de voinicul ăsta, vezi ce gras e ?

Uncheşul tocmai se pregătea să se cinstească cu o sticlă de vin, sub duzii lui, în tovărăşia unui băietan slab şi înalt, îmbrăcat în cenuşiu. Insistase ca cele două femei să stea jos, aducînd scaune, făcînd onorurile casei cu un rînjet de satisfacţie.

— Stau bine aici, nu-i aşa ?... Duzii mei sînt tare frumoşi. Vara, îmi fumez pipa la umbră. Iarna, mă aşez colo, lîngă perete, la soare... Îmi vezi legumele ? Poiata de păsări e în fund. Mai am o bucată de pămînt în spatele casei, unde am pus cartofi şi lucernă... Oh, Doamne, îmbătrînesc ; e timpul să mă bucur şi eu un pic de viaţă.

Îşi freca mîinile, întorcîndu-şi încet capul la stînga şi la dreapta şi îmbrăţişîndu-şi avutul într-o privire duioasă. Dar un anume gînd păru să-l necăjească.

— E mult de cînd nu l-ai mai văzut pe taică-tu ? întrebă pe nepusă masă. Rougon nu-i drăguţ... Ici, la stînga, ogorul de grîu e de vînzare. Dacă ar fi vrut, l-am fi cumpărat. Pentru un om ca el pe care banii îl dau afară din casă, era nimica toată. Un fleac, acolo, trei mii de franci, cred. Dar n-a vrut. Ultima oară, a trimis-o chiar pe nevastă-sa să-mi spună că nu-i acasă... Ai să vezi, n-o să le poarte noroc.

Şi repetă de mai multe ori, clătinînd din cap, cu rîsul lui cel rău :

— Nu, n-o să le poarte noroc.

Apoi se duse după pahare, voind cu orice preț să le dea celor două femei să guste din vinul lui. Era vinișorul din Saint-Eutrope, cel descoperit de el ; îl bea cu sfințenie. Marthe abia de-și muie buzele. Olympe dădu gata toată sticla. Pe urmă primi să bea un pahar cu sirop. Vinul era foarte tare, spunea ea.

— Și cu popa ăla al tău, cum merge treaba ? o întrebă dintr-o dată pe nepoată.

Marthe, uimită, șocată, îl privi fără să răspundă.

— Am auzit că nu te slăbește deloc, continuă unchesul în gura mare. La sutanele astea nu le e pe plac decît crăpelnița. Cînd mi s-au spus toate astea, am zis că așa-i trebuie lui Mouret. Doar îi spusesem... Păi eu unul mi ți l-aș da afară pe popă cît ai clipi ! Mouret n-are decît să vină să-mi ceară sfatul ; ba i-aș da și-o mînă de ajutor, dac-ar vrea. Niciodată nu le-am putut suferi pe boaitele astea... Îl știu pe unul, abatele Fenil, care are o casă de cealaltă parte a străzii ; nu-i mai bun decît ceilalți ; dar e viclean fără pereche, și asta mă distrează. Cred că nu se are prea bine cu popa al tău, nu-i așa ?

Marthe se făcuse albă ca varul.

— Doamna e sora domnului abate Faujas, spuse arătînd-o pe Olympe, care asculta curios.

— Spusele mele n-o ating pe doamna, continuă unchesul fără să se tulbure. Doamna nu s-a supărat... O să mai guste un pic de sirop.

Olympe îl lăsă să-i toarne trei degete de sirop. Dar Marthe, ridicîndu-se în picioare, voia să plece. Unchesul o sili să viziteze proprietatea. La capătul grădinii se opri, uitîndu-se la o clădire mare, albă, construită în pantă, la cîteva sute de metri de Tulettes. Curțile interioare semănau cu cele ale închisorilor ; ferestrele înguste, regulate, care însemnau fațada cu bare negre, dădeau corpului central al clădirii o goliciune alburie de spital.

— E azilul de alienați, șopti unchiul, care urmărise direcția privirilor Marthei. Băiatul care-i aici e unul din

paznici. Ne simțim foarte bine împreună, vine din cînd în cînd să golim cîte-o sticlă.

Și, întorcîndu-se spre omul îmbrăcat în cenușiu, care-și bea paharul sub duzi, strigă :

— Hei, Alexandre, vino să-i spui nepoatei mele unde e fereastra bietei noastre mame.

Alexandre se îndreptă spre ei, politicos.

— Vedeți cei trei copaci, spuse arătînd cu degetul, ca și cum ar fi trasat un plan în aer. Așa ! un pic mai sus de cel din stînga, zăriți o fîntînă, în colțul unei curți... urmăriți ferestrele de la parter, spre dreapta : a cincea fereastră.

Marthe sta tăcută, cu buzele livide, cu ochii ațintiți fără voia ei pe fereastra aceea ce i se arăta. Unchiul Macquart se uita și el, dar cu o complezență ce-l făcea să clipească din ochi.

— Uneori o văd, zise el, dimineața, cînd soarele e de partea cealaltă. Îi merge foarte bine, nu-i așa, Alexandre ? Asta le spun și eu totdeauna, cînd mă duc la Plassans... Sînt numai bine așezat aici, ca să veghez asupra ei. Nici că se poate mai bine.

Și lăsă să-i scape un rînjet de satisfacție.

— Vezi tu, fetițo, capul e tot atît de șubred la alde Rougon, ca și la alde Macquart. Cînd stau pe locul ăsta, în fața afurisitei ăsteia de case, deseori îmi spun că toți ai noștri o s-ajungă, poate, aici într-o bună zi, de vreme ce mama e între pereții ei... Slavă Domnului ! de mine nu mi-e frică, am tărtăcuța la locul ei. Dă știu pe unii la care se clatină rău... Așa că am să fiu aici ca să-i primesc, am să-i văd din găoacea mea, am să-i recomand lui Alexandre, cu toate că nu totdeauna cei din familie s-au purtat drăguț cu mine.

Și adăugă cu zîmbetul lui înspăimîntător de fiară îmblînzită :

— Un noroc chiar pentru voi toți că eu mă aflu la Tulettes.

Marthe fu cuprinsă de-un tremur. Deşi ştia că unchiului îi erau pe plac glumele feroce şi simţea o adevărată bucurie să-i chinuie pe cei cărora le aducea iepuri, i se părea că spune drept, că întreaga familie avea să vină să locuiască acolo, în şirurile cenuşii ale chiliilor. Nu vru să mai stea nici un minut, în ciuda insistenţelor lui Macquart, care voia să destupe încă o sticlă.

— Şi puiul ? strigă în clipa cînd Marthe urca în trăsură.

Dădu fuga să-l aducă şi i-l puse pe genunchi.

— E pentru Mouret, mă auzi ? zicea întruna cu o intenţie răutăcioasă ; pentru Mouret, nu pentru altcineva, ne-am înţeles ? Iar cînd oi trece să vă văd, am să-l întreb cum a fost.

Făcu cu ochiul uitîndu-se la Olympe. Vizitiul era cît pe ce să pornească dar el se agăţă din nou de trăsură, continuînd :

— Du-te la tatăl tău şi vorbeşte-i despre ogorul de grîu... Uite, e cel din faţa noastră... Rougon n-are dreptate. Prea sîntem vechi cumetri ca să ne supărăm. Lui o să-i prindă rău, doar ştie... Fă-l să înţeleagă că n-are dreptate.

Trăsura porni. Olympe, întorcîndu-se, îl văzu pe Macquart sub duzii lui, rînjind împreună cu Alexandre şi destupînd sticla de care pomenise. Marthe îi atrase în mod special atenţia vizitiului să nu mai treacă prin Tulettes. De altfel, plimbările acelea începeau s-o obosească ; le rări tot mai mult, pînă cînd renunţă cu totul la ele, înţelegînd că abatele Faujas niciodată nu va consimţi s-o însoţească.

O nouă femeie se ivea în Marthe. O rafinase agitaţia nervoasă în care trăia. Întreaga ei robusteţe burgheză, tihna greoaie dobîndită în cei cincisprezece ani cît moţăise la tejghea, părcau să se mistuie la flacăra devoţiunii. Se îmbrăca mai bine, făcea conversaţie joia, în salonul familiei Rougon.

— Doamna Mouret parcă e o tînără fată, spunea doamna de Condamin, minunîndu-se.

— Da, şoptea doctorul Porquier dînd din cap, coboară viaţa de-a-ndăratelea.

Marthe, mai subţire decît înainte, cu obrajii rumeni, cu ochi minunaţi, arzători şi negri, avu vreme de cîteva luni o frumuseţe aparte. Faţa îi strălucea ; un prisos neobişnuit de viaţă se consuma în toată fiinţa ei, învăluind-o într-o vibraţie caldă. De parcă tinereţea-i uitată ardea în ea, la patruzeci de ani, cu o splendoare de pîrjol. Acum, dăruită rugăciunilor, purtată de-o trebuinţă de fiece oră, nu-i mai dădea deloc ascultare abatelui Faujas. Îşi tocea genunchii pe dalele de la Saint-Saturnin, trăia în imnuri, în adoraţii, se despovăra în faţa chivotelor strălucitoare, a capelelor pline de lumînări aprinse, a altarelor şi a preoţilor lucind cu scăpărări de aştri în întunecimea navei. Purta în ea un soi de poftă fizică după aceste slăviri, o poftă ce-ar fi torturat-o, zdrobindu-i pieptul, golindu-i craniul, dacă n-o ostoia. Suferea prea mult, era pe moarte, trebuia să vină să se îndestuleze cu hrana patimii ei, să se ghemuiască în şopotele confesionalelor, să se aplece sub fiorul puternic al orgilor, să leşine în spasmul împărtăşaniei. Şi atunci nu mai simţea nimic, trupul nu-i mai făcea rău. Era răpită pămîntului, agoniza fără suferinţă, devenea doar o flacără ce ardea de iubire.

Abatele Faujas îşi sporea asprimea, n-o mai ţinea în frîu decît bruftuluind-o. Îl uimea prin trezirea ei pătimaşă, prin ardoarea în a iubi şi a muri. Deseori, o întreba iarăşi despre copilăria ei. Preotul se duse la doamna Rougon, rămase o vreme descumpănit, nemulţumit de el însuşi.

— Proprietăreasa se plînge de tine, îi spunea mama sa. De ce n-o laşi să se ducă la biserică atunci cînd are ea chef ?... Rău faci că nu-i cînţi în strună ; e foarte bună cu noi.

— Se omoară, şoptea preotul.

Doamna Faujas ridica atunci din umeri, după cum îi era obiceiul.

— Treaba ei. Fiecare își ia plăcerea de-acolo unde o găsește. Mai bine să te omori rugîndu-te decît ghiftuindu-te, ca ticăloasa de Olympe... Fii mai puțin aspru cu Marthe Mouret. Pentru că dacă mai merge tot așa, casa ajunge de nelocuit.

Într-una din zile, cînd bătrîna îi da aceste sfaturi, fiul îi răspunse cu un glas sumbru :

— Mamă, femeia asta va fi piedica.

— Ea ! exclamă bătrîna țărancă, dar te adoră, Ovide !... O să poți face din ea tot ce-o să vrei, dacă n-o mai certi. În zilele cînd plouă, ar fi în stare să te ducă în brațe pînă la catedrală, ca să nu-ți uzi picioarele.

Abatele Faujas înțelese el însuși necesitatea de-a nu mai folosi pe viitor asprimea. Se temea de un scandal. Puțin cîte puțin, îi lăsă o libertate mai mare Marthei, îngăduindu-i să stea retrasă, să prefireze mătăniile la nesfîrșit, să spună rugăciunile la fiece oprire a sfintei cruci pe drumul calvarului ; îi îngădui chiar să vină de două ori pe săptămînă la confesionalul lui de la Saint-Saturnin. Marthe, nemaiauzind vocea aceea cumplită care o învinuia de pietatea ei ca de un viciu rușinos satisfăcut, se gîndi că Dumnezeu o iertase. Pătrunse în sfîrșit în deliciile paradisului. Avu momente de înduioșare, lacrimi nesecate îi curgeau din ochi, fără ca ea să le simtă curgînd ; avea crize nervoase ce-o lăsau slăbită, vlăguită, ca și cum întreaga ei viață s-ar fi scurs de-a lungul obrajilor. Rose o ducea atunci în pat, unde Marthe rămînea ore întregi cu buzele supte, cu ochii întredeschiși, ca o moartă.

Într-o după-amiază, bucătăreasa, speriată de neclintirea ei, crezu că o să-și dea duhul. Nu se gîndi să bată la ușa camerei unde Mouret sta încuiat ; ci urcă la etajul doi și imploră pe abatele Faujas să coboare la stăpîna ei. Cînd fu acolo, în dormitor, ea dădu fuga după eter, lăsîndu-l singur, în fața acelei femei leșinate de-a curme-

zișul patului. Se mulțumi să ia mîinile Marthei într-ale lui. Atunci ea se agită, repetă cuvinte fără înțeles. Apoi, cînd îl recunoscu, stînd în picioare pe pragul alcovului, un val de sînge îi împurpură fața, își puse capul pe pernă, făcu un gest ca pentru a trage așternutul peste ea.

— Vă simțiți mai bine, copila mea ? o întrebă. Îmi pricinuiți multă îngrijorare.

Punîndu-i-se un nod în gît, Marthe nu putea răspunde, izbucni în plîns, lăsîndu-și capul să lunece între brațele preotului.

— Nu mă doare nimic, sînt tare fericită, șopti cu o voce slabă ca o adiere. Lăsați-mă să plîng, lacrimile sînt mîngîierea mea ! Ah ! cît de bun sînteți că ați venit ! E multă vreme de cînd vă așteptam, de cînd vă chemam.

Vocea i se stingea tot mai mult, nu mai era decît o șoaptă de rugăciune înflăcărată.

— Cine îmi va da aripi să zbor către tine ? Sufletul meu, departe de tine, e nerăbdător să se umple de tine, înțelege fără de tine, te dorește cu înfocare și suspină după tine, o, Dumnezeul meu, o, singurul meu avut, mîngîierea, blîndețea, comoara mea, fericirea și viața mea, Dumnezeule al meu carele ești totul pentru mine...

Și Marthe zîmbea, bălmăjind acest crîmpei de rugăciune. Își împreună mîinile, părîndu-i-se că vede creștetul grav al abatelui Faujas înconjurat de-o aureolă. Acesta izbutise totdeauna să oprească o mărturisire pe buzele Marthei ; se temu o clipă, își desprinse iute brațele. Apoi, stînd tot în picioare, îi spuse autoritar :

— Fiți rezonabilă, o voiesc. Dumnezeu nu vă va primi închinăciunea, dacă nu i-o adresați cu calmul judecății... În clipa asta e vorba să vă îngrijiți sănătatea.

Rose se întoarse, disperată că n-a găsit eter. Preotul o așeză pe Marthe lîngă el, spunîndu-i cu voce blîndă :

— Nu vă mai chinuiți. Dumnezeu va fi mișcat de dragostea dumneavoastră. Cînd va sosi ceasul, va coborî în voi, umplîndu-vă de-o fericire veșnică.

Și părăsi camera, lăsînd-o pe Marthe strălucitoare, ca înviată. Începînd din ziua aceea, o modelă astfel ca pe-o ceară. Îi fu foarte utilă în anumite misiuni delicate pe lîngă doamna de Condamin ; Marthe o frecventă la fel de asiduu și pe doamna Rastoil, cînd el își exprimă o simplă dorință în acest sens. Îl asculta orbește, neîncercînd să înțeleagă, repetînd ceea ce el o ruga să repete. Nu-și mai lua nici un fel de precauție față de ea, punînd-o cu cruzime să repete lecția, slujindu-se de ea ca de o simplă mașinărie. Ar fi cerșit pe stradă, dacă i-ar fi poruncit el, cu inima zdrobită, cu buzele umflate de patimă, o azvîrlea la pămînt cu un cuvînt, o nimicea sub vrerea Cerului. Niciodată Marthe n-a îndrăznit să-i vorbească. Exista între ea și bărbatul acela un zid de mînie și de dezgust. Cînd ieșea din scurtele bătălii pe care le susținea față de ea, înălța din umeri, plin de disprețul luptătorului poticnit de-un copil. Se spăla, se peria, ca și cum ar fi atins fără voia lui o victate impură.

— De ce nu folosești duzina de batiste pe care doamna Mouret ți-a dat-o ? îl întreba mama sa. Biata femeie ar fi atît de fericită să le vadă în mîinile tale. O lună întreagă a trudit să-ți brodeze monograma pe ele.

Preotul făcea un gest aspru, în timp ce răspundea :

— Nu, ia-le dumneata, mamă. Sînt batiste de damă. Au un miros ce-mi e nesuferit.

Dacă Marthe se supunea fără crîcnire în fața preotului, dacă nu mai era decît instrumentul lui, în schimb devenea pe zi ce trece mai acră și mai certăreață în nenumăratele nimicuri ale vieții. Rose spunea că niciodată nu fusese atît de chițibușară. Dar ura îi sporea mai cu seamă față de soțul ei. Vechiul grăunte de rîcă al Rougonilor se trezea față de acest vlăstar al unei Macquart, față de omul pe care-l învinuia a fi chinul vieții ei. Jos, în sufragerie, cînd doamna Faujas sau Olympe veneau să-i țină tovărășie, Marthe nu se mai sfia, îl ocăra pe Mouret.

— Şi cînd te gîndeşti că m-a ţinut douăzeci de ani ca pe un vînzător, cu pana la ureche, între un vas de ulei şi un sac de migdale ! Niciodată nici o plăcere, niciodată nici un dar... Mi-a luat copiii. E în stare să fugă într-o bună dimineaţă, ca să se creadă că-i fac viaţa imposibilă ! Din fericire, sînteţi aici. Veţi spune adevărul peste tot.

Se năpustea astfel la Mouret, fără să fie în vreun fel provocată. Tot ceea ce făcea el, privirile, gesturile, rarele cuvinte pe care le rostea o scoteau din sărite. Nici măcar să-l zărească nu putea, fără a fi cuprinsă de-o furie inconştientă. Certurile izbucneau mai ales la sfîrşitul meselor, cînd Mouret, fără a aştepta desertul, îşi păturea şervetelul şi se ridica în tăcere.

— Ai putea foarte bine să te scoli de la masă odată cu toată lumea, îi spunea ea cu acreală ; nu-i deloc politicos ceea ce faci !

— Am terminat de mîncat, prin urmare plec, răspundea el cu glas tărăgănat.

Ea însă vedea în plecarea aceea de fiece zi o tactică ticluită de soţul ei pentru a-l jigni pe abatele Faujas. Şi-atunci pierdea orice măsură :

— Eşti prost crescut, mă faci de ruşine, asta-i !... Da ! fericită aş mai fi alături de dumneata, de n-aş fi întîlnit prieteni care binevoiesc să mă mîngîie de brutalităţile dumitale. Nici măcar nu ştii să stai cuviincios la masă... Rămîi, mă auzi ! Dacă nu mănînci, n-ai decît să te uiţi la noi.

Iar el continua să-şi păturească şervetelul, ca şi cum n-ar fi auzit nimic ; apoi, cu paşi mărunţi, pleca. Era auzit urcînd scara şi închizînd uşa cu cheia după el de două ori. Iar Marthe se sufoca, bîiguia :

— O, fiara... Mă ucide, mă ucide !

Trebuia ca doamna Faujas s-o consoleze. Rose alerga în josul scării şi striga din răsputeri, pentru ca Mouret s-o audă prin uşă :

— Sînteţi o fiară, domnule, doamna are deplină dreptate să spună că sînteţi o fiară !

Unele certuri fură deosebit de violente. Marthe, a cărei judecată se tulbura, îşi închipuia că soţul ei voia s-o bată : era o idee fixă. Susţinea că o pîndeşte, că aşteaptă să se ivească prilejul. Nu îndrăznea, spunea ea, pentru că n-o găsea niciodată singură ; noaptea, îi era teamă ca ea să nu strige, să cheme în ajutor. Rose se jură că-l văzuse pe domnul ascunzînd un băţ gros la el în birou. Doamna Faujas şi Olympe crezură cu uşurinţă asemenea poveşti ; o plîngeau mult pe proprietăreasă, se certau pe ea, se constituiră păzitoarele ei. „Sălbaticul", cum îi spuneau ele acum lui Mouret, poate că n-avea s-o brutalizeze în prezenţa lor. Seara, o sfătuiau să dea fuga după ele de cumva Mouret ar fi făcut vreo mişcare. Ai casei trăiră într-o permanentă alarmă.

— Domnul e în stare de o faptă urîtă, susţinea bucătăreasa.

În anul acela, Marthe urmări ceremoniile religioase din săptămîna mare cu adîncă fervoare. Vineri, în catedrala cufundată în întuneric, căzu în agonie, în timp ce lumînările, una cîte una, se stingeau sub jelania furtunii de glasuri ce se rostogolea în adîncul tenebrelor navei. I se părea că răsuflarea îi piere odată cu luminiţele acelea. Cînd ultima lumînare se stinse, cînd zidul de beznă din faţa ei fu închis şi de neclintit, Marthe leşină, cu coapsele strînse, cu pieptul golit. O oră rămase încovoiată peste scaunul ei, în atitudinea celui care se roagă, fără ca femeile îngenuncheate în jur să-şi dea seama de criza aceea. Biserica era goală, cînd îşi veni în simţiri. Visa că e bătută cu vergile, că sîngele îi curge din mîini şi din picioare ; simţea în cap nişte dureri atît de neîndurătoare, încît îşi ducea mîinile la frunte, ca pentru a smulge spinii ale căror vîrfuri le simţea în ţeastă. Seara, în timpul cinei, se purtă straniu. Zdruncinarea nervoasă continua ; revedea, cînd închidea ochii, sufletele murinde ale lumînărilor luîndu-şi zborul

în întunerie ; își cerceta cu gesturi mașinale mîinile, căutînd găurile prin care cursese sîngele. Toate Patimile sîngerau în ea.

Doamna Faujas, văzînd-o că se simte rău, voi ca Marthe să se culce devreme. O însoți, o vîrî la pat. Mouret, care avea o cheie de la dormitor, se retrăsese la el în birou, unde-și petrecea serile. Cînd Marthe, cu așternutul tras pînă la bărbie, spuse că îi este cald, că se simte mai bine, doamna Faujas voi să sufle în lumînare, ca să doarmă liniștit, dar bolnava se ridică înspăimîntată, implorînd-o :

— Nu, nu stingeți lumina ! puneți-o pe comodă, ca s-o pot vedea... Aș muri, de-aș fi înconjurată de beznă.

Și, cu ochii măriți, ca și cum s-ar fi înfiorat la amintirea vreunui lucru cumplit :

— E groaznic ! groaznic ! șopti cu glas ceva mai scăzut și cutremurată de milă.

Recăzu pe pernă, păru să aținpească, iar doamna Faujas ieși încetișor din cameră. În seara aceea, toată casa se culcă la ora nouă. Rose, în timp ce urca la ea în odaie, băgă de seamă că Mouret tot în birou la el era. Se uită pe gaura cheii și-l văzu adormit cu capul pe masă, alături de-o lumînare de bucătărie, al cărei fitil lugubru fumega.

— Pe legea mea, atîta pagubă ! nu-l trezesc, zise continuînd să urce. N-are decît să-l apuce junghiurile, dacă așa are chef.

Pe la miezul nopții, ai casei dormeau adînc, cînd răzbătură strigăte de la primul etaj. La început se auziră niște vaiete înfundate, care curînd se prefăcură în adevărate urlete, chemări gîtuite și răgușite de victimă ce-i ucisă. Abatele Faujas, trezindu-se într-o tresărire, își strigă mama. Aceasta abia de-și puse o fustă. Apoi dădu fuga să bată în ușa Rosei, zicîndu-i :

— Coboară repede, cred că o ucide cineva pe doamna Mouret.

Între timp, strigătele se înteţiră. Toată suflarea din casă fu curînd în picioare. Olympe se arătă, avînd pe umeri doar un simplu batic, urmată de Trouche, care abia ce se întorsese, puţintel afumat. Rose coborî, urmată de ceilalţi locatari.

— Deschideţi, deschideţi, doamnă ! strigă ea pierzîndu-şi capul, izbind cu pumnul în uşă.

Doar nişte mari suspine îi răspunseră ; apoi un trup căzu, o luptă cumplită păru a se da pe jos, printre mobilele răsturnate. Lovituri înfundate zguduiau pereţii ; un horcăit răzbi prin uşă, atît de groaznic încît Faujas şi Trouche se priviră, pălind.

— Soţul ei o omoară, şopti Olympe.

— Aveţi dreptate, sălbaticul ăla e ! spuse bucătăreasa. L-am văzut cînd urcam, prefăcîndu-se că doarme. Dar el punea la cale fărădelegea.

Şi bătînd din nou în uşă cu amîndoi pumnii, de s-o spargă, zise iar :

— Deschideţi, domnule ! O să chemăm paza dacă nu deschideţi... O, nemernicul, o să ajungă pe eşafod !

Atunci urletele se porniră din nou. Trouche pretindea că omul trebuie să-i fi tăiat gîtul bietei doamne, ca la un pui.

— Dar nu ne putem mulţumi să lovim în uşă, zise abatele Faujas, înaintînd. Aşteptaţi.

Îşi propti unul din umerii lui zdraveni în uşă, forţînd-o, cu un efort încet şi continuu. Femeile se năpustiră în cameră, unde cel mai straniu dintre spectacole li se oferi privirilor.

În mijlocul încăperii, pe jos, Marthe zăcea, răsuflînd gîfîit, cu cămaşa sfîşiată, cu pielea sîngerînd de zgîrieturi, învineţită de lovituri. Păru-i despletit se încolăcise de picioarele unui scaun ; mîinile ei trebuie să se fi agăţat de comodă cu atîta putere, încît mobila se afla trasă de-a curmezişul uşii. Într-un colţ, Mouret, stînd în picioare, ţinea sfeşnicul, privind-o năuc cum se zvîrcoleşte pe jos.

Trebui ca abatele Faujas să împingă comoda.

— Sînteţi o fiară, zise Rose, ducîndu-se spre Mouret şi arătîndu-i pumnul. Să aduceţi o femeie în halul ăsta !... I-ar fi făcut de petrecanie, dacă n-am fi sosit la timp.

Doamna Faujas şi Olympe îi săriseră în ajutor Marthei.

— Biată prietenă ! spunea cea dintîi. Avea o presimţire în seara asta, era speriată rău.

— Unde vă doare ? întreba cealaltă. Nu vi s-a rupt nimic, nu-i aşa ?... Uite un umăr negru de-a binelea ; genunchiul e jupuit rău... Liniştiţi-vă. Sîntem împreună cu dumneavoastră, o să vă apărăm.

Marthe gemea slab, ca un copil. Pe cînd cele două femei o examinau, uitînd că sînt de faţă şi bărbaţi, Trouche îşi întindea gîtul, aruncîndu-i priviri viclene abatelui care, cu simplitate, termina de pus mobilele la loc. Rose veni să dea o mînă de ajutor ca Marthe să fie culcată în pat. După ce fu vîrîtă în aşternut, cu părul strîns, mai rămaseră cu toţii o vreme, cercetînd curios camera, aşteptînd amănunte. Mouret rămăsese tot acolo în colţ, fără a lăsa sfeşnicul din mînă, ca încremenit de cele ce văzuse.

— Vă încredinţez că nu i-am făcut nici un rău, bîigui el ; nici măcar n-am atins-o cu vîrful degetului.

— Ehei ! e o lună întreagă de cînd aşteptaţi prilejul, strigă Rose exasperată ; ştim noi bine, doar v-am pîndit destul. Draga de ea, se aştepta la lucrurile astea urîte din partea dumneavoastră. Ştiţi ce, nu mai minţiţi că-mi ies din fire !

Celelalte două femei, chiar dacă nu se socoteau îndreptăţite să-i vorbească astfel, îi aruncau priviri ameninţătoare.

— Vă încredinţez, spuse iarăşi Mouret cu un glas blînd, că nu am bătut-o. Abia ce mă culcasem şi mă legasem la cap cu fularul. În clipa cînd am suflat în lumînarea de pe comodă, s-a trezit într-o tresărire ; a întins braţele

scoţînd un strigăt, a început să-şi care pumni în frunte, să-şi sfîşie carnea cu unghiile.

Bucătăreasa clătina tare din cap.

— De ce n-aţi deschis, întrebă ea ; doar am bătut destul de tare.

— Vă încredinţez că nu sînt vinovat cu nimic, spuse el iarăşi cu încă şi mai multă blîndeţe. Nu ştiam ce are. S-a azvîrlit pe jos, se muşca singură, făcea nişte salturi de să desfunde mobilele, nu alta. N-am îndrăznit să mă mişc ; eram ca prostit. De două ori v-am strigat să intraţi, dar se vede că n-aţi auzit, pentru că ţipa prea tare. Mi-a fost foarte teamă. Nu i-am făcut nimic, vă asigur.

— Da, ea singură s-a bătut, nu-i aşa ? spuse Rose, ricanînd.

Şi adăugă, adresîndu-i-se doamnei Faujas :

— Şi-o fi azvîrlit ciomagul pe fereastră, cînd ne-a auzit venind.

Mouret, punînd în cele din urmă sfeşnicul pe comodă, se aşezase, cu mîinile pe genunchi. Nu se mai apăra ; se uita năuc la femeile acelea aproape dezbrăcate, care-şi agitau mîinile slăbănoage în faţa patului. Trouche schimbase o privire cu abatele Faujas. Bietul om li se părea prea puţin feroce, în cămaşa de noapte, cu un fular galben înnodat pe scăfîrlia cheală. Se apropiară, o cercetară pe Marthe, care, cu faţa convulsionată, părea a se trezi dintr-un vis.

— Ce se întîmplă, Rose ? întrebă ea. Ce caută toată lumea asta aici ? Sînt zdrobită. Te rog, spune-le să mă lase în pace.

Rose şovăi o clipă.

— Soţul dumneavoastră e în cameră, doamnă, şopti. Nu vă temeţi să rămîneţi singură cu el ?

Marthe o privi, mirată.

— Nu, nu, răspunse. Plecaţi de-aici, mi-e somn.

Şi-atunci cele cinci persoane plecară din cameră, lăsîndu-l pe Mouret stînd jos, cu privirile pierdute, aţintite asupra alcovului.

— Domnul n-o să poată închide uşa, zise bucătăreasa în timp ce urca. La primul strigăt, mă reped pe scări şi-i cad în spinare. Am să mă culc îmbrăcată... Aţi auzit, draga de ea, cum minţea, ca să nu-i facă rău sălbaticului ? S-ar lăsa ucisă, fără să-l învinuiască. Iar el, cîtă făţărnicie, nu-i aşa ?

Cele trei femei mai vorbiră o vreme pe palierul de la etajul al doilea, ţinîndu-şi sfeşnicele, arătîndu-şi uscăciunea oaselor sub baticurile rău puse : traseră încheierea că nu se afla caznă îndeajuns de aspră pentru un asemenea om. Trouche, care urcase ultimul, şopti rînjind, în spatele sutanei abatelui Faujas :

— E încă rotunjoară, proprietăreasa ; numai că nu trebuie să fie totdeauna plăcut să stai lîngă o femeie care se zvîrcoleşte pe jos ca un vierme.

Se despărţiră. Casa rămase cufundată într-o tăcere deplină, noaptea se sfîrşi liniştit. A doua zi, cînd cele trei femei voiră să aducă vorba despre înspăimîntătoarea scenă de peste noapte, văzură că Marthe e mirată, parcă ruşinîndu-se şi părînd încurcată ; nu răspundea la întrebări, reteza conversaţia. Aşteptă să nu mai fie nimeni de faţă ca să cheme un lucrător să repare uşa. Doamna Faujas şi Olympe îşi ziseră că doamna Mouret voia să nu dea prilej de scandal, nemaivorbind de cele petrecute.

Peste două zile, de Paşti, Marthe se înfruptă cu ardoare la Saint-Saturnin din Sfintele Paşti, plină de bucuria triumfătoare a învierii. Tenebrele prohodului erau alungate de aurora ; biserica despica zorii, albă, îmbălsămată, strălucită, ca pentru o nuntire divină ; vocile copiilor de cor prefirau sunetele ca flautul ; iar Marthe, înconjurată de acel imn al bucuriei, se simţea purtată pe sus de o plăcere încă şi mai vie decît spaimele crucificării. Se întoarse acasă cu ochi strălucitori, cu glasul secătuit ; pre-

lungi seara pînă tîrziu, sporovăind cu o veselie ce nu-i stătea în obicei. Cînd urcă să se culce, Mouret se vîrîse în pat. Iar către miezul nopții, strigăte înspăimîntătoare treziră iarăși casa.

Scena de mai înainte se repetă ; numai că, la prima bătaie cu pumnul în ușă, Mouret veni să deschidă, în cămașă, cu fața răvășită. Marthe, complet îmbrăcată, hohotea de plîns, culcată pe pîntece, izbindu-și capul de unul din picioarele patului. Corsajul rochiei părea smuls ; două vînătăi i se vedeau pe gîtul dezgolit.

— De data asta o fi vrut s-o sugrume, șopti Rose.

Femeile o dezbrăcară. Mouret, după ce deschisese ușa, se urcase în pat, înfiorat, alb ca varul. Nu se apără, nici măcar nu păru a auzi vorbele cele rele, era ca absent, cufundat parcă în spațiul dintre perete și pat.

De atunci, scene asemănătoare avură loc la intervale neregulate. Ai casei nu mai trăiau decît cu teama vreunei crime ; la cel mai mic zgomot, locatarii de la etajul doi erau gata să intervină. Marthe continua să evite aluziile ; nu voia cu nici un chip ca Rose să pregătească un pat din chingi pentru Mouret în birou. Cînd se revărsa de ziuă, părea că aceasta lua cu sine pînă și amintirea dramei de peste noapte.

Între timp, încetul cu încetul, în cartier se răspîndi zvonul că în casa familiei Mouret se petreceau lucruri straniii. Se spunea că soțul își snopește în bătăi nevasta în fiecare noapte, lovind-o cu bîta. Rose le pusese să jure pe doamna Faujas și pe Olympe că nu vor spune nimic, de vreme ce stăpîna ei părea a voi să păstreze tăcerea ; dar ea însăși, prin compătimirile ei, prin aluziile ce le făcea ori prin ceea ce trecea sub tăcere făcuse în așa fel încît să contribuie la legenda pe care furnizorii o colportau. Măcelarul, un farsor, susținea că Mouret își cotonogește nevasta pentru că o găsise culcată cu popa ; dar fructăreasa o apăra pe „biata doamnă", adevărată mielușea, ce n-ar fi fost în stare să calce strîmb ; în timp ce brutăreasa vedea

în soţ „pe unul din acei bărbaţi care-şi brutalizează nevasta de plăcere". La piaţă, nu se mai pomenea de Marthe decît cu ochii înălţaţi la cer, cu drăgălăşenii în vorbe pe care le rosteşti pentru copiii bolnavi. Cînd Olympe se ducea să cumpere o livră de cireşe ori o ulcică de căpşuni, inevitabil venea vorba despre soţii Mouret. Şi timp de-un sfert de oră se pornea un val de cuvinte duioase.

— Ei, şi cum mai stau lucrurile la dumneavoastră în casă ?

— Nu-mi mai pomeniţi despre asta. I-au secătuit pînă şi lacrimile... Ţi-e mai mare mila. Parcă ai vrea s-o ştii moartă.

— A cumpărat anghinare de la mine, mai deunăzi ; avea obrazul sfîşiat.

— Păi cum ! o măcelăreşte... Şi de i-aţi vedea trupul, cum l-am văzut eu !... E numai o rană... Cînd cade pe jos, o izbeşte cu piciorul. Totdeauna mi-e teamă să n-o găsesc cu capul spart, noaptea, cînd coborîm.

— Nu trebuie să fie prea vesel pentru dumneavoastră să locuiţi în casa aceea. Eu, m-aş muta ; m-aş îmbolnăvi să văd în fiece noapte asemenea grozăvii.

— Şi nefericita asta, ce s-ar alege de ea ? E atît de distinsă, de blîndă ! Pentru ea stăm acolo... Cinci gologani e livra de cireşe, da ?

— Da, cinci gologani... Ce mai, sînteţi statornică, aveţi suflet bun.

Povestea aceea despre un soţ care aştepta să vină miezul nopţii ca să se repeadă la nevasta lui cu o bîtă era mai cu seamă hărăzită să le asmută pe cumetrele din piaţă. Amănunte înspăimîntătoare îngroşau povestea din zi în zi. O evlavioasă susţinea că Mouret e posedat de diavol, că o apuca pe nevastă-sa de gît cu dinţii cu atîta cruzime, încît abatele Faujas trebuia să facă semnul crucii de trei ori cu degetul gros în aer, ca să-l silească să-i dea drumul. Şi-atunci, adăuga ea, Mouret se prăvălea ca un bolovan pe pardosea, şi ditamai şobolanul îi sărea din gură şi pierea,

fără ca vreodată să poată fi descoperită în dușumea nici cea mai mică gaură. Măturarul din colțul străzii Taravelle îngrozi cartierul dîndu-și cu părerea că „nemernicul fusese poate mușcat de vreun cîine turbat".

Dar printre persoanele bine din Plassans se găseau și unii care nu credeau în istoria asta. Cînd ajunse pe bulevardul Sauvaire, îi amuză mult pe micii rentieri, înșiruiți pe bănci la soarele călduț de mai.

— Mouret nu-i în stare să-și bată nevasta, spuneau băcanii retrași din afaceri ; pare să fi fost biciuit el însuși, și nici măcar nu mai iese la plimbare... Mai curînd nevastă-sa îl ține numai cu pîine și apă.

— N-avem cum știi, zicea un căpitan pensionar. Am cunoscut un ofițer de la mine din regiment pe care nevastă-sa îl pălmuia pentru nimica toată. Și asta de mai bine de zece ani. Într-o bună zi, îi trecu prin minte să-i tragă picioare ; iar pe el l-a cuprins furia și-a fost cît pe ce s-o omoare... Poate că nici lui Mouret nu-i place să i se dea cu piciorul.

— Fără îndoială că încă și mai puțin îi sînt pe plac popii, trăgea concluzia o voce, ricanînd.

Doamna Rougon păru să nu aibă idee o vreme despre scandalul care preocupa orașul. Rămînea zîmbitoare, se prefăcea că nu înțelege aluziile ce se făceau de față cu ea. Dar într-o zi, după o lungă vizită pe care i-o făcu domnul Delangre, sosi acasă la fiica ei cu un aer speriat, cu lacrimi în ochi.

— Ah, draga mea dragă, zise strîngînd-o pe Marthe în brațe, ce-am aflat ? Soțul tău să fi uitat atît de mult de buna cuviință încît să ridice mîna la tine ?... Sînt minciuni, nu-i așa ?... Am dezmințit cu toată convingerea. Îl știu pe Mouret. E prost crescut dar nu-i om rău.

Marthe roși ; era încurcată, se rușina, ca de fiecare dată cînd se vorbea despre asemenea lucruri de față cu ea.

— Ce mai, doamna n-o să se plîngă niciodată ! exclamă Rose cu îndrăzneala ei obișnuită. De mult aș fi venit să vă

previn, dacă nu mi-ar fi fost teamă că o să fiu certată de doamna.

Bătrîna doamnă lăsă să-i cadă mîinile, cu un aer de nespusă și dureroasă mirare.

— Așadar e adevărat, șopti ea, te bate ?... Vai, nefericitul !.

Și se porni pe plîns.

— Să ajung la vîrsta mea ca să văd asemenea lucruri !... Un om pe care l-am copleșit cu binefaceri, la moartea tatălui lui, cînd nu era decît un mic slujbaș la noi !... Rougon a vrut să te căsătorești cu el. Dar i-am spus eu că Mouret e un prefăcut. Și-apoi, niciodată nu s-a purtat frumos nici cu noi ; s-a retras din afaceri la Plassans numai ca să ne sfideze cu averea lui de trei parale, pe care-o adunase. Slavă Domnului ! n-aveam nevoie de el, eram mai bogați decît el, și tocmai asta l-a supărat. Are suflet mic ; e atît de pizmaș, că totdeauna a refuzat, ca un prost-crescut ce e, să pună piciorul în salonul meu ; ar fi plesnit de invidie dac-ar fi venit... Dar n-am să te las cu o asemenea fiară, fetițo. Din fericire există și legi.

— Liniștește-te ; lumea exagerează mult, te asigur, șopti Marthe din ce în ce mai stingherită.

— O să vedeți că-i ia apărarea ! spuse bucătăreasa.

În clipa aceea, abatele Faujas și Trouche, care vorbeau cu aprindere în fundul grădinii, se apropiară, atrași de gălăgie.

— Părinte, sînt o mamă tare nefericită, continuă doamna Rougon, văicărindu-se încă și mai tare ; nu mai am decît o fată lîngă mine, și aflu că nu-i ajung ochii ca să plîngă... Vă implor, pe dumneavoastră, care trăiți în preajma ei, mîngîiați-o, apărați-o.

Abatele o privea, ca pentru a descifra înțelesul acelei dureri subite.

— Am văzut de curînd o persoană pe care nu vreau s-o numesc, continuă ea, ațintindu-și la rîndu-i ochii în ochii preotului. Persoana aceasta m-a îngrozit... Dum-

nezeu mi-e martor că nu încerc să-mi învinuiesc ginerele ! Dar e de datoria mea, nu-i așa ? să apăr interesele fiicei mele... Ei bine ! ginerele meu e un nefericit ; își maltratează soția, scandalizează orașul, se amestecă în toate treburile murdare. O să vedeți că se va compromite și în politică, atunci cînd vor veni alegerile. Ultima oară, el se afla în fruntea gloatei din cartierele mărginașe... Aș muri de rușine, părinte !

— Domnul Mouret n-ar îngădui să i se facă observații, îndrăzni abatele.

— Și totuși nu-mi pot lăsa fiica pe mîna unui asemenea om ! exclamă doamna Rougon. Nu pot lăsa să fim dezonorați... Doar justiția pentru oameni e făcută !

Trouche se legăna. Profită de o tăcere și izbuci cu brutalitate :

— Domnul Mouret e nebun.

Cuvîntul căzu ca trăsnetul, toată lumea se privi.

— Vreau să spun că nu are mintea sănătoasă, continuă Trouche. N-aveți decît să-i cercetați ochii... Eu unul vă mărturisesc că nu sînt liniștit. Era un om la Besançon care-și adora fiica și care a ucis-o într-o noapte, fără să știe ce face.

— De multă vreme domnul s-a ținut, șopti Rose.

— Dar e înspăimîntător ! spuse doamna Rougon. Aveți dreptate, mi s-a părut cu totul neobișnuit, ultima oară cînd l-am văzut. Niciodată n-a avut judecata prea limpede... Ah, biata mea scumpă, făgăduiește-mi că o să-mi încredințezi totul ! Acum n-o să mai am liniște. Mă auzi ? La cea dintîi extravaganță a soțului tău, să nu eziți, să nu te expui mai mult... Nebunii trebuie închiși !

Și plecă zicînd aceste cuvinte. Cînd Trouche rămase singur cu abatele Faujas, rînji cu rîsul lui cel rău, care-i dezgolea dinții negri.

— Proprietăreasa îmi rămîne îndatorată, șopti. O să se poată zvîrcoli cît poftește, noaptea.

Preotul, cu fața pămîntie, cu ochii plecați, nu răspunse. Apoi înălță din umeri și se duse să-și citească breviarul sub boltă, în fundul grădinii.

XVIII

Dumineca, dintr-un obicei de fost negustor, Mouret ieșea din casă, făcea un tur prin oraș. Acum, nu mai părăsea decît în ziua aceea singurătatea mărginită în care se cufunda cu un soi de rușine. Era ceva automat. Încă de dimineață se rădea, își punea o cămașă albă, își peria redingota și pălăria ; apoi, după ce mînca, fără să știe cum, se pomenea pe stradă, mergînd cu pași mărunți, curat, cu mîinile la spate.

Într-o duminecă, pe cînd ieșea din casă, o zări pe trotuarul de pe strada Balande pe Rose vorbind însuflețit cu slujnica domnului Rastoil. Văzîndu-l, cele două bucătărese tăcură. Îl cercetau cu un aer atît de straniu, încît Mouret controlă dacă vreun capăt de batistă nu-i ieșea din buzunarele de la spate. Cînd sosi în Piața subprefecturii, întoarse capul și le văzu țintuite în același loc : Rose imita clătinatul unui om beat, în timp ce slujnica președintelui rîdea în hohote.

„Merg prea repede, rîd de mine", se gîndi Mouret.

Încetini pasul și mai mult. Pe strada Banne, pe măsură ce înainta spre piață, prăvăliașii dădeau fuga în ușă și-l urmăreau curios din priviri. Făcu un mic semn din cap spre măcelar, care rămase năuc, fără să-i răspundă la binețe. Brutăreasa, în fața căreia își scoase pălăria, păru atît de speriată încît se dădu îndărăt. Fructarul, băcanul, cofetarul și-l arătau cu degetul de la un trotuar la altul. În spatele lui lăsa o întreagă forfotă ; se alcătuiau grupuri, răzbăteau frînturi de glasuri amestecate cu rîsete.

— Ați văzut ce țoapăn merge ?

— Da, cînd a vrut să treacă peste canal, a fost cît pe ce să facă o tumbă.

— Se zice că toţi sînt aşa.

— Ce-are a face ! Mie mi-a fost tare frică... De ce e lăsat să iasă ? Ar trebui să nu li se dea voie.

Mouret, intimidat, nu mai îndrăznea să se întoarcă din drum ; era cuprins de-o neliniştе confuză, cu toate că nu înţelegea prea limpede că despre el e vorba. Începu să meargă mai repede, îşi mişcă braţele cu dezinvoltură. Îi păru rău că-şi pusese redingota cea veche, de culoarea alunei, ce nu mai era la modă. Ajuns în piaţă, şovăi o clipă, apoi o luă hotărît printre zarzavagioaice. Dar acolo vederea lui stîrni o adevărată revoluţie.

Gospodinele din tot Plassansul se înşiruiră de-o parte şi de alta la trecerea lui. Precupeţele, în faţa tarabelor, cu mîinile în şolduri, îl cercetau. Pe alocuri lumea se îmbrîncea, nişte femei se urcară pe bornele din hala de grîne. El continua să grăbească pasul, încercînd să iasă de-acolo, nevenindu-i să creadă limpede că era cauza acelui tărăboi.

— He, he, ai zice că braţele lui sînt ca aripile de la morile de vînt ! zise o ţărancă ce vindea fructe.

— Merge ca un bezmetic ! adaugă o negustoreasă de salată.

— Arestaţi-l ! Arestaţi-l ! strigară în glumă morarii.

Mouret, cuprins de curiozitate, se opri brusc, se înălţă pe vîrful picioarelor, ca să vadă ce se întîmplă : credea că fusese prins un hoţ. Un uriaş hohot de rîs străbătu mulţimea ; se auziră huiduieli, fluierături, grohăituri.

— Nu face urît, nu-i faceţi rău !

— Ei, asta-i ! eu n-aş avea încredere în bunătatea lui... Doar se scoală noaptea şi gîtuie oamenii.

— Vorba e că are căutătura urîtă.

— Şi l-a apucat aşa, deodată ?

— Da, deodată... Ce ți-e și cu bieții de noi, oamenii ! El care era așa de blînd !... Plec ; îmi face rău cînd îl văd... Ține trei gologani pentru napi.

Mouret o recunoscu pe Olympe în mijlocul unei cete de femei. Cumpărase niște piersici minunate, pe care le ducea într-o mică geantă elegantă de damă, pentru lucrul de mînă. Trebuie să fi povestit ceva înduioșetor, deoarece cumetrele din jurul ei scoteau strigăte înăbușite, împreunîndu-și mîinile a jale.

— Și-atunci, încheie ea, a apucat-o de păr și i-ar fi tăiat gîtul cu un brici ce se afla pe comodă, dacă noi n-am fi sărit la timp, să împiedicăm omorul... Nu-i spuneți nimic, ar fi în stare de-o fărădelege.

— Cum ? Ce fărădelege ? o întrebă Mouret, speriat, pe Olympe.

Femeile se dădură la o parte, Olympe părea să fie pregătită pentru orice ; o șterse prudent, șoptind :

— Nu vă supărați, domnule Mouret... Ați face mai bine dacă v-ați întoarce acasă.

Mouret se refugie într-o străduță ce da în bulevardul Sauvaire. Strigătele se înmulțiră, fu urmărit o clipă de larma furtunoasă a celor din piață.

„Ce-or fi avînd astăzi, se gîndi el. Poate că de mine își băteau joc ; cu toate astea nu mi-am auzit numele... O fi fost vreun accident."

Își luă pălăria, se uită la ea, temîndu-se ca vreun puști să nu fi azvîrlit în ea vreo mînă de ipsos ; după cum n-avea nici smeu, nici coadă de șobolan atîrnate la spate. Inspectarea asta îl liniști. Își reluă mersul de burghez ieșit la plimbare, în tăcerea de pe străduță ; o apucă liniștit pe bulevardul Sauvaire. Micii rentieri erau la locul lor, pe-o bancă, la soare.

— Ia te uită ! E Mouret, spuse căpitanul pensionar, cu profundă mirare.

Cea mai vie curiozitate se zugrăvi pe fețele adormite ale acelor domni. Își întinseră gîturile, fără să se ridice, lăsîn-

du-l pe Mouret în picioare, în fața lor ; îl cercetau din creștet pînă-n tălpi, cu de-amănuntul.

— Prin urmare, ai ieșit la o plimbărică ? îi zise căpitanul, care părea cel mai îndrăzneț.

— Da, la o plimbărică, repetă Mouret, fără să-i fie gîndul la ce spune ; timpul e tare frumos.

Domnii schimbară între ei zîmbete cu subînțeles. Lor le era frig, cerul se acoperise de nori.

— Tare frumos, șopti fostul tăbăcar, asta pentru că nu ești deloc pretențios... E drept că ți-ai și pus haine de iarnă. Ai o redingotă tare caraghioasă.

Zîmbetele se preschimbară în ricanări. Lui Mouret îi veni brusc o idee.

— Ia uitați-vă, le spuse întorcîndu-se iute, de n-am cumva vreun soare pe spate.

Băcanii retrași din afaceri nu mai putură fi serioși și izbucniră în rîs. Farsorul bandei, căpitanul, făcu cu ochiul.

— Cum așa, un soare ? întrebă. Nu văd decît o lună !

Ceilalți pufneau, găseau că are un haz nebun.

— O lună ? întrebă Mouret. Fă-mi hatîrul și șterge-o ; mi-a pricinuit numai necazuri.

Căpitanul îl bătu pe spate de vreo trei-patru ori, adăugînd :

— Gata, băiete, ai scăpat. Cred că nu-i prea plăcut să ai o lună pe spate... Nu te simți bine, cumva ?

— Nu prea, răspunse Mouret cu vocea lui indiferentă.

Și, părîndu-i-se că aude șușoteli pe bancă, preciză :

— O, sînt îngrijit cum se cuvine acasă. Nevastă-mea e tare bună, mă răsfață... Dar am nevoie de multă odihnă. De asta nu mai ies și nu mai sînt văzut ca pe vremuri. Cînd o să mă vindec, mă apuc din nou de afaceri.

— Hm ! îl întrerupse necruțător fostul meșter tăbăcar, păi se spune că nevasta dumitale nu s-ar simți bine.

— Nevastă-mea... Dar nu-i deloc bolnavă, sînt minciuni ! exclamă Mouret însuflețindu-se. N-are nimic, chiar nimic... Lumea ne pizmuiește pentru că stăm liniștiți la

noi acasă... Cum așa ! bolnavă rău, nevastă-mea ! E cît se poate de voinică, nici măcar n-o doare capul, așa din cînd în cînd.

Și continuă cu fraze scurte, bîlbîindu-se și aruncînd priviri îngrijorate de om care minte, și poticnindu-se, ca unul ce-a flecărit cîndva iar acum a înțărcat-o cu flecăreala. Micii rentieri clătinau din cap a jale, în timp ce căpitanul își izbea fruntea cu arătătorul. Un fost pălărier de la periferie, care-l cercetase pe Mouret de la nodul cravatei și pînă la ultimul nasture al redingotei, se oprise în cele din urmă îndelung asupra spectacolului oferit de pantofii lui. Șiretul de la pantoful stîng se desfăcea, ceea ce i se părea nemaipomenit pălărierului ; le dădea coate vecinilor, arătînd, cu o clipire din ochi, șiretul ale cărui capete atîrnau. Curînd, toată banca nu mai avu ochi decît pentru șiret. Era ultima picătură. Domnii ridicară din umeri în așa fel încît să arate că nu mai păstrau nici cea mai mică speranță.

— Mouret, spuse pe un ton părintesc căpitanul, înnoadă-ți șiretul de la pantof.

Mouret își privi picioarele ; dar nu păru a înțelege, încît începu iar să vorbească. Dar cum nimeni nu-i mai răspundea, tăcu, mai stătu o vreme apoi își continuă încetișor plimbarea.

— O să cadă, asta-i sigur, decretă meșterul tăbăcar ridicîndu-se, ca să-l vadă cît mai mult cu putință. Ce ziceți, ce caraghios e ? Și sărit de pe fix !

La capătul bulevardului Sauvaire, cînd trecu prin fața Cercului tineretului, Mouret auzi din nou aceleași rîsete înfundate ce-l însoțiseră de cînd pusese piciorul în stradă. Îl văzu limpede, pe pragul de la Cerc, pe Séverin Rastoil, care-l arătă unui grup de tineri. Hotărît lucru, de el rîdea orașul în felul ăsta. Lăsă capul în jos, cuprins de un soi de teamă, necxplicîndu-și înverșunarea aceea, mergînd iute pe lîngă case. Pe cînd era gata să pătrundă pe strada Canquoin, auzi un zgomot în urma lui ; întoarse capul și văzu

trei puşti care-l urmăreau : doi mari, cu un aer obraznic, şi unul mic, foarte serios, care ţinea în mînă o portocală stricată, adunată de prin vreun canal. Atunci continuă să meargă pe strada Canquoin, o tăie prin Piaţa recoleţilor, pătrunse pe strada Banne. Puştii continuau să-l urmărească.

— Vreţi să vin la voi să vă trag de urechi ? le strigă, năpustindu-se spre ei pe negîndite.

Copiii săriră în lături, rîzînd, urlînd, fugind în patru labe. Mouret, roşu la faţă, se simţi ridicol. Făcu o sforţare să se stăpînească, îşi reluă pasul de plimbare. Îl înspăimînta gîndul să traverseze Piaţa subprefecturii, să treacă pe sub ferestrele soţilor Rougon, cu ceata aceea de derbedei după el, pe care-i auzea înmulţindu-se şi devenind tot mai îndrăzneţi. Continuînd să meargă, fu într-adevăr silit să facă un ocol ca să nu dea nas în nas cu soacră-sa, care se întorcea de la slujbă întovărăşită de doamna de Condamin.

— Săriţi, lupul, şo pe el ! strigau puştii.

Mouret, cu fruntea scăldată în sudoare, împiedicîndu-se de pavele, o auzi pe bătrîna doamnă Rougon spunîndu-i nevestei inspectorului silvic :

— O, nefericitul de el ! Adevărată ruşine. Nu mai putem îngădui multă vreme una ca asta.

Atunci, nemairezistînd ispitei, Mouret începu să fugă. Cu mîinile întinse, pierzîndu-şi capul, se năpusti pe strada Balande, unde pătrunse iute odată cu el şi ceata de puştani, vreo zece-doisprezece cu toţii. I se părea că prăvăliaşii de pe strada Banne, precupeţele, hoinarii de pe bulevard, tinerii de la Cerc, soţii Rougon, soţii Condamin, întreg oraşul Plassans, cu rîsete înfundate, aleargă în spatele lui, urcînd panta abruptă a străzii. Copiii băteau din picioare, lunecau pe pavelele ascuţite, făceau o hărmălaie de haită în cartierul liniştit.

— Prindeţi-l ! răcneau aceştia.

— Hi ! Hi ! Ce caraghios e cu redingota lui !

— Hei, voi de colo, luați-o pe strada Taravelle, n-o să vă scape !

— La galop ! La galop !

Mouret, înnebunit, își luă un avînt disperat ca să ajungă la ușa casei lui ; dar îi alunecă piciorul, se rostogoli pe trotuar și rămase așa cîteva clipe, distrus. Puștii, temîndu-se de bătaie, făcură roată, scoțînd strigăte victorioase ; în timpul ăsta cel micuț înaintă cu gravitate, azvîrlind în el cu portocala cea putrezită, care i se storci de ochiul stîng. Se ridică anevoie, pătrunse în casă, fără să se șteargă. Rose trebui să pună mîna pe-o mătură ca să-i alunge pe derbedei.

Din dumîneca aceea, tot Plassans-ul fu încredințat că Mouret e nebun de legat. Și se aduceau în sprijin dovezi surprinzătoare. De pildă, că se închidea zile întregi într-o cameră goală, în care nu se făcuse curat de-un an ; și faptul nu era invenție, de vreme ce persoanele care-l povesteau îl auziseră de la slujnica din casă. Ce putea face în camera aceea goală ? Versiunile erau diferite ; slujnica spunea că face pe mortul, ceea ce înspăimîntă tot cartierul. Precupețele erau încredințate că ascundea un cosciug, în care se culca cît era de lung, cu ochii deschiși, cu mîinile pe piept ; și asta cît era ziulica de mare, așa, de plăcere.

— De multă vreme îl pîndea criza, spunea întruna Olympe prin toate dughenele. O clocea ; era trist, căuta unghere în care să se ascundă, știți, ca animalele cînd se îmbolnăvesc. Eu, încă din ziua cînd am călcat pragul casei, i-am zis lui bărbatu-meu : „Nu-mi place în ce ape se scaldă proprietarul". Avea ochii galbeni, fața vicleană. Iar de-atunci casa e cu fundul în sus... A avut tot felul de hachițe. Număra bucățile de zahăr, încuia pînă și pîinea. Era de-o zgîrcenie atît de groaznică, încît biata nevastă-sa nu mai avea cu ce se-ncălța... O plîng din toată inima, nefericita de ea ! A îndurat atîtea, vă dați seama ! Vă închipuiți ce trebuie să fi fost viața ei lîngă un maniac ca ăsta, care nici măcar nu știe să stea cuviincios la masă ;

își aruncă șervețelul la mijlocul cinei, și pleacă năuc, după ce-a bleorcăit prin farfurie... Și pisălog pe deasupra ! Făcea scene dacă un borcan de muștar nu era pus la locul lui. Acum nu mai spune nimic ; are priviri de fiară sălbatică, se repede la gîtul oamenilor fără un strigăt... Văd atîtea grozăvii ! Dacă ar fi să nu-mi țin gura...

După ce atîța curiozitatea, și cei de față o sîcîiau cu întrebările, șoptea :

— Nu, nu, nu-i treaba mea... Doamna Mouret e de-a dreptul o sfîntă, îndură ca o adevărată creștină ce e ; are părerile ei în legătură cu asta, și trebuie să-i fie respectate... Nu ziceți că a vrut să-i taie gîtul cu briciul ?

Era veșnic aceeași poveste, dar de fiecare dată producea un efect sigur : pumnii se încleștau, femeile susțineau că Mouret trebuie ucis. Cînd cineva clătina din cap a îndoială, era înfundat pe loc cerîndu-i-se să explice scenele înspăimîntătoare din fiecare noapte ; numai un nebun era în stare să sară așa la gîtul neveste-si, de cum se culca. Era într-asta un iz de mister care contribui nespus de mult la răspîndirea poveștii prin oraș. Timp de aproape o lună, zvonul se înteți. Pe strada Balande, în ciuda bîrfelor triste colportate de Olympe, lucrurile se liniștiseră, nopțile se scurgeau liniștit. Marthe își pierdea răbdarea și se enerva atunci cînd, fără a vorbi deslușit, cei apropiați o sfătuiau să fie cît mai prudentă.

— Vreți să faceți numai cum vă taie capul, nu-i așa ? spunea Rose. O să vedeți... O s-o ia de la capăt. O să vă găsim ucisă, într-o bună dimineață.

Doamna Rougon se prefăcea acum că-i poartă de grijă și dădea fuga din două în două zile. Intra în casă cu un aer neliniștit și o întreba pe Rose de cum pășea în sală :

— Ei, ce s-aude ? nici un accident astăzi ?

Apoi, cînd își vedea fiica, o săruta cu furie și cu duioșie în același timp, ca și cum s-ar fi temut că n-o va mai găsi acolo. Nopțile ei erau îngrozitoare, susținea ea ; tremura de fiecare dată cînd se suna, închipuindu-și că cineva

vine să-i anunțe o nenorocire : asta nu mai era viață. Iar cînd Marthe îi spunea că n-o paște nici o primejdie, o privea cu admirație, exclama :

— Ești un înger ! Dacă eu n-aș fi aici, te-ai lăsa ucisă fără să crîcnești măcar. Dar fii liniștită, veghez eu asupra ta, iau precauții. În ziua cînd soțul tău va ridica fie și un singur deget asupra ta, o să aibă de-a face cu mine.

Nu spunea nimic mai mult. Adevărul e că le făcea vizite tuturor autorităților din Plassans. Povestise astfel nenorocirile fiicei ei primarului, subprefectului, președintelui de tribunal, în mod confidențial, punîndu-i să jure că vor fi de-o discreție totală.

— O mamă ajunsă în culmea deznădejdii vi se adresează, șoptea ea picurînd o lacrimă ; aveți în mîna dumneavoastră onoarea și demnitatea bietei mele copile. Soțul meu s-ar îmbolnăvi dacă ar izbucni un scandal public, și totuși eu nu pot aștepta să se ivească cine știe ce catastrofă fatală... Sfătuiți-mă, spuneți-mi ce trebuie să fac.

Domnii aceia fură încîntători. O liniștiră, îi făgăduiră să vegheze asupra doamnei Mouret, de departe însă ; de altfel, la cel mai mic pericol, aveau să acționeze. Doamna Rougon insistă mai cu seamă pe lîngă domnul Péqueur des Saulaies și domnul de Rastoil, amîndoi vecini cu ginerele ei, putînd interveni pe loc, dacă s-ar fi ivit vreo nenorocire.

Povestea asta despre un nebun rezonabil care așteaptă miezul nopții ca să devină furios stîrni un viu interes la întrunirile celor două societăți din grădina lui Mouret. Încît invitații dovediră o mare grabă să vină să-l salute pe abatele Faujas. De cum bătea ora patru, acesta cobora, făcînd cu bonomie onorurile bolții de viță ; continua să stea deoparte, răspunzînd prin clătinări din cap. În primele zile, nu se făcură decît aluzii ocolite la drama ce se petrecea în casă ; dar într-o zi, domnul Maffre, în timp ce se uita la fațadă cu un aer îngrijorat, îndrăzni să întrebe, arătînd printr-o privire una din ferestrele de la primul etaj :

— Asta-i camera, nu-i așa ?

Și-atunci, cu glas scăzut, cele două societăți vorbiră despre strania aventură ce răscolea cartierul. Preotul dădu cîteva lămuriri vagi : era cît se poate de supărător, cît se poate de trist, și plîngea pe toată lumea, fără a spune mai mult.

— Dar dumneata, doctore, îl întrebă doamna de Condamin pe domnul Porquier, dumneata, care ești medicul casei, ce crezi despre toate astea ?

Doctorul Porquier dădu mult din cap înainte de-a răspunde. La început făcu pe discretul.

— E foarte delicat, șopti. Doamna Mouret nu are o sănătate de fier. Cît despre domnul Mouret...

— Am văzut-o pe doamna Rougon, spuse subprefectul. E tare îngrijorată.

— Ginerele ei a stingherit-o dintotdeauna, întrerupse brutal domnul de Condamin. Eu l-am întîlnit pe Mouret mai zilele trecute la Cerc. M-a bătut la pichet. L-am găsit la fel de mintos ca de obicei... Vrednicul om niciodată n-a strălucit.

— N-am spus că e nebun, în felul în care oamenii de rînd înțeleg asta, reluă doctorul, crezîndu-se atacat ; numai că nici nu spun că ar fi prudent să fie lăsat în libertate.

Declarația asta stîrni oarecare vîlvă. Domnul Rastoil se uită instinctiv la zidul ce despărțea cele două grădini. Toate fețele se îndreptară spre doctor.

— Am cunoscut, continuă acesta, o doamnă încîntătoare care trăia pe picior mare, dădea cine, primea în casa ei persoanele cele mai distinse, conversînd ea însăși cu mult spirit. Ei bine ! din clipa cînd doamna aceasta intra la ea în cameră, se închidea cu cheia și-și petrecea o parte din noapte mergînd în patru labe primprejurul odăii și lătrînd ca o cățeluș. Servitorii aù crezut o bucată bună de vreme că ascundea în încăperea aceea un asemenea animal... Doamna aceasta e unul din cazurile pe care noi doctorii le numim nebunie lucidă.

Abatele Surin rîdea ușor pe înfundate, uitîndu-se la domnișoarele Rastoil, înveselit de povestea aceea despre o persoană bine care făcea pe cîinele. Doctorul Porquier își suflă nasul cu gravitate.

— Și-aș putea să citez zeci de cazuri asemănătoare, adăugă ; oameni care par a fi întregi la minte dar care se dedau la cele mai surprinzătoare extravaganțe de cum se află singuri. Domnul de Bourdeu l-a cunoscut cît se poate de bine pe un anume marchiz, căruia nu vreau să-i spun numele, la Valencia...

— A fost prietenul meu intim, spuse domnul de Bourdeu : cina adesea la subprefectură. Povestea lui a făcut o vîlvă teribilă.

— Ce poveste ? întrebă doamna de Condamin, văzînd că doctorul și fostul prefect tac.

— Nu-i o poveste foarte curată, continuă domnul de Bourdeu, începînd să rîdă. Marchizul, pe care de altfel nu-l dădea istețimea afară din casă, își petrecea zile întregi la el în cabinet, unde pretindea că se ocupă de o mare lucrare de economie politică... După zece ani, s-a descoperit că făcea, de dimineață pînă seara, bulișoare de aceeași mărime din...

— Din excremente, isprăvi doctorul pe un ton atît de grav încît cuvîntul trecu, fără a le face măcar pe doamne să roșească.

— Eu, spuse abatele Bourrette, care gusta anecdotele astea ca pe niște povești cu zîne, am avut o penitentă cît se poate de stranie... Avea patima să omoare muște ; de cum vedea o muscă, era cuprinsă de dorința irezistibilă s-o prindă. Acasă la ea, le trăgea pe-o andrea de tricotat. Pe urmă, cînd se spovedea, plîngea cu lacrimi fierbinți ; se învinuia de moartea bietelor lighioane, se credea osîndită... Niciodată n-am putut-o îndrepta.

Povestea abatelui avu succes. Pînă și domnii Péqueur des Saulaies și Rastoil catadicsiră să zîmbească.

— Nu-i cine știe ce rău cînd nu omori decît muște, observă doctorul. Dar nu toți nebunii lucizi sînt la fel de nevinovați. Unii își chinuie familia prin cine știe ce viciu ascuns, devenit manie : nenorociți care beau, care se dedau unor desfrîuri tainice, care fură din nevoia de-a fura, care sînt bolnavi de orgoliu, de gelozie, de ambiție. Și pe deasupra sînt și ipocriți, în asemenea măsură încît izbtutesc să se supravegheze, să-și ducă pînă la capăt urzelile cele mai încîlcite, să dea răspunsuri chibzuite, fără ca nimeni să bănuie leziunile lor cerebrale ; apoi, de cum se află în intimitate, de cum rămîn singuri cu victima, dau frîu liber delirului, se prefac în călăi... Chiar dacă nu asasinează, ucid cu încetul.

— Dar domnul Mouret ? întrebă doamna de Condamin.

— Domnul Mouret totdeauna a fost cicălitor, neliniștit, despotic. Leziunea pare să se fi agravat odată cu vîrsta. Astăzi, nu șovăi să-l așez printre nebunii periculoși... Am avut o pacientă care se închidea, ca și el, într-o încăpere izolată, unde petrecea zile întregi urzind tot felul de lucruri îngrozitoare.

— Dar, doctore, dacă asta e părerea dumitale, trebuie să informezi ! exclamă domnul Rastoil. Ar trebui să faci un raport către cei în drept.

Doctorul Porquier rămase ușor încurcat.

— Acum nu facem decît să stăm de vorbă, zise reluîndu-și zîmbetul de doctor al cuconetului. Dacă mi se va pretinde legal, dacă lucrurile devin grave, îmi voi face datoria.

— Hm ! conchise răutăcios domnul de Condamin, cei mai nebuni nu sînt cei care ne închipuim noi... Pentru un alienist, nu există creier sănătos... Doctorul n-a făcut decît să treacă în revistă o pagină dintr-o carte despre nebunia lucidă, pe care am citit-o și care e interesantă ca un roman.

Abatele Faujas ascultase curios, fără a se amesteca în conversație. Apoi, cînd toată lumea tăcu, dădu de înțeles că poveștile acelea cu nebuni le întristau pe doamne ; voi

ca interlocutorii să schimbe vorba. Dar celor de față li se ațițase curiozitatea, cele două societăți începură să spioneze cele mai mărunte acte ale lui Mouret. Acesta nu mai cobora în grădină decît o oră pe zi, după prînz, în timp ce doamna Faujas și fiul ei continuau să stea la masă alături de soția lui. De cum punea piciorul în grădină, cădea sub supravegherea activă a familiei Rastoil și a invitaților obișnuiți ai subprefectului. Nu putea să se oprească în fața unui strat de legume, să se uite la o salată, să facă un gest, fără să nu stîrnească la dreapta și la stînga, în cele două grădini, comentariile cele mai lipsite de bunăvoință. Toată lumea se întorcea împotriva lui. Numai domnul de Condamin îl mai apăra. Dar într-una din zile, frumoasa Octavie îi spuse, în timp ce prînzeau :

— Ce-ți pasă dumitale dacă Mouret e ori nu nebun ?

— Mie, dragă ? Dar nu-mi pasă deloc ! răspunse el, mirat.

— Păi atunci lasă-l să fie nebun, de vreme ce toată lumea îți spune că-i nebun... Nu știu de ce te înverșunezi să fii de altă părere decît soția dumitale. O treabă ca asta n-o să-ți aducă noroc, dragul meu... Încît fii atît de spiritual și nu avea spirit la Plassans !

Domnul de Condamin zîmbi :

— Ai dreptate ca totdeauna, spuse el galant ; știi că mi-am încredințat averea mîinilor dumitale. Nu mă aștepta la cină. Mă duc călare pînă la Saint-Eutrope, ca să arunc o privire la tăierea unei bucăți de pădure.

Și plecă, mestecînd un trabuc.

Doamna de Condamin știa că îndrăgise o copilă de pe lîngă Saint-Eutrope. Dar era îngăduitoare, ba chiar îl și salvase de vreo două ori de consecințele unor povești cît se poate de urîte. Cît despre domnul de Condamin, el era foarte liniștit privitor la virtutea nevesti-si ; o știa prea isteață ca să aibă o legătură la Plassans.

— N-o să vă închipuiți niciodată cum își petrece timpul Mouret în camera unde se închide, spuse a doua zi

inspectorul silvic, cînd se duse la subprefectură. Ei bine, numără cîţi de *s* se află în Biblie. Se teme că a greşit, şi a luat-o de la capăt de trei ori pînă acum... Pe legea mea ! Aveaţi dreptate, e ţîcnit de-a binelea pehlivanul ăsta !

Şi începînd din clipa aceea, domnul de Condamin îl potopi cu toate păcatele pe Mouret. Împingea chiar lucrurile cam departe, punîndu-şi la bătaie toate însuşirile lui de om şugubăţ, ca să invente poveşti abracadabrante, care-i zăpăceau pe cei din grupul Rastoil. Îl luă mai cu seamă ca victimă pe domnul Maffre. Într-o zi, îi povesti că-l zărise pe Mouret la una din ferestrele dinspre stradă, gol-goluţ, avînd doar pe cap o căciulă de damă, şi făcînd plecăciuni în gol. Într-altă zi, susţinea cu un aplomb uimitor că era sigur că-l întîlnise la trei leghe de-acolo, ţopăind în adîncul unui crîng, ca un sălbatic ; dar, cum judecătorul de pace părea a se îndoi, adăugă că Mouret ar fi putut foarte bine coborî prin canalul de scurgere, fără ca cineva să bage de seamă. Obişnuiţii de la subprefectură zîmbeau ; dar chiar de-a doua zi, slujnica familiei Rastoil răspîndi aceste istorii neobişnuite prin oraş, unde legenda omului care-şi bătea nevasta luă nişte proporţii extraordinare.

Într-o după-amiază, cea mai mare dintre domnişoarele Rastoil, Aurélie, povesti roşind că, în ajun, ducîndu-se la fereastră pe la miezul nopţii, îl văzuse pe vecin plimbîndu-se în grădină cu o lumînare mare. Domnul de Condamin crezu că fata îşi bate joc de el ; dar aceasta dădea amănunte precise.

— Ţinea lumînarea în mîna stîngă. A îngenuncheat la pămînt ; pe urmă s-a tîrît în genunchi, plîngînd în hohote.

— Poate că a săvîrşit un omor şi a îngropat cadavrul în grădină la el, zise domnul Maffre, galben la faţă.

Încît cele două societăţi căzură de acord să stea de veghe o dată pînă la miezul nopţii, dacă era nevoie, ca să fie cu conştiinţa curată, de pe urma acelei întîmplări.

În noaptea următoare, stătură la pîndă în cele două grădini ; dar Mouret nu se ivi. Pierdură astfel trei seri. Subprefectura era pe cale să abandoneze partida : doamna de Condamin refuza să stea sub castani, unde era beznă de-a binelea, cînd, în cea de-a patra noapte, sub un cer negru ca cerneala, o luminiță tremură la parterul familiei Mouret. Domnul Péqueur des Saulaies, înștiințat, se strecură chiar el pe fundătura Chevillottes, ca să invite familia Rastoil pe terasa reședinței lui, care domina grădina vecină. Președintele, stînd la pîndă cu domnișoarele lui în spatele cascadei, șovăi o clipă, chibzuind că, politicește, se angaja mult, ducîndu-se astfel în casa subprefectului ; dar noaptea era atît de întunecoasă, fiica lui, Aurélie, ținea într-atît să dovedească adevărul celor spuse de ea, încît îl urmă pe domnul Péqueur des Saulaies, înăbușindu-și pașii prin întuneric. În acest fel pătrunse legitimismul, la Plassans, pentru prima oară, în casa unui funcționar bonapartist.

— Nu faceți zgomot, recomandă subprefectul ; aplecați-vă peste terasă.

Domnul Rastoil și domnișoarele sale îl găsiră acolo pe doctorul Porquier, pe doamna de Condamin și pe soțul ei. Era atît de întuneric încît se salutară fără a se vedea. Toți își țineau răsuflarea. Mouret se ivise pe peron, cu o lumînare înfiptă într-un sfeșnic mare de bucătărie.

— Vedeți că ține o lumînare, șopti Aurélie.

Nimeni nu tăgăduia. Faptul era dovedit, Mouret ținea o lumînare. Coborî încet treptele peronului, coti la stînga, rămase neclintit în fața unui strat de lăptuci. Ridică lumînarea ca să lumineze salatele ; fața i se vedea galbenă de tot, pe fondul negru al nopții.

— Ce față ! exclamă doamna de Condamin, am s-o visez, cu siguranță... Oare doarme, doctore ?

— Nu, nu, răspunse domnul Porquier, nu e somnambul, e treaz de-a binelea... Vedeți fixitatea privirii ; vă rog să observați și cît de sacadate îi sînt mișcările...

— Tăceți odată, n-avem nevoie de-o conferință, întrerupse domnul Péqueur des Saulaies.

Și-atunci se lăsă tăcerea cea mai deplină. Mouret, după ce încălecase gardul de merișor, îngenunchease în mijlocul salatelor. Scoborî lumînarea, căută de-a lungul rigolei, sub foile verzi, întinse. Cînd și cînd mormăia ușor ; părea să îndese, să vîre ceva în pămînt. Totul ținu aproape o jumătate de oră.

— Plînge, vă spuneam eu, repeta Aurélie cu satisfacție.

— E de-a dreptul înspăimîntător, zău așa, șoptea doamna de Condamin. Să intrăm în casă, vă rog.

Mouret dădu drumul lumînării, care se stinse. Îl auziră cum se supără și urcă peronul poticnindu-se de trepte. Domnișoarele Rastoil scoseseră un ușor strigăt de groază. Nu se liniștiră decît în micuțul salon luminat, unde domnul Péqueur des Saulaies ținu morțiș ca toți cei de față să primească să ia o ceașcă de ceai și pișcoturi. Doamna de Condamin continua să tremure toată ; stătea ghemuită într-un fotoliu ; dădea asigurări, cu un zîmbet înduioșat, că niciodată nu s-a simțit atît de impresionată, nici chiar în dimineața cînd avusese condamnabila curiozitate de-a se duce să vadă o execuție capitală.

— E straniu, spuse domnul Rastoil, care căzuse adînc pe gînduri, Mouret părea să caute melci pe sub salate. Grădinile sînt ticsite de ei, iar mie mi s-a spus că nu-i ucizi ca lumea decît noaptea.

— Melci ! exclamă domnul de Condamin ; haida de, puțin îi pasă lui de melci ! Oare te duci după melci cu lumînarea ? Cred mai curînd, ca și domnul Maffre, că e la mijloc vreo crimă... Mouret n-o fi avut niciodată o slujnică care să fi dispărut ? Ar trebui făcută o anchetă.

Domnul Péqueur des Saulaies înțelese că prietenul lui inspectorul silvic mergea cam prea departe. Încît șopti, sorbind o înghițitură de ceai :

— A, nu, dragul meu. E nebun, are niște vedenii, asta-i tot... Ceea ce-i de-ajuns de înfricoșetor.

Luă farfurioara cu pișcoturi și le îmbie pe domnișoarele Rastoil, cambrîndu-și talia de ofițer chipeș ; apoi, punînd farfuria la loc, continuă :

— Și cînd te gîndești că nefericitul ăsta s-a ocupat de politică ! Nu vreau să vă reproșez alianța cu republicanii, domnule președinte ; dar mărturisiți că marchizul de Lagrifoul avea în omul acesta un partizan cît se poate de straniu.

Domnul Rastoil devenise foarte grav. Făcu un gest nelămurit, fără a răspunde.

— Și se ocupă și-acum de politică ; și poate că tocmai politica i-a luat mințile, spuse frumoasa Octavie, ștergîndu-se delicat la gură. Se spune că-i foarte împătimit la gîndul viitoarelor alegeri, nu-i așa, dragul meu ?

Se adresa soțului ei, căruia îi aruncă o privire cu înțeles.

— Și-o să și crape de pe urma lor ! exclamă domnul de Condamin ; spune peste tot că de el depind alegerile, că va face să fie numit un cizmar, dacă așa are el chef.

— Exagerați, zise doctorul Porquier ; nu mai are atîta influență, tot orașul își bate joc de el.

— Tocmai aici vă înșelați ! Dacă vrea, aduce la urne tot cartierul vechi, ca și un mare număr de sate. E nebun, ce-i drept, dar e o recomandare... Pentru un republican, găsesc că are încă destulă judecată.

Gluma asta proastă avu mare succes. Pînă și domnișoarele Rastoil chicotiră ca niște fetițe de pension. Președintele binevoi să încuviințeze dînd din cap ; își părăsi și gravitatea ; spuse, evitînd să-l privească pe subprefect :

— Se prea poate ca Lagrifoul să nu ne fi adus serviciile pe care eram îndreptățiți să le așteptăm din parte-i ; dar un cizmar, ar fi într-adevăr rușinos pentru Plassans !

Și adăugă cu vioiciune, ca pentru a reteza orice comentariu în legătură cu cele spuse :

— E ora unu și jumătate ; ne întrecem cu gluma... Domnule subprefect, toate mulțumirile noastre !

Doamna de Condamin, punîndu-şi un şal pe umeri, găsi mijlocul să tragă concluzia.

— Ce mai încolo-ncoa, nu putem lăsa ca alegerile să fie conduse de un om care îngenunchează printre lăptuci după miezul nopţii.

Noaptea aceea ajunse de pomină. Domnul de Condamin avu mare succes cînd povesti aventura domnului de Bourdeu, domnului Maffre şi abaţilor, care nu-l văzuseră pe vecin cu lumînarea. Peste trei zile, cartierul jura că-l zărise pe nebun bătîndu-şi nevasta şi plimbîndu-se cu un cearşaf pe cap. Sub boltă, la întrunirile de după-amiază, toţi se ocupau mai cu seamă de candidatura posibilă a cizmarului lui Mouret. Cei de faţă rîdeau, cercetîndu-se unii pe alţii. Era un fel de a se tatona politiceşte. Domnului de Bourdeu, după unele confidenţe ale prietenului său preşedintele, i se părea a pricepe că o înţelegere tacită s-ar putea face în numele lui între subprefectură şi opoziţia moderată, în aşa fel încît republicanii să fie bătuţi ruşinos. Încît devenea din ce în ce mai sarcastic la adresa marchizului de Lagrifoul, ale cărui gafe la Cameră, oricît de neînsemnate ar fi fost, le semnala conştiincios. Domnul Delangre, care nu venea decît rareori, pretextînd bătaia de cap pe care i-o dădeau responsabilităţile sale de primar, zîmbea subtil la fiecare nouă batjocură a fostului prefect.

— Nu vă mai rămîne decît să-l îngropaţi pe marchiz, părinte, îi spuse el într-o bună zi la ureche abatelui Faujas.

Doamna de Condamin, care-l auzi, întoarse capul, punîndu-şi un deget pe buze cu o expresie de-o maliţie încîntătoare.

Abatele Faujas îngăduia acum să se vorbească despre politică de faţă cu el. Uneori îşi dădea şi el părerea, fiind pentru unirea dintre spiritele oneste şi religioase. Şi-atunci îi cîntau în strună cu toţii, domnul Péqueur des Saulaies, domnul Rastoil, domnul de Bourdeu, pînă şi domnul Maffre. Ar trebui să fie atît de uşor ca oamenii de bine

să se înțeleagă între ei, să lucreze laolaltă întru consolidarea marilor principii, fără de care nici o societate n-ar putea exista ! Și conversația gravita în jurul proprietății, a familiei, a religiei. Uneori, se ivea în discuție numele lui Mouret, iar domnul de Condamin șoptea :

— Tremur tot cînd e vorba ca soția mea să vină aici. Mi-e teamă, ce vreți ! O să aveți ce vedea la alegeri, dacă o mai fi liber pînă atunci !

În fiece dimineață Trouche încerca să-l sperie pe abatele Faujas, în timpul convorbirilor pe care le avea regulat cu el. Îi dădea știrile cele mai alarmante : muncitorii din cartierul vechi se ocupau mult prea mult de casa Mouret ; ziceau că vor să-l vadă pe tip, să-și dea cu părerea în ce stare se află, să vadă ce-i sfătuiește.

De obicei, preotul înălța din umeri. Dar într-o bună zi Trouche ieși de la abate din cameră încîntat. Veni și-o sărută pe Olympe, exclamînd :

— De data asta, dragă fată, s-a făcut.

— Îți îngăduie să acționezi ? îl întrebă ea.

— Da, în deplină libertate... O să fim al naibii de liniștiți, cînd celălalt n-o să mai fie aici.

Olympe tot culcată era ; se vîrî sub așternut, sărind și rîzînd ca un copil.

— Prin urmare, totul o să fie al nostru, nu-i așa ?... Eu o să-mi iau altă odaie. Și vreau să ies în grădină, vreau să gătesc jos... Știi, frate-meu ne e dator cu prisosință toate astea. Doar îl ajuți, nu glumă !

În seara aceea, Trouche sosi abia pe la zece în cafeneaua sordidă în care se întîlnea cu Guillaume Porquier și cu alți tineri de familie din oraș. Se glumi pe seama întîrzierii lui, insinuîndu-se că Trouche se dusese la metereze cu vreuna din stricatele alea mici din așezămîntul Fecioarei. Gluma asta de obicei îl măgulea ; dar de data asta rămase grav. Spuse că-l reținuseră treburile, treburi serioase. Abia pe la miezul nopții, după ce goli carafele de

pe tejghea, deveni duios și expansiv. Îl tutui pe Guillaume și bălmăji stînd cu spatele la perete și aprinzîndu-și pipa la fiece frază :

— L-am văzut pe tatăl tău în seara asta. E un om de treabă... Îmi trebuia o hîrtie. A fost tare, tare drăguț. Mi-a dat-o. Și-o am uite aici, în buzunar... Deh ! la început nu voia. Zicea că-i treaba familiei. Și-atunci i-am spus : „Eu sînt din familie, am poruncă de la mămica..." O știi pe mămica ; te duci pe la ea. Cumsecade femeie. Părea foarte mulțumită, cînd am dat pe la ea mai înainte, ca să-i povestesc tărășenia... Și-atunci mi-a dat hîrtia. Poți s-o pipăi, o s-o simți la mine în buzunar...

Guillaume îl privea fix, ascunzîndu-și cea mai vie curiozitate sub un rîs a îndoială.

— Nu mint, continuă bețivul ; hîrtia e la mine în buzunar... O simți ?

— E ziarul, spuse băiatul.

Trouche, rînjind, scoase din redingotă un plic mare, pe care-l puse pe masă, printre cești și pahare. Îl opri o vreme pe Guillaume, care întinsese mîna ; apoi îl lăsă să-l ia, rîzînd și mai tare, ca și cum l-ar fi gîdilat cineva. Era o declarație a doctorului Porquier, foarte detailată, asupra stării mentale a jupînului François Mouret, proprietar la Plassans.

— Prin urmare, e băgat la zdup ? întrebă Guillaume înapoindu-i hîrtia.

— Nu te privește, mititelule, răspunse Trouche, devenind bănuitor. Pentru nevastă-sa e hîrtia asta. Eu nu sînt decît un prieten care vrea să facă un serviciu. Și-o să facă ce-o pofti. Da' nici să se lase măcelărită nu poate, biata femeie.

Era atît de băut încît atunci cînd fură dați pe ușă afară din cîrciumă, Guillaume trebui să-l însoțească pînă pe strada Balande. Trouche voia să se culce pe toate băncile de pe bulevardul Sauvaire. Cînd sosi în Piața subprefecturii, începu să plîngă, zicînd :

— Nu mai sînt prieteni, pentru că sînt sărac lumea mă dispreţuieşte... Tu, tu eşti băiat bun. O să vii să bei cafeaua cu noi, cînd o să ajungem stăpîni. Dacă abatele ne-o stingheri, îl trimitem după celălalt... Nu-i cine ştie ce de capul abatelui, cu toate aerele pe care şi le dă ; eu unul îi torn verzi şi uscate şi el mă crede... Da' tu eşti un prieten, un prieten adevărat, nu-i aşa ? Pe Mouret l-am băgat în cofă, o să-i bem vinul.

După ce-l lăsă pe Trouche la uşa casei, Guillaume străbătu oraşul adormit şi veni să fluiere încetişor în faţa casei judecătorului de pace. Era un semnal. Fraţii Maffre, pe care tatăl lor îi închidea cu mîna lui la ei în cameră, deschiseră o fereastră de la etajul întîi, de unde coborîră ajutîndu-se de gratiile cu care erau prevăzute ferestrele de la parter. În fiecare noapte se duceau să se destrăbăleze, în tovărăşia lui Porquier-fiul.

— Ei bine, le spuse acesta după ce ajunseră cu toţii în tăcere pe străduţele cufundate în beznă de pe lîngă metereze, rău am face dacă pe viitor ne-am mai sfii... Dacă taică-meu mai pomeneşte să mă trimită să mă pocăiesc în cine ştie ce ungher uitat de lume, am ce să-i răspund... Puneţi prinsoare cu mine că o să fiu primit în Cercul tineretului cînd o să poftesc eu ?

Fraţii Maffre se prinseră. Se strecurară toţi trei într-o casă galbenă cu storuri verzi, înghesuită într-un colţ al meterezelor, în adîncul unei fundături.

În noaptea următoare, Marthe făcu o criză înspăimîntătoare. Asistase, dimineaţa, la o lungă ceremonie religioasă, pe care Olympe ţinuse s-o vadă pînă la capăt. Cînd Rose şi locatarii dădură fuga la strigătele sfîşietoare pe care le scotea, o găsiră întinsă pe jos, lîngă pat, cu fruntea despicată. Mouret în genunchi, printre aşternuturi, tremura.

— De data asta a omorît-o ! strigă bucătăreasa.

Şi-l cuprinse pe Mouret între braţele ei, cu toate că acesta era în cămaşă de noapte, şi-l împinse prin cameră

pînă la el în birou, a cărui uşă se afla de partea cealaltă a coridorului ; se întoarse apoi şi-i azvîrli o saltea şi cuverturi. Trouche plecase în fugă după doctorul Porquier. Doctorul pansă rana Marthei ; doi milimetri mai jos, spuse el, şi lovitura ar fi fost mortală. Jos, în sală, de faţă cu toată lumea, declară că trebuie acţionat, că viaţa doamnei Mouret nu mai putea fi lăsată la bunul plac al unui nebun furios.

Marthe, a doua zi, trebui să stea în pat. Încă mai delira puţin ; vedea o mînă de fier ce-i despica ţeasta cu o sabie scăpărătoare. Rose nu-l lăsă în ruptul capului pe Mouret să intre. Îi dădu să prînzească la el în birou, pe masa plină de praf. Iar el nu se atinse de mîncare. Se uita prostit la farfurie, cînd bucătăreasa aduse înăuntru la el trei domni îmbrăcaţi în negru.

— Sînteţi doctorii ? întrebă el. Cum se simte ?

— Mai bine, răspunse unul dintre domni.

Mouret tăie cu gesturi maşinale pîine, ca şi cum ar fi avut de gînd să înceapă să mănînce.

— Aş fi vrut ca copiii să fie aici, şopti el ; ar îngriji-o, am fi mai puţin singuri... De cînd au plecat copiii s-a îmbolnăvit... Nici eu nu mă simt bine.

Îşi duse o bucată de pîine la gură iar lacrimi mari i se rostogoleau pe obraji. Persoana care îi vorbise mai înainte îi spuse atunci, aruncînd o privire spre însoţitorii săi :

— Vreţi să mergem după copiii dumneavoastră ?

— Cum să nu ! exclamă Mouret, ridicîndu-se în picioare. Să mergem chiar acum.

Pe scară, nu-i văzu pe Trouche şi pe nevastă-sa aplecaţi pe deasupra balustradei de la etajul doi, urmărindu-l treaptă de treaptă cum pleacă, cu ochi strălucitori. Olympe coborî repede în urma lui Mouret şi intră iute în bucătărie, unde Rose pîndea pe fereastră, foarte mişcată. Şi după ce o trăsură, care aştepta la uşă, îl duse pe Mouret, urcă

scările cîte patru deodată, îl luă pe Trouche de umeri și dansă cu el pe coridor, plesnind de bucurie.

— L-au umflat ! strigă ea.

Marthe stătu la pat o săptămînă. Mama ei venea s-o vadă în fiece după-amiază, arătîndu-se de-o duioșie neobișnuită. Faujas mama și fiul, soții Trouche se perindau la căpătîiul ei. Pînă și doamna de Condamin îi făcu cîteva vizite. Nimeni nu mai pomenea de Mouret. Rose răspundea la întrebările stăpînei că domnul trebuise să plece la Marsilia ; dar cînd Marthe fu în stare să coboare și să se așeze la masă în sufragerie, se miră, întrebă de soțul ei cu un început de neliniște.

— Hai, dragă doamnă, nu te mai necăji, spuse bătrîna Faujas ; altfel o să stai iar la pat. A trebuit luată o hotărîre. Prietenii dumitale au fost nevoiți să se consulte și să acționeze în propriile-ți interese.

— Că doar n-aveți de ce să vă pară rău după el, sări cu gura Rose, după izbitura pe care v-a dat-o cu bățul în cap. Tot cartierul răsuflă de cînd nu mai e el aici. Totdeauna se temeau cu toții să nu dea foc ori să nu iasă cu vreun cuțit pe stradă. Eu ascundeam toate cuțitele din bucătărie ; slujnica domnului Rastoil la fel... Ce să mai zic de biata dumneavoastră mamă, care nu mai avea liniște !... Păi da, toată lumea care a venit să vă vadă cît ați fost bolnavă, toate doamnele și domnii ăștia aveau dreptate să-mi zică, atunci cînd îi conduceam pînă la ușă : „Bine c-a scăpat Plassansul de el. Un oraș e totdeauna în alarmă cînd un om ca ăsta umblă slobod încolo și-ncoace".

Marthe asculta potopul acela de vorbe cu ochii căscați, groaznic de palidă. Lăsase lingura să-i cadă ; privea în fața ei, pe fereastra deschisă, ca și cum vreo vedenie, arătîndu-se de după arborii fructiferi din grădină, ar fi îngrozit-o.

— Ospiciul Tulettes, ospiciul Tulettes, bîlbîi apoi, ascunzîndu-și fața în mîinile tremurînde.

Şi era cît pe ce să cadă pe spate, ţeapănă, pradă unui atac de nervi, cînd abatele Faujas, care-şi terminase supa, îi luă mîinile, pe care i le strînse puternic, şoptindu-i cît mai călduros cu putinţă :

— Fiţi tare în faţa acestei încercări pe care Dumnezeu v-o trimite. Vă va răsplăti, dacă nu vă veţi revolta ; va şti să vă trimită fericirea pe care o meritaţi.

Sub apăsarea mîinilor preotului, la inflexiunea plină de duioşie a vocii lui, Marthe îşi reveni, ca şi cum ar fi înviat, cu obrajii în flăcări.

— O, da ! spuse hohotind de plîns, am nevoie de multă fericire, făgăduiţi-mi multă fericire !

XIX

Alegerile generale trebuiau să aibă loc în octombrie. Pe la mijlocul lui septembrie, monseniorul Rousselot plecă pe nepusă masă la Paris, după o îndelungată convorbire cu abatele Faujas. Lumea vorbi despre o boală gravă a uneia dintre surorile lui, care locuia la Versailles. După cinci zile se întoarse ; îl pusese pe abatele Surin să-i citească, la el în cabinet. Stînd confortabil în adîncul unui fotoliu, înfăşurat într-o pufoaică de mătase violetă, cu toate că vremea mai era foarte caldă, asculta zîmbind vocea feminină a tînărului abate care scanda drăgăstos strofe din Anacreon.

— Bine, bine, şopti el, redai muzica acestei limbi frumoase.

Apoi, uitîndu-se spre pendulă, cu faţa îngrijorată, întrebă :

— Abatele Faujas a venit cumva în dimineaţa asta ?... Ah, dragă copile, ce mai bătaie de cap ! Încă mai am în urechi zgomotul îngrozitor al călătoriei pe calea ferată... La Paris, a plouat tot timpul ! Aveam treburi prin tot oraşul, n-am văzut decît noroi.

Abatele Surin puse cartea pe un colț al consolei :

— Monseniorul e mulțumit de rezultatul călătoriei ? întrebă cu familiaritatea unui copil răsfățat.

— Știu ceea ce voiam să știu, răspunse episcopul, regăsindu-și zîmbetul perfid. Ar fi trebuit să te iau cu mine. Ai fi aflat lucruri utile de știut pentru cineva la vîrsta asta, care prin obîrșie și prin relații e hărăzit episcopatului.

— Vă ascult, monseniore, zise tînărul preot cu un aer rugător.

Dar prelatul clătină din cap.

— Nu, nu, lucrurile astea nu se spun... Fii prieten cu abatele Faujas, poate că într-o bună zi va putea face mult pentru dumneata. Am căpătat informații cît se poate de complete.

Abatele Surin își împreună mîinile într-un gest de curiozitate atît de alintătoare, încît monseniorul Rousselot continuă :

— Avusese necazuri la Besançon... Se afla la Paris, foarte sărac, locuind într-o pensiune mobilată. El s-a oferit de bună-voie. Ministrul tocmai căuta preoți devotați guvernului. Am înțeles că la început Faujas l-a speriat, cu figura lui tenebroasă și sutana cea veche. L-a trimis aici așa, într-o doară... Ministrul a fost foarte amabil cu mine.

Episcopul își termina frazele printr-o ușoară cumpănire a mîinii, căutîndu-și cuvintele, temîndu-se să nu spună prea mult. Apoi, afecțiunea pe care i-o purta secretarului fu mai tare ; adăugă cu vioiciune :

— În sfîrșit, crede-mă, fă-te util parohului de la Saint-Saturnin ; o să aibă nevoie de toată lumea, mi se pare a fi unul din acei oameni care nu uită nici o insultă, nici un bine. Dar nu te împrieteni cu el. O să sfîrșească rău. E o impresie personală.

— O să sfîrșească rău ? repetă tînărul abate, mirat.

— O, în clipa asta e în plin triumf... Fața lui mă îngrijorează, copile ; are o mască teribilă. Omul ăsta n-o să moară la el în pat... Să nu mă compromiți ; nu vreau decît

să trăiesc liniștit, nu mai am nevoie decît de odihnă.

Abatele Surin puse din nou mîna pe carte, cînd abatele Faujas fu anunțat. Monseniorul Rousselot, cu un aer rizător, cu mîinile întinse, îi ieși în întîmpinare, spunîndu-i „dragul meu paroh".

— Lasă-ne singuri, copile, îi spuse secretarului, care se retrase.

Vorbi despre călătorie. Sora lui se simțea ceva mai bine ; putuse vedea cîțiva din vechii săi prieteni.

— L-ați văzut pe ministru ? îl întrebă abatele Faujas privindu-l țintă.

— Da, am găsit de cuviință să-i fac o vizită, răspunse episcopul, simțind că roșește. Mi-a spus numai lucruri bune despre dumneata.

— Așadar nu vă mai îndoiți, vă încredințați mie ?

— Întru totul, dragul meu paroh. De altfel, nu mă pricep deloc la politică, te las pe dumneata stăpîn.

Vorbiră împreună o dimineață întreagă. Abatele Faujas obținu din parte-i că va face un turneu prin diocеză ; avea să-l întovărășească, suflîndu-i pînă și cele mai neînsemnate cuvinte. Pe deasupra, era nevoie să fie convocați toți decanii, astfel încît toți preoții, pînă și din cele mai îndepărtate comune, să poată primi instrucțiuni. Faptul nu prezenta nici o dificultate, clerul avea să asculte. Treaba cea mai delicată rămînea de făcut în însuși orașul Plassans, în cartierul Saint-Marc. Nobilimea, zăvorită în adîncul reședințelor ei, scăpa pe de-a-ntregul acțiunilor preotului ; pînă atunci nu putuse acționa decît asupra regaliștilor ambițioși, de felul lui Rastoil, Maffre, Bourdeu. Episcopul îi promise să tatoneze terenul în anumite saloane din cartierul Saint-Marc, unde era primit. Și-apoi, chiar admițînd că nobilimea ar fi votat pe cine nu trebuie, nu întrunea decît o minoritate ridicolă, dacă burghezia clericală o părăsea.

— Acum, spuse monseniorul Rousselot ridicîndu-se, poate că n-ar fi rău să cunosc numele candidatului dumitale, pentru a-l recomanda pe față.

Abatele Faujas zîmbi.

— Un nume e periculos, răspunse. Peste o săptămînă, n-ar mai rămîne urmă din candidatul nostru dacă l-am numi de pe-acum. Marchizul de Lagrifoul a devenit imposibil. Domnul de Bourdeu, care intenționează să candideze, e încă și mai imposibil. Îi vom lăsa să se distrugă unul pe altul, nu vom interveni decît în ultima clipă... Spuneți numai că o alegere strict politică ar fi regretabilă, că ar trebui, în interesul orașului Plassans, ales un om din afara partidelor, care să cunoască în profunzime cerințele orașului și ale departamentului. Puteți merge pînă acolo încît să dați de înțeles că omul acesta a fost găsit ; dar nu mai departe.

Episcopul zîmbi la rîndul lui. Se îndreptă spre preot, în clipa cînd acesta se pregătea să iasă.

— Și abatele Fenil ? îl întrebă scoborînd vocea. Nu ți-e teamă că o să se pună de-a curmezișul planurilor dumitale ?

Abatele Faujas înălță din umeri.

— Nici nu s-a clintit, spuse.

— Tocmai asta e, observă prelatul, liniștea asta mă îngrijorează. Îl știu eu pe Fenil, e preotul cel mai veninos din toată dioceza mea. Poate că a renunțat la vanitatea de a te bate pe teren politic ; dar fii sigur că se va răzbuna de la om la om... Trebuie să te pîndească din adîncul vizuinii lui.

— Deh ! exclamă abatele Faujas arătîndu-și dinții lui albi. Doar n-o să mă mănînce de viu !

Abatele Surin își făcu apariția. După ce parohul de la Saint-Saturnin plecă, îl înveseli mult pe monseniorul Rousselot șoptind :

— De-ar putea să se devoreze unul pe altul, ca două vulpi, din care să nu mai rămînă decît cozile !

Campania electorală era pe cale să înceapă. Plassans, pe care chestiunile politice îl lasă cu desăvîrşire calm de obicei, părea să aibă o uşoară febră. O gură invizibilă părea a sufla războiul pe străzile liniştite. Marchizul de Lagrifoul, care locuia la Palud, un tîrguşor din apropiere, descinsese de două săptămîni la una din rudele lui, contele de Valqueyras, a cărui reşedinţă ocupa un întreg colţ al cartierului Saint-Marc. Dorea să fie văzut plimbîndu-se pe bulevardul Sauvaire, ducîndu-se la Saint-Saturnin, salutînd persoanele influente, fără a-şi părăsi însă morga lui de gentilom. Dar eforturile acestea de amabilitate, care fuseseră de ajuns o primă oară, nu păreau a mai avea mare succes. Învinuiri circulau pe seama lui, sporind pe zi ce trece, venind nu se ştie din ce sursă : marchizul era de-o nulitate jalnică. De-ar fi fost altcineva în locul lui, Plassansul ar fi avut de mult un tronson de cale ferată care să-l lege de linia spre Nisa ; în fine, cînd vreun fiu al ţinutului se ducea la Paris să-l vadă pe marchiz, trebuia să-i facă trei-patru vizite înainte de-a obţine cel mai mărunt serviciu. Şi totuşi, deşi candidatura deputatului era compromisă de aceste reproşuri, nici un alt candidat nu se impusese încă în mod precis. Se vorbea despre domnul de Bourdeu, deşi se spunea că ar fi foarte greu să se întrunească majoritatea în cazul acestui nume ce aparţinea unuia din foştii prefecţi ai lui Ludovic-Filip, care nu avea nicăieri legături solide. Adevărul e că o influenţă necunoscută se făcea simţită la Plassans, zădărnicind cu totul şansele diferitelor candidaturi şi stricînd alianţa dintre legitimişti şi republicani. Ceea ce domina era o derută generală, o confuzie plină de plictis şi nevoia de-a da peste cap şi-a isprăvi mai repede cu alegerile.

— Majoritatea a fost dislocată, repetau politicienii isteţi de pe bulevardul Sauvaire. Chestiunea e să ştim cum se va fixa.

În febra aceasta a dezbinării ce adia peste oraș, republicanii voiră să-și aibă candidatul. Aleseră un meșter pălărier, un anume jupîn Maurin, om foarte iubit de muncitori. Trouche, seara, prin cîrciumi, găsea că Maurin e cît se poate de șters ; și propunea un surghiunit din decembrie, căruțaș de felul lui, de la Tulettes, care avea bunul simț să refuze. Trebuie spus că Trouche se dădea drept republican înfocat. S-ar fi pus el însuși în față, susținea, dacă fratele neveste-sii n-ar fi făcut parte din popime ; spre marea lui părere de rău, se vedea silit să mănînce pîinea popilor, ceea ce-l silea să rămînă în umbră. Fu printre primii care să răspîndească răutăți pe seama marchizului de Lagrifoul ; tot el recomanda și ruptura cu legitimiștii. Republicanii din Plassans, prea puțin numeroși, aveau cu siguranță să fie bătuți. Dar adevăratul triumf al lui Trouche fu să acuze banda de la subprefectură și cea a președintelui Rastoil de a fi manevrat în așa fel încît bietul Mouret să dispară, cu scopul de a lipsi partidul democratic de unul din capii săi cei mai onorabili. În seara cînd lansă învinuirea aceasta, într-o cîrciumă de pe strada Canquoin, cei de față îl priviră cu un aer straniu. Bîrfelile din cartierul cel vechi, ce-l zugrăveau cu milă pe „nebunul care-și bătea nevasta", acum, cînd acesta era închis, pretindeau că abatele Faujas voise să se descotorosească de un soț stingheritor. Încît Trouche, seară de seară, repetă aceeași poveste, izbind cu pumnul în mesele de prin cîrciumi cu o asemenea convingere, încît pînă la urmă impuse legenda după care domnul Péqueur des Saulaies juca rolul cel mai straniu din lume. Și avu loc un reviriment categoric în favoarea lui Mouret, care deveni o victimă politică, un om a cărui influență fusese temută, încît trebuise să fie închis la casa de nebuni.

— Lăsați-mă să-mi aranjez propriile mele afaceri, spunea Trouche cu un aer confidențial. Am să le las baltă pe toate afurisitele alea de muieri evlavioase, și-a-

tunci am să spun cu multe despre așezămîntul ăsta al Fecioarei, care-i opera lor... Frumoasă casă, în care distinsele doamne își dau întîlniri !

În timpul ăsta abatele Faujas prolifera ; nu-l vedeai decît pe el pe străzi, de la o vreme. Se îngrijea mai mult, făcea sforțări să aibă veșnic un zîmbet în colțul gurii. Pleoapele, uneori, i se lăsau în jos, stingînd flăcăruia întunecoasă din privirile lui. Adesea, ajuns la capătul răbdării, ostenit de acele lupte meschine de fiecare zi, se întorcea în camera lui goală, cu pumnii strînși, cu umerii umflați de-atîta forță inutilă, dorind să ucidă cine știe ce colos, ca să se răcorească. Bătrîna doamnă Rougon, pe care continua s-o vadă în taină, era geniul lui bun ; îl dăscălea despre importanța lui, îl punea să stea cu trupul lui mare aplecat în fața ei pe un scăunel, tot spunîndu-i că ar trebui să placă și ar strica totul tot arătîndu-și prostește brațele goale de luptător. Mai tîrziu, cînd el avea să fie stăpînul, n-avea decît să sară la gîtul Plassansului și să-l sugrume, dacă asta i-ar fi putut aduce vreo mulțumire. Neîndoielnic, bătrîna nu nutrea sentimente de afecțiune față de Plassans, împotriva căruia dospea o ranchiună alcătuită din patruzeci de ani de mizerie, și pe care-l făcea să crape de ciudă de cînd cu lovitura de stat.

— Eu sînt cea care port sutană, îi spunea ea uneori, zîmbind ; dumneata aduci a jandarm, dragă părinte.

Preotul se dovedea deosebit de asiduu mai cu seamă în sala de lectură de la Cercul tineretului. Îi asculta plin de indulgență pe tinerii care vorbeau politică, clătinînd din cap, spunînd că onestitatea era de ajuns. Popularitatea lui sporea. Într-o zi, consimțise să joace biliard, dovedind o abilitate remarcabilă ; în cerc restrîns, primea să și fumeze. Încît tinerii de la Cerc îi cereau sfatul în toate cele. Ceea ce făcu să fie considerat ca definitiv tolerant fu felul plin de bonomie în care plecă pen-

tru primirea lui Guillaume Porquier, care-și reînnoise cererea.

— L-am văzut pe tînărul acesta, a venit la mine, mi s-a spovedit pe de-a-ntregul și, pe legea mea ! l-am iertat de păcate. Iartă-i, Doamne, pocăitului... Nu pentru că a dat jos niște firme de la locul lor la Plassans și pentru că a făcut datorii la Paris trebuie să ne purtăm cu el ca cu un lepros.

După ce fu primit, Guillaume le spuse ricanînd fraților Maffre :

— Vedeți ? îmi datorați două sticle de șampanie... V-ați convins că preotul face tot ce poftesc eu. Am eu o mașinărie care-l gîdilă la locul sensibil, și-atunci începe să rîdă, copii, încît nu-mi poate refuza nimic.

— Și totuși, nu pare că se prăpădește după tine, observă Alphonse ; se uită al dracului de chiorîș la tine.

— Asta pentru că l-oi fi gîdilat prea tare... O să vedeți că în curînd o să fim cei mai buni prieteni din lume.

Într-adevăr, abatele Faujas păru a avea o slăbiciune pentru fiul doctorului ; spunea că bietul tînăr are nevoie să fie păstorit de-o mînă foarte blîndă. Guillaume, în puțină vreme, deveni cel mai activ membru al Cercului ; inventă jocuri, dădu rețeta unui punci cu lichior de vișine, îi destrăbălă pe puștanii fugiți de la colegiu. Viciile lui plăcute îl făcură să capete o influență uriașă. În timp ce orgile duduiau deasupra sălii de biliard, el dădea halbe pe gît, înconjurat de băieții din lumea bună a Plassansului, povestindu-le lucruri deșucheate ce-i făceau să pufnească de rîs. Cercul ajunse astfel să pună la cale strengării prin unghere. Dar abatele Faujas nu vedea nimic. Guillaume îl considera „un cap cu glagorie multă", care rumegă gînduri mari.

— Abatele o să fie episcop cînd o avea el chef, spunea. A și refuzat o parohie la Paris. Vrea să rămînă la Plassans, s-a îndrăgostit de orașul nostru... Eu unul l-aș

numi deputat. Şi ştiu că s-ar ocupa de treburile noastre în Cameră ! Dar n-ar primi, e prea modest... Va putea fi consultat cînd vor veni alegerile. Omul ăsta n-o să înşele niciodată, pe nimeni !

Lucien Delangre rămînea personajul grav al Cercului. Manifesta o mare politeţe faţă de abatele Faujas, îi cucerea pentru el pe tinerii studioşi. Deseori venea împreună cu abatele la Cerc, discutînd cu aprindere şi tăcînd de cum pătrundeau în sala comună.

Cu regularitate, abatele, după ce ieşea din cafeneaua ce ocupa pivniţele călugărilor franciscani, se ducea la aşezămîntul Fecioarei. Sosea în plină recreaţie, se arăta zîmbitor pe peronul din curte. Şi-atunci toate strengăriţele dădeau fuga la el, se băteau pe buzunarele lui, unde avea totdeauna poze pioase, şiraguri de mătănii, medalioane sfinţite. Se pricepuse să se facă adorat de fetele acelea mari, bătîndu-le încetişor pe obraji şi povăţuindu-le să fie cuminţi, în timp ce pe feţele lor nerușinate apăreau zîmbete viclene. Deseori călugăriţele i se plîngeau lui ; copilele ce le fuseseră încredinţate erau indisciplinabile, se băteau de ajungeau să-şi smulgă părul din cap, făceau lucruri încă şi mai rele. Iar el nu vedea în toate astea decît nişte păcate uşoare, o nimica toată ; pe cele mai turbulente le dăscălea, mustrîndu-le, în capelă, de unde ieşeau cuminţite. Uneori, sub pretextul unei greşeli mai grave, chema părinţii, iar aceştia plecau încîntaţi de cumsecădenia lui. Obrăznicăturile acelea de fete de la aşezămînt îi cîştigaseră astfel inima familiilor sărace din Plassans. Seara, întorcîndu-se acasă, copilele povesteau tot felul de lucruri minunate despre părintele Faujas. Şi nu rareori puteai vedea două dintre ele, prin ungherele întunecoase ale meterezelor, gata să-şi dea palme, doritoare să ştie pe care dintre ele domnul părinte o iubea mai mult.

„Putorile astea de puştoaice înseamnă cît de colo vreo două-trei mii de voturi", se gîndea Trouche uitîndu-se

pe fereastra biroului lui la drăgălășeniile abatelui Faujas. Se oferise el să cucerească „micuțele inimi", cum le spunea fetelor ; dar preotul, îngrijorat de sclipirile din ochii lui, îi interzise categoric să calce în curte. Așa că se mulțumea, cînd călugărițele stăteau cu spatele, să azvîrle bunătăți „micuțelor inimi", așa cum arunci firimituri la vrăbii. Umplea mai ales cu bomboane șorțul unei blonde înalte, fata unui tăbăcar, care la cei treisprezece ani ai ei avea umeri de femeie în toată firea.

Ziua abatelui Faujas nu lua sfîrșit ; căci mai făcea scurte vizite doamnelor din lumea bună. Doamna Rastoil și doamna Delangre îl primeau cu niște fețe pline de încîntare ; și repetau mai apoi pînă și cele mai neînsemnate vorbe ale lui, aveau subiecte de conversație în legătură cu el pentru o săptămînă întreagă. Dar cea mai bună prietenă a sa era doamna de Condamin. Aceasta se purta cu o familiaritate zîmbitoare, cu o superioritate de femeie drăguță care se știe atotputernică. Frînturile ei de conversație cu glas scăzut, privirile pe care i le arunca, zîmbetele ei aparte erau mărturia unei alianțe tăinuite între ei. Cînd preotul se prezenta la ea acasă, doamna de Condamin, cu o privire, își făcea soțul să iasă din cameră. „Guvernul începe să delibereze", spunea în glumă inspectorul silvic, care pornea călare înțelepțește. Doamna Rougon i-o recomandase preotului pe doamna de Condamin.

— Nu e încă acceptată pe de-a-ntregul de societatea aleasă de-aici, îi explică ea ; dar e o femeie foarte voluntară, sub aparența unei cochete drăguțe. Poți să-i vorbești deschis ; va vedea în triumful dumitale un fel de-a se impune definitiv ; îți va fi cît se poate de utilă, în cele mai serioase treburi, dacă ai de distribuit funcții și decorații. Și-a păstrat un bun prieten la Paris care îi trimite atîta panglică roșie cîtă nevoie are.

Doamna Rougon stînd deoparte, printr-o manevră de înaltă politică, frumoasa Octavie devenise astfel aliata

cea mai activă a abatelui Faujas. Cuceri pentru el pe prietenii ei și pe prietenii prietenilor ei. Pornea în campanie în fiece dimineață, făcînd o uimitoare propagandă, și asta fără altă osteneală decît să salute drăgălaș cu vîrful degetelor ei înmănușate. Acționa mai cu seamă asupra burghezelor, înzecea influența feminină, a cărei absolută necesitate preotul o simțise de la primii lui pași în lumea îngustă a Plassansului. Ea le închise gura soților Paloque, care se înverșunau împotriva casei Mouret ; le azvîrli un os de ros celor doi monștri.

— Ne purtați așadar pică, dragă doamnă ? îi spuse într-o zi nevestei judecătorului, cînd se întîlni cu ea. Rău faceți ; prietenii dumneavoastră nu vă uită, se ocupă de dumneavoastră, vă pregătesc o surpriză.

— Halal surpriză ! cine știe ce capcană ! exclamă cu acreală doamna Paloque. Lăsați, n-o să-și mai bată nimeni joc de noi de-acum încolo ; am jurat să stau la locul meu.

Doamna de Condamin zîmbea.

— Ce-ați zice, întrebă ea, dacă domnul Paloque ar fi decorat ?

Nevestei judecătorului îi pieri piuitul. Un val de sînge îi învineți fața, făcînd-o îngrozitoare.

— Glumiți, se bîlbîi ea ; e vorba iar de vreo lovitură ce s-a pus la cale împotriva noastră... Dacă n-o să fie adevărat, n-am să v-o iert cîte zile oi avea.

Frumoasa Octavie trebui să-i jure că e cît se poate de adevărat. Numirea era sigură ; atîta doar că nu avea să apară în *Le Moniteur* decît după alegeri, deoarece guvernul nu voia să dea impresia că vrea să cumpere voturile magistraturii. Și-i dădu de înțeles că abatele Faujas nu era străin de recompensa aceasta, așteptată de atîta vreme ; el stătuse de vorbă cu subprefectul.

— Atunci, soțul meu avea dreptate, spuse doamna Paloque, înspăimîntată. E multă vreme de cînd îmi face niște scene groaznice, ca să mă duc să-i cer scuze abatelui. Numai că eu sînt încăpățînată, și m-aș fi lăsat mai

curînd ucisă... Dar de vreme ce abatele binevoieşte să facă el primul pas... Fireşte, nici nu cerem altceva decît să trăim în pace cu toată lumea. O să ne ducem mîine la subprefectură.

A doua zi, soţii Paloque fură cît se poate de umili. Femeia îl ponegri cumplit pe abatele Fenil. Cu o desăvîrşită lipsă de pudoare, povesti chiar că se dusese să-l vadă într-una din zile ; şi de faţă cu ea pomenise că o să zvîrle afară din Plassans „toată clica abatelui Faujas".

— Dacă vreţi, îi spuse ea preotului luîndu-l la o parte, vă voi încredinţa o notiţă scrisă, dictată de marele vicar. Şi-n care e vorba de dumneavoastră. Sînt, cred, nişte istorii urîte pe care încerca să le tipărească în *La Gazette de Plassans.*

— Cum a ajuns notiţa asta în mîinile dumneavoastră ? întrebă abatele.

— A ajuns, şi gata, răspunse doamna Paloque fără a-şi pierde cumpătul.

Apoi, începînd să zîmbească, continuă :

— Am găsit-o. Şi-mi aduc aminte acum că, deasupra unui cuvînt şters, sînt vreo două-trei cuvinte adăugate chiar de mîna marelui vicar... Vă încredinţez toate astea contînd pe onoarea dumneavoastră, nu-i aşa ? Sîntem oameni de treabă, nu vrem să fim compromişi.

Înainte de-a aduce notiţa, timp de trei zile, se prefăcu a avea scrupule. Trebui ca doamna de Condamin să-i jure în particular că pensionarea domnului Rastoil va fi cerută curînd, astfel încît domnul Paloque să poată în sfîrşit moşteni postul de preşedinte de tribunal. Numai atunci dădu hîrtia. Abatele Faujas nu voi s-o păstreze, i-o duse doamnei Rougon, autorizînd-o să facă uz de ea, dar din umbră, de cumva marele vicar ar fi dat semne că voieşte a se amesteca, fie şi oricît de puţin, în alegeri.

Doamna de Condamin îl făcu şi pe domnul Maffre să întrezărească faptul că împăratul se gîndea să-l decoreze, şi totodată îi făgădui ferm doctorului Porquier să găsească

un post pentru pramatia de fiu-său. Era mai cu seamă de-o îndatorinţă minunată în grădină, la întrunirile de după-amiază ale intimilor. Vara se apropia de sfîrşit ; Octavie venea îmbrăcată în toalete vaporoase, uşor înfiorată, gata să se aleagă cu vreun guturai, numai ca să-şi arate braţele şi să învingă ultimele scrupule ale grupului Rastoil. Într-adevăr, sub bolta de viţă a familiei Mouret, fu hotărîtă soarta alegerilor.

— Ei, domnule subprefect, spuse abatele Faujas zîmbind într-una din zile, cînd cele două societăţi se întîlniseră, iată că marea bătălie se apropie.

Între ei, ajunseseră să rîdă de luptele politice. Îşi strîngeau mîna în spatele caselor, în grădini, în timp ce pe faţă se devorau. Doamna de Condamin îi aruncă o privire pătrunzătoare domnului Péqueur des Saulaies, care se înclină cu obişnuita-i corectitudine, rostind dintr-o suflare :

— Voi rămîne sub cortul meu, domnule abate. Am fost îndeajuns de fericit ca să-i dau de înţeles Excelenţei-Sale că guvernul trebuie să se abţină, în chiar interesul imediat al Plassansului. Nu va exista un candidat oficial.

Domnul de Bourdeu se îngălbeni. Pleoapele i se zbăteau, mîinile îi tresăreau de bucurie.

— Nu va exista un candidat oficial ! repetă domnul Rastoil, foarte mişcat de noutatea aceea neaşteptată şi ieşind din rezerva în care stătuse pînă atunci.

— Nu, reluă domnul Péqueur des Saulaies, oraşul are destui oameni onorabili şi e băiat destul de mare ca să-şi aleagă el însuşi reprezentantul.

Se înclinase uşor spre domnul de Bourdeu, care se ridică, bîlbîindu-se :

— Firește, firește.

În acest timp abatele Surin organizase o partidă de „batista ascunsă". Domnişoarele Rastoil, fraţii Maffre, Séverin tocmai căutau batista, care era chiar cea a abatelui, înfăşurată ca o clătită, pe care tînărul secretar o ascunsese.

Tot tineretul se învîrtea pe lîngă persoanele grave, în timp ce acesta striga cu vocea lui de falset :

— Arde ! arde !

Angélique găsi batista, în buzunarul căscat al doctorului Porquier, unde abatele Surin o strecurase cu îndemînare. Se rîse mult, alegerea ascunzătorii fu considerată o glumă deosebit de ingenioasă.

— Bourdeu acum are şanse, spuse domnul Rastoil luîndu-l pe abatele Faujas deoparte. E supărător. Nu-i pot spune una ca asta, dar nu vom vota cu el ; e prea compromis ca orleanist.

— Ce copilăros e fiul dumneavoastră Séverin ! exclamă doamna de Condamin, venind să le tulbure conversaţia. A ascuns batista sub pălăria abatelui Bourrette.

Apoi adăugă cu glas scăzut :

— Apropo, domnule Rastoil, vă felicit ! Am primit o scrisoare de la Paris în care mi se dau asigurări că numele fiului dumneavoastră a fost văzut pe o listă a ministrului justiţiei ; va fi numit, cred, substitut la Faverolles.

Preşedintele se înclină, roşu la faţă. Ministerul nu-i iertase niciodată alegerea marchizului de Lagrifoul. De pe timpul acela, printr-un soi de fatalitate, nu-şi putuse căpătui nici fiul, nici mărita fetele. Nu se plîngea, dar avea un anume zîmbet amar care spunea multe.

— Şi cum ziceam, continuă el, pentru a-şi ascunde emoţia, Bourdeu e primejdios ; pe de altă parte, nu e din Plassans, nu ştie ce nevoi avem. E ca şi cum l-am alege din nou pe marchiz.

— Dacă domnul de Bourdeu îşi menţine candidatura, declară abatele Faujas, republicanii vor întruni o minoritate impresionantă, ceea ce ar face un efect cum nu se poate mai urît.

Doamna de Condamin zîmbea. Pretindea că nu se pricepe deloc la politică ; şi-i părăsi, în timp ce abatele îl duse pe preşedinte pînă în fundul bolţii, unde continuă

conversația cu glas scăzut. Cînd se întoarseră, pășind mărunt, domnul Rastoil răspundea :

— Aveți dreptate, ar fi un candidat convenabil ; nu face parte din nici un partid, toți vor cădea de acord asupra numelui său... Nici mie, ca și dumneavoastră, Imperiul nu-mi este pe plac, nu-i așa ? Dar pînă la urmă e o copilărie să trimiți la Cameră niște deputați care n-au drept mandat decît să pună bețe-n roate guvernului. Orașul Plassans suferă ; are nevoie de un om de afaceri, un copil din ținut, în măsură să-i apere interesele.

— Arde ! Arde ! striga vocea subțirică a Auréliei.

Abatele Surin, care conducea ceata, străbătu bolta scotocind.

— Rece ! Rece ! spunea acum domnișoara, înveselită de inutilitatea căutării.

Dar unul dintre frații Maffre ridică o glastră cu flori și descoperi batista păturită în patru.

— Prăjina asta de Aurélie ar fi putut să-și vîre batista în gură, spuse doamna Paloque : e loc destul și nimănui nu i-ar fi dat prin gînd s-o caute acolo.

Soțul îi astupă gura cu o privire furioasă. Nu-i îngăduia nici cel mai mărunt cuvînt acru. Temîndu-se ca domnul de Condamin să nu fi auzit, șopti :

— Ce tineri frumoși !

— Dragă domnule, îi spunea inspectorul silvic domnului de Bourdeu, succesul dumneavoastră e sigur ; atîta doar, va trebui să fiți precaut cînd vă veți afla la Paris. Știu dintr-o sursă sigură că guvernul e hotărît să apeleze la forță, dacă opoziția devine stingheritoare.

Fostul prefect îl privi, cît se poate de îngrijorat, întrebîndu-se dacă nu-și bate joc de el. Domnul Péqueur des Saulaies se mulțumi să zîmbească, mîngîindu-și mustățile. Apoi, conversația deveni din nou generală, iar domnului de Bourdeu i se păru că toată lumea îl felicită pentru viitorul lui succes cu o discreție plină de tact. Trăi o oră de minunată popularitate.

— E uimitor cum strugurii se coc mai repede la soare, observă abatele Bourrette, care nu se clintise de pe scaunul lui, cu ochii ridicați spre boltă.

— În nord, explică doctorul Porquier, așa se întîmplă numai dacă ciorchinele e degajat de frunze.

O discuție se porni în legătură cu aceasta, cînd Séverin țipă la rîndu-i :

— Arde ! Arde !

Dar atîrnase batista atît de la vedere de spatele portiței de la grădină, încît abatele Surin o găsi numaidecît. Cînd acesta din urmă o ascunse, ceata de tineri scotoci zadarnic prin grădină aproape o jumătate de oră ; trebui să se dea bătută. Atunci abatele o arătă chiar în mijlocul unui strat, atît de artistic potrivită încît aducea cu o piatră. Fu cea mai drăguță ispravă din după-amiaza aceea.

Știrea că guvernul renunța să patroneze un candidat străbătu orașul, unde făcu mare senzație. Abținerea aceasta avu drept rezultat logic să îngrijoreze diferitele grupări politice, care conta fiecare pe diversiunea unei candidaturi oficiale pentru a ieși învingătoare. Marchizul de Lagrifoul, domnul de Bourdeu, pălărierul Maurin păreau a trebui să-și împartă voturile în trei părți aproape egale ; cu siguranță că avea să fie balotaj, și numai Dumnezeu știe ce nume avea să iasă la al doilea tur de scrutin ! La drept vorbind, se pomenea despre un al patrulea candidat, al cărui nume nimeni nu-l putea spune cu precizie, un om de bine ce-ar fi consimțit poate să pună toată lumea de acord. Alegătorii din Plassans, cuprinși de teamă, de cînd se simțeau cu căpăstrul de gît, nu cereau nici ei nimic decît să se înțeleagă, alegînd pe unul dintre concetățenii lor care să fie pe placul diferitelor partide.

— Guvernul greșește socotindu-ne niște copii teribili, spuneau pe un ton jignit politicienii versați de la Cercul comerțului. N-ai zice că orașul e un nucleu revoluționar ? Dacă stăpînirea ar fi avut tactul să patroneze un candidat posibil, am fi votat cu toții pentru el... Subprefectul a po-

menit de-o lecție. Ei bine ! noi nu primim lecția asta. Vom ști să ne găsim candidatul singuri, vom arăta că Plassansul e un oraș care are bun simț și e cu adevărat liber.

Și căutau. Dar numele puse pe tapet de prieteni ori de interesați nu făcea decît să sporească și mai mult confuzia. Într-o săptămînă, Plassansul avu mai bine de douăzeci de candidați. Doamna Rougon, îngrijorată, nu mai înțelegea, se ducea la abatele Faujas, furioasă pe subprefect. Péqueur ăsta era un prost, un închipuit, o momîie, numai bun să facă frumos într-un salon oficial ; mai procedase o dată în așa fel ca guvernul să fie bătut, iar acum avea să-l compromită printr-o atitudine de indiferență ridicolă.

— Liniștiți-vă, spuse preotul, zîmbind ; de data asta, domnul Péqueur des Saulaics se mulțumește să asculte... Victoria e sigură.

— Aha ! Deci nu aveți candidat ! exclamă ea. Unde vă e candidatul ?

Și-atunci preotul își desfășură planul. Iar ea îl aprobă, ca o femeie inteligentă ; numai că manifestă cea mai vie mirare, la numele ce i se încredință.

— Cum așa ! spuse, pe el l-ați ales ?... Nimeni nu s-a gîndit vreodată la el, vă asigur.

— Asta nădăjduiesc și eu, răspunse preotul zîmbind iarăși. Aveam nevoie de un candidat la care nimeni să nu se fi gîndit, în așa fel încît toată lumea să-l accepte fără ca nimeni să se socoată compromis.

Apoi, părînd a face o concesie de om puternic, care consimte să-și explice purtarea :

— Se cuvine să vă mulțumesc pentru multe, adăugă ; m-ați făcut să evit o groază de greșeli. Eu nu priveam decît la țintă, nu vedeam piedicile întinse ce-ar fi fost poate de ajuns ca să-mi frîng gîtul... Mulțumescu-ți, Doamne ! tot războiul ăsta pueril a luat acum sfîrșit ; am să mă pot mișca în voie... Cît despre alegerea mea, e

bună, puteți să fiți sigură de asta. De cum am sosit la Plassans am căutat un om, și nu l-am găsit decît pe acesta. E plin de suplețe, foarte capabil, foarte activ ; s-a priceput să fie în relații bune cu toată lumea pînă acum, ceea ce dovedește că nu e un ambițios vulgar. Știu că nu vă numărați printre prietenele lui ; tocmai pentru asta nu v-am pus la curent cu demersul meu pînă acum. Dar vă înșelați, o să vedeți ce drum va străbate omul nostru, de cum va pune piciorul în scăriță ; își va sfîrși zilele în veșminte de senator... Ceea ce în sfîrșit m-a convins, au fost cele ce mi s-au spus pe seama averii lui. De trei ori și-a luat soția înapoi, surprinsă în flagrant delict, după ce de fiecare dată socrul, om cumsecade, i-a dat cîte o mie de franci. Dacă într-adevăr a bătut monedă în felul ăsta, e un tip care va fi foarte util la Paris pentru anumite treburi... O, puteți căuta mult și bine. Dacă îl dați la o parte, nu mai găsiți la Plassans decît nerozi.

— Prin urmare, e vorba de un cadou pe care i-l faceți guvernului, zise Félicité rîzînd.

Și se lăsă convinsă. Iar a doua zi numele lui Delangre zbură de la un capăt la altul al orașului. Prietenii, se spunea, tot insistînd, îl hotărîseră să accepte candidatura. El refuzase multă vreme, socotindu-se nevrednic, susținînd că nu e om politic, că domnii de Lagrifoul, de Bourdeu, dimpotrivă, aveau o îndelungă experiență a treburilor publice. Apoi, cum i se spunea cu jurămînt că Plassansul tocmai de asta avea nevoie, de-un deputat în afara partidelor, se lăsase convins, dar făcînd profesiuni de credință cît se poate de categorice. Era de la sine înțeles că nu avea să se ducă în Cameră nici ca să vexeze, nici ca să susțină guvernul ; că nu se considera decît reprezentantul intereselor orașului ; că, de altfel, va vota totdeauna pentru libertate în ordine și pentru ordine în libertate ; în fine, că va rămîne primar la Plassans, încît să arate limpede rolul cît se poate de conciliant și administrativ pe care conșimțea să-l ia asupră-și. Asemenea cuvinte părură cu

osebire înțelepte. Politicienii cei isteți, o spuneau în aceeași seară la Cereul comerțului, care mai de care :

— Am spus eu, Delangre e omul care ne trebuie... Sînt curios să știu ce-o să zică subprefectul, cînd numele primarului va ieși din urnă. Doar n-o să ne poată învinui că am votat ca niște școlari cîrtitori ; după cum n-o să ne poată învinui nici că ne-am ploconit în fața guvernului... Dacă Imperiul ar primi cîteva lecții de felul ăsta, afacerile ar merge mai bine.

A fost ca o dîră de pulbere. Dinamita era gata, o scînteie fusese de ajuns. Din toate părțile în același timp, numele domnului Delangre se înălță înconjurat de-un concert de elogii. Devenise Mesia cel așteptat, mîntuitorul neștiut în ajun, revelat dimineața și adorat seara.

În adîncul sacristiilor, în adîncul confesionalelor, numele domnului Delangre era șoptit ; se rostogolea în ecoul navelor, cădea din amvoanele de la periferie, se împărtășea de la o ureche la alta, ca o taină, pătrundea pînă în adîncul ultimelor case cucernice. Preoții îl purtau între faldurile sutanei ; abatele Bourrette îi dăruia bonomia respectabilă a pîntecului său ; abatele Surin, grația zîmbetului său ; monseniorul Rousselot, farmecul pe de-a-ntregul feminin al binecuvîntării lui pastorale. Doamnele din înalta societate nu-și precupețeau laudele la adresa domnului Delangre ; găseau că are o fire atît de frumoasă, o figură atît de aleasă, de spirituală ! Doamna Rastoil încă mai roșea ; doamna Paloque devenea aproape frumoasă în entuziasmul ei ; cît despre doamna de Condamin, s-ar fi bătut cu evantaiul pentru el, îi cîștiga inimile prin felul cum strîngea drăgăstos mîinile alegătorilor care-i făgăduiau voturile lor. În sfîrșit, domnul Delangre pasiona Cercul tineretului, Séverin și-l luase drept erou, în timp ce Guillaume și frații Maffre se duceau să-i cîștige simpatizanți prin locurile rău famate ale orașului. Pînă și împielițatele de fetișcane de la așezămîntul Fecioarei, în adîncul ulicioarelor pustii de pe lîngă metereze, cînd se

hîrjoneau cu ucenicii tăbăcari din cartier, lăudau meritele domnului Delangre.

În ziua scrutinului, majoritatea fu zdrobitoare. Orașul întreg era complice. Marchizul de Lagrifoul, apoi domnul de Bourdeu, furibunzi amîndoi, strigînd că-i vorba de trădare, își retrăseseră candidaturile. Domnul Delangre rămăsese așadar singur în prezența pălărierului Maurin. Acesta din urmă obținu voturile a o mie cinci sute de republicani fanatici din cartierele populare. Primarul avu de partea lui satele, colonia bonapartistă, burghezii clericali din orașul nou, micii negustori cu amănuntul poltroni din cartierul vechi, pînă și pe unii regaliști naivi din cartierul Saint-Marc, ai cărui locuitori de obîrșie nobilă se abținură. Întruni astfel treizeci și trei de mii de voturi. Lucrurile fuseseră conduse cu atîta dibăcie, succesul obținut cu atîta voioșie, că întregul Plassans, rămase uimit, în seara alegerilor, de-a fi făcut dovada unei voințe atît de unanime. Orașul crezu că avusese un vis eroic, că o mînă puternică izbise în pămînt, ca să scoată pe cei treizeci și trei de mii de alegători, armata aceea întrucîtva înspăimîntătoare, a cărei forță nimeni n-o bănuise pînă atunci. Politicienii de la Cercul comerțului se priveau uluiți, ca unii pe care victoria îi descumpănește.

Seara, societatea domnului Rastoil se alătură societății domnului Péqueur des Saulaies, ca să se bucure discret într-un micuț salon de la subprefectură, ce dădea spre grădini. Luară ceaiul. Marele triumf al zilei topea de-a binelea cele două grupuri într-unul singur. Toți obișnuiții se aflau acolo.

— Nu am făcut opoziție sistematică nici unei cîrmuiri, declară în cele din urmă domnul Rastoil, acceptînd fursecurile pe care i le întindea domnul Péqueur des Saulaies. Magistratura trebuie să fie în afara luptelor politice. Mărturisesc chiar bucuros că Imperiul a înfăptuit pînă acum lucruri mari și că este chemat să realizeze altele

încă şi mai măreţe, dacă urmează şi pe viitor calea justiţiei şi-a libertăţii.

Subprefectul se înclină, ca şi cum elogiile acelea i s-ar fi adresat lui personal. În ajun, domnul Rastoil citise în *Le Moniteur* decretul prin care fiul său Séverin era numit substitut la Faverolles. Se vorbea de asemeni mult şi despre căsătoria hotărîtă între Lucien Delangre şi cea mai mare dintre domnişoarele Rastoil.

— Da, o afacere încheiată, îi spunea foarte încet domnul de Condamin doamnei Paloque, care îl întrebase despre acest lucru. A ales-o pe Angéline. Cred că ar fi preferat-o pe Aurélie. Dar i s-o fi dat de înţeles că nu putea fi măritată în mod decent mezina înaintea celei mari.

— Angéline, sînteţi sigur ? şopti răutăcios doamna Paloque ; mi se părea că Angéline seamănă...

Inspectorul silvic îşi duse un deget la gură, zîmbind.

— Ei, la întîmplare, nu-i aşa ? continuă ea. Legăturile abia vor fi şi mai puternice între cele două familii... Acum sîntem prieteni. Paloque aşteaptă crucea Legiunii de onoare. Eu una găsesc că totul e bine.

Domnul Delangre sosi foarte tîrziu. Fu ovaţionat în toată regula. Doamna de Condamin tocmai îi dăduse vestea doctorului Porquier că fiul lui, Guillaume, fusese numit funcţionar principal la poştă. Împărţea numai veşti bune, spunînd că abatele Bourrette avea să devină mare vicar al monseniorului în anul următor, dîndu-i un episcopat abatelui Surin, înainte de-a împlini patruzeci de ani, anunţînd crucea Legiunii de onoare pentru domnul Maffre.

— Bietul Bourdeu ! spuse domnul Rastoil cu un ultim regret.

— Ei, nu-i chiar aşa de plîns, exclamă ea vesel. Iau asupră-mi să-l consolez. Camera deputaţilor nu era de el. Îi trebuie o prefectură... Spuneţi-i că pînă la urmă i se va găsi o prefectură.

Rîsetele izbucniră. Buna dispoziţie plăcută a frumoasei Octavie, grija pe care o punea în a mulţumi pe toată

lumea încînta societatea. Făcea cu-adevărat onorurile subprefecturii. Domnea. Şi tot ea, glumind întruna, îi dădu domnului Delangre sfaturile cele mai practice în legătură cu locul pe care trebuia să-l ocupe în Corpul legislativ. Îl luă deoparte, se oferi să-l introducă în casa unor personaje considerabile, ceea ce el primi cu recunoştinţă. Pe la unsprezece, domnul de Condamin pomeni de iluminatul grădinii. Dar soţia lui potoli entuziasmul domnilor, spunînd că nu s-ar cădea, că nu trebuiau să pară că-şi bat joc de oraş.

— Şi abatele Fenil ? îl întrebă Octavie deodată pe abatele Faujas, ducîndu-l în cadrul unei ferestre. Mă gîndesc la el acum... Prin urmare nu s-a clintit ?

— Abatele Fenil e un om cu judecată, răspunse preotul zîmbind subţire. I s-a dat de înţeles că ar greşi dacă pe viitor s-ar ocupa de politică.

Abatele Faujas, în mijlocul acelei bucurii entuziaste, rămînea grav. Victoria nu-l scotea din asprimea lui. Trăncăneala doamnei de Condamin îl obosea ; satisfacţia acelor ambiţioşi vulgari îl umplea de dispreţ. În picioare, sprijinit de cămin, părea că visează, cu ochii pierduţi în depărtare. El era acum stăpînul, nu mai avea nevoie să-şi înfrîneze instinctele ; putea întinde mîna şi să apuce oraşul, să-l facă să tremure. Silueta lui neagră umplea salonul. Bărbaţii aşteptau să rostească un cuvînt de mulţumire, femeile îl solicitau din priviri, ca nişte sclave supuse. Dar el, brutal, rupînd cercul, plecă primul, luîndu-şi rămas bun printr-un cuvînt scurt.

Cînd se întoarse în casa familiei Mouret, prin fundătura Chevillottes şi prin grădină, o găsi pe Marthe singură în sufragerie, stînd pe un scaun, la perete, foarte palidă, uitîndu-se cu privirile pierdute la lampa care fila. Sus, Trouche avea musafiri, cînta o ştrengărie nostimă, pe care Olympe şi musafirii o acompaniau, izbind în pahare cu mînerul cuţitelor.

XX

Abatele Faujas își puse mîna pe umărul Marthei.

— Ce faceți aici ? o întrebă. De ce nu v-ați dus la culcare ?... V-am interzis să mă așteptați.

Marthe se trezi, tresărind parcă. Și șopti :

— Credeam că o să vă întoarceți mai devreme. Am adormit... Rose trebuie să fi făcut ceai.

Dar preotul, chemînd-o pe bucătăreasă, o certă pentru că nu-și silise stăpîna să se ducă la culcare. Îi vorbea pe un ton poruncitor, neadmițînd să fie contrazis.

— Rose, dă-i ceaiul părintelui, spuse Marthe.

— Dar nu-mi trebuie nici un ceai ! protestă el supărat. Duceți-vă numaidecît la culcare. E ridicol. Nu mai sînt stăpîn pe mine... Rose, luminează-mi !

Bucătăreasa îl însoți pînă în josul scării.

— Părintele știe prea bine că nu sînt de vină, spunea ea. Doamna e plină de toane. Așa bolnavă cum e, nu poate sta un ceas la ea în odaie. Tot timpul se duce, vine, își scoate sufletul, se învîrte așa, de dragul de-a se învîrti, fără să facă nimic... Și-apoi, pe mine cea dintîi mă stingherește ; tot timpul mă-mpiedic de ea... Pe urmă, cînd se prăbușește pe cîte-un scaun, acolo o uită Dumnezeu. Rămîne așa, să se uite în fața ei, cu un aer speriat, ca și cum ar vedea tot felul de grozăvii... I-am zis de mai bine de zece ori, în seara asta, că o să vă supere dacă nu urcă să se culce. Nici măcar n-a părut că m-aude.

Preotul se apucă de balustradă, fără să răspundă. Sus, în fața camerei lui Trouche, întinse brațul, ca și cum ar fi avut de gînd să izbească cu pumnul în ușă. Dar cîntecele încetaseră ; înțelese, după zgomotul scaunelor trase, că musafirii plecau ; se grăbi să intre la el în cameră. Într-adevăr, Trouche coborî aproape numaidecît, împreună cu doi camarazi adunați de pe sub mesele cine știe cărei cîrciumi sordide ; strigă pe scară că el știe să trăiască și că o să-i conducă. Olympe se aplecă peste balustradă.

— Poți trage zăvoarele, îi spuse Rosei. N-o să se întoarcă decît mîine dimineață.

Rose, față de care nu putuse ascunde purtarea urîtă a soțului ei, o plîngea mult. Trase zăvoarele, mormăind :

— Uite ce-nseamnă să te măriți ! Bărbații te snopesc în bătăi ori aleargă după fuste... Ah, tot cum sînt eu e mai bine !

Cînd se întoarse, își găsi stăpîna stînd tot pe scaun, căzută într-un soi de stupoare dureroasă, cu privirile pironite pe lampă. O împinse, o sili să se vîre în pat. Marthe devenise foarte fricoasă. Noaptea, susținea ea, vedea mari pete de lumină pe pereții odăii, auzea izbituri violente la căpătîi. Rose se culca acum aproape de ea, într-o cămăruță, de unde da fuga s-o liniștească la cel mai mic zgomot. În noaptea aceea încă nu isprăvise cu dezbrăcatul, cînd o auzi horcăind ; o găsi cu așternutul zvîrlit de pe ea, cu ochii căscați de-o groază mută, cu pumnii vîrîți în gură, ca să nu strige. Trebui să-i vorbească de parc-ar fi fost un copil, dînd perdelele la o parte, uitîndu-se pe sub mobile, jurîndu-i că se înșelase, că nu se afla nimeni acolo. Spaimele acelea se terminau prin crize de catalepsie, ce-o făceau să pară moartă, cu capul năruit pe perne, cu ochii deschiși.

— Domnul o chinuie, șopti bucătăreasa, culcîndu-se în sfîrșit.

A doua zi era una din zilele de vizită ale doctorului Porquier. Venea s-o vadă pe doamna Mouret de două ori pe săptămînă, regulat. O bătu pe palme și-i spuse cu optimismul lui plăcut :

— Ei hai, scumpă doamnă, nu-i nimic... Tot mai tușiți un pic, nu-i așa ? Un simplu guturai neglijat pe care-l vom vindeca prin siropuri.

Și-atunci Marthe se plînse de dureri insuportabile în spate și în piept, fără a-l slăbi din ochi, căutînd pe fața și-n toată ființa lui ceea ce el nu spunea.

— Mi-e teamă să nu înnebunesc ! lăsă să-i scape printre hohotele de plîns.

O liniști, zîmbind. Vederea doctorului îi pricinuia totdeauna o vie îngrijorare ; îi era spaimă de omul acela atît de politicos și de blînd. Deseori îi interzicea Rosei să-l primească, spunînd că nu-i bolnavă, că nu-i nevoie să-l vadă tot timpul pe doctor la ea în casă. Rose înălța din umeri și-i deschidea totuși doctorului. De altfel, acesta începuse să nu-i mai pomenească de boala ei, părînd a-i face simple vizite de politețe.

Cînd ieși, îl întîlni pe abatele Faujas, care se ducea la Saint-Saturnin. Preotul îl întrebă despre sănătatea doamnei Mouret.

— Știința e uneori neputincioasă, îi răspunse cu gravitate ; dar bunătatea Providenței e nesecătuită... Biata doamnă a fost tare rău zdruncinată. N-o condamn cîtuși de puțin. Pieptul nu-i decît slab atacat, iar clima de-aici e bună.

Și se porni atunci să peroreze despre tratamentul bolilor de piept în arondismentul Plassans. Pregătea o broșură pe tema asta, nu pentru a o publica, deoarece avea bunăcuviința să nu se considere un savant, ci doar pentru a o citi cîtorva prieteni intimi.

— Și iată motivele, termină doctorul, care mă îndreptățesc să cred că temperatura constantă, flora aromatică, apele salubre ale dealurilor noastre constituie un excelent remediu pentru vindecarea afecțiunilor pulmonare.

Preotul îl ascultase cu aerul lui aspru și tăcut.

— Greșiți, îi răspunse fără grabă. Doamna Mouret se simte foarte rău la Plassans... De ce n-o trimiteți să petreacă iarna la Nisa ?

— La Nisa ! repetă doctorul, îngrijorat.

Îl privi o clipă pe preot ; apoi, cu vocea lui complezentă :

— S-ar simți, într-adevăr, minunat la Nisa. În starea de surescitare nervoasă în care se află, o deplasare ar

avea rezultate bune. Va trebui s-o sfătuiesc să întreprindă călătoria asta... E o idee excelentă, părinte !

Salută, intră la doamna de Condamin, ale cărei migrene, oricît de ușoare, îl îngrijorau la culme. A doua zi, la cină, Marthe vorbi despre doctor în termeni aproape violenți. Jură că nu-l va mai primi în casă.

— El mă îmbolnăvește, spuse. Oare n-a venit în după-amiaza asta să mă îndemne să călătoresc ?

— Iar eu îi dau cît se poate de multă dreptate, declară abatele Faujas, împăturindu-și șervețelul.

Marthe îl privi țintă, foarte palidă, șoptind cu glas și mai scăzut :

— Prin urmare și dumneavoastră mă goniți din Plassans ? Dar aș muri într-un loc necunoscut, departe de obiceiurile mele, departe de cei pe care-i iubesc !

Preotul se ridicase, gata să iasă din sufragerie. Se apropie, rosti cu un zîmbet :

— Prietenii dumneavoastră nu doresc altceva decît să vă însănătoșiți. De ce vă revoltați atît de tare ?

— Nu, nu vreau, nu vreau, auziți ! strigă dîndu-se înapoi.

Avu loc o scurtă luptă. Sîngele i se urcase abatelui în obraji ; își încrucișase brațele la piept, ca pentru a se împotrivi ispitei de-a o bate. Marthe, cu spatele sprijinit de perete, dreaptă, protesta cu întreaga deznădejde a slăbiciunii ei. Apoi, învinsă, întinse mîinile, șopti :

— Vă implor, lăsați-mă aici... Am să vă dau ascultare.

Apoi izbucni în plîns iar preotul plecă, înălțînd din umeri, cu aerul unui soț care se teme de crizele de plîns. Doamna Faujas, care-și termina liniștit cina, asistase la scena aceasta, cu gura plină. O lăsă pe Marthe să plîngă cît pofti.

— Nu ești cuminte, dragă copilă, îi spuse în cele din urmă, mai luînd din dulcețuri. Pînă la urmă o să-i ajungi nesuferită lui Ovide. Nu știi cum să-l iei... De ce nu vrei

să călătorești, dacă asta o să-ți facă bine ? O să-ți păzim casa. O să găsești toate lucrurile la locul lor, fii liniștită !

Marthe continua să plîngă, fără să pară a fi auzit.

— Ovide are atîtea griji, continuă bătrîna doamnă. Știi că deseori lucrează pînă la ora patru dimineața... Cînd dumneata tușești noaptea, îl neliniștești mult și-i pier toate ideile. Nu mai poate lucra, suferă mai mult decît dumneata... Fă-o de dragul lui Ovide, draga mea copilă ; du-te și întoarce-te sănătoasă îndărăt la noi.

Dar, întorcîndu-și spre bătrînă fața roșie de plîns, Marthe puse în strigătul ei toată spaima :

— O, asta e, Cerul minte !

În zilele următoare nu mai fu vorba despre călătoria la Nisa. Doamna Mouret intra în panică la cea mai mică aluzie. Se împotrivea să plece din Plassans cu o asemenea disperare, încît preotul însuși înțelese pericolul de-a insista asupra unui asemenea proiect. În victoria ei, începea să-l stingherească teribil. După cum spunea Trouche rînjind, ea ar fi trebuit trimisă la Tulettes cea dintîi. De cînd Mouret fusese luat, Marthe se deda celor mai aspre practici religioase, evitînd să rostească numele soțului ei, pretinzînd rugăciunii o amorțire a întregii ființe. Dar continua să fie îngrijorată, întorcîndu-se de la Saint-Saturnin cu o nevoie aprigă de uitare.

— Proprietăreasa dă frumușel ochii peste cap, îi spunea în fiecare seară Olympe bărbatului ei. Astăzi am însoțit-o la biserică ; a trebuit s-o adun de pe jos... Te-ar umfla rîsul de ți-aș spune tot ce scuipă împotriva lui Ovide ; e furioasă, zice că n-are inimă, că a înșelat-o, făgăduindu-i o mulțime de consolări. Și pe Dumnezeu ce mi ți-l beștelește ! Trebuie s-o auzi ! Doar o femeie bisericoasă poate ponegri într-atîta religia : ai zice că bunul Dumnezeu a înșelat-o cu o sumă mare de bani... Vrei să-ți spun ceva ? Cred că bărbatu-său vine noaptea și-o trage de picioare.

Trouche se amuza mult de toate poveştile astea.

— Atîta pagubă pentru ea, răspunse. Dacă farsorul ăla de Mouret e acolo unde e, e pentru că ea a ţinut morţiş să fie aşa. Să fiu în locul lui Faujas, ştiu eu cum aş potrivi lucrurile ; aş face-o să fie mulţumită şi blîndă ca o mieluşea. Dar Faujas e un prost ; o să-l coste pielea istoria asta, ai să vezi... Ascultă, fato, frate-tu nu se poartă destul de frumos cu noi ca să-l scoatem din încurcătură. Eu unul o să mă stric de rîs în ziua cînd proprietăreasa o să-l dea de-a berbeleacul. Ce naiba, cînd eşti zămislit aşa cum e el, nu-ţi bagi în cîrd cu femeile !

— Da, Ovide ne dispreţuieşte prea mult, şoptea Olympe.

Atunci Trouche vorbea cu glas scăzut.

— Ia zi, dacă proprietăreasa s-ar azvîrli în vreun puţ cu prostănacu' de frate-tu, noi am rămîne stăpîni aici ; casa ar fi a noastră. Ne-am rotunji frumuşel suma... Ar fi un deznodămînt pe cinste, zău aşa !

Soţii Trouche năvăliseră de altfel la parter, după plecarea lui Mouret. Olympe se plînsese la început că sobele scot fum, sus la ei ; apoi o convinsese în cele din urmă pe Marthe că salonul, lăsat în părăsire pînă atunci, era încăperea cea mai sănătoasă din toată casa. Rose primi poruncă să aprindă un foc bun, iar cele două femei îşi petrecură acolo zilele, sporovăind la nesfîrşit, în faţa bucilor uriaşi din cămin, care ardeau. Unul din visele Olympiei era să trăiască astfel, bine îmbrăcată, lungită pe-o canapea, înconjurată de luxul unui apartament frumos. O convinse pe Marthe să schimbe tapetul din salon, să cumpere mobile şi un covor. Şi-atunci se simţi o adevărată doamnă. Cobora în papuci şi în capot, vorbea ca şi cum ar fi fost stăpîna casei.

— Biata doamnă Mouret, spunea ea, are atîtea necazuri că m-a implorat s-o ajut. Mă ocup întrucîtva de treburile ei. Ce vreţi ? e o faptă bună.

Se pricepuse, într-adevăr, să-i cîştige încrederea Marthei, care, din oboseală, lăsa pe seama ei grijile mărunte ale casei. Olympe ţinea acum cheile de la pivniţă şi de la dulapuri ; pe deasupra, îi plătea pe furnizori. Multă vreme şovăi dacă să manevreze în aşa fel încît să se instaleze şi în sufragerie. Dar Trouche o sfătui să nu procedeze astfel : n-ar mai fi fost liberi să mănînce şi să bea după plac ; n-ar fi îndrăznit nici măcar să bea vinul curat, ori să invite cîte un prieten la o cafea. Olympe îi făgădui soţului ei să-i aducă porţia de desert. Îşi umplu buzunarele de zahăr, aducea pînă şi capete de lumînări. În scopul ăsta cususe nişte buzunare mari, de pînză, pe care le prindea sub fustă, iar seara, ca să le golească, îi trebuia un sfert de ceas.

— Vezi tu, uite asta înseamnă să strîngi bani albi pentru zile negre, şoptea Olympe îmgrămădind proviziile claie peste grămadă într-un cufăr pe care apoi îl împingea sub pat. De s-ar întîmpla să ne supărăm pe proprietăreasă, am avea aici cu ce s-o ducem o bucată de vreme... Va trebui să mai aduc aici sus şi nişte găvane cu dulceaţă şi slănină.

— Eşti prea bună că te ascunzi, răspundea Trouche. Să fiu în locul tău, i-aş porunci Rosei să aducă toate astea, de vreme ce tu eşti acum stăpîna.

El se făcuse stăpîn pe grădină. Multă vreme îl pizmuise pe Mouret, văzîndu-l rotunjind copacii, presărînd aleile cu nisip, udînd lăptucile ; şi nutrea visul să aibă şi el o bucată de pămînt a lui, pe care s-o sape şi-n care să sădească după plac. Încît, atunci cînd Mouret nu se mai află acolo, cotropi grădina, făcînd planuri de răsturnări, de transformări complete. Începu prin a osîndi legumele. Pretindea că are suflet gingaş şi că-i plac florile. Dar săpatul îl obosi chiar de-a doua zi ; chemă atunci un grădinar, care distruse straturile la porunca lui, azvîrli lăptucile la gunoi, pregăti pămîntul în aşa fel încît în primăvară să sădească maci, trandafiri, crini, puse seminţe

de nemțișori și de volbură, butași de garoafe și de muș-cate. Apoi o idee îi încolți în minte : i se păru că posomorala și negreala straturilor vine de la marile tufe de merișor întunecate care le înconjurau, și se gîndi îndelung să le smulgă.

— Dar ai dreptate, declară Oylmpe cînd îi ceru părerea ; parc-ar fi un cimitir. Mie mi-ar plăcea ca pe margine să fie ramuri din fontă, imitînd lemnul rustic... Am s-o conving eu pe proprietăreasă. Dar pînă una alta, smulge tufele de merișor.

Și tufele fură smulse. După o săptămînă, grădinarul punea lemn rustic. Trouche mai mută și cîțiva arbori fructiferi care stinghereau vederea, vopsi stinghiile bolții în verde, împodobi jetul de apă cu pietre. Cascada domnului Rastoil îl ispitea la culme ; dar se mulțumi să aleagă locul unde avea să facă și el una asemănătoare, „dacă afacerile ar fi mers bine".

— Ce mai ochi trebuie să caște vecinii ! îi împărtășea seara nevestei. Văd și ei că acum se află aici un om de gust... Barem în vara asta, cînd o să stăm la fereastră, o să miroasă frumos și o să avem o priveliște drăgută.

Marthe îngăduia orice, consimțea la toate planurile ce-i erau supuse ; și-apoi, în cele din urmă nici nu-i mai cerură părerea. Soții Trouche nu trebuiau să se războiască decît cu doamna Faujas, care continua să se lupte pentru casă palmă cu palmă. Cînd Olympe pusese stăpînire pe salon, trebuise să dea o bătălie în toată regula împotriva mamei ei. Puțin lipsi ca aceasta din urmă să aibă cîștig de cauză. Preotul îi zădărnici victoria.

— Golanca de soru-ta îi spune numai grozăvii despre noi proprietăresei, se plîngea întruna doamna Faujas. Văd eu încotro bate, vrea să ne ia locul, să se înfrupte ea din toate... Oare nu s-a cuibărit acum în salon, ca o cucoană, netrebnica de ea !

Preotul nu asculta, făcea gesturi bruște de nerăbdare. Într-o bună zi se supără, strigă :

— Te rog, mamă, lasă-mă-n pace. Nu-mi mai vorbi despre Olympe și despre Trouche... N-au decît să se ducă la naiba !

— Pun stăpînire pe casă, Ovide, ronțăie tot, ca șoarecii. Cînd o să-ți vrei partea, ei vor fi ros totul... Numai tu îi poți face să stea liniștiți.

Își privi mama cu zîmbetul lui cel rău.

— Mamă, ții mult la mine, șopti el ; te iert... Liniștește-te, altceva vreau eu, nu casa ; nu-i a mea, iar eu nu păstrez decît ceea ce cîștig. Vei triumfa, cînd vei vedea care mi-e partea... Trouche mi-a fost de folos. N-am încotro și trebuie să închid puțin ochii.

Doamna Faujas fu nevoită să bată în retragere. O făcu cu multă acreală și bodogănind la rîsetele victorioase cu care Olympe o urmărea. Dezinteresarea totală a fiului ei o aducea la disperare, retezîndu-i poftele aprige, pornirile de țărancă strîngătoare și prudentă. Ar fi voit să pună casa în siguranță, goală și curată, pentru ca Ovide s-o găsească în ziua cînd ar fi avut nevoie de ea. Încît soții Trouche, cu colții lor lungi, o aduceau la deznădejde, ca un avar ce-ar fi fost spoliat de niște străini ; i se părea că devorează propriul ei avut, că mănîncă din carnea ei, că o lasă săracă lipită pămîntului, pe ea și pe copilul ei preferat. Cînd abatele îi interzise să se opună la năvălirea înceată a soților Trouche, bătrîna hotărî să salveze de la jaf ceea ce va putea. Și începu să fure de prin dulapuri, ca Olympe ; își prinse și ea niște buzunare mari pe sub fuste ; și luă o ladă pe care o umplu cu tot ce adunase, provizii, albituri, mici obiecte.

— Ce tot ascunzi acolo, mamă ? o întrebă într-una din seri abatele, intrînd la ea în cameră, atras de zgomotul pe care-l făcea tot mișcînd lada.

Bătrîna bălmăji ceva. Dar el, înțelegînd, se lăsă pradă unei furii înspăimîntătoare.

— Ce rușine ! strigă. Ai ajuns și hoață, acum. Și ce s-ar întîmpla dacă ai fi prinsă ? Aș ajunge de rîsul lumii în orașul ăsta.

— Pentru tine o fac, Ovide, șopti ea.

— Hoață, mama mea e o hoață ! Îți închipui poate că și eu fur, că am venit aici ca să fur, că singura mea ambiție e să întind mîinile și să fur ! Doamne ! Oare ce-oi fi crezînd despre mine ?... Va trebui să ne despărțim, mamă, dacă nu ne mai înțelegem.

Cuvintele astea o zdrobiră pe bătrînă. Rămăsese îngenuncheată în fața lădoiului ; se pomeni stînd de-a dreptul pe pardoseală, palidă, sufocîndu-se, cu mîinile întinse. Apoi, cînd fu în stare să vorbească, rosti :

— Pentru tine o fac, băiete, doar pentru tine, îți jur... Ți-am spus doar : ei iau tot ; Olympe pune totul în buzunarele ei. Iar tu, tu n-o să rămîi cu nimic, nici măcar cu o bucățică de zahăr... Nu, n-am să mai păstrez nimic, de vreme ce-ți displace ; dar o să mă ții lîngă tine, nu-i așa? o să mă ții lîngă tine...

Abatele Faujas nu voi să-i făgăduiască nimic, atîta vreme cît n-avea să pună la loc tot ceea ce luase. Și asistă el însuși, aproape o săptămînă, la golirea tainică a lădoiului ; o vedea umplîndu-și buzunarele și aștepta să urce din nou, ca apoi să ducă iar totul la loc. Din prudență, n-o lăsa să facă decît două curse în fiecare seară. Bătrînei i se rupea inima pentru fiece lucru pe care-l punea înapoi ; nu îndrăznea să plîngă, dar lacrimi de părere de rău îi umflau pleoapele ; mîinile îi tremurau și mai rău decît atunci cînd golise dulapurile. Ceea ce-o dădu gata fu să constate, chiar de-a doua zi, că fiica ei Olympe, de cum punea un lucru, venea în urma ei și-l lua ea. Rufăria, proviziile, capetele de lumînare nu făceau decît să treacă dintr-un buzunar într-altul.

— Nu mai duc jos nimic, îi spuse fiului ei, revoltîndu-se din cauza acelei lovituri neprevăzute. Degeaba dau înapoi, sora ta ia tot, de cum întorc spatele. A, ticăloasa !

Mai bine ar fi fost să-i dau lada cu totul. Trebuie să fi strîns bănișori frumoși, colo-sus... Te implor, Ovide, lasă-mă să păstrez ce-a mai rămas. Nu-i fac nici un rău proprietăresei, de vreme ce pentru ea lucrurile tot pierdute sînt.

— Sora mea e ceea ce e, răspunse preotul liniștit ; dar vreau ca mama mea să fie femeie cinstită. O să mă ajuți mai mult dacă n-ai să mai faci treburi dintr-astea.

Trebui să ducă totul înapoi, iar de-atunci nutri o ură sălbatică împotriva soților Trouche, a Marthei, a casei întregi. Spunea că va veni ea ziua cînd va trebui să-l apere pe Ovide împotriva tuturor acelora.

Soții Trouche domniră atunci ca niște adevărați stăpîni. Cuceriră casa în întregime, pătrunseră pînă și-n ungherele cele mai tainice. Singură locuința abatelui fu respectată. Nu tremurau decît în fața lui. Ceea ce nu-i împiedica să cheme prieteni, să facă „chiolhane", ce țineau pînă la ora două noaptea. Guillaume Porquier veni cu cete de băieți foarte tineri. Olympe, în ciuda celor treizeci și șapte de ani cîți avea, se pisicea, și o mulțime de liceeni chiulangii o înghesuiră cît putură de tare, făcînd-o să chicotească așa cum chicotește o femeie pe care o gîdili, fericită. Casa ajunse pentru ea un adevărat paradis. Trouche rînjea, glumea pe seama ei cînd rămîneau singuri ; zicea că a găsit un un ghiozdan de școlar sub fustele ei.

— Ei, asta-i! răspundea ea fără să se supere, las' că nici tu nu ești ușă de biserică... Știi doar că sîntem liberi să facem ce poftim.

Adevărul e că Trouche fusese cît pe ce să compromită traiul lor ca-n sînul lui Avram, printr-o boacănă prea din cale-afară. O călugăriță îl prinsese în tovărășia unei fete de tăbăcar, fetișcana aceea înaltă și blondă pe care de multă vreme o sorbea din ochi. Copila spuse că nu era singura, că și altele primiseră bomboane de la el. Călugărița, cunoscînd rudenia dintre Trouche și parohul de la Saint-Saturnin, avu prudența să nu dezvăluie aventura, înainte de-a sta

de vorbă cu acesta din urmă. Iar abatele îi mulțumi, dîndu-i de înțeles că religia ar fi suferit cea dintîi de pe urma unui asemenea scandal. Încît afacerea fu înăbușită, doamnele patronese ale așezămîntului nu bănuiră nimic. Dar abatele avu o explicație cumplită cu cumnatul lui, pe care-l provocă de față cu Olympe, pentru ca soția, avînd o armă împotriva soțului, să-l poată ține la respect. Iar de-atunci, de fiecare dată cînd Trouche nu-i făcea pe voie, Olympe îi spunea rece:

— Du-te și dă bomboane la fetițe !

Multă vreme trăiră cu o altă spaimă. În ciuda traiului bun pe care-l duceau, cu toate că dulapurile proprietăresei le ofereau tot ce le poftea inima, aveau o groază de datorii în cartier. Trouche își cheltuia leafa prin cîrciumi ; Olympe dădea pe prostii banii pe care-i scotea din buzunarul Marthei, turnîndu-i la minciuni de-nghețau apele. Încît lucrurile necesare traiului erau luate cu sfințenie pe credit de către cei doi. O notă care-i îngrijoră nespus fu mai ales cea a cofetarului de pe strada Banne — trecea de o sută de franci — cu atît mai mult cu cît cofetarul era un om aspru, care-i amenința că va spune totul abatelui Faujas. Soții Trouche trăiau cu frica în sîn, temîndu-se de-o scenă îngrozitoare ; dar în ziua cînd nota îi fu prezentată, abatele Faujas plăti fără o vorbă, uitînd pînă și să-i certe. Preotul părea a fi mai presus de toate acele nimicuri ; continua să trăiască, negru și rigid, în casa ce era prădată, fără a băga de seamă dinții feroci care rodeau pereții, nici ruina care, încetul cu încetul, făcea ca tavanele să plesnească. Totul se năruia în preajmă, în timp ce el se îndrepta țintă spre visul nutrit de ambiția lui. Continua să trăiască asemeni unui soldat în camera cea goală, neîngădindu-și nici un confort, supărîndu-se dacă cineva voia să-l răsfețe. De cînd ajunsese să stăpînească Plassansul, începuse din nou să fie murdar : pălăria ajunsese roșie de roasă ce era, ciorapii i se noroiau ; sutana, țesută în fiece

dimineață de mama sa, semăna cu zdreanța jalnică, uzată și albicioasă, pe care-o purta la început.

— Eh, e încă bună, răspundea cînd cineva din jur îndrăznea a face unele observații timide.

Și-și purta curajos sutana, plimbînd-o pe străzi, cu capul sus, fără a-i păsa de privirile stranii ce i se aruncau. Nu din bravadă o făcea ; ci pentru că așa-i stătea în fire. Acúm, cînd socotea că nu mai are nevoie să placă, se întorcea la vechiul lui dispreț față de orice cochetărie. Izbînda lui era să se așeze așa cum era, cu trupul lui cioplit ca din topor, cu asprimea și veșmintele-i rupte în mijlocul Plassansului cucerit.

Doamna de Condamin, jignită de mirosul acru de luptător răspîndit de sutana lui, încercă într-o zi să-l dojenească asemeni unei mame.

— Știți că începeți a le fi nesuferit doamnelor ? îi spuse rîzînd. Vă învinuiesc că nu mai cheltuiți nici un ban pentru înfățișarea dumneavoastră decentă... Înainte vreme, cînd scoteați batista din buzunar, mirosea de parcă un copil de cor ar fi clătinat cădelnița cu mirodenii în spatele dumneavoastră.

Rămase foarte mirat. Lui i se părea că nu se schimbase. Dar doamna de Condamin se apropie și mai mult de el, șoptindu-i prietenește :

— Dragă părinte, îmi îngăduiți să vă vorbesc deschis, nu-i așa ?... Ei bine ! Rău faceți că vă neglijați. Abia dacă vă radeți, nu vă mai pieptănați deloc, părul vă stă zburlit de parcă v-ați încăierat cu cineva. Vă încredințez că toate astea fac o impresie tare proastă. Doamna Rastoil și doamna Delangre îmi spuneau ieri că nu vă mai recunosc. Vă compromiteți succesele !

Abatele izbucni într-un rîs sfidător, clătinîndu-și capul zburlit și puternic.

— Acum s-a terminat, se mulțumi el să răspundă ; n-au încotro și vor trebui să mă ia așa nețesălat cum sînt.

Plassansul, într-adevăr trebui să-l ia neţesălat. Din preotul suplu de-odinioară nu mai rămăsese decît o figură mohorîtă, despotică, supunînd toate voinţele. Faţa lui, devenită iarăşi pămîntie, avea priviri vulturești ; mîinile-i puternice se ridicau, pline de ameninţări şi pedepse. Oraşul fu de-a dreptul îngrozit, văzînd stăpînul pe care şi-l alesese luînd proporţii nemăsurate, cu rasa lui murdară, mirosind urît, cu părul roşu, ca de diavol. Teama mocnită a femeilor îi spori puterea şi mai mult. Se purtă necruţător cu penitenţele şi nici una nu îndrăzni să plece de la el ; veneau la el cuprinse de fiori, iar înfrigurarea aceea le era pe plac.

— Dragă, îi mărturisi doamna de Condamin Marthei, greşeam cînd voiam să se parfumeze ; mă obişnuiesc, şi chiar găsesc că-i stă mult mai bine aşa... Iată un bărbat adevărat !

Abatele Faujas domnea mai cu seamă la episcopie. De la alegeri, îl lăsase pe monseniorul Rousselot să ducă un trai de prelat trîndav. Episcopul stătea închis cu dragele-i bucoavne la el în cabinet, unde abatele, care conducea treburile diocezei din încăperea alăturată, îl ţinea de-a dreptul sub cheie, lăsîndu-l să vadă numai acele persoane de care nu se îndoia. Clerul tremura sub mîna acelui stăpîn absolut ; bătrînii preoţi cu păr alb se aplecau în faţa lui cu umilinţa-le ecleziastică, renunţînd la orice împotrivire. Adesea, monseniorul Rousselot, închis în cabinet cu abatele Surin, plîngea cu lacrimi mari, tăcute ; regreta mîna uscătivă a abatelui Fenil, care avea ceasuri de blîndeţe, în timp ce acum se simţea parcă zdrobit ca sub o apăsare implacabilă şi continuă. Apoi zîmbea, se resemna, şoptind cu egoismul lui plăcut :

— Hai, copile, la treabă... N-ar trebui să mă plîng, duc viaţa la care am visat dintotdeauna : o singurătate desăvîrşită şi cărţi.

Şi ofta, adăugînd cu glas scăzut :

— Aș fi fericit, de nu m-aș teme că am să te pierd, dragul meu Surin... În cele din urmă n-o să te mai îngăduie aici. Ieri, mi s-a părut că te privește cu ochi bănuitori. Te implor, spune totdeauna ca el, treci de partea lui, nu mă cruța. Vai ! nu-mi mai rămîi decît tu.

La două luni după alegeri, abatele Vial, unul din marii vicari ai monseniorului, plecă să se instaleze la Roma. Firește, abatele Faujas îi ocupă locul, cu toate că de multă vreme era făgăduit abatelui Bourrette. Și nu-l numi pe acesta din urmă nici măcar paroh la Saint-Saturnin, post pe care-l lăsa vacant ; ci puse acolo un tînăr preot ambițios, din care făcu omul lui.

— Monseniorul nici n-a voit să audă de dumneata, îi spuse scurt abatelui Bourrette, cînd îl întîlni.

Și pentru că bătrînul preot pomeni ceva despre o întrevedere cu monseniorul, căruia avea să-i ceară o explicație, adăugă ceva mai blînd :

— Monseniorul e prea suferind ca să poată primi. Bizuiți-vă pe mine, vă voi susține cauza.

De cum ajunse în Cameră, domnul Delangre votă cu majoritatea. Plassans trecuse de partea Imperiului pe față. Se păru chiar că abatele se răzbună întrucîtva pe burghezii aceia prudenți, purtîndu-se urît cu ei și bătînd din nou în cuie portițele ce dădeau în fundătura Chevillottes, silindu-i astfel pe domnul Rastoil și pe prietenii lui să intre la subprefect prin piață, pe ușa oficială. Cînd apărea la reuniunile intime, domnii aceia se purtau cu multă umilință față de el. Și atît de mare era fascinația, teroarea mocnită a trupului său mare și neglijent îmbrăcat, încît chiar și cînd nu era de față, nimeni nu îndrăznea să rostească nici cel mai mărunt cuvînt în doi peri pe seama lui.

— E un om de mare merit, declara domnul Péqueur des Saulaies, care aspira la o prefectură.

— Un om întru totul remarcabil, repeta și doctorul Porquier.

Toți încuviințau din cap. Numai domnul de Condamin, pe care corul acela de elogii îl călca pe nervi, își îngăduia uneori bucuria să-i pună în încurcătură.

— În orice caz nu are caracter frumos, șoptea el.

Cuvintele astea îi înghețau pe cei de față. Fiecare din domnii de-acolo își bănuia vecinul de a fi vîndut cumplitului abate.

— Marele vicar are o inimă de aur, îndrăznea să susțină domnul Rastoil, cu prudență ; numai că, asemeni tuturor marilor spirite, are o putere întrucîtva cam aspră.

— Exact ca și mine, care mă acomodez foarte ușor în viață dar totdeauna am trecut drept un om aspru, exclamă domnul de Bourdeu, împăcat cu societatea de cînd avusese o lungă convorbire cu abatele Faujas.

Și voind să împace pe toată lumea, președintele continuă :

— Știți că e vorba de o episcopie pentru marele vicar ?

Și-atunci mulțumirea le înflorea pe fețe. Domnul Maffre spera din inimă ca abatele să fie numit episcop chiar la Plassans, după ce monseniorul Rousselot, a cărui sănătate era șubredă, se va fi retras.

— Fiecare am avea de cîștigat, spunea cu naivitate abatele Bourrette. Boala l-a oțărît pe monsenior, și știu că minunatul nostru Faujas face eforturi disperate pentru a-l abate de la unele porniri nedrepte.

— Ține mult la dumneavoastră, îl încredința judecătorul Paloque, proaspăt decorat. Soția mea l-a auzit plîngîndu-se de uitarea în care ați fost lăsat.

Cînd abatele Surin se afla acolo, le ținea și el isonul ; dar cu toate că avea mitra episcopală în buzunar, după cum spuneau preoții din dioceză, succesul abatelui Faujas îl îngrijora. Îl privea cu aerul lui drăgălaș, jignit de asprimea acestuia, amintindu-și de cele prezise de monsenior, căutînd fisura ce-ar fi putut preface colosul în pulbere.

Domnii aceia erau mulțumiți, în afara domnului de Bourdeu și a domnului Péqueur des Saulaies, care încă

mai aşteptau binefaceri din partea guvernului. Încît ei doi erau cei mai călduroşi partizani ai abatelui Faujas. Ceilalţi, la drept vorbind, s-ar fi revoltat bucuros, dac-ar fi îndrăznit ; osteniseră de veşnica recunoştinţă pretinsă de către stăpîn, doreau cu ardoare ca o mînă curajoasă să-i scape. De aceea schimbară priviri stranii, deîndată cuminţite, în ziua cînd doamna Paloque întrebă prefăcîndu-se cît se poate de indiferentă :

— Dar abatele Fenil ce mai face ? E un car de ani de cînd n-am mai auzit vorbindu-se despre el.

O tăcere adîncă se lăsă. Domnul de Condamin era singurul care să se aventureze pe un teren atît de şubred ; toţi îl priviră.

— Dar, răspunse el liniştit, îl cred zăvorît pe proprietatea lui de la Tulettes.

Iar doamna de Condamin adăugă cu un rîs ironic :

— Putem dormi liniştiţi, s-a terminat cu el, n-o să se mai amestece în afacerile din Plassans.

Singură Marthe mai constituia un obstacol. Abatele Faujas simţi că îi scapă pe zi ce trece tot mai mult ; îşi încorda voinţa, făcea apel la puterile lui de preot şi de bărbat pentru a o supune, fără a izbuti să domolească în ea înflăcărarea ce i-o insuflase. Căci se îndrepta spre ţinta logică a oricărei pasiuni, pretindea să pătrundă tot mai adînc cu fiecare oră în pacea, extazul şi neantul desăvîrşit al fericirii divine. Şi o învăluia ca o spaimă de moarte de-a se simţi parcă zidită în adîncul propriei sale cărni, de-a nu se putea înălţa pînă la acel prag luminos, pe care i se părea că-l zăreşte tot mai departe, tot mai sus. Acum tremura la Saint-Saturnin, în întunecimea aceea rece, unde se înfruptase din apropieri atît de pline de arzătoare desfătări ; acordurile orgilor treceau peste grumazul ei plecat, fără a-i mai înfiora părul cu o undă de voluptate ; fumegarea albă a tămîiei n-o mai făcea să aţipească în plin vis mistic ; capelele arzînd de lumînări aprinse, sfintele chivote strălucind ca nişte aştri, odăjdiile de aur şi

argint păleau, se clătinau sub privirile ei înecate în lacrimi. Şi-atunci, asemeni unei osîndite, mistuită de focurile paradisului, înălţa braţele deznădăjduită, pretinzîndu-l pe cel iubit, care i se refuza, bălmăjind, strigînd :

— Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule, de ce nu mai sălăşluieşti în mine ?

Ruşinată, rănită parcă de răceala mută a bolţilor, Marthe plecă din biserică mînioasă ca o femeie dispreţuită. Visa la suplicii, ca să-şi poată oferi sîngele ; se zbătea cu furie în neputinţa de-a merge mai departe decît rugăciunea, de-a nu se putea azvîrli dintr-un salt în braţele Domnului. Apoi, întoarsă acasă, întreaga ei speranţă era abatele Faujas. Numai el o putea dărui lui Dumnezeu ; deschisese dinainte-i bucuriile iniţierii, acum trebuia să sfîşie vălul în întregime. Şi imagina mulţime de practici ce-ar fi dus la satisfacerea completă a fiinţei ei. Dar preotul se mînia, uitînd de sine pînă la a-i vorbi grosolan, refuzînd s-o asculte cîtă vreme n-ar fi îngenuncheat-o şi umilit-o, rămînînd inertă precum un cadavru. Ea îl asculta în picioare, răsculată de o revoltă a întregului său trup, întorcînd împotrivă-i ura dorinţelor ei înşelate, învinuindu-l de laşa trădare de pe urma căreia agoniza.

Adesea, bătrîna doamnă Rougon crezu de cuviinţă să intervină între abate şi fiica ei, aşa cum pe vremuri intervenea între aceasta şi Mouret. După ce Marthe îi povesti necazurile ei, îi vorbi preotului ca o soacră ce vrea fericirea copiilor săi, trecîndu-şi timpul să aducă pacea în căsnicia lor.

— Ei hai, îi spuse ea zîmbind, oare nu puteţi trăi liniştiţi ! Marthe se plînge întruna iar dumneata pari întotdeauna bosumflat pe ea... Şiu eu bine că femeile sînt exigente, dar mărturiseşte şi dumneata că-ţi lipseşte un pic de bunăvoinţă... Sînt de-a dreptul îndurerată de ceea ce se întîmplă ; ar fi atît de uşor să vă înţelegeţi ! Te rog, dragul meu abate, fii mai blînd !

La fel de prietenește îl certa și pentru ținuta lui neglijentă. Simțea, adulmecînd ca o femeie pricepută, că abuza de izbînda lui. Apoi își scuza fiica ; scumpă ei copilă suferise mult, sensibilitatea ei nervoasă pretindea mari menajamente ; avea de altfel o fire minunată, era iubitoare de felul ei, lucru de care un om abil ar fi dispus după bunul lui plac. Dar într-una din zile, pe cînd îl învăța astfel cum să facă din Marthe tot ce-ar fi dorit, abatele Faujas osteni de veșnicele ei sfaturi.

— Ei, asta-i, strigă el cu grosolănie, fiica dumneavoastră e nebună, mă omoară cu zile, nu mai vreau să mă ocupt de ea... I-aș da mult celui care m-ar scăpa de ea.

Doamna Rougon îl privi țintă subțiindu-și buzele.

— Ascultă, dragul meu, îi răspunse după o tăcere, ești lipsit de tact ; iar asta o să te piardă. Și n-ai decît s-o pățești, dacă te amuză. Mie, la urma urmelor, puțin îmi pasă. Te-am ajutat nu de dragul ochilor dumitale frumoși, ci ca să le fiu pe plac prietenilor noștri de la Paris. Mi se scria să te pilotez, și te-am pilotat... Numai că, fii atent la un lucru : n-am să îndur să vii să faci pe stăpînul la mine în casă. Că micuțul Péqueur și drăguțul de Rastoil tremură la vederea sutanei dumitale, asta-i bine. Dar nouă, nouă nu ne e frică, și înțelegem să rămînem noi stăpînii. Soțul meu a cucerit Plassansul înaintea dumitale, și-l vom păstra, țin să ți-o spun.

Din ziua aceea, o mare răceală domni între soții Rougon și abatele Faujas. Cînd Marthe se duse din nou să se plîngă, mama ei îi spuse limpede :

— Abatele tău își bate joc de tine. N-o să ai niciodată nici cea mai mică mulțumire de pe urma acestui om... Să fiu în locul tău, nu m-aș sfii să-i azvîrl adevărul în față. Și-ntîi de toate, e murdar ca un rîndaș de la o vreme ; nu înțeleg cum poți mînca lîngă el !

Adevărul e că doamna Rougon îi șoptise soțului ei un plan cît se poate de ingenios. Era vorba să-l doboare pe abate ca să beneficieze de succesul lui. Acum, cînd orașul

vota corect, Rougon, care nu voise să rişte o campanie deschisă, avea să fie de ajuns pentru a-l menţine pe calea cea bună. Salonul verde avea să fie cu atît mai puternic. Din clipa aceea, Félicité aşteptă cu viclenia răbdătoare căreia îi datora averea.

În ziua în care mama sa îi jură că abatele „îşi bate joc de ea", Marthe se duse la Saint-Saturnin cu inima sîngerîndă, hotărîtă să facă un apel suprem. Rămase două ore în biserica pustie, spunînd toate rugăciunile, aşteptînd extazul, chinuindu-se în căutarea uşurării. Umilinţa o făcea să se prosterneze într-atît, încît să se contopească cu dalele, revolta o sumeţea, încleştînd dinţii, în vreme ce toată făptura ei, încordată pînă la nebunie, se zdrobea neapucînd, nesărutînd decît golul patimii ei. După ce se ridică, după ce ieşi, cerul i se păru negru ; nu simţea caldarîmul sub picioare, iar străzile înguste îi dădeau impresia unei imense singurătăţi. Îşi zvîrli pălăria şi şalul pe masa din sufragerie şi se năpusti drept în camera abatelui Faujas.

Acesta, stînd la măsuţa lui, cugeta, cu pana căzută din mînă. Îi deschise, cu gîndul aiurea ; cînd o zări atît de palidă dinainte-i, cu o hotărîre arzătoare în priviri, avu un gest de mînie.

— Ce vreţi ? o întrebă, de ce aţi urcat ?... Coborîţi şi aşteptaţi-mă jos, dacă aveţi ceva să-mi spuneţi.

Marthe îl împinse şi intră fără o vorbă.

El şovăi o clipă, stăpînindu-şi furia ce-l făcuse să-şi înalţe mîna. Stătea în picioare, în faţa ei, fără a închide uşa rămasă larg deschisă.

— Ei, ce doriţi ? o întrebă iarăşi ; sînt ocupat.

Marthe închise uşa. Apoi, rămasă singură cu el, se apropie. În sfîrşit spuse :

— Vreau să vă vorbesc.

Se aşezase, uitîndu-se prin cameră, la patul îngust, la comoda sărăcăcioasă, la crucifixul mare, din lemn negru, a cărui bruscă apariţie pe peretele gol o făcu să simtă un

scurt fior. O liniște ca de gheață cădea din tavan. Vatra sobei era goală, fără urmă de cenușă.

— O să răciți, îi spuse preotul cu vocea domolită. Vă rog, haideți să coborîm.

— Nu, vreau să vă vorbesc, spuse Marthe iarăși.

Și împreunîndu-și mîinile ca o penitentă la spovedanie, rosti :

— Vă datorez mult... Înainte de venirea dumneavoastră, nu-mi simțeam sufletul. Dumneavoastră mi-ați vrut mîntuirea. Datorită dumneavoastră am cunoscut singurele bucurii din viața mea. Sînteți mîntuitorul și tatăl meu. De cinci ani, nu trăiesc decît prin și pentru dumneavoastră.

Vocea i se frîngea, începea să lunece pentru a cădea în genunchi. Preotul o opri cu un gest.

— Da ! strigă Marthe, dar acum sufăr, am nevoie de ajutorul dumneavoastră... Ascultați-mă, părinte. Nu plecați din mine. Nu mă puteți părăsi astfel... Vă spun că Dumnezeu nu mă mai aude. Nu-l mai simt... Fie-vă milă, rogu-vă. Sfătuiți-mă, îndrumați-mă spre îndurarea divină ale cărei prime bucurii m-ați făcut să le cunosc ; învățați-mă ce se cuvine să fac pentru a mă vindeca, pentru a înainta în dragostea față de Domnul.

— Trebuie să vă rugați, spuse preotul cu gravitate.

— M-am rugat, m-am rugat ore întregi, cu capul în mîini, încercînd să mă contopesc cu fiece cuvînt de adorație, dar n-am simțit alinarea, nu l-am simțit pe Dumnezeu.

— Trebuie să vă rugați și iar să vă rugați ; să vă rugați fără-ncetare, pînă ce Dumnezeu se va îndura și va pogorî în voi.

Marthe îl privea cu neliniște.

— Prin urmare nu există decît rugăciunea ? Nu puteți face nimic altceva pentru mine ?

— Nu, nimic, rosti el aspru.

Marthe își înălță mîinile tremurătoare într-un elan deznădăjduit, cu pieptul plin de mînie. Dar se înfrînă. Și îngăimă :

— Cerul dumneavoastră e închis. M-ați călăuzit pînă aici ca să mă izbesc de un zid... Eram atît de liniștită, vă amintiți, cînd ați venit ! Trăiam în ungherul meu, lipsită de orice dorință, de orice urmă de curiozitate. Și m-ați trezit prin cuvinte ce-mi răscoleau inima. M-ați făcut să încep o a doua tinerețe... Ah, nici nu vă închipuiți cîtă bucurie îmi dăruiați, la început ! Simțeam o căldură blîndă în întreaga mea ființă, ce mă străbătea pe de-a-ntregul. Îmi ascultam inima. Nutream o speranță necuprinsă. La patruzeci de ani, toate acestea mi se păreau ridicole uneori, și zîmbeam ; apoi mă iertam, într-atît de fericită mă simțeam... Dar acum vreau restul fericirii făgăduite. Nu se poate să fie numai atît. Mai e și altceva, nu-i așa ? Înțelegeți-mă, am ostenit de toată dorința asta veșnic trează, dorința asta m-a pîrjolit, mă face să mă simt în agonie. Trebuie să mă grăbesc, acum cînd mi-am pierdut sănătatea ; nu vreau să fiu păcălită... Mai e și altceva, spuneți-mi că mai e și altceva.

Abatele Faujas rămînea impasibil, lăsînd să treacă potopul acela de cuvinte înflăcărate.

— Nu mai e nimic, nu mai e nimic altceva ! rosti Marthe mînioasă ; atunci m-ați înșelat... Mi-ați făgăduit cerul, colo jos, pe terasă, în serile cînd cerul era spuzit de stele. Iar eu am încuviințat. M-am vîndut, m-am dat pe de-a-ntregul. Îmi luaseră mințile acele prime stări de duioșie resimțite de pe urma rugăciunii... Astăzi, tîrgul nostru nu mai ține ; încît înțeleg să mă retrag în ungherul meu, să-mi regăsesc viața liniștită dinainte. Voi da pe toată lumea afară din casă, voi aranja casa, voi cîrpi rufăria la locul meu obișnuit de pe terasă... Da, îmi plăcea să cîrpesc rufăria. Cusutul nu mă obosea... Și vreau ca Désirée să fie alături de mine, pe băncuța ei ; rîdea, cosea păpuși, biată copilă neștiutoare...

Şi izbucni în plîns.

— Îmi vreau copiii îndărăt... Ei mă apărau. Cînd n-au mai fost aici, mi-am pierdut capul, am început s-o iau razna... De ce mi i-aţi luat ?... Au plecat unul cîte unul, şi casa mi-a devenit parcă străină. Inima mea nu mai era aici. Eram mulţumită cînd puteam lipsi o după-amiază ; apoi, seara, cînd mă întorceam, mi se părea că vin la nişte străini. Pînă şi mobilele mi se păreau duşmănoase, reci. Uram casa... Dar am să-i iau îndărăt, bieţii micuţi. Vor schimba totul aici, de cum se vor întoarce... O, de-aş mai putea dormi ca înainte, atît de fără grijă !

Se exalta din ce în ce. Preotul încercă s-o liniştească printr-un mijloc ce-i reuşise deseori.

— Ei hai, fiţi rezonabilă, dragă doamnă, spuse căutînd să-i apuce mîinile, ca să i le ţină strîns într-ale sale.

— Nu mă atingeţi ! strigă Marthe dîndu-se îndărăt. Nu vreau... Cînd îmi ţineţi mîinile, sînt slabă ca un copil. Căldura mîinilor dumneavoastră mă umple de laşitate... Iar mîine ar trebui s-o iau de la început ; pentru că, vedeţi, aşa nu mai pot trăi, iar dumneavoastră nu mă liniştiţi decît o oră.

Se întunecase la faţă. Şi şopti :

— Nu, acum sînt osîndită. Niciodată nu-mi voi mai putea iubi casa. Iar dacă se vor întoarce, copiii vor întreba de tatăl lor... Ei, da, vedeţi, asta nu-mi dă pace... Nu voi fi iertată decît atunci cînd îmi voi mărturisi fărădelegea unui preot.

Şi căzu în genunchi :

— Sînt vinovată. De asta faţa Domnului se întoarce de la mine.

Abatele Faujas voi s-o ridice.

— Tăceţi din gură, spuse mînios. Nu vă pot primi aici mărturisirea. Veniţi mîine la Saint-Saturnin.

— Părinte, spuse Marthe rugătoare, fie-vă milă ! Mîine nu voi mai avea puterea.

— Vă interzic să vorbiți, strigă preotul cu și mai multă violență ; nu vreau să știu nimic, am să întorc capul, am să-mi astup urechile.

Și se dădu înapoi, cu brațele întinse, ca pentru a opri mărturisirea pe buzele Marthei. Se priviră amîndoi o clipă în tăcere, cu mînia mocnită a complicității.

— Nu un preot o să vă audă, adăugă ceva mai înăbușit. Aici nu se află decît un biet om care să vă judece și să vă osîndească.

— Un om ! spuse Marthe înnebunită. Ei, da ! e mult mai bine așa. Prefer să fie un om !

Și se ridică în picioare, spunînd, dusă de înfrigurare :

— Nu mă mărturisesc, ci vă spun greșeala pe care am săvîrșit-o. După copii, l-am lăsat să plece pe tată. Niciodată nu m-a bătut, nefericitul ! Eu eram nebună. Simțeam arsuri pe tot trupul, mă zgîriam cu unghiile, trebuia să simt răceala pardoselii, ca să mă liniștesc. Apoi, după ce criza trecea, simțeam o asemenea rușine să mă văd goală de față cu atîta lume, încît nu îndrăzneam să vorbesc. De-ați ști ce coșmare îngrozitoare mă azvîrleau pe jos ! Infernul tot mi se învîrtea în creștet. Iar el, bietul om, îmi făcea milă văzîndu-l cum clănțăne din dinți. Îi era teamă de mine. După ce plecați de-acolo, nici nu îndrăznea să se mai apropie de mine, își petrecea noaptea pe un scaun.

Abatele Faujas încercă s-o oprească.

— Vă ucideți, spuse. Nu mai răscoliți amintirile acestea. Dumnezeu va ține seamă de suferințele dumneavoastră.

— Din vina mea a ajuns la Tulettes, continuă Marthe, impunîndu-i tăcere printr-un gest energic. Îmi spuneați cu toții că-i nebun... A, ce viață de neîndurat ! Totdeauna am trăit cu spaima nebuniei. Cînd eram tînără, mi se părea că mi se smulge țeasta și că mi se golește capul. Simțeam ca un bulgăre de gheață în frunte. Iar senzația asta de îngheț am simțit-o iarăși, mi-a fost teamă că o să înnebunesc, totdeauna, totdeauna... Iar pe el, pe el l-au dus. Iar eu nu

m-am împotrivit. Nu mai știam ce-i cu mine. Dar de-atunci, nu pot închide ochii, fără să-l văd în față. Asta mă face să mă port atît de straniu, să stau țintuită ceasuri în șir în același loc, cu ochii căscați... Și știu casa aceea, parcă o văd. Unchiul Macquart mi-a arătat-o. E cenușie, ca o închisoare, cu ferestre negre.

Se sufoca. Își duse o batistă la gură, apoi o luă, pătată cu cîteva picături de sînge. Preotul, cu brațele încrucișate la piept, aștepta sfîrșitul crizei.

— Știți totul, nu-i așa, isprăvi Marthe, bîlbîindu-se. Sînt o făptură nevrednică, am păcătuit pentru dumneata... Dar dăruiește-mi viața, dăruiește-mi bucuria, și voi pătrunde fără nici o remușcare în fericirea supraomenească pe care mi-ai făgăduit-o.

— Minți ! spuse preotul pe îndelete. Nu știu nimic, nu știam că ai făptuit fărădelegea asta.

Ea se dădu îndărăt la rîndu-i, cu mîinile împreunate, bîiguind, țintuindu-l cu priviri îngrozite. Apoi, dusă, nemaiștiind ce face, deveni familiară :

— Ascultă, Ovide, șopti, te iubesc și o știi, nu-i așa ? Te-am iubit, Ovide, din seara cînd ai pășit aici.... Nu ți-am spus-o. Simțeam că ți-ar displace. Dar simțeam fără greș că-mi ghicești taina inimii. Eram mulțumită, nădăjduiam că vom putea fi fericiți într-o bună zi, într-o unire întru totul divină... Încît de dragul tău am golit casa. M-am tîrît în genunchi și te-am slujit... Dar nu poți fi atît de crud pînă la capăt ! Ai consimțit la toate, mi-ai îngăduit să fiu numai a dumitale, să îndepărtez piedicile ce ne stăteau în cale. Adu-ți aminte, te implor. Iar acum, cînd sînt bolnavă, părăsită, cu inima zdrobită, cu capul golit, nu-i cu putință să mă respingi... N-am rostit nimic cu glas tare, ce-i drept. Dragostea mea vorbea iar tăcerea dumitale răspundea. Omului din dumneata mă adresez, iar nu preotului. Mi-ai spus că nu se află aici decît un biet om. Omul mă va înțelege... Te iubesc, Ovide, te iubesc și mor de pe urma acestei iubiri !

Marthe plîngea în hohote. Abatele Faujas își înălțase întreaga lui statură și, apropiindu-se de Marthe, lăsă să cadă asupră-i dispreţul ce-l nutrea faţă de femeie.

— O, carne scîrbavnică ! Speram să fii îndeajuns de înţeleaptă încît niciodată să nu ajungi a rosti cu glas tare toate murdăriile astea... Da, e veșnica luptă a răului împotriva voinţelor oţelite. Eşti ispita josnică, laşitatea, prăbuşirea cea de pe urmă ! Preotul nu are alţi duşmani decît pe voi, și ar trebui să fiţi alungate din biserici pentru necurăţenia voastră blestemată.

— Te iubesc, Ovide, îngăimă Marthe iarăşi ; te iubesc, ajută-mă !

— Prea mult am stat în preajma dumitale. De nu voi izbuti, va fi din pricina ta, femeie, ce mă vei fi abătut din tăria mea, doar de dragul dorinţei tale. Piei din calea mea, pleacă, Satano ! Te voi bate ca să-ţi alung îngerul cel rău din trup.

Marthe se lăsase să lunece, pe jumătate sprijinită de perete, mută de groază în faţa pumnului ameninţător al preotului. Părul i se despletea, o șuviţă mare, albă, îi căzuse pe frunte. Cînd, căutînd vreun ajutor în camera goală, zări crucifixul din lemn negru, încă mai avu puterea să întindă braţele spre el, într-un gest pătimaș.

— Nu implora crucea ! exclamă preotul în culmea mîniei. Isus a trăit în neprihănire, de asta a avut tăria să moară aşa cum a murit !

Doamna Faujas se întorsese, ţinînd pe după braţ o coşniţă mare, plină cu provizii. O lăsă repede jos, văzîndu-şi fiul pradă acelei înspăimîntătoare mînii. Îi apucă braţele :

— Ovide, liniștește-te, copile, îi şopti mîngîindu-l.

Apoi, întorcîndu-se spre Marthe năruită, o fulgeră cu privirea.

— Aşadar nu eşti în stare să-l laşi în pace !... De vreme ce nu te vrea, barem nu-l face să-şi iasă din fire. Hai, coboară, nu poţi rămîne aici !

Marthe nu se clintea. Doamna Faujas trebui s-o ridice şi s-o împingă spre uşă ; o învinuia că a aşteptat să plece de-acasă, îi smulgea făgăduiala că n-avea să mai urce, pentru a întoarce casa pe dos cu asemenea scene. Apoi închise uşa cu zgomot după ea.

Marthe coborî clătinîndu-se. Nu mai plîngea. Îşi spunea :

— François o să se întoarcă, François o să-i dea afară pe toţi.

XXI

Trăsura de Toulon care trecea prin Tulettes, unde se afla un han de poştă, pleca din Plassans la ora trei. Marthe, biciuită de energia unei idei fixe, nu voi să piardă o clipă ; îşi puse pălăria şi şalul, poruncindu-i Rosei să se îmbrace îndată.

— Nu ştiu ce-o fi apucat-o pe doamna, îi spuse bucătăreasa Olympiei ; cred că plecăm într-o călătorie de cîteva zile.

Marthe lăsă cheile în uşi. Se zorea să plece odată. Olympe, ţinîndu-se de ea, încercă zadarnic să afle unde se duce şi cîte zile o să lipsească.

— Fiţi liniştită, îi spuse de pe prag cu vocea ei mieroasă ; am eu grijă de tot, o să le găsiţi pe toate la locul lor... Staţi cît trebuie, terminaţi-vă treburile. Dacă vă duceţi la Marsilia, aduceţi-ne scoici proaspete.

Marthe nici nu dăduse colţul străzii Taravelle, că Olympe punea stăpînire pe casa întreagă. Cînd se întoarse, Trouche îşi găsi nevasta trîntind uşile, scotocind prin mobile, răscolind, fredonînd, umplînd odăile cu vîrtejul fustelor ei.

— A plecat, şi mîrţoaga ei de slujnică odată cu ea ! îi strigă lăfăindu-se într-un fotoliu. Ce mai noroc chior ar pica pe noi, dacă ar crăpa amîndouă într-un şanţ !...

Oricum, o să ne simțim ai naibii de bine o vreme. Uf ! că strașnic e cînd ești singur, nu-i așa, Honoré ? Hai, vino să mă pupi ! Sîntem la noi acasă, am putea să stăm numai în cămașă, dacă am pofti.

Între timp, Marthe și Rose sosiră tocmai bine pe bulevardul Sauvaire, în clipa cînd trăsura de Toulon pornea. Cupeul era liber. Cînd servitoarea o auzi pe stăpînă zicînd surugiului că va coborî la Tulettes, se urcă bodogănind. Nici nu ieșise trăsura din oraș, că se și puse pe cîrtit, spunînd întruna cu îndărătnicie :

— Și eu, care credeam că v-a venit mintea la cap ! Îmi închipuiam că ne ducem la Marsilia, să-l vedem pe domnul Octave. Am fi adus o langustă și niște moluște... Ei da, prea m-am grăbit. La fel ca înainte ați rămas, tot la nenorocire trageți, nu mai știți ce să mai scorniți ca să vă faceți rău.

Marthe, stînd în colțul cupeului, pe jumătate leșinată, i se lăsa în voie. O slăbiciune ucigătoare punea stăpînire pe ea, acum cînd nu se mai îndîrjea împotriva durerii ce-i zdrobea pieptul. Dar bucătăreasa nici n-o privi.

— Ce mai caraghioslîc, să vă duceți să-l vedeți pe domnul ! Halal spectacol, o să vă înveselească nevoie mare ! O săptămînă n-o să mai putem închide ochii noaptea. Degeaba o să vă fie teamă de diavol, a naibii să fiu dacă m-oi scula să mă uit pe sub mobile !... Barem dacă vizita dumneavoastră i-ar face bine domnului ; dar e în stare să vă privească mult și bine și-apoi să crape chiar el. Nădăjduiesc din inimă că nu veți fi lăsată să intrați. Mai întîi, pentru că nu-i voie... Știți ceva, n-ar fi trebuit să mă urc în trăsură, cînd ați pomenit de Tulettes ; poate că de una singură n-ați fi îndrăznit să faceți prostia asta.

Un oftat al Marthei o întrerupse. Se întoarse spre ea, o văzu albă la față și sufocîndu-se, și se supără încă și mai rău ; apoi scoborî un ochi de geam ca să vină aer mai mult.

— Ei da, cădeți-mi în brațe acu' ! Oare nu v-ar sta mai bine la dumneavoastră în pat, să vă îngrijiți de sănătate ? Cînd te gîndești că ați avut norocul să fiți înconjurată tot de oameni devotați, fără ca măcar să-i aduceți mulțumită bunului Dumnezeu ! Știți bine că ăsta-i adevărul. Domnul părinte, mama dînsului, sora lui, pînă și domnul Trouche nu mai știu cum să vă răsfețe ; s-ar azvîrli și-n foc de dragul dumneavoastră, și vă stau la dispoziție la orice oră din zi și din noapte. Am văzut-o pe doamna Olympe plîngînd, da, plîngînd, ultima oară cînd ați fost bolnavă. Mda ! Și cum le sînteți recunoscătoare pentru bunătatea lor ? Le faceți necazuri, plecați pe furiș ca să-l vedeți pe domnul, cu toate că știți că asta o să-i supere rău ; pentru că lor domnul nu le e pe plac, că se purta așa de rău cu dumneavoastră... Știți ce, vreți să v-o spun pe șleau, doamnă ? măritișul nu v-a priit, n-ați luat de la domnul decît răutatea. Pricepeți ? Sînt zile cînd sînteți la fel de rea ca și el.

Și o ținu așa pînă la Tulettes, apărîndu-i pe Faujas și pe Trouche, învinuindu-și stăpîna de tot soiul de răutăți. În cele din urmă spuse :

— Oameni ca ăștia ar fi stăpîni minunați, de-ar avea bani destui ca să țină servitori ! Dar averea nu pică niciodată decît la cei cu inimă pestriță.

Marthe, ceva mai calmă, nu spunea nimic. Se uita în neștire la copacii subțiratici cum se perindă de-a lungul drumului, la ogoarele întinse ce se desfășurau ca niște bucăți de stofă de culoare închisă. Bruftuluielile Rosei se pierdeau în clătinările trăsurii.

La Tulettes, Marthe se îndreptă spre casa unchiului Macquart, urmată de bucătăreasă, căreia acum îi tăcuse gura, înălțînd din umeri, cu buzele strînse.

— Cum așa ! Tu ești ? exclamă unchiul cît se poate de mirat. Credeam că stai la pat. Mi s-a spus că ești bolnavă... Ei, ei, micuțo, nu prea pari cine știe ce sănătoasă... Oare vii să mă poftești la cină ?

— Aş vrea să-l văd pe François, unchiule, zise Marthe.

— François ? se miră unchesul privind-o drept în faţă, ai vrea să-l vezi pe François ? Asta înseamnă că eşti o nevastă bună. Bietul băiat, a strigat destul după tine. Îl zăream din capătul grădinii, cum izbeşte cu pumnii în pereţi şi te strigă... Va să zică, vii să-l vezi ? Credeam că l-aţi uitat cu toţii, acolo.

Lacrimi mari se iviseră în ochii Marthei.

— N-o să fie uşor să-l vedem astăzi, continuă Macquart. Curînd se face ora patru. Şi-apoi, nu prea ştiu dacă directorul o să-ţi dea voie. Mouret nu-i cuminte de la o vreme ; sparge tot, ameninţă că dă foc la şandrama. Pe legea mea ! nebunii nu sînt în toane bune în fiece zi.

Îl asculta, înfiorată toată. Se pregătea să-l întrebe ceva pe unchi, dar se mulţumi să întindă doar mîinile spre el.

— Te implor ! Am venit anume pentru asta ; trebuie neapărat să vorbesc cu François astăzi, acum... Ai prieteni în casa aceea, poţi să-mi deschizi uşile.

— Vezi bine, vezi bine, şopti Macquart, fără a spune nimic mai limpede.

Părea uluit, nepricepînd bine cauza acelei călătorii bruşte, fiind înclinat să discute cazul dintr-un punct de vedere personal, numai de el ştiut. O întrebă din priviri pe bucătăreasă, care întoarse spatele. O părere de zîmbet i se ivi în sfîrşit pe buze.

— Asta-i, de vreme ce aşa vrei, şopti, am să încerc să te slujesc. Numai că, ţine minte, dacă maică-ta o să se supere, să-i explici că nu m-am putut împotrivi dorinţei tale... Mi-e teamă că o să-ţi faci rău. Nu-i o treabă veselă, te încredinţez.

Cînd plecară, Rose se împotrivi din răsputeri să-i însoţească. Se aşezase în faţa focului din butuci de viţă care ardea în soba cea mare.

— N-am nevoie să mă duc ca să-mi scoată ochii, zise cu acreală. Domnul nu mă prea avea la stomac... Rămîn aici, mai bine mă încălzesc.

— Atunci fii drăguță și pregătește-ne o ulcică de vin fiert, îi șopti uncheșul la ureche, vinul și zahărul sînt aici, în bufet. O să avem nevoie de asta, cînd ne-om întoarce.

Macquart nu-și duse nepoata la intrarea principală a ospiciului de alienați. O luă la stînga, întrebă la o portiță de paznicul Alexandre, cu care schimbă cîteva cuvinte pe șoptite. Apoi, fără o vorbă, porniră toți trei pe niște coridoare nesfîrșite. Paznicul mergea în frunte.

— Eu o să te aștept aici, zise Macquart oprindu-se într-o curticică ; Alexandre rămîne cu tine.

— Aș fi vrut să fiu singură, șopti Marthe.

— Doamna să nu-și închipuie că va fi o distracție, zise paznicul cu un zîmbet liniștit ; și așa și risc mult.

Mai traversară o a doua curte, apoi se opriră în fața unei ușițe. Pe cînd învîrtea cheia încet, spuse cu glas scăzut :

— Nu vă fie teamă... E ceva mai liniștit de azi-dimineață ; așa că i s-a scos cămașa de forță... Dacă se înfurie, să ieșiți de-a-ndăratelea, pricepeți ? și mă lăsați pe mine cu el.

Marthe intră tremurînd, cu gîtlejul uscat. La început nu văzu decît o masă ghemuită într-un colț, la perete. Era pe înserat, chilia nu era luminată decît de-o lumină ca de pivniță, ce venea de la o fereastră zăbrelită, prevăzută cu o prelungire din scînduri.

— Ei, flăcăule, strigă Alexandre cu familiaritate, ducîndu-se să-l bată pe umăr pe Mouret, îți aduc pe cineva în vizită... Nădăjduiesc că o să te porți frumos.

Apoi se întoarse și se sprijini cu spatele de ușă, cu mîinile atîrnîndu-i pe lîngă trup, neslăbindu-l din ochi pe nebun. Mouret se ridicase fără grabă. Nu păru cîtuși de puțin mirat.

— Tu ești, dragă ? spuse cu glasul lui cel liniștit ; te așteptam, eram îngrijorat din cauza copiilor.

Marthe, care simțea cum i se moaie genunchii, îl privea cu îngrijorare, rămasă fără glas din pricina acelei primiri drăgăstoase. Și-apoi, Mouret nu se schimbase ; arăta chiar mai bine, se mai rotunjise și se îngrășase, era ras, cu ochii limpezi, de culoare deschisă. Avea iar ticurile lui de burghez mulțumit de sine ; își freca mîinile, clipi din ochiul drept, bătu pasul pe loc, sporovăind cu acea înfățișare mucalită din zilele lui bune.

— Mă simt cît se poate de bine, dragă. O să ne putem întoarce acasă... Ai venit să mă iei, nu-i așa ?... Ați avut grijă de lăptucile mele ? Melcilor le plac al naibii de mult salatele, toată grădina o roseseră ; dar știu eu cum să le vin de hac !... Am o mulțime de planuri, ai să vezi. Sîntem destul de bogați, ne putem îngădui niște mofturi acolo... Ia zi, nu cumva l-ai văzut pe moș Gautier din Saint-Eutrope, cît timp am lipsit eu ? Îi cumpărasem treizeci de deca de vin prost, pentru cupajări. O să trebuiască să mă duc să-l văd... Dar tu, tu nu ții minte nici de la mînă pîn' la gură.

Glumea, o amenința prietenește cu degetul.

— Pun prinsoare că am să găsesc totul alandala, continuă. Voi nu puneți nimic la loc ; uneltele le lăsați împrăștiate, dulapurile deschise, Rose murdărește odăile cu măturoiul ei... Dar Rose, ea de ce n-a venit ? A, ce mai căpoasă ! Niciodată n-o să s-aleagă nimic de ea ! Tu nu știi, dar într-o zi a vrut să mă dea pe ușă afară. Perfect... Casa a ajuns acum pe mîna ei, să mori de rîs, nu alta... Dar de ce nu-mi spui nimic de copii ? Désirée e tot la dădaca ei, nu-i așa ? O să ne ducem la ea s-o îmbrățișăm, s-o întrebăm dacă nu se plictisește. Vreau să mă duc și la Marsilia, Octave mă îngrijorează ; ultima oară cînd l-am văzut, ducea o viață tare dezordonată. Nu vorbesc de Serge : ăsta e prea cuminte, o să sfîntească toată familia... Știi, îmi face plăcere să vorbesc despre casă.

Şi vorbi, vorbi întruna, cerînd noutăţi despre fiecare arbore din grădină, stăruind asupra celor mai neînsemnate amănunte din gospodărie, făcînd dovada unei memorii neobişnuite în legătură cu o mulţime de fapte mărunte. Marthe, adînc mişcată de afecţiunea pedantă pe care i-o dovedea, îşi închipui că dintr-o mare delicateţe are grijă să nu-i aducă nici o mustrare, să nu facă nici cea mai măruntă aluzie la tot ce îndurase. Se simţea iertată ; şi lacrimi mari îi curgeau în tăcere pe amîndoi obrajii, în timp ce genunchii i se prosternau, pentru a-i mulţumi.

— Fiţi atentă, îi şopti paznicul la ureche ; are o privire care mă îngrijorează.

— Dar nu-i nebun ! se bîlbîi ea ; jur că nu-i nebun ! Trebuie să vorbesc cu directorul. Vreau să-l iau acasă chiar acum.

— Fiţi atentă, spuse paznicul din nou cu asprime, trăgînd-o de braţ.

Mouret, în plină sporovăială, începu să se împleticească, asemeni unui animal lovit în cap. Se lungi la pămînt ; apoi, cu uşurinţă, începu să umble în patru labe pe lîngă perete.

— Uu ! Uu ! urlă cu o voce răguşită şi prelungă.

Se ridică dintr-o zvîcnitură, apoi căzu pe-o parte. Şi-atunci începu o scenă înspăimîntătoare : se răsucea ca un vierme, îşi învineţea faţa cărîndu-şi la pumni, îşi sfîşia pielea cu unghiile. Curînd se pomeni aproape dezbrăcat, cu hainele în zdrenţe, zdrobit, învineţit, horcăind.

— Ieşiţi odată, doamnă ! strigă paznicul.

Marthe sta ţintuită locului. Îşi amintea că aşa făcea şi ea pe pardoseala camerei ; la fel se zvîrcolea şi ea, la fel îşi sfîşia carnea şi se bătea. Pînă şi vocea şi-o recunoştea. Mouret horcăia întocmai ca ca. Ea făcuse din omul acela o fiinţă jalnică.

— Nu-i nebun ! biigui ; nu poate fi nebun !... Ar fi groaznic. Mai curînd aş vrea să mor.

Paznicul o apucă cu amîndouă mîinile, o scoase afară dar ea rămase acolo, lipită de lemnul uşii. Auzi în chilie un zgomot de luptă, strigăte ca de porc înjunghiat ; apoi o cădere înfundată, asemeni unor rufe ude ; după care se instăpîni o tăcere de moarte. Cînd paznicul ieşi afară, era aproape noapte de-a binelea. Marthe nu zări decît o gaură neagră prin uşa întredeschisă.

— La naiba ! zise paznicul încă furios, sînteţi nostimă, doamnă, tot strigînd că nu-i nebun ! Era cît pe ce să rămîn fără degetul cel gros, pe care mi l-a apucat cu dinţii... Acu o să stea liniştit cîteva ceasuri.

Şi, în timp ce-o conducea, continua să spună :

— Nici nu vă închipuiţi cît de şmecheri sînt toţi cei de-aici !... Fac pe mieluşeii ore în şir, spun întîmplări ce par cu judecată ; şi deodată hop ! pe nepusă masă, se năpustesc să te strîngă de gît... Vedeam eu bine mai adineauri că pune ceva la cale, în timp ce vorbea despre copii ; avea privirea fioroasă.

Cînd Marthe dădu cu ochii de unchiul Macquart, rămas în curticică, repetă cu înfrigurare, fără a putea plînge, cu o voce tărăgănată şi frîntă :

— E nebun ! E nebun !

— Fireşte că-i nebun, zise unchiul cu un rînjet. Da' ce-ţi închipuiai, că o să-l găseşti făcînd pe tinerelul ? Doar nu degeaba l-au adus aici... Dar şi casa asta te scoate din minţi. După două ceasuri de stat între pereţii ei, he ! he ! şi eu aş turba.

O cerceta pe Marthe cu coada ochiului urmărindu-i cele mai mici trăsături nervoase. Apoi o întrebă pe tonul lui de om cumsecade :

— Poate că vrei s-o vezi şi pe bunica ?

Marthe făcu un gest de spaimă, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

— N-ar fi deranjat pe nimeni, urmă el. Alexandre ne-ar fi făcut plăcerea asta... E aici, alături, iar din partea ei nu ne putem aştepta la nimic rău ; e tare blîndă. Nu-i

așa, Alexandre, că niciodată nu le-a dat bătaie de cap celor din stabiliment ? Stă jos și se uită drept în fața ei. De doisprezece ani, nu s-a clintit din loc... În fine, de vreme ce nu vrei s-o vezi...

Pe cînd paznicul își lua seara bună de la ei, unchesul îl pofti să bea un pahar de vin fiert, făcînd cu ochiul într-un anume fel, ceea ce păru a-l face pe Alexandre să primească. Fură nevoiți s-o susțină pe Marthe, care nu se mai putea ține pe picioare. Cînd sosiră, o duceau pe sus, cu fața convulsionată, cu ochii larg deschiși, înțepenită într-una din crizele ei nervoase ce-o făceau să pară ca și moartă ore întregi.

— Ei, ce vă spuneam eu ? strigă Rose de cum îi zări. E într-un hal fără de hal, și mă întreb cum o să ne întoarcem ! E oare cu putință. Doamne sfinte ! să ai o minte atît de sucită ? Domnul ar fi trebuit s-o strîngă de gît, ca s-o învețe minte.

— Lasă, zise unchesul, am s-o așez în patul meu. Doar n-om muri dacă ne-om petrece noaptea pe lîngă foc.

Și trase o perdea de bumbac ce ascundea un alcov. Rose se duse să-și dezbrace stăpîna, bodogănind. Nu era nimic altceva de făcut decît să-i pună o cărămidă caldă la picioare.

— Acu' dacă nepoata tot face nănică, să bem și noi o dușcă, zise unchesul cu rînjetul lui de lup cumințit. Miroase al naibii de bine, vinul dumitale fiert, maică.

— Am găsit o lămîie pe sobă și-am luat-o, răspunse Rose.

— Bine-ai făcut. Găsești tot ce poftești aici. Cînd gătesc un iepure, nimicuța nu lipsește, te rog să mă crezi.

Trăsese masa în fața sobei. Se așeză între bucătăreasă și Alexandre, turnînd vinul fiert în niște cești mari, galbene. După ce sorbi două înghițituri, cu sfințenie :

— Hm ! exclamă cu încîntare și plescăind din limbă, uite ce-nseamnă un vin fiert pe cinste ! Mda, știu că

te pricepi ; e mai bun decît îl fac eu. Să-mi dai şi mie reţeta.

Rose, liniştită, măgulită de complimente, începu să rîdă. Focul din butuci de viţă făcuse un jăratic pe cinste. Ceştile fură umplute din nou.

— Ia zi, întrebă Macquart, sprijinindu-se-n coate ca să se uite drept în ochii bucătăresei, nepoată-mea a venit aşa, că i s-a năzărit ei ?

— Nu-mi mai pomeniţi despre asta, că mă mînii din nou... Doamna înnebuneşte la fel ca domnul ; nu mai ştie la cine ţine şi la cine nu... Cred că s-a certat cu domnul părinte, înainte de-a pleca ; le-am auzit glasurile strigînd.

Uncheşul rîse cu poftă.

— Doar se împăcau tare bine, şopti.

— Te cred, da' nimic nu ţine la o minte ca a doamnei... Mă prind că-i pare rău după bătăile-n care o snopea domnul, nopţile. Am găsit băţul în grădină.

O ţintui şi mai şi cu privirea, zicînd între două sorbituri de vin :

— Poate că a venit să-l ia acasă pe François.

— Ferească Dumnezeu ! strigă Rose înspăimîntată. Domnul ar stîrni un tărăboi pe cinste în casă ; ne-ar face de petrecanie la toţi... Vezi, de-asta mă tem eu. Tremur să nu pice aşa, într-o noapte, să ne dea gata. Cînd mă gîndesc la asta, la mine în aşternut, îmi piere somnul. Mi se pare că-l văd intrînd pe fereastră, cu părul vîlvoi şi ochii sticlindu-i ca nişte flăcări.

Macquart făcea haz, izbindu-şi ceaşca de masă.

— Ce caraghios, ce caraghios ar fi ! spunea întruna. Nu prea vă înghite, mai cu seamă pe popă, care i-a luat locul. L-ar da gata pe popă cît ai zice peşte, aşa zdrahon cum e, pentru că nebunii sînt ai naibii de puternici, pe cît se spune... Ia zi, Alexandre, îl vezi tu pe bietul François picînd pe nepusă masă la el acasă ? Ar face o curăţenie a'ntîia. Pe mine unul m-ar încînta.

Și trăgea cu ochiul la paznic, care bea vin fiert cît se poate de liniștit, mulțumindu-se să dea din cap.

— E doar așa, o presupunere, ca să fac băşcălie, preciză Macquart, văzînd privirile înspăimîntate cu care-l străpungea Rose.

În clipa aceea, Marthe se zvîrcoli furibund în spatele perdelei de stambă ; trebuiră s-o țină cîteva minute, ca să nu cadă pe jos. Cînd fu iarăși întinsă, pradă înțepenelii ei de cadavru, uncheșul veni să-și încălzească picioarele în fața vetrei cu jăratec, cugetînd, murmurînd, fără a lua seama la cele ce spune :

— Nu-i ușor, cu micuța.

Apoi, dintr-odată, întrebă :

— Și Rougonii, ce zic de toate poveștile astea ? Ei sînt de partea abatelui, nu-i așa ?

— Domnul nu era prea drăguț cu ei ca să-l regrete, răspunse Rose ; nu mai știa ce răutăți să pună la cale împotriva lor.

— Și zău dacă greșea, zise uncheșul. Rougonii sînt niște cîrpănoși. Cînd te gîndești că n-au vrut cu nici un chip să cumpere ogorul de grîu de colo, din față ; o operație pe cinste, pe care o luam asupră-mi... Știu că s-ar holba zdravăn Félicité, de l-ar vedea pe François întorcîndu-se !

Rînji iarăși, se învîrti primprejurul mesei. Și, după ce-și aprinse pipa, spuse cu un gest hotărît :

— Să nu uiți cît e ceasul, băiete dragă, i se adresă lui Alexandre, făcîndu-i cu ochiul. Merg și eu cu tine... Marthe pare să se fi liniștit, acum. Rose o să pună masa pînă vin eu... Cred că ți-e foame, Rose, nu-i așa ? De vreme ce tot trebuie să-ți petreci noaptea aici, o să ciugulim ceva împreună.

Și-l luă pe paznic cu el. După o jumătate de oră, tot nu se întorsese. Bucătăreasa, plictisindu-se singură, deschise ușa, se aplecă de pe terasă, uitîndu-se la drumul pustiu în noaptea luminoasă. Pe cînd intra în casă, i se

păru că zărește, de cealaltă parte a drumului, două umbre negre proțăpite pe-o cărare, în spatele unui gard viu.

„Ai zice că-i uncheșul, se gîndi ea ; pare a sta de vorbă cu un preot."

Peste cîteva minute, veni și Macquart. Zicea că diavolul acela de Alexandre îi turnase la palavre de nu mai isprăvea.

— Oare nu dumneata erai aici, mai adineauri, cu un preot ? întrebă Rose.

— Eu, cu un preot ! se miră el ; cum naiba ! Cred c-ai visat ! Nu e nici un preot prin părțile astea.

Și-și rostogolea ochii mici, scînteietori. Apoi, păru nemulțumit de minciună, așa că adăugă :

— E abatele Fenil, dar e ca și cum n-ar fi ; nu iese niciodată din casă.

— Abatele Fenil, nu-i mare lucru de capul lui, zise bucătăreasa.

Dar uncheșul se supără.

— Cum așa, nu-i mare lucru de capul lui ? Face mult bine pe aici ; e tare, tare de tot, flăcăul... Prețuiește mai mult decît o grămadă de popi care fac numai pocinoage.

Dar mînia i se stinse dintr-odată. Începu să rîdă, văzînd că Rose îl privește mirată.

— Puțin îmi pasă, la urma urmei, șopti. Ai dreptate, toți popii sînt la fel, fățarnici și mai cîte cele... Acum știu cu cine m-ai putut vedea. M-am întîlnit cu băcănița : era într-o rochie neagră, de ți s-a părut că-i o sutană.

Rose făcu o omletă, uncheșul puse pe masă o bucată de brînză. Încă nu isprăviseră de mîncat, cînd Marthe se ridică în șezut, cu aerul mirat al cuiva care se trezește într-un loc necunoscut. După ce-și dădu părul din ochi și începu să-și amintească, sări jos din pat, zicînd că vrea să plece, să plece chiar atunci. Macquart păru tare sîcîit că se trezise.

— Nu se poate, n-ai cum să te întorci la Plassans în seara asta. Tremuri de friguri, o să te îmbolnăvești pe

drum. Odihnește-te. Mîine, vedem noi... Întîi de toate, că nu e trăsură.

— O să mă duci dumneata cu căruța.

— Nu, nu vreau, nu pot.

Marthe, care se îmbrăca cu o grabă înfrigurată, spuse ritos că avea să plece la Plassans pe jos, decît să-și petreacă noaptea la Tulettes. Unchesul delibera ; răsucise cheia în ușă și-și vîrîse cheia în buzunar. Își imploră nepoata, o amenință, scorni tot felul de istorii, în timp ce, fără a-l asculta, Marthe termină cu îmbrăcatul și-și puse pălăria.

— Dacă-ți închipui că o s-o îndupleci ! zise Rose, isprăvindu-și liniștit bucata de brînză : ar fi în stare să sară pe fereastră. Înhamă calul, mai bine așa.

Unchiul, după o tăcere scurtă, înălță din umeri, exclamînd mînios :

— Mie puțin îmi pasă, la urma urmei ! N-are decît să se îmbolnăvească, dacă ține morțiș ! Eu unul voiam s-o scutesc de-un necaz... Dacă e să ne aflăm în treabă... întîmplă-se ce s-o întîmpla, am să vă duc.

Trebuiră s-o ducă pe sus pe Marthe pînă la căruță ; era zgîlțîită de friguri. Unchiul îi puse pe umeri un palton vechi de-al lui. Îl auziră cum pocnește ușor din limbă și plecară.

— Mie unul nu-mi displace să vă duc în seara asta la Plassans ; dimpotrivă !... Te distrezi la Plassans.

Era pe la ora zece. Cerul, încărcat de ploaie, avea un licăr roșietic ce lumina slab calea. Tot timpul drumului, Macquart se aplecă, uitîndu-se prin șanțuri, în spatele gardurilor vii. Cînd Rose îl întrebă ce caută, îi răspunse că scoborîseră lupii de pe Seille. Își recăpătase tot hazul. La o leghe de Plassans, se porni o ploaie rece, și turnă așa cu găleata. Atunci unchesul începu să înjure. Rose ar fi fost în stare să-și bată stăpîna, care agoniza sub haină. Cînd în sfîrșit sosiră, cerul se înseninase.

— Pe strada Balande vă duceți ? întrebă Macquart.

— Firește, zise Rose mirată.

Îi explică atunci că Marthe i se părea tare bolnavă și că ar fi fost poate mai bine să fie dusă în casa mamei ei. Consimți totuși, după multă șovăială, și-și opri calul în fața casei familiei Mouret. Marthe nu-și luase la ea nici măcar cheia. Din fericire, Rose găsi cheia ei în buzunar ; dar cînd dădu să deschidă, ușa nu cedă ; soții Trouche trăseseră pe semne zăvoarele. Izbi cu pumnii în ușă, fără a stîrni alt zgomot decît ecoul înfundat al sălii mari, de la intrare.

— Rău faci că te înverșunezi, îi zise unchesul rîzînd pe sub mustață ; n-or să coboare, i-ai deranja... Iată-vă frumușel date afară din propria voastră casă, dragele mele. Ideea mea n-a fost rea, precum vedeți. Trebuie s-o ducem pe scumpa copilă în casa Rougonilor ; o să se simtă mai bine acolo decît în propria ei odaie, asta v-o zic eu.

Félicité se lăsă pradă unei deznădejdi zgomotoase cînd își zări fiica la o asemenea oră, udată de ploaie, aproape moartă. O culcă la etajul doi, dădu toată casa peste cap, sculă toți servitorii. După ce se mai liniști și se așeză la căpătîiul Marthei, ceru explicații.

— Dar ce s-a întîmplat ? Cum se face că o aduci în asemenea hal ?

Macquart, cu multă nevinovăție, povesti despre călătoria „scumpei copile". Se apăra, spunea că făcuse totul pentru a o împiedica să-l vadă pe François. Pînă la urmă invocă în sprijin mărturia Rosei, văzînd că Félicité îl cercetează amănunțit, bănuitor. Dar aceasta continua să clatine din cap.

— Nu-i deloc în regulă, tot ce-mi spui ! șopti ea ; e ceva ce nu înțeleg.

Îl știa ea pe Macquart, adulmeca o fărădelege în bucuria tainică ce-i încrețea colțurile ochilor.

— Da' știi că ești bine ? spuse acesta supărîndu-se, ca să nu-l mai descoasă atîta ; totdeauna îți umblă gîndul

la rele. Nu-ți pot spune ceea ce nu știu... Țin la Marthe mai mult decît dumneata, niciodată n-am făcut nimic care să nu fie în interesul ei. Uite, dau fuga după doctor, dacă vrei.

Doamna Rougon îl urmări din priviri. Îi puse o mulțime de întrebări Rosei, fără a afla nimic. Și-apoi, părea cît se poate de fericită să-și aibă fiica lîngă ea ; vorbea cu amărăciune de oamenii care te-ar lăsa să mori de foame la ușa casei tale, fără ca măcar să-ți deschidă. Marthe, cu capul căzut pe pernă, era pe moarte.

XXII

În chilia de la Tulettes era beznă. O adiere ca de gheață îl scoase pe Mouret din starea cataleptică în care-l lăsase criza din cursul serii. Ghemuit lîngă perete, rămase o clipă neclintit, cu ochii deschiși, rotindu-și încet capul pe răceala pietrei, gemînd ca un copil care se scoală. Dar picioarele îi erau tăiate de un curent atît de umed, încît se sculă și privi. În fața lui, zări ușa chiliei larg deschisă.

— Marthe a lăsat ușa deschisă, spuse nebunul cu glas tare ; pe semne că m-așteaptă, trebuie să plec.

Ieși, se întoarse apoi și-și pipăi veșmintele, cu grija minuțioasă a unui om dichisit care se teme să nu fi uitat ceva ; pe urmă închise ușa binișor după el. Străbătu prima curte cu pasul lui liniștit de burghez care hoinărește. Pe cînd pătrundea în cea de-a doua curte, văzu un paznic ce părea că pîndește. Se opri, se gîndi o clipă. Dar cum paznicul dispăruse, se pomeni în celălalt capăt al curții, în fața altei uși deschise, ce dădea spre ogoare. O închise după el, fără să se mire, fără să se grăbească.

— E o nevastă bună, orice-ar fi, șopti el, o fi auzit cînd o strigam... Cred că-i tîrziu. Am să mă întorc, ca ai casei să nu fie îngrijorați.

O apucă pe un drum. I se părea cît se poate de firesc să se afle printre ogoare. După o sută de paşi uită că ieşise de la Tulettes ; îşi închipui că vine de la un podgorean de la care cumpărase cincizeci de deca de vin. Sosind la o răspîntie în care dădeau cinci drumuri, recunoscu locurile. Începu să rîdă, zicînd :

— Că prost mai sînt ! Era cît pe ce să urc pe deal, spre Saint-Eutrope ; dar eu la stînga trebuie s-o apuc... După un ceas şi jumătate de mers întins, am să fiu la Plassans.

Şi-atunci o apucă pe drumul mare, vesel, uitîndu-se ca o veche cunoştinţă la fiecare bornă kilometrică. Se oprea cu interes în faţa anumitor ogoare, în faţa anumitor case de ţară. Cerul avea culoarea cenuşei, străbătut de lungi dîre roşietice, ce luminau noaptea cu un reflex palid de tăciuni gata să se stingă. Picături mari începură să cadă ; vîntul sufla dinspre răsărit, aducînd ploaie.

— La naiba ! nu trebuie să-mi pierd timpul, zise Mouret cercetînd cerul cu îngrijorare ; vîntul bate dinspre răsărit, o s-aducă cu el o ploaie de toată frumuseţea ! N-am cum s-ajung la Plassans înaintea ploii. Şi unde mai pui că sînt subţire îmbrăcat.

Şi-şi trase pe piept vesta de lînă groasă, pe care-o zdrenţuise la Tulettes. Avea la falcă o vînătaie mare, la care-şi tot ducea mîna, fără a-şi da seama cît de tare îl doare. Drumul tot pustiu era ; nu întîlni decît o căruţă ce cobora o costişă, mergînd agale. Căruţaşul, care dormea, nu răspunse la seara bună pe care i-o adresă, prietenește. La podul de peste Viorne îl apucă ploaia. Apa nu-i era pe plac, încît coborî sub pod să se pună la adăpost, mormăind că era insuportabil, că nimic nu strică hainele mai rău decît ploaia, că dacă ar fi ştiut ar fi luat o umbrelă la el. Şi aşteptă răbdător o jumătate de oră întreagă, amuzîndu-se să asculte cum se prelingea apa : apoi, după ce aversa trecu, urcă iarăşi la drum, ajungînd în cele din urmă la Plassans. Ocolea grijuliu băltoacele.

Era aproape de miezul nopții. Mouret se gîndea că încă nu trebuie să fi bătut de opt seara. Traversă străzile pustii, părîndu-i rău că-și face soția să-l aștepte atît de mult.

„N-o să mai știe ce să creadă, se gîndea. Cina o să fie rece... Ei, da ! și ce praftură o să-mi tragă Rose !"

Sosise pe strada Balande ; stătea în fața ușii.

— Ia te uită ! își zise, și n-am cheia la mine.

Dar nu bătu. Fereastra de la bucătărie rămînea întunecoasă, celelalte ferestre de pe fațadă păreau și ele moarte. O mare prevedere puse stăpînire pe nebun ; cu un instinct de-a dreptul animalic, adulmecă primejdia. Se retrase în umbra caselor vecine, mai cercetă o dată fațada ; pe urmă păru a lua o hotărîre și dădu ocol prin fundătura Chevillottes. Dar portița grădinii era închisă cu zăvorul. Și-atunci, cu o putere prodigioasă, mînat ca de-o turbare bruscă, se năpusti în portiță, care se despică în două, putrezită de umezeală. Violența șocului îl zăpăci, nemaiștiind de ce sfărîmase portița, pe care încerca s-o dreagă, potrivind bucățile la loc.

— Frumoasă treabă, șopti cuprins de un regret subit, cînd ar fi fost atît de ușor să bat în ea ! O portiță nouă o să mă coste pe puțin treizeci de franci.

Se afla în grădină. Ridicînd capul, zări la primul etaj dormitorul puternic luminat și-și închipui că nevasta lui tocmai se culca. Ceea ce-l uimi nespus. Fără îndoială că adormise sub pod, în timp ce aștepta să stea ploaia. Pe semne că se făcuse tare tîrziu. Într-adevăr, ferestrele din vecini, cele ale domnului Rastoil și cele de la subprefectură erau întunecate. Și-și aducea privirile îndărăt, cînd zări luminița unei lămpi la al doilea etaj, după perdelele groase de la odaia abatelui Faujas. Fu ca un ochi scînteietor, aprins pe fruntea fațadei, ce l-ar fi ars. Își luă capul între mîinile arzătoare, cu mințile rătăcite, învîrtindu-se într-o amintire groaznică, într-un coșmar apus, în care nimic precis nu se contura, dar în care plutea, pentru el și

pentru ai lui, amenințarea unui vechi pericol, ce sporise cu încetul, ajungînd cumplit, și-n adîncul căruia casa avea să fie înghițită dacă el n-ar fi salvat-o.

— Marthe, Marthe, unde ești ? îngăimă cu glas scăzut. Vino, adă copiii.

O căută pe Marthe prin grădină. Dar nu mai recunoștea grădina. I se părea mai mare, și goală, și cenușie, semănînd cu un cimitir. Tufele de merișor dispăruseră, salatele nu mai erau acolo, arborii fructiferi parcă-și mutaseră locul. Se întoarse înapoi și se așeză în genunchi, să vadă de nu cumva melcii mîncaseră totul. După tufele de merișor suspina mai cu seamă, moartea acelui frunziș înalt îi strîngea inima, ca moartea unui colț viu din casă. Cine să fi putut ucide tufele ? Ce coasă trecuse pe-acolo, retezînd totul, răvășind pînă și tufele de toporași pe care le sădise în josul terasei ? O mînie surdă clocotea în el față de toată jalea aceea.

— Marthe, Marthe, unde ești ? strigă din nou.

O căută în micuța seră din dreapta terasei. Sera era ticsită cu leșurile uscate ale marilor tufe de merișor ; crenguțele lor uscate erau stivuite în mijlocul bucăților de arbori fructiferi, răspîndite care încotro, ca niște membre retezate. Într-un colț, colivia ce adăpostise păsările lui Désirée atîrna de-un cui, jalnică, cu ușița plesnită, cu capete de sîrmă prin ea, gata să înțepe. Nebunul se dădu îndărăt, cuprins de teamă, ca și cum ar fi deschis ușa unui cavou. Bîiguind, gîfîind, se urcă pe terasă, dînd tîrcoale pe lîngă ușa și ferestrele închise. Mînia ce sporea în el împrumuta trupului său o mlădiere de animal ; se ghemuia, mergea fără zgomot, căuta o fisură. O răsuflătoare de la pivniță îi fu de ajuns. Se subție, se strecură cu o agilitate de pisică, zgîriind peretele cu unghiile. În sfîrșit, pătrunsese în casă.

Pivnița nu se închidea decît cu un ivăr. Înaintă prin bezna din sala de la intrare pipăind pereții, împingînd ușa de la bucătărie. Chibriturile se aflau la stînga, pe o

policioară. Se duse drept la policioară, scăpără un chibrit, lumină ca să ia o lampă de pe prispa sobei, fără să spargă nimic. Pe urmă se uită. Trebuie să fi avut loc, decuseară, o masă straşnică. Bucătăria era într-o neorînduială de chiolhan : farfuriile, blidele, paharele murdare erau puse claie peste grămadă pe masă ; o harababură de tingiri, călduţe încă, zăcea pe chiuvetă, pe scaune, pe pardosea ; o cafetieră, uitată pe un ochi de plită ce mai ardea, fierbea, cu pîntecul aplecat într-o parte, ca un om beat. Mouret îndreptă cafetiera, aranjă tingirile ; le mirosea, adulmeca resturile de lichior din pahare, număra blidele şi farfuriile cu un mormăit ceva mai iritat. Nu mai era bucătăria lui de negustor retras din afaceri, strălucind de curăţenie şi rece ; se prăpădise hrană acolo ca pentru un han întreg ; murdăria aceea lăcomoasă îl ducea cu gîndul la ghiftuială.

— Marthe ! Marthe ! strigă din nou întorcîndu-se în sala de la intrare, cu lampa în mînă ; răspunde-mi, spune-mi unde te-au închis ? Trebuie să plecăm, să plecăm numaidecît.

O căută în sufragerie. Cele două bufete, de-a dreapta şi de-a stînga sobei, erau deschise ; la marginea unui raft, dintr-un sac de hîrtie cenuşie cădeau bucăţi de zahăr pînă pe duşumea. Mai sus, zări o sticlă de coniac fără dop, astupată numai cu o bucată de cîrpă. Şi se urcă pe un scaun să cerceteze bufetele. Erau pe jumătate goale : borcanele cu fructe puse în rachiu erau începute toate, ulcelele cu dulceaţă, deschise, se umblase prin ele, fructele muşcate, proviziile de toate felurile ronţăite, mînjite, ca după trecerea unei armate de şoareci. Negăsind-o pe Marthe în bufete, se uită peste tot, pe după perdele, pe sub masă ; văzu rostogolite pe jos oase printre bucăţi de miez de pîine stricat ; pe muşama, picioarele paharelor lăsaseră rotocoale dulcege. Atunci traversă coridorul şi-o căută în salon. Dar, chiar din prag se opri : nu era la el acasă. Tapetul mov-deschis al salonului, covorul cu flori

roșii, fotoliile cele noi acoperite cu damasc vișiniu îl uimiră adînc. Se temu că intră într-o casă străină și închise ușa la loc.

— Marthe ! Marthe ! îngăimă iarăși cu deznădejde.

Se întorsese în mijlocul sălii, cugetînd, neputîndu-și domoli răsuflarea aceea șuierată ce-i umfla gîtlejul. Unde dumnezeu se afla, de nu mai recunoaște nici una din odăi ? Cine naiba îi schimbase astfel casa ? Și amintirile i se tulburau. Nu vedea decît umbre strecurîndu-se pe coridor : două umbre negre mai întîi, sărace, cuviincioase, șterse ; apoi două umbre cenușii și dubioase, care rînjeau. Ridică lampa, a cărei flacără pîlpîi ; umbrele creșteau, se alungeau pe pereți, urcau pînă în casa scării, umpleau, devorau casa întreagă. Cine știe ce spurcăciune, ce ferment de descompunere introdus acolo, putrezise lemnăria, ruginise fierul, plesnise pereții. Și-atunci auzi casa sfărîmîndu-se ca un maldăr de moloz ce cade de putrezit ce e, topindu-se ca o bucată de sare azvîrlită într-o apă călduță.

Sus, răsunau rîsete limpezi, făcîndu-i pielea buburuze. Punînd lampa pe jos, urcă s-o caute pe Marthe ; urcă în patru labe, fără zgomot, cu o ușurință și-o sprinteneală de lup. Cînd se află pe coridorul de la primul cat, se chirci în fața ușii de la dormitor. O dîră de lumină se strecura pe sub ușă. Marthe pe semne că se vîra în pat.

— Oho ! zise vocea Olympiei, e al naibii de moale patul lor ! Ia te uită cum mă afund în el, Honoré ; m-am cufundat în puf pînă peste cap.

Și rîdea, se lăfăia, sărea deasupra așternutului.

— Vrei să-ți spun ceva ? continuă. Uite ce, de cum am pus piciorul aici, am avut un chef nebun să fac nani în pătuceanul ăsta... Era ca o boală, ce mai încolo-ncoa ! Cînd o vedeam pe gloaba de proprietăreasă vîrîndu-se în el, mă apuca o poftă nebună s-o azvîrl pe jos și să mă culc eu în locul ei... Simți căldura numaidecît ! Parc-aș fi în vată.

Trouche, care nu se culcase, răscolea sticluțele de pe toaletă.

— Are tot felul de miroase, șopti el.

— Păi da ! urmă Olympe, de vreme ce ea nu-i aici, putem și noi să ne lăfăim în camera asta frumoasă ! Nu-i primejdie să ne deranjeze ; am tras zăvoarele... O să răcești, Honoré.

Acesta trăgea sertarele comodei, răscolea prin rufărie.

— Ia pune-ți asta, zise azvîrlindu-i Olympiei o cămașă de noapte ; e plină de dantele. Totdeauna am visat să mă culc cu o femeie îmbrăcată în dantele... Eu unul am să-mi pun eșarfa asta roșie. Ai schimbat rufăria ?

— Nu ! Nici nu m-am gîndit, încă e curată... Proprietăreasa e o femeie foarte îngrijită, nu-mi face silă.

Și cum Trouche se culcă în sfîrșit și el, îi strigă :

— Adă grogurile pe noptieră ! Doar n-o să ne ducem pînă în celălalt capăt al odăii ca să le bem... Așa, drăguțule, uite că ne simțim și noi ca niște proprietari adevărați.

Stăteau întinși unul lîngă altul, cu pilota pînă sub bărbie, lîncezind în căldura plăcută a patului.

— Am mîncat bine în seara asta, șopti Trouche după o vreme.

— Da' mai ales ai băut bine ! adăugă Olympe rîzînd. Eu mă simt minunat ; văd cum se învîrte totul cu mine... Ce mă sîcîie, e că mama stă tot pe urmele noastre ; astăzi a fost înfiorătoare. Nu mai pot face un pas prin casă... Degeaba mai e proprietăreasa plecată dacă mama stă aici, să facă pe jandarmul. Mi-a stricat toată ziua.

— Oare abatele nu s-o gîndi să plece ? întrebă Trouche după o nouă tăcere. Dacă e numit episcop, n-o să aibă încotro și-o să ne lase nouă casa.

— Nu se știe, răspunse nevasta, prost dispusă. Poate că mama se gîndește s-o păstreze... Ne-am simți așa de bine numai noi singuri ! Aș convinge-o pe proprietăreasă să se culce în odaia fratelui meu, cu un cat mai sus ; i-aș

spune că încăperea e mai sănătoasă... Dă-mi paharul, Honoré.

Băură amîndoi, apoi se cufundară în așternut.

— Ei ! zise Trouche, n-o să fie ușor să-i punem pe fugă, dar am putea încerca... Cred că abatele și-ar fi schimbat pînă acum locuința, de nu s-ar fi temut că proprietăreasa i-ar face un scandal pe cinste, văzîndu-se părăsită... Am poftă s-o dăscălesc pe proprietăreasă ; am să-i torn tot felul de baliverne, ca să-i dea pe ușă afară.

Bău din nou.

— Dar dacă i-aș face curte, hm, ce zici, dragă ? rosti ceva mai încet.

— A, nu ! exclamă Olympe, care începu să chițăie ca și cum ar fi gîdilat-o cineva. Ești prea bătrîn și nu ești destul de frumos. Mie îmi e totuna, dar ea n-ar avea chef de tine, asta-i sigur... Lasă-mă pe mine, o montez eu cum trebuie. Eu am să le dau papucii mamei și lui Ovide, de vreme ce se poartă atît de puțin drăguț cu noi.

— Și-apoi, dacă nu izbutești, am să spun peste tot că l-am găsit pe abate culcîndu-se cu proprietăreasa. O să iasă un asemenea tărăboi, că va fi silit să se mute.

Olympe se așează în șezut.

— Cum să nu ! păi asta-i o idee grozavă ! Trebuie început chiar de mîine. Nici n-o să treacă o lună, și șandramaua e a noastră... Uite că te sărut pentru osteneala ce-ți dai.

Faptul îi înveseli mult. Spuseră cum vor aranja camera ; vor muta comoda din locul ei, vor urca două fotolii din salon. Limba li se împleticea din ce în ce. Se lăsă o tăcere.

— Păi da ! ai și luat-o din loc, bîigui Olympe ; sforăi cu ochii deschiși. Lasă-mă pe mine în față ; barem o să-mi termin romanul. Mie nu mi-e somn.

Se ridică, îl rostogoli ca pe-un lucru neînsuflețit spre despărțitura de la perete, apoi se puse pe citit. Dar, încă de la prima pagină, întoarse capul îngrijorată spre ușă. I

se părea că aude un mormăit ciudat pe coridor. Apoi se supără.

— Știi doar că nu-mi plac glumele de soiul ăsta, zise dîndu-i un cot soțului. Nu mai face ca lupul... Ai zice că e un lup la ușă. Dacă-ți place, n-ai decît ! Ești sîcîitor, zău așa.

Și se cufundă iar în cititul romanului, furioasă, după ce supse felia de lămîie din grog.

Mouret, cu mersul lui mlădios, plecă de lîngă ușa unde se chircise. Urcă la catul al doilea și îngenunche în fața odăii abatelui Faujas, înălțîndu-se pînă la gaura cheii. Își înăbușea numele Marthei în piept, cu ochii scăpărători, scotocind prin ungherele camerei, încredințîndu-se că nu e ascunsă acolo. Marea încăpere goală era plină de întunecimi, o lampă micuță, așezată la marginea mesei, lăsa să cadă pe pardosea un cerc restrîns de lumină ; preotul, care scria, făcea el însuși o pată neagră în mijlocul acelei lumini galbene. După ce căută îndărătul comodei, îndărătul perdelelor, Mouret se opri la patul de fier, pe care pălăria preotului alcătuia parcă un creștet de femeie. Neîndoielnic că Marthe se afla în pat. Soții Trouche o spuseseră, ea se culca acum aici. Dar văzu patul rece, cu cearșafurile bine întinse, semănînd cu o piatră tombală ; ochii i se obișnuiau cu întunericul. Abatele Faujas trebuie să fi auzit vreun zgomot, căci se uită la ușă. Cînd nebunul zări fața liniștită a preotului, ochii i se înroșiră, o spumă ușoară i se ivi în colțul gurii ; își înăbuși un urlet, plecă în patru labe pe scară, pe coridoare, chemînd cu glas scăzut :

— Marthe ! Marthe !

O căută prin toată casa : în camera Rosei, pe care-o găsi goală ; în locuința familiei Trouche, plină cu ce luaseră de prin alte odăi ; în fostele camere ale copiilor, unde plînse dînd cu mîna de niște botine scîlciate pe care le purtase Désirée. Urca, apoi cobora, se agăța de balustradă, luneca pe lîngă pereți, dădea ocol camerelor

pe dibuite, fără a se izbi de nimic, cu o agilitate extraordinară de nebun prudent. Curînd nu se mai află nici un ungher, din pivniță pînă-n pod, pe care să nu-l fi adulmecat. Marthe nu se afla în casă, la fel și copiii. Și nici Rose. Casa era goală, casa se putea prăbuși.

Mouret se așeză pe o treaptă a scării, între primul cat și al doilea. Își înăbușea răsuflarea puternică ce, fără voia lui, îi umfla pieptul. Aștepta, cu mîinile încrucișate, cu spatele sprijinit de balustradă, cu ochii deschiși în noapte, preocupat pe de-a-ntregul de ideea fixă la care cugeta pe îndelete. Simțurile îi erau atît de ascuțite încît capta pînă și cele mai neînsemnate zgomote din casă. Jos, Trouche sforăia ; Olympe întorcea paginile romanului cu un foșnet ușor al degetului pe hîrtie. La catul al doilea, pana abatelui Faujas scotea un hîrșîit, ca picioarele unei insecte ; în timp ce, în camera de-alături, doamna Faujas, adormită, părea a acompania muzica aceea ascuțită cu respirația ei puternică. Mouret stătu o oră cu urechile la pîndă. Olympe căzu pradă somnului cea dintîi ; auzi romanul căzînd pe covor. Apoi abatele Faujas lăsă pana din mînă, se dezbrăcă cu un foșnet discret de papuci ; hainele cădeau agale, patul nici măcar nu scîrțîia. Toată casa se culcase. Dar nebunul simțea, după respirația prea ușoară a preotului, că nu doarme. Încet, încet, respirația i se îngroșă. Toată casa dormea.

Mouret mai aștepță încă o jumătate de oră. Continua să asculte cu mare grijă, ca și cum le-ar fi auzit pe cele patru persoane culcate acolo descinzînd cu pași din ce în ce mai greoi în înțepeneala celui mai adînc somn. Casa, pradă tenebrelor, era lipsită de apărare. Și-atunci se ridică, ajunse încetișor pînă în sala de la intrare. Mormăia :

— Marthe nu mai e aici, casa nu mai e, nimic nu mai e.

Deschise ușa ce da spre grădină, coborî în mica seră. De acolo cără conștiincios tufele mari de merișor uscate : lua sarcini uriașe, le urca, le stivuia în fața ușilor unde

dormea soții Trouche, abatele Faujas și mama acestuia. Cum simțea nevoia să fie lumină multă, se duse în bucătărie și aprinse toate lămpile, apoi le puse pe mesele din odăi, pe palierul scării, pe coridoare. Și transportă restul tufelor de merișor. Grămezile întreceau înălțimea ușilor. Dar pe cînd făcea ultima cursă, văzu ferestrele. Încît se întoarse să caute bucățile de arbori fructiferi și înălță un rug sub ferestre, lăsînd loc cu multă pricepere curenților de aer, ca flacăra să ardă bine. Rugul i se păru mic.

— Nu mai e nimic, spunea mereu ; nu trebuie să mai fie nimic.

Își aminti, coborî în pivniță, începu iar să care. Acum urca provizia de combustibil pentru iarnă ; cărbune, viță, lemne. Rugul de sub ferestre creștea. Cu fiece sarcină de viță pe care-o potrivea cu dichis, simțea o mulțumire tot mai vie. Împărți apoi combustibilul în încăperile de la parter, lăsă o grămadă în sala de la intrare, o alta în bucătărie. În cele din urmă răsturnă mobilele și le vîrî în grămadă. O oră îi fu de ajuns pentru treaba asta grea. Desculț, alergînd cu brațele pline, se strecurase peste tot, cărase tot cu o asemenea îndemînare, încît nu lăsase să-i scape pe jos cu prea mult zgomot nici un butuc. Părea dăruit cu o viață nouă, cu o logică a mișcărilor neobișnuită. Urmărindu-și ideea fixă, se dovedea cît se poate de puternic, de ingenios.

Cînd totul fu gata, se bucură o clipă de opera lui. Se ducea de la o grămadă la alta, îi era pe plac forma pătrată a rugurilor, dădea ocol fiecăruia dintre ele, bătînd încet din palme, însuflețit de-o mulțumire nemaipomenită. Văzu cîteva bucăți de cărbune căzute pe scară și dădu fuga după mătură, curăță dîra neagră de pe trepte. Își termină astfel inspecția, ca un burghez grijuliu, care înțelege să facă lucrurile așa cum trebuie făcute, cu chibzuială. Bucuria îl speria încetul cu încetul ; se

apleca din şale, se pomenea în patru labe, mergînd în mîini, suflînd mai puternic, şuierînd de-o veselie cumplită.

Şi luă o crenguţă uscată de viţă. Aprinse grămada. Începu cu grămada de pe terasă, de sub ferestre. Dintr-o săritură pătrunse în casă, dădu foc grămezii din salon, din sufragerie, din bucătărie şi de pe sală. Apoi sări de la un cat la altul, azvîrlind rămăşiţele arse de viţă pe grămada din faţa uşii soţilor Trouche, a abatelui şi-a mamei sale. O furie crescîndă punea stăpînire pe el, lumina puternică a incendiului înnebunindu-l de-a binelea. Coborî în două rînduri cu nişte salturi uimitoare, învîrtindu-se în jurul lui, trecînd prin fumul gros, şi înteţi focurile suflînd în ele şi azvîrlind peste ele pumni de tăciuni aprinşi. Vederea flăcărilor ce începuseră să se teşească de tavanele odăilor îl făcea uneori să se aşeze în şezut, să rîdă, să aplaude din răsputeri.

Între timp, casa începu să duduie ca o sobă prea îndesată cu lemne. Para izbucnea din toate locurile în acelaşi timp, cu o violenţă ce făcea pardoselile să se despice. Nebunul urcă din nou prin masa de flăcări, cu părul pîrlit, cu hainele înnegrite. Se postă la catul al doilea, în patru labe, nepărăsind din priviri uşa preotului.

— Ovide ! Ovide ! chemă o voce cumplită.

În fundul coridorului, uşa doamnei Faujas se deschise brusc, iar flacăra pătrunse înăuntru cu bubuit de furtună. Bătrîna se ivi în mijlocul focului. Cu mîinile întinse înainte, dădu la o parte stiva de crenguţe ce ardeau, sări pe coridor, înlătură cu picioarele şi cu mîinile tăciunii din faţa uşii fiului ei, pe care continua să-l strige cu disperare. Nebunul se făcuse una cu podeaua, cu ochii scăpărători, văicărindu-se-ntruna.

— Aşteaptă-mă, nu coborî pe fereastră, striga doamna Faujas izbind în uşă.

Trebui s-o forţeze ; uşa, care ardea, cedă cu uşurinţă. Apoi se ivi, purtîndu-şi fiul în braţe. Acesta avusese timpul să-şi pună sutana ; se înăbuşea, sufocat de fum.

— Ascultă, Ovide, am să te duc de-aici, îi spuse cu asprimea ei energică. Ţine-te bine de umerii mei ; înfige-ţi mîinile în părul meu, dacă simţi că aluneci... Lasă, am să merg pînă la capăt.

Îl luă de-a spinare ca pe-un copil, şi mama aceasta sublimă, această bătrînă ţărancă devotată pînă la moarte nici nu se clătină sub povara uriaşă a trupului leşinat, ce i se lăsa în voie. Stingea tăciunii cu picioarele ei desculţe, îşi făcea loc despicînd flăcările cu mîinile goale, pentru ca fiul ei să nu fie nici măcar atins de ele. Dar, în clipa cînd era gata să coboare, nebunul, pe care nu-l văzuse, se năpusti asupra abatelui Faujas, smulgîndu-i-l de pe umeri. Jelania lui lugubră se prefăcu în urlet, în timp ce o criză îl făcea să se zvîrcolească la marginea scării. Îl lovea pe preot, îl zgîria, îl gîtuia.

— Marthe ! Marthe ! strigă.

Şi se prăvăli cu trupul, rostogolindu-se pe treptele pîrjolite, în timp ce doamna Faujas, care-şi înfipsese dinţii drept în gîtul lui, îi sorbea sîngele. Soţii Trouche ardeau în beţia lor fără să scoată nici un oftat. Casa, devastată şi şubrezită, se prăbuşea într-o pulbere de scîntei.

XXIII

Macquart nu-l găsi acasă pe doctorul Porquier, care dădu fuga abia pe la ora douăsprezece jumătate. Toată casa mai era încă trează. Numai Rougon nu se clintise de la el din pat : emoţiile îl ucid, aşa pretindea. Félicité, continuînd să stea pe acelaşi scaun la căpătîiul Marthei, se ridică să-l întîmpine pe doctor.

— Ah, dragă doctore, sîntem tare îngrijoraţi, şopti ea. Biata copilă nici nu s-a clintit de cînd am culcat-o aici... Mîinile i s-au răcit ; degeaba le-am ţinut într-ale mele.

Doctorul Porquier se uită atent la faţa Marthei ; apoi, fără a o mai examina, rămase în picioare, strîngîndu-şi buzele, făcînd din mînă un gest nelămurit.

— Buna mea doamnă Rougon, trebuie să aveţi mult curaj.

Félicité izbucni în plîns.

— E sfîrşitul, continuă doctorul ceva mai încet. De multă vreme aştept acest trist deznodămînt, se cuvine să v-o mărturisesc astăzi. Biata doamnă Mouret avea amîndoi plămînii atacaţi, iar în cazul ei ftizia era complicată de-o boală de nervi.

Se aşezase, păstrînd în colţul gurii zîmbetul de doctor bine crescut, care se arată politicos pînă şi faţă de moarte.

— Păstraţi-vă cumpătul, menajaţi-vă sănătatea, dragă doamnă. Ne aşteptam la o nenorocire ca asta, întîmplarea o putea grăbi oricînd... Biata doamnă Mouret trebuie să fi tuşit în tinereţe, nu-i aşa ? Socot că ani de zile a purtat în ea germenii răului. În ultima vreme, mai cu seamă în ultimii trei ani ftizia făcea progrese înspăimîntătoare în ea. Şi ce pietate ! Ce fervoare ! Eram emoţionat văzînd-o că se duce cu-atîta sfinţenie... Ce vreţi ? verdictele dumnezeieşti sînt de nepătruns, iar ştiinţa e deseori neputincioasă.

Şi cum doamna Rougon continua să plîngă, nu-şi precupeţi cele mai duioase mîngîieri şi ţinu morţiş ca aceasta să bea o cană de ceai de tei, ca să se liniştească.

— Nu vă mai necăjiţi, vă implor, îi spunea întruna. Vă încredinţez că nici nu-şi mai simte răul ; şi va adormi liniştit, nu-şi va recăpăta cunoştinţa decît în clipa agoniei... De altfel, nu vă părăsesc ; rămîn aici, cu toate că orice remediu din parte-mi e acum inutil. Rămîn ca prieten, dragă doamnă, ca prieten, înţelegeţi ?

Şi se instală comod într-un fotoliu, ca să-şi petreacă noaptea acolo. Félicité se mai linişti puţin. Şi pentru că doctorul Porquier îi dăduse de înţeles că Marthe nu mai avea decît cîteva ore de trăit, îi veni ideea să trimită după

Serge, la seminar, care era foarte aproape. Cînd o rugă pe Rose să se ducă la seminar, aceasta la început se împotrivi.

— Vreţi să-l ucideţi şi pe el, bietul micuţ ! spuse slujnica. Ar putea primi o lovitură grea : trezit în plină noapte, să vină la căpătîiul unei moarte... Nu vreau să-i fiu eu călăul.

Rose îi purta pică stăpînei. De cînd aceasta intrase în agonie, dădea tîrcoale patului, furioasă, izbind ceştile şi sticlele cu apă caldă.

— Se cădea oare ca doamna să facă cele ce-a făcut ? adăugă ea. Nu-i vina nimănui, dacă s-a dus să-şi caute moartea lîngă domnul. Iar acum totul s-a dat peste cap, stăm toţi şi-o jelim... Nu, vezi bine, nu vreau ca micuţul să fie silit să tragă asemenea sperietură.

Şi totuşi, pînă la urmă se duse la seminar. Doctorul Porquier îşi întinsese picioarele în faţa focului ; cu ochii pe jumătate închişi, continua să-i adreseze cuvinte de mîngîiere doamnei Rougon. Un horcăit uşor începu să umfle pieptul Marthei. Unchiul Macquart, care nu se mai arătase de două ore încheiate, împinse uşa binişor.

— De unde vii ? îl întrebă Félicité ducîndu-l într-un colţ.

Răspunse că se dusese să-şi lase căruţa şi calul la hanul Trei Hulubi. Dar ochii îi rîdeau cu-atîta vioiciune, toată fiinţa lui răspîndea o asemenea viclenie drăcească, încît pe Félicité o încercau mii de bănuieli. Îşi uită de fiica aflată pe moarte, adulmecînd o fărădelege pe care avea tot interesul s-o afle.

— S-ar zice că ai urmărit şi-ai pîndit pe cineva, spuse uitîndu-se la pantalonii lui noroiţi. Îmi ascunzi ceva, Macquart. Nu-i bine. Totdeauna ne-am purtat frumos cu dumneata.

— Oho ! frumos ! şopti unchieşul rînjind, asta o spui dumneata. Rougon e un zgîrie-brînză ; în povestea cu ogorul de grîu, şi-a rîs de mine, s-a purtat cu mine de parcă

aș fi fost ăl mai mare sărăntoc... Unde e acu' Rougon ? Stă la căldurică, vezi bine ; și puțin îi pasă de cei care se ostenesc pentru familie.

Zîmbetul cu care-și însoți cuvintele din urmă o neliniști adînc pe Félicité. Îl privi drept în față.

— Ce osteneală ți-ai dat pentru familie ? îl întrebă. Doar n-ai de gînd să mă mustri pentru că am luat-o la mine pe biata Marthe, după vizita ei la Tulettes... Și-apoi, cum ți-am spus, toate astea ascund ceva. Am întrebat-o pe Rose, se pare că voiai să vii de-a dreptul aici... După cum mă miră și faptul că n-ai bătut mai tare în ușă, la ea acasă ; ți s-ar fi deschis... Nu că aș fi supărată s-o am pe biata copilă la mine în casă ; o să moară barem printre ai săi, n-o să aibă pe lîngă ea decît fețe prietenești...

Unchesul păru foarte mirat ; o întrerupse, îngrijorat.

— Credeam că ești în relații mai bune cu abatele Faujas, nu ?

Nu-i răspunse ; se apropie de Marthe, a cărei răsuflare devenise mai dureroasă. Cînd se întoarse, îl văzu pe Macquart ridicînd perdeaua și părînd a cerceta prin noapte, în timp ce ștergea fereastra jilavă cu mîna.

— Mîine dimineață nu pleca înainte de-a vorbi cu mine ; vreau să lămurim toate astea.

— Cum poftești, răspunse Macquart. Nu mai știe omul cum s-o ia, ca să-ți facă pe voie. O dată îi iei în brațe pe oameni, o dată le întorci spatele... Mie, unul, puțin îmi pasă ; eu îmi văd de-ale mele.

Era, firește, cît se poate de încurcat să afle că Rougonii nu mai erau în cîrdășie cu abatele Faujas. Bătea darabana în fereastră, continuînd să cerceteze prin beznă. În clipa aceea, o lumină puternică înroși cerul.

— Ce-i asta ? întrebă Félicité.

Macquart deschise fereastra, privi afară.

— S-ar zice că a luat foc pe undeva, șopti pe un ton pașnic. Arde în spate la subprefectură.

Piața se umplu de zgomot. Un servitor intră cît se poate de speriat, spunînd că izbucnise focul acasă la fiica doamnei. Se părea că ginerele doamnei, cel care trebuise să fie închis, fusese văzut plimbîndu-se prin grădină cu o crenguță de viță aprinsă. Ce-i mai rău e că nu prea existau speranțe să fie salvați locatarii. Félicité se întoarse iute, se mai gîndi un minut, cu ochii ațintiți la Macquart. În sfîrșit, înțelegea.

— Doar ne-ai făgăduit, îi spuse cu glas scăzut, să stai liniștit, atunci cînd te-am instalat în căsuța dumitale de la Tulettes. Nu-ți lipsește nimic, o duci ca un adevărat rentier... E o rușine, mă auzi !... Cît ți-a dat abatele Fenil ca să-i deschizi ușa lui François ?

Macquart se supără, dar Félicité îi impuse tăcere. Părea mult mai îngrijorată de urmările acelei fapte decît indignată de crima în sine.

— Și ce scandal îngrozitor, dacă s-ar afla ! șopti iarăși. Oare te-am refuzat vreodată cu ceva ? O să vorbim mîine, o să stăm de vorbă despre ogorul ăla cu care ne-ai împuiat urechile... Dacă Rougon ar afla una ca asta, ar muri de durere.

Unchețul nu se putu împiedica să zîmbească. Se apără și mai cu sîrg, se jură că nu știe nimic, că nu are nici un amestec. Apoi, cum cerul se înroșea tot mai mult iar doctorul Porquier plecase, unchețul ieși și el din cameră, zicînd cu graba unui curios :

— Mă duc să văd.

Domnul Péqueur des Saulaies dăduse alarma. Avusese loc o petrecere la subprefectură. Tocmai se culca, pe la unu fără vreo cîteva minute, cînd zări un straniu reflex roșu pe tavanul din camera lui. Ducîndu-se la fereastră, rămăsese foarte uimit văzînd un foc mare arzînd în grădina familiei Mouret, în timp ce o umbră, pe care la început n-o recunoscuse, țopăia prin fum fluturînd o crenguță de viță aprinsă. Aproape numaidecît flăcările izbucniră prin toate deschizăturile de la parter. Subpre-

fectul se grăbi să-şi tragă pantalonii ; chemă servitorul, îl trimise pe portar după pompieri şi autorităţi. Apoi, înainte de-a veni la locul sinistrului, isprăvi cu îmbrăcatul, cercetînd în faţa unei oglinzi dacă mustaţa era bine potrivită. Sosi primul pe strada Balande. Strada era cu desăvîrşire pustie ; două pisici o străbăteau, în goana mare.

„Cei dinăuntru o să fie făcuţi scrum !" se gîndi domnul Péqueur des Saulaies, mirat de somnul paşnic al celor din casă ; văzută dinspre stradă, nici o flacără nu se ivise încă.

Bătu puternic în uşă dar nu auzi decît bubuitul incendiului în casa scării. Bătu atunci în uşa domnului Rastoil. De-acolo, răzbăteau strigăte ascuţite, însoţite de paşi grăbiţi, de uşi trîntite, de chemări înăbuşite.

— Aurélie, pune-ţi ceva pe umeri, striga vocea preşedintelui.

Domnul Rastoil se repezi pe trotuar, urmat de doamna Rastoil şi de cea mai mică dintre domnişoare, cea care nu se măritase încă. Aurélie, în graba ei, îşi puse pe umeri un palton de-al tatălui, din care îi ieşeau braţele goale ; roşi toată cînd îl zări pe domnul Péqueur des Saulaies.

— Ce nenorocire înspăimîntătoare ! îngăimă preşedintele. Totul o să ardă. Peretele de la camera mea s-a şi înfierbîntat. Cele două case sînt ca şi una singură, dacă îndrăznesc a spune aşa... Trebuie organizată o echipă de salvare. Cum să-ţi pierzi mobila aşa, în cîteva ceasuri ? !

Doamna Rastoil, neavînd pe ea decît un halat de casă, îşi plîngea mobila din salon, căreia abia îi pusese furnirul. Între timp, cîţiva vecini se arătară la ferestre. Preşedintele îi strigă şi începu să scoată lucrurile din casă ; avea mai cu seamă grijă de pendule, pe care le punea pe trotuarul din faţă. Cînd fură scoase fotoliile din salon, le spuse soţiei şi fiicei lui să stea jos, în timp ce subprefectul rămase lîngă ele, ca să le liniştească.

— Liniștiți-vă, doamnelor, le spunea. Pompa trebuie să sosească din clipă în clipă, focul va fi atacat viguros... Cred că sînt în măsură să vă promit că vi se va salva casa.

Ferestrele casei Mouret săriră în țăndări, flăcările se iviră la primul etaj. Deodată, strada fu luminată puternic ; se vedea ca în plină zi. Un toboșar, în depărtare, străbătea Piața subprefecturii, bătînd adunarea. Oameni dădeau fuga, se organiză un lanț, dar lipseau gălețile, iar pompa tot nu sosea. În plină buimăceală, domnul Péqueur des Saulaies, fără a le părăsi pe doamnele Rastoil, dădea ordine cu glas puternic :

— Lăsați trecerea liberă ! Lanțul e prea strîns acolo ! Așezați-vă la două picioare unii de alții !

Apoi, întorcîndu-se spre Aurélie, rosti cu glas blînd :

— Sînt cît se poate de mirat că pompa n-a sosit încă... E o pompă nou-nouță ; o să-i facem safteaua cu ocazia asta... L-am trimis peste tot pe portar, numaidecît ; trebuie să fi trecut și pe la jandarmerie.

Jandarmii sosiră primii ; îi ținură la respect pe curioși, al căror număr sporea, în ciuda orei tîrzii. Subprefectul se dusese în persoană ca să rectifice lanțul ce se strîmba, împins de unii farsori ce alergaseră de prin cartierele mărginașe. Clopotul cel mic de la Saint-Saturnin bătea toaca cu glasul lui spart ; o a doua tobă bătea adunarea, ceva mai rar, spre partea de jos a străzii, înspre Parc. În sfîrșit sosi și pompa, cu mare zarvă de fierăraie zgîlțîită. Grupurile se dădură laoparte ; cei cincisprezece pompieri din Plassans se iviră, alergînd și gîfîind ; dar, în ciuda intervenției domnului Péqueur des Saulaies, mai trecu încă un sfert de oră pînă cînd pompa fu în măsură să funcționeze.

— Dacă vă spun că pistonul nu lunecă ! striga furios căpitanul spre subprefect, care susținea că piulițele sînt prea strînse.

Cînd un jet de apă țîșni în sus, mulțimea scoase un oftat de ușurare. Dar casa ardea de la parter pînă la etajul al doilea, ca o imensă torță. Apa pătrundea în jar cu un sfîrîit ; în timp ce flăcările, despărțite în limbi galbene, se înălțau și mai sus. Pompieri se urcaseră pe acoperișul casei președintelui, spărgînd țiglele cu tîrnăcopul, ca să localizeze focul.

— Șandramaua-i pierdută, șopti Macquart cu mîinile în buzunare, stînd proțăpit liniștit pe trotuarul din față, de unde urmărea progresele incendiului cu mare interes.

Se alcătuise acolo, la marginea canalului, un salon în aer liber. Se întîmplase ca fotoliile să fie puse în semicerc, ca să-ți îngăduie parcă să asiști în voie la spectacol. Doamna de Condamin și soțul ei tocmai sosiseră ; abia se întorseseră de la subprefectură, spuneau ei, cînd auziseră bătînd toba. Domnul de Bourdeu, domnul Maffre, doctorul Porquier, domnul Delangre, însoțit de mai mulți membri ai consiliului municipal, se grăbiseră și ei să dea fuga. Toți le înconjurau pe bietele doamne Rastoil, îmbărbătîndu-le și abordîndu-se între ei cu exclamații pline de compasiune. Pînă la urmă societatea se așeză în fotolii. Și conversația începu, în timp ce pompa sufla la zece pași mai încolo, iar bîrnele arse pîrîiau.

— Mi-ai luat ceasul, dragul meu ? întrebă doamna Rastoil ; era pe cămin, la un loc cu lanțul.

— Da, da, e la mine în buzunar, răspunse președintele cu fața umflată, clătinîndu-se de emoție. Și argintăria am luat-o... Aș fi luat totul ; dar pompierii nu vor, zic că e caraghios.

Domnul Péqueur des Saulaies continua să fie foarte calm și foarte îndatoritor.

— Vă asigur că locuința dumneavoastră e departe de-a mai fi în pericol, susținea el ; incendiul e localizat. Vă puteți duce să puneți tacîmurile în sufragerie.

Domnul Rastoil nu consimți să se despartă de argintărie, pe care o ținea sub braț, înfășurată într-un ziar.

— Toate ușile sînt deschise, mormăi ; casa e plină de oameni pe care nu-i cunosc... Mi-au făcut în acoperiș o spărtură a cărei reparație o să mă coste scump.

Doamna de Condamin îi punea întrebări subprefectului. Exclamă :

— Îngrozitor ! dar credeam că locatarii au avut timp să se salveze !... Prin urmare, n-avem nici un fel de veste despre abatele Faujas ?

— Am bătut eu însumi în ușă, spuse domnul Péqueur des Saulaies ; n-a răspuns nimeni. Cînd au sosit pompierii, am spart ușa, am ordonat să se aplice scări la ferestre... Totul a fost zadarnic. Unul dintre bravii noștri jandarmi, care s-a aventurat pînă în sală, a fost cît pe ce să fie asfixiat de fum.

— Prin urmare, abatele Faujas ?... Ce moarte groaznică ! urmă frumoasa Octavie, cutremurată de un fior.

Domnii și doamnele se priviră, palizi în lumina clătinată a incendiului. Doctorul Porquier dădu explicația că poate moartea prin foc nu-i chiar atît de dureroasă pe cît ne închipuim.

— Ești asaltat, spuse el terminînd. Trebuie să fie o chestiune de cîteva secunde. Dar se cade să adăugăm că mai depinde și de violența pîrjolului.

— Dacă doamna Mouret e la părinții ei, după cum se spune, înseamnă că sînt totuși patru victime : abatele Faujas, mama sa, sora și cumnatul... Frumos.

În clipa aceea, doamna Rastoil se aplecă la urechea soțului ei.

— Dă-mi ceasul meu, șopti. Nu sînt liniștită. Tu te miști tot timpul. O să te așezi peste el.

O voce strigă că vîntul suflă scînteile spre subprefectură, încît domnul Péqueur des Saulaies se scuză și se năpusti, ca să ia măsuri împotriva acestui nou pericol. Domnul Delangre voi să se mai facă o ultimă tentativă de ajutorare a victimelor. Căpitanul pompierilor îi răs-

punse obraznic că n-are decît să se urce chiar el pe scări, de crede că-i cu putinţă ; spunea că niciodată n-a mai văzut asemenea foc. De parcă diavolul în persoană îl aprinsese, de putuse arde casa aşa, ca un mănunchi de vreascuri din toate părţile deodată. Primarul, urmat de cîţiva oameni săritori, dădu atunci ocol prin fundătura Chevillottes. Poate că dinspre grădină se putea urca.

— Ar fi tare frumos, de n-ar fi atît de trist, observă doamna de Condamin, care se liniştea.

Într-adevăr, incendiul devenea superb. Jerbe de scîntei urcau spre cer purtate de flăcări mari, albastre ; spărturi de un roşu-aprins se săpau în adîncul ferestrelor căscate ; în timp ce fumul se vălătucea agale, prefăcut într-un nor gros, vineţiu, asemeni fumului de la focurile de Bengal, în timpul jocurilor de artificii. Doamnele şi domnii se ghemuiseră în fotolii ; se propteau în coate, se înălţau, îşi ridicau bărbiile ; apoi se lăsă tăcerea, întreruptă de observaţii, cînd un vîrtej de flăcări mai violent prinse să se înalţe. Departe, în lumina dănţuitoare ce te făcea să zăreşti dintr-o dată adîncimi de creştete unduitoare, se-auzeau înteţindu-se exclamaţiile mulţimii precum şi un zgomot de apă care curge, o bălăceală în toată regula. Iar pompa, la zece paşi, îşi menţinea răsuflarea regulată, un scuipat de gîtlej metalic, jupuit.

— Uitaţi-vă la a treia fereastră de la etajul doi, exclamă deodată domnul Maffre înmiinunat ; se vede foarte bine, la stînga, un pat care arde. Perdelele sînt galbene ; ard ca hîrtia.

Domnul Péqueur des Saulaies se întorcea în trap mărunt să liniştească societatea. Nu era decît o panică.

— Scînteile, zise el, sînt într-adevăr duse de vînt spre subprefectură ; dar se sting în aer. Nu-i nici un pericol, sîntem stăpîni pe foc.

— Dar, întrebă doamna de Condamin, se ştie cum a izbucnit focul ?

Domnul de Bourdeu încredința pe toată lumea că mai întîi văzuse un fum gros ieșind din bucătărie. Domnul Maffre, dimpotrivă, susținea că flăcările s-au ivit întîi într-o cameră de la etajul întîi. Subprefectul clătina din cap cu un aer de prudență oficială ; în cele din urmă spuse cu glas scăzut :

— Cred că rea-voința nu-i străină de sinistru. Am și ordonat o anchetă.

Și povesti că văzuse un om aprinzînd focul cu un vrej de viță.

— Da, l-am văzut și eu, îl întrerupse Aurélie Rastoil. E domnul Mouret.

Fu o surpriză nemaipomenită. Lucrul nu era cu putință. Domnul Mouret, să scape de sub pază și să-și dea foc la casă, ce dramă înspăimîntătoare ! Și Aurélie era potopită cu întrebările. Ea roșea, în timp ce mama îi arunca priviri severe. Nu era cuviincios ca o tînără fată să stea așa, toate nopțile, la fereastră.

— Vă asigur că l-am recunoscut cît se poate de bine pe domnul Mouret, continuă Aurélie. Nu dormeam, m-am sculat, văzînd o lumină puternică... Domnul Mouret țopăia prin flăcări.

Subprefectul se pronunță :

— Perfect, domnișoara are dreptate... Acum îl recunosc și eu pe nefericitul acesta. Era atît de înspăimîntător, încît m-am zăpăcit, cu toate că fața lui nu-mi era necunoscută... Vă cer iertare, faptul e foarte grav ; trebuie să mă duc să dau cîteva ordine.

Și plecă din nou, în timp ce societatea comenta întîmplarea aceea cumplită, un proprietar dînd foc locatarilor. Domnul de Bourdeu începu să tune și să fulgere împotriva azilelor de alienați ; supravegherea se făcea pur și simplu nesatisfăcător. La drept vorbind, domnul de Bourdeu tremura să nu vadă arzînd la para incendiului prefectura promisă de abatele Faujas.

— Nebunii sînt foarte răzbunători, zise doar atît domnul de Condamin.

Cuvintele lui stingheriră pe toată lumea. Conversația se opri brusc. Pe doamne le trecură fiorii, în timp ce domnii schimbau între ei priviri ciudate. Casa în flăcări, stîrnea cu mult mai mult interesul acum, de cînd societatea cunoștea mîna care pusese focul. Ochii clipeau cu o spaimă delicioasă, se aținteau asupra jarului, visînd la drama ce trebuie să se fi petrecut acolo.

— Dacă moș Mouret e și el înăuntru, înseamnă că sînt cinci, zise iarăși domnul de Condamin, dar doamnele îi porunciră să tacă, susținînd că-i un om fără inimă.

De cum se pornise incendiul, soții Paloque, sprijiniți în coate la fereastra de la șufrageria lor, priveau. Se aflau chiar deasupra salonului improvizat pe trotuar. Nevasta judecătorului coborî în cele din urmă, ca să le ofere grațios ospitalitate doamnelor Rastoil, ca și persoanelor din preajma lor.

— Se vede bine de la ferestrele noastre, vă asigur, le spuse.

Și pentru că doamnele refuzau, continuă :

— Dar o să răciți ; noaptea e cît se poate de răcoroasă.

Doamna de Condamin zîmbi, întinzîndu-și pe caldarîm picioarele-i micuțe, arătîndu-și-le de sub poalele fustei.

— A, da de unde, nu ne e frig ! răspunse. Mie îmi ard picioarele. Mă simt foarte bine... Dumitale ți-e frig, domnișoară ?

— Mi-e prea cald, o asigură Aurélie. Ai zice că-i o noapte de vară. Focul ăsta încălzește strașnic.

Toată lumea spuse că se simte bine, încît doamna Paloque se hotărî atunci să rămînă, așezîndu-se și ea într-un fotoliu. Domnul Maffre tocmai plecase ; își zărise, prin mulțime, băieții, în tovărășia lui Guillaume Porquier, căci dăduseră fuga toți trei dintr-o casă de lîngă metereze, ca să vadă focul. Judecătorul de pace, care era sigur că învîrtise cheia în broasca de la odaia lor de două ori, îi

luă de-acolo pe Alphonse și pe Ambroise ținîndu-i de urechi.

— Ce-ar fi să ne ducem la culcare ? sugeră domnul de Bourdeu, din ce în ce mai morocănos.

Domnul Péqueur des Saulaies se ivise din nou, neobosit, neuitîndu-le pe doamne în ciuda grijilor de tot felul ce-l asaltau. Porni repede în întîmpinarea domnului Delangre, care se întorcea din fundătura Chevillottes. Vorbiră pe șoptite. Primarul trebuie să fi asistat la o scenă înspăimîntătoare ; își trecea mîna peste față, ca pentru a alunga de dinaintea ochilor imaginea atroce ce-l urmărea. Doamnele îl auziră murmurînd doar atît : „Am sosit prea tîrziu ! Groaznic ! Groaznic !...“ Nu voi să răspundă la nici o întrebare.

— Numai Bourdeu și Delangre îl regretă pe abate, șopti domnul de Condamin la urechea doamnei Paloque.

— Învîrteau afaceri cu el, răspunse aceasta liniștit. Ia uitați-vă, a venit și abatele Bourrette. El plînge de-adevăratelea.

Abatele Bourrette, care făcuse și el lanțul, hohotea din răsputeri. Bietul om nici nu auzea cuvintele de mîngîiere. Nu voi cu nici un chip să se așeze într-un fotoliu ; rămase în picioare, cu ochii tulburi, uitîndu-se cum ardeau ultimele bîrne. Și abatele Surin fusese văzut ; dar dispăruse, după ce trăsese cu urechea, din grup în grup, la cele ce se spuneau.

— Haideți la culcare, mai zise o dată domnul de Bourdeu. E o prostie să tot stăm aici, așa.

Se ridicară cu toții. Rămase hotărît ca domnul Rastoil, soția și fiica lui să-și petreacă noaptea în casa soților Paloque. Doamna de Condamin se bătea ușor cu mîna peste fustă, căci se boțise un pic. Fotoliile fură trase îndărăt, rămaseră cu toții o clipă în picioare, urîndu-și noapte bună. Pompa continua să fornăie, incendiul pălea, înconjurat de un fum negru : nu se mai auzea decît tropăitul slab

al mulțimii și toporișca întîrziată a unui pompier, care dobora o șarpantă.

„S-a sfîrșit", se gîndi Macquart, care nu se dezlipise de pe trotuarul din fața casei.

Dar mai stătu o vreme să asculte ultimele cuvinte pe care domnul de Condamin le schimba cu doamna Paloque.

— Hm ! spunea soția judecătorului, nimeni n-o să-l plîngă, afară de prostănacul ăsta de Bourrette. Ajunsese insuportabil, iar noi ne prefăcusem cu toții în sclavi. Monseniorul cred că rîde acum... În sfîrșit, orașul Plassans s-a eliberat.

— Ce să mai zic de Rougoni ! observă domnul de Condamin, trebuie să fie încîntați.

— Pe legea mea ! Rougonii cred că sînt în al nouălea cer ! Ei vor moșteni cele cucerite de abate... Ce mai ! l-ar fi plătit scump pe cel ce-ar fi îndrăznit să dea foc la șandrama.

Macquart plecă nemulțumit. Începea să se teamă că a fost păcălit. Bucuria Rougonilor îl înmărmurea. Erau niște șmecheri care făceau totdeauna joc dublu și care pînă la urmă te furau. Traversînd Piața subprefecturii, își jură să nu mai lucreze așa, orbește.

Pe cînd urca în camera unde se afla Marthe în agonie, o găsi pe Rose șezînd pe o treaptă. Era mînioasă foc, tuna și fulgera :

— Nu, nici nu mă gîndesc să stau acolo în cameră ; nu vreau să văd asemenea lucruri. N-are decît să crăpe fără mine ! Să crăpe ca un cîine ! Nu mai țin la ea, nu mai țin la nimeni... Să-l aduc pe micuț, ca să fie de față la asta ! Și-am consimțit ! Toată viața o să-mi fie ciudă pe mine... Era alb la față ca varul, bietul îngeraș. Și a trebuit să-l aduc de la seminar, aici. Am crezut că o să-și dea sufletul pe drum, așa de tare plîngea. Mai mare jalea !... Și e aici, acum, o îmbrățișează. Mie una mi se face pielea buburuze. De s-ar prăbuși casa peste noi, să se sfîrșească mai repede... Am să mă duc unde-a-nțărcat

dracu iapa, am să trăiesc de una singură, n-am să văd niciodată pe nimeni, niciodată, niciodată. Toată viaţa nu faci nimic altceva decît să plîngi şi să te mînii.

Macquart pătrunse în cameră. Doamna Rougon, în genunchi, îşi ascundea faţa în mîini ; în timp ce Serge, în picioare la căpătîiul patului, cu obrajii şiroind de lacrimi, susţinea capul muribundei. Încă nu-şi recăpătase cunoştinţa. Ultimele luciri ale incendiului luminau încăperea cu un reflex roşietic.

Un sughiţ o zgîlţîi pe Marthe. Deschise ochii mirată, se aşeză în şezut, se uită în jur. Apoi îşi împreună mîinile cu o spaimă de nespus, şi-şi dădu sufletul, zărind în lumina cea roşie sutana lui Serge.

CONFESIUNEA LUI CLAUDE

Prietenilor mei
P. Cézanne și J.-B. Baille

L-ați cunoscut, dragi prieteni, pe jalnicul copil ale cărui scrisori le public astăzi. Copilul acesta nu mai este. A voit să crească cu prețul morții și al uitării tinereții lui.

Am șovăit îndelung înainte de a încredința publicului paginile ce urmează. Mă îndoiam că aș avea dreptul să dezvălui un trup și o inimă în toată goliciunea lor ; mă întrebam, îmi puneam întrebarea dacă îmi este îngăduit să dau în vileag taina unei spovedanii. Apoi, după ce reciteam scrisorile acestea scrise cu sufletul la gură, înfrigurate, lipsite de fapte, abia legîndu-se unele de altele, îmi pierdeam curajul, îmi spuneam că cititorii vor primi neîndoielnic foarte rău publicarea lor, cît se poate de dezlinată, de smintită și plină de mînie. Durerea n-are decît un strigăt : opera e o tînguire neîncetat repetată. Șovăiam în calitate de om și de scriitor.

Într-o bună zi, m-am gîndit în cele din urmă că vîrsta noastră are nevoie de învățăminte și că poate deține în mîinile mele tămăduirea cîtorva inimi îndurerate. Ni se pretinde să moralizăm, nouă poeților și romancierilor. Nu știu să predic din amvon, dar dețineam opera scrisă cu sînge și cu lacrimi a unui biet suflet, puteam și eu la rîndul meu să instruiesc și să mîngîi. Mărturisirile lui Claude purtau în ele învățămintele lacrimilor, morala aleasă și curată a căderii și a căinței.

Și am văzut atunci că scrisorile acestea sînt așa cum trebuie să fie. Nici astăzi nu știu cum le va primi publicul, dar am încredere în sinceritatea lor, chiar și în mînia lor. Sînt omenești.

Așadar m-am hotărît, dragi prieteni, să public cartea aceasta. Hotărîre pe care am luat-o în numele adevărului și spre binele tuturor. Și-apoi, în afară de lume, mă gîndeam la voi, îmi era pe plac să vă povestesc din nou cumplita întîmplare ce vă mai făcuse să plîngeți.

Întîmplarea aceasta e despuiată și adevărată pînă la cruzime. Cei delicați se vor revolta. Am socotit că nu se cade să suprim nici un rînd, încredințat că paginile de față sînt expresia completă a unei inimi în care se află mai multă lumină decît umbră. Au fost așternute pe hîrtie de către un copil nervos care iubea și care s-a dăruit pe de-a-ntregul, odată cu freamătul cărnii și elanul sufletului lui. Sînt manifestarea maladivă a unui temperament aparte care simte nevoia aprigă a realului ca și pe aceea a speranțelor mincinoase și plăcute ale visului. Într-aceasta stă întreaga carte, în lupta dintre vis și realitate. Dacă iubirea lui Claude va face să fie judecat cu asprime, să-i fie iertat în clipa deznodămîntului, cînd se dovedește a fi într-atît de copil și într-atît de puternic, încît vede pînă la Dumnezeu.

Există ceva de preot în copilul acesta. Poate că într-o bună zi va îngenunchea. Caută cu nespusă deznădejde un adevăr care să-l susțină. Astăzi, ne povestește tinerețea lui tristă, ne arată rănile, își strigă suferințele, pentru a-i face pe frații lui să evite asemenea suferințe. Sînt rele timpurile pentru inimile ce se aseamănă inimii lui.

Pot să caracterizez printr-un singur cuvînt opera, să-i acord cel mai ales elogiu pe care-l doresc ca artist și, în același timp să răspund la toate obiecțiile ce se vor face: Claude a trăit pur și simplu.

15 octombrie 1865 *Émile Zola*

I

A sosit iarna : dimineața, aerul se face mai răcoros, iar Parisul își pune mantia-i de ceață. A sosit anotimpul serilor intime. Buzele friguroase caută sărutările ; îndrăgostiții, alungați din sînul naturii, se refugiază în mansarde, înghesuindu-se în fața căminului, iar la zgomotul ploii, se bucură de veșnica lor primăvară.

Eu, fraților, trăiesc în tristețe : iarna mea e lipsită de primăvară, lipsită de-o iubită. Podul meu, cocoțat în capătul unei scări jilave, e mare și diform ; ungherele se pierd în întuneric, pereții, goi și piezișî, fac din cameră un soi de coridor ce se prelungește în formă de sicriu. Mobile sărăcăcioase, scînduri subțiri, prost îmbucate și vopsite într-o groaznică culoare roșie, pocnesc funebru de cum le-atingi. Bucăți de damasc spălăcit atîrnă deasupra patului, iar fereastra, lipsită de perdele, dă spre un zid mare și negru, veșnic prezent și auster.

Seara, cînd vîntul zgîlțîie ușa iar pereții se clatină dimpreună cu flacăra lămpii, simt cum m-apasă un plictis mohorît și-nghețat. Îmi opresc privirea pe căminul în care focul se stinge, pe florile urîte și întunecate ale tapetului, pe vazele de faianță în care s-au ofilit ultimele flori, și mi se pare că aud fiece lucru plîngîndu-se de singurătate și de sărăcie. Tînguirea aceasta e întristătoare. Mansarda întreagă îmi cere rîsetele și bogăția suratelor

ei. Căminul cere un foc mare și vesel : vazele, uitînd de zăpadă, vor trandafiri proaspeți ; culcușul oftează, pomenindu-mi de cosițe blonde și umeri albi.

Ascult și nu pot decît să mă-ntristez. Nu am lustră ca să o atîrn de tavan, nici covor ca s-ascund lespezile inegale și sparte. Iar cînd camera mea nu pretinde, pentru a zîmbi, decît pînză albă, frumoasă, mobile simple și lucitoare, mă întristez încă și mai mult, neputînd-o mulțumi. Și-atunci mi se pare și mai pustie, și mai jalnică : vîntul ce pătrunde între pereții ei e și mai rece, întunericul ce plutește-i și mai adînc : praful se adună pe pardosea, tapetul se rupe arătînd tencuiala. Totul tace : mi-ascult în tăcere plînsetul inimii.

Fraților, vă amintiți de zilele cînd pentru noi viața era un vis ? Aveam prietenia, visam la dragoste și la glorie. Vă amintiți de serile blînde din Provența cînd, la răsăritul stelelor, ne duceam să ne așezăm în brazdele dogorind încă de căldura soarelui ? Greierele cînta ; răsuflarea armonioasă a nopților de vară ne legăna sporovăiala. Toți trei ne lăsam buzele să rostească ceea ce gîndeau inimile ; și, cu naivitate, iubeam regine, ne încununam cu lauri. Voi îmi povesteați visele voastre, eu vi le povesteam pe-ale mele. Pe urmă, binevoiam să coborîm pe pămînt. Vă destăinuiam regula mea de viață, închinată pe de-a-ntregul muncii și luptei ; vă dezvăluiam marele meu curaj. Simțindu-mi bogăția sufletului, mă complăceam în ideea sărăciei. Urcați, ca și mine, scara mansardelor, sperați să vă hrăniți cu gînduri mari ; necunoscînd realitatea, păreați a crede că artistul, în nesomnul veghei lui, își cîștigă pîinea zilei de mîine.

Alte ori, cînd florile erau mai blînde, stelele mai strălucitoare, nutream închipuiri drăgăstoase. Fiecare dintre noi își avea iubita. Vă amintiți cum erau iubitele voastre ? fete brune și rîzătoare, regine ale secerișurilor și-ale culesului de vii ; se hîrjoneau, împodobite cu spice și ciorchini, alergau pe poteci, duse de zborul năvalnicei

lor tinereți. Iubita mea, palidă și blondă, avea majestatea lacurilor și a nourilor, avea mersul languros, era încununată de verbină, părînd la fiece pas gata să se desprindă de pe pămînt.

Vă amintiți, fraților ? Luna din urmă, astfel ne duceam să visăm în mijlocul ogoarelor, sorbind curajul bărbatului din sfînta speranță a copilului. Obosisem de pe urma visului, mi-am închipuit că am puterea să înfrunt realitatea. Sînt cinci săptămîni de cînd am părăsit zările noastre necuprinse, fecundate de răsuflarea încinsă de la miezul zilei. V-am strîns mîinile, mi-am luat rămas bun de la ogorul nostru preferat și, cel dintîi, am voit să caut cununa și iubita pe care Dumnezeu o păstrează pentru cei douăzeci de ani ai noștri.

— Claude, mi-ați spus la plecare, ai intrat în luptă. Mîine, nu ne vom mai afla aici, precum ieri, insuflîndu-ți speranță și curaj. Vei fi singur și sărac, neavînd decît amintiri pentru a-ți însufleți și împodobi singurătatea. E greu, pe cît se spune. Cu toate acestea pleacă, de vreme ce ești însetat de viață. Amintește-ți de planurile tale : fii neabătut și loial în acțiune, precum erai în vis ; du-ți traiul în poduri, mănîncă pîinea cea tare, zîmbește mizeriei. Fie ca bărbatul să nu rîdă în tine de neștiința copilului și să accepte apriga trudă a binelui și a răului. Suferința îl înalță pe om, lacrimile sînt șterse într-o bună zi, cînd ai iubit îndeajuns. Curaj și așteaptă-ne. Te vom mîngîia, te vom certa de departe. Nu te putem urma astăzi, deoarece nu simțim în noi forța ta ; visul nostru e încă prea seducător ca să-l schimbăm pe realitate.

Certați-mă, fraților, mîngîiați-mă. Nu fac decît să încep viața, și sînt de pe acum tare trist. Ah ! cît de luminoasă era mansarda viselor noastre ! cum se mai înveselea fereastra în bătaia soarelui, cît de mult sărăcia și singurătatea făceau ca traiul între pereții ei să fie studios și liniștit ! Mizeria avea pentru noi luxul luminii și al zîmbetului. Dar oare știți cît de urîtă e o adevărată

mansardă ? Știți cît de frig îți este cînd te afli singur, fără flori, fără perdele albe pe care să-ți odihnești privirea ? Ziua și veselia trec fără a intra, neîndrăznind să se aventureze în întunericul și tăcerea dinăuntru.

Unde-mi sînt pajiștile și rîurile ? unde-mi sînt apusurile de soare ce daureau crestele plopilor, prefăcînd stîncile din zare în palate scînteietoare ? Să mă fi înșelat, frați-lor ? Să nu fiu oare decît un copil care voiește să fie bărbat înainte de-a avea vîrsta cuvenită ? Să fi avut prea multă încredere în puterile mele iar locul meu să fie lîngă voi, încă visînd ?

Mijește de ziuă. Mi-am petrecut noaptea în fața căminului stins, uitîndu-mă la bieții mei pereți, povestindu-vă primele mele suferințe. O lumină alburie se revarsă asupra acoperișurilor, cîțiva fulgi de zăpadă cad agale din cerul palid și trist. Trezirea marilor orașe e îngrijorătoare. Aud urcînd pînă la mine rumoarea străzilor ce aduce a plînset.

Nu, fereastra îmi refuză soarele, pardoseaua e umedă, mansarda e pustie. Nu pot iubi, nu pot lucra aici.

II

Vă supără prea puținul meu curaj, mă învinuiți că jinduiesc după catifea și bronz, că nu accept sfînta sărăcie a poetului. Vai ! Îmi sînt pe plac draperiile mari, candelabrele, marmurele pe care dalta le-a mîngîiat puternic. Îmi place tot ce strălucește, tot ce are frumusețe, grație și bogăție. Îmi trebuiesc locuințe princiare. Sau, mai curînd, cîmpurile cu pajiștea lor de mușchi, proaspătă și înmiresmată, cu draperiile lor de frunze, cu zările necuprinse de lumină. Prefer luxul lui Dumnezeu luxului oamenilor.

Iertare, fraților, mătasea e atît de blîndă, dantela atît de spumoasă ; soarele rîde atît de vesel în aur și cristal !

Lăsați-mă să visez; nu vă temeți pentru mîndria mea. Vreau să ascult cuvintele voastre puternice și înălțătoare, să-mi înfrumusețez mansarda cu veselie, s-o luminez cu gînduri mari. Dacă mă simt prea singur, îmi voi plăsmui o soață care, credincioasă vocii mele, va veni să mă sărute pe frunte, după ce-mi voi fi făcut lucrul. Dacă lespezile sînt reci, dacă pîinea lipsește, voi uita de iarnă și foame simțindu-mi inima caldă. La douăzeci de ani, e ușor să-ți făurești bucuria.

Ieri noapte, glasul vîntului era melancolic, lampa mea își dădea duhul, focul se stinsese ; nesomnul îmi tulburase judecata, palide fantome rătăceau prin întunericul din preajmă. M-a cuprins teama, fraților, m-am simțit slab, v-am împărtășit jelania mea. Cea dintîi rază a alungat coșmarul veghei. Astăzi, piedica nu mai sălășluiește în mine. Accept lupta.

Vreau să trăiesc în pustie, să n-ascult decît de inima mea, să nu-mi văd decît visul. Vreau să-i uit pe oameni, să-mi pun întrebări și să-mi răspund. Asemeni tinerei soții al cărei pîntec freamătă de tresărirea maternității, poetul, cînd crede că simte tresărind gîndirea în el, se cuvine să aibă o oră de extaz și de reculegere. Aleargă să se zăvorască împreună cu scumpa-i povară, nu îndrăznește a crede în fericirea lui, își întreabă vintrele, speră, apoi se îndoiește iarăși. Iar cînd o durere mai puternică îl încredințează că Dumnezeu l-a fecundat, atunci luni de zile la rînd fuge de mulțime, dăruit întru totul dragostei către făptura pe care cerul i-a încredințat-o.

Să fie lăsat să se ascundă și să se bucure ca un avar de spaimele zămislirii ; mîine, în mîndria lui, va veni să ceară mîngîieri pentru rodul pîntecelui său.

Sînt sărac, trebuie să trăiesc singur. Mîndria mea ar suferi de pe urma unor consolări banale, mîna mea nu vrea să strîngă decît mîini care-i sînt egale. Nu cunosc lumea, dar simt că mizeria e atît de rece, încît trebuie să înghețe inimile din preajma ei și că, fiind sora viciului,

e timidă și ruşinoasă atunci cînd e plină de noblețe. Țin fruntea sus și nu înțeleg s-o plec.

Sărăcie, singurătate, fiți așadar oaspeții mei. Fiți îngerii mei păzitori, muzele mele, soațele mele cu voce aspră și încurajatoare. Faceți-mă puternic, dăruiți-mi știința vieții, spuneți-mi cît prețuiește pîinea cea de toate zilele. Fie ca mîngîierile voastre bărbătești, atît de aspre încît seamănă cu niște răni, să mă călească întru bine și dreptate. Îmi voi aprinde lampa în timpul acestor nopți de iarnă și vă voi simți pe amîndouă alături de mine, tăcute și înghețate, aplecîndu-vă deasupra mesei mele, dictîndu-mi austerul adevăr. Iar cînd, ostenit de întuneric și tăcere, voi pune pana jos și vă voi blestema, zîmbetul vostru melancolic mă va face poate să mă-ndoiesc de visele mele. Și-atunci, liniștea voastră senină și tristă vă va înfrumuseța într-atît, încît veți deveni iubitele mele. Dragostea noastră va fi severă și profundă, asemeni vouă ; îndrăgostiții de șaisprezece ani vor pizmui aspra voluptate a împreunărilor noastre fecunde.

Și totuși, fraților, mi-ar fi plăcut să simt purpura pe umeri, nu ca să mă învălui în faldurile ei în fața mulțimii, ci ca să trăiesc mai înlesnit sub veșmîntul cel bogat și mîndru. Mi-ar fi plăcut să fiu rege al Asiei, să visez zi și noapte pe un pat de roze, într-unul din acele feerice palate, haremuri cu flori și sultane. Havuzuri de marmură în care apa țîșnește înmiresmată, galerii de caprifoliu susținute de zăbrele de argint, necuprinsele săli cu plafoane spuzite de stele, au nu acesta e palatul pe care îngerii ar trebui să-l înalțe pentru fiecare tînăr de douăzeci de ani ? Tinerețea dorește ca la ospățul ei să ia parte tot ce cîntă, tot ce strălucește. La prima îmbrățișare, se cade ca iubita să fie învășmîntată numai în dantele și giuvaeruri, iar patul nupțial, purtat de patru zîne de aur și de marmură, să aibă valurile de mătase ale baldachinului bătute-n nestemate.

Fraților, fraților, nu mă certați, voi fi cuminte. Îmi voi iubi podul și nu voi mai visa la palate. Oh ! cît de năvalnică și pătimașă ar fi viața între zidurile lor !

III

Lucrez, nădăjduiesc. Îmi petrec zilele în fața micuței mele mese de lucru, lăsîndu-mi pana ore în șir, ca să mîngîi vreun creștet blond pe care cerneala l-ar murdări. Apoi continui opera începută, împodobindu-mi eroinele cu razele viselor mele. Uit de zăpadă și de bufetul gol. Trăiesc nici nu știu unde, poate că într-un nour, poate că în puful unui cuib părăsit. Cînd scriu o frază sprințară și cochet împodobită, îmi închipui că văd îngeri și albăspină-n floare.

Am sfînta bucurie a muncii ! Ah, ce nebunie să mă socot trist, și cît de mult mă înșelam crezîndu-mă sărac și singur ! Nici nu mai știu de ce eram într-atît de nemîngîiat. Ieri cred, odaia mea era urîtă ; astăzi îmi zîmbește. Simt în jur prieteni pe care nu-i văd, dar sînt mulți și-mi întind cu toții mîna. Mulțimea îmi ascunde pereții chichineței mele.

Hai, micuța mea masă de lucru, cînd deznădejdea mă va atinge cu aripa ei, totdeauna voi veni să mă așez în fața ta și să mă sprijin în coate pe foaia albă pe care visul mi se întipărește numai după ce mi-a redat zîmbetul.

Vai ! am totuși nevoie de-o umbră de realitate. Mă surprind uneori îngrijorat, dorindu-mi o bucurie fără voia mea. Și-atunci, aud ca o jelanie nedeslușită a inimii : îmi spune că tot îi este frig, că tot îi este foame și că o visare smintită n-o poate nici încălzi, nici îndestula. Vreau s-o mulțumesc. Voi ieși mîine din casă, nemaiizolîndu-mă în mine însumi, ci privind la ferestre, spunîndu-i să-și aleagă una dintre atîtea doamne frumoase. Apoi, cînd

și cînd, o voi duce sub balconul ales. Va lua cu sine o privire în chip de răsplată și, timp de-o săptămînă, nu va mai simți iarna. Cînd va țipa iarăși de foame, o nouă privire o va domoli.

Fraților, oare n-ați visat niciodată că într-o seară de toamnă veți întîlni în lanurile de grîu o fată cu cosițe negre, de șaisprezece ani? Vă zîmbea din mers, apoi dispărea printre spice. Noaptea, vă apărea în vis, iar a doua zi, la aceeași oră, o apucați pe cărarea din ajun. Îndrăgita închipuire trecea, zîmbea iarăși, dăruindu-vă un nou vis pentru somnul următor. Lunile, anii se scurgeau. În fiece zi, inima voastră flămîndă venea să se nutrească cu un zîmbet, și nicicînd nu dorea mai mult. Viața întreagă n-ar fi fost de ajuns pentru a vă face să epuizați privirea tinerei secerătoare.

IV

Ieri, focul ardea zdravăn în cămin. Eram bogat, aveam două lumînări, le aprinsesem pe amîndouă, fără să mă gîndesc la ziua de mîine.

Mă surprindeam cîntînd, în timp ce mă pregăteam pentru o noapte de muncă. Mansarda rîdea, plină de căldură și lumină.

În timp ce mă așezam, am auzit pe scări zgomot de voci și de pași repeziți. Uși se deschideau și se închideau. Apoi, în tăcere, strigăte înăbușite urcau pînă la mine. M-am ridicat de la masă întrucîtva îngrijorat, ciulind urechea. Zgomotele încetau uneori; eram cît pe ce să mă așez din nou, cînd cineva a urcat și mi-a strigat că o femeie, vecina mea, avea o criză de nervi. Mi se cerea ajutorul. Cînd am deschis ușa, n-am văzut decît scara întunecoasă și tăcută.

Mi-am pus pe mine ceva mai călduros și am coborît, uitînd pînă și să iau o lumînare. La etajul de sub mine,

m-am oprit, neştiind unde să intru. Nu mai auzeam nici o tînguire, eram înconjurat de beznă. În sfîrşit, am zărit de la o uşă întredeschisă strecurîndu-se cîteva firave raze de lumină. Am împins uşa aceea.

Camera era soră cu a mea : mare, de-o formă neregulată, dărăpănată. Dar, pentru că eu veneam din mansarda mea într-o zi cînd în vatră ardea focul şi era lumină, întunericul şi frigul acesteia mi-au strîns inima de milă şi tristeţe. Un aer jilav m-a izbit în faţă : o lumînare subţiratecă ardea pe unul din colţurile căminului şi, speriindu-se la vîntul de pe scară, nu mi-a îngăduit la început să deslușesc obiectele.

Mă oprisem pe prag. În sfîrşit, am deosebit patul : aşternuturile azvîrlite, mototolite, căzuseră pe jos, haine zăceau ici şi colo pe cuvertură.

În mijlocul acelor zdrenţe, stătea întinsă o formă albă, neclară. Aş fi crezut că am un cadavru în faţa ochilor, dacă lumînarea nu mi-ar fi arătat cînd şi cînd o mînă atîrnînd în afara culcuşului, agitată de convulsii rapide.

La căpătîi, stătea o femeie în vîrstă. Părul despletit îi cădea în şuviţe ţepene pe frunte, rochia pusă în grabă îi arăta braţele gălbejite şi descărnate. Era cu spatele la mine, susţinînd capul şi ascunzîndu-mi faţa celei culcate.

Trupul acela străbătut de fiori, vegheat de bătrîna cea groaznică mi-a pricinuit o impresie rapidă de silă şi spaimă. Nemişcarea chipurilor le dădea o mărime fantastică, tăcerea te făcea aproape să te îndoieşti că ar fi însufleţite. Am crezut o clipă că asist la una din acele scene înspăimîntătoare de sabat, cînd vrăjitoarele sug sîngele tinerelor fete şi, azvîrlindu-le livide şi îmbătrînite în braţele morţii, le fură tinereţea şi prospeţimea.

La zgomotul uşii, bătrîna a întors capul. A lăsat să cadă greoi capul pe care-l susţinea, apoi a venit spre mine.

— O, domnule, îmi spuse, îţi mulţumesc că ai venit. Bătrînii se tem de nopţile de iarnă ; odaia asta e atît de rece că mîine, poate, nici n-aş mai fi ieşit de-aici. Stau

de veghe pînă tîrziu, vezi, şi cînd mănînci puţin ai nevoie de ceva mai mult somn. De altfel, criza s-a terminat. Nu-ţi rămîne decît s-aştepţi ca doamna aceasta să se trezească. Noapte bună, domnule.

Bătrîna a plecat, am rămas singur. Am închis uşa şi, luînd lumînarea, m-am apropiat de pat. Femeia culcată acolo putea să aibă cam douăzeci şi patru de ani. Era cufundată în acea sfîrşeală adîncă ce urmează convulsiilor de după crizele de nervi. Picioarele-i erau îndoite sub ea, braţele, ţepene încă şi larg desfăcute, stăteau întinse de-o parte şi de alta a culcuşului. La început nu mi-am putut da seama dacă-i frumoasă sau nu : capul, dat pe spate, se pierdea în valul părului.

Am luat-o în braţe, i-am întins picioarele, am culcat-o pe spate. Pe urmă i-am dat la o parte şuviţele din ochi. Era urîtă : ochii închişi nu aveau gene, tîmplele erau scoborîte şi ca inexistente, gura era mare şi molatecă. Parcă o bătrîneţe precoce îi ştersese contururile trăsăturilor, punînd pe toată faţa ei pecetea oboselii şi a lăcomiei.

Dormea. I-am îngrămădit pe picioare toate zdrenţele ce mi-au căzut în mînă şi i-am înălţat capul pe un alt ghemotoc de haine. Priceperea mea se mărginea la aceste îngrijiri, încît m-am hotărît să aştept pînă se trezeşte. Mă temeam să nu fie cuprinsă de-o nouă criză şi să nu se lovească dacă ar fi căzut.

Am început să dau tîrcoale prin mansardă. Cînd intrasem, simţisem în nări un parfum puternic de mosc, care, amestecîndu-se cu mirosul acru al umezelii, făcea ca nasul să-i simtă întreaga ciudăţenie. Pe placa căminului, se înşirau mulţime de sticluţe şi borcănaşe grase cu ulei aromatic. Deasupra, sta agăţată o oglindă înstelată din al cărei strat argintat lipseau părţi mari. Şi pereţii erau goi ; totul zăcea pe jos : pantofi de saten scîlciaţi, rufărie murdară, panglici decolorate, bucăţi de dantelă. Pe cînd umblam aşa, dînd la o parte cu piciorul zdrenţele, ca

să-mi fac loc, am dat peste o frumoasă rochie nouă, de mătase albastră, împodobită cu panglici înnodate. Sta azvîrlită într-un colţ, printre alte boarfe, ghemotocită, mototolită, stropită de curînd cu noroi. Am luat-o şi am atîrnat-o într-un cui.

Obosit, negăsind un scaun, am venit să m-aşez la picioarele patului. Începeam să înţeleg unde mă aflu. Fata continua să doarmă ; acum se afla în plină lumină. Mi s-a părut că m-am înşelat spunînd că e urîtă, şi am început s-o privesc iarăşi. Un somn ceva mai blînd îi adusese pe buze o părere de zîmbet ; trăsăturile nu mai erau încordate, suferinţa ce trecuse dădea urîţeniei ei un soi de frumuseţe blîndă şi amară. Se odihnea, tristă şi resemnată. Sufletul părea a trage folos de pe urma odihnei trupului pentru a i se arăta pe faţă.

Iată aşadar cum arăta mizeria josnică, stranie îmbinare de mătase albastră şi de noroi. Podul acela era vizuina infamă a desfrîului nesăţios, precupeţindu-şi saţul ; fata aceea era una dintre bătrînele de douăzeci de ani, nemaiavînd din femeie decît pecetea infamă a sexului, vînzîndu-şi trupul pe care cerul li-l lasă, în timp ce le ia sufletul. Cum aşa ! atîta tină într-o singură făptură, atîta prihănire într-o singură inimă ! Cît de aspru loveşte Dumnezeu fiinţa omenească atunci cînd o lasă să-şi sfîşie veşmîntul nevinovăţiei şi să-şi pună cingătoarea laşă şi largă ce se deznoadă sub mîna fiecărui trecător ! În visele noastre de iubire, niciodată nu vedeam că într-o seară vom da peste un pat ca vai de lume în întunericul unui pod, iar în acest pat se va afla o fată de stradă adormită şi pe jumătate goală.

Nefericita înclina capul sub aripa mîngîietoare a unui vis ; o răsuflare blîndă şi regulată i se ridica de pe buze ; pe pleoapele-i alene închise, trecea uneori o slabă înfiorare. Mă sprijinisem în coate la marginea patului, nu-mi puteam lua privirea de pe fruntea aceea palidă şi frumoasă, de-o frumuseţe stranie. Nu ştiu ce fascinaţie avea

asupra mea somnul acela liniştit al viciului, trăsăturile acelea vestejite, pe care odihna întipărise o blîndeţe angelică. Îmi spuneam că fata aceea doarme, că are şaisprezece ani şi că am o fecioară în faţa ochilor. Iată gîndul ce-mi umbla prin minte ; de cumva mai era şi un altul, nu-mi dădeam seama. Nu mai simţeam frigul şi tremuram. Vinele mi se zbăteau de-o înfrigurare neştiută. Visarea-mi se rătăcea, mai frămîntată şi mai tristă încă.

Fata oftă, se întoarse în culcuş. Azvîrli cuvertura, descoperindu-şi pieptul.

Doar visele îmi arătaseră pînă atunci goliciuni caste, veşnic ascunse de raze. Nu întrezărisem niciodată decît braţele spălătoreselor, bătind vesel rufăria. Poate că uneori privirea mi se rătăcise pe gîtul alb şi delicat al unei dansatoare, cînd, luînd-o înaintea inimii, îmi simţeam gîndul tulburîndu-se la adierea cosiţelor blonde împletite în cozi.

Pieptul acela brutal descoperit m-a făcut să roşesc, potopindu-mi inima cu o asemenea stînjeneală încît am crezut că voi plînge. Mi-a fost ruşine pentru tînăra femeie, mi-am simţit fecioria ducîndu-se odată cu privirea. Dar nu-mi puteam desprinde ochii ; urmăream gingaşele ondulaţii ale sînului, uimit de albeaţa lui. Simţurile continuau să tacă, doar mintea îmi era ameţită. Impresiile mele aveau o vrajă atît de stranie încît nu le pot asemui astăzi decît cu sfînta oroare ce m-a zguduit în ziua cînd pentru prima oară am văzut un cadavru. Imaginaţia mă făcuse să întrevăd şi moartea. Dar cînd am dat ochii cu faţa aceea învineţită, cu gura neagră şi căscată, cînd neantul s-a arătat în energica lui măreţie, nu mi-am putut desprinde privirile de pe cadavru, fremătînd de-o voluptate dureroasă, atras de nu ştiu ce strălucire a realităţii.

Aşadar, cel dintîi piept gol pe care-l vedeam mă făcea să freamăt de-o emoţie pe care n-aş şti s-o definesc.

Iar ochii mei poposeau pe un piept întinat de mîngîierile tuturor ! Ah ! astăzi cînd mă gîndesc la noaptea

aceea fatală, la extazul acela înspăimîntător ce mă făcea să-mi țin răsuflarea, cînd mă revăd aplecat asupra acelui infam culcuș, neliniștit și roșind, mă întreb cu îngrijorare cine-mi va înapoia acea dintîi privire, ca să mă duc să roșesc și să mă aplec asupra așternutului unei fecioare ! Mă întreb cine-mi va înapoia clipa cînd vălul cade de pe umerii iubitei, cînd iubitul înțelege dintr-o privire și se înclină, orbit de-a cunoaște ! Am sorbit beția din cupa aceea întinată ; nu voi afla niciodată ce splendoare are sînul unei fecioare pentru niște ochi încă neștiutori.

Fata s-a trezit și mi-a zîmbit, fără a părea mirată că mă vede lîngă ea. Un zîmbet nedeslușit, adresat parcă unei întregi mulțimi, ostenit parcă de-a se afla pe buzele ei. N-a spus nimic și mi-a întins brațele.

În dimineața asta, cînd m-am întors la mine în cameră, am găsit lumînările arse pe de-a-ntregul și focul în cămin stins de multă vreme. Odaia era rece și întunecoasă : nu mai aveam nici foc, nici lumină.

V

Fraților, unde e așadar iubita, prințesă a lacurilor și a norilor ? Unde e bruna secerătoare cu privirea atît de adîncă încît ajunge unei întregi vieți de dragoste ?

Iată, deci, că lucrurile s-au săvîrșit : mi-am mințit tinerețea, sînt logodnicul viciului. Amintirea primei mele ore de dragoste e strîns legată de cea a unei cocioabe infame, a unui culcuș cald încă de împreunările atîtor alții. Cînd, în nopțile de mai, voi evoca logodnica, voi vedea ridicîndu-se o față goală și cinică, trezindu-se și întinzîndu-mi brațele. Spectrul acesta palid și veșted va însemna toată dragostea mea. Se va înălța între gura mea și cea a fecioarei, cerînd pentru buzele lui, buzele mele mînjite. Se va strecura în așternutul meu, trăgînd folos de pe urma somnului ca să mă înlănțuie într-un vis oribil.

Cînd iubita îmi va şopti la ureche un cuvînt fremătînd de voluptate, spectrul va fi aici, pentru a-mi spune că el cel dintîi mi-a vorbit pe limba aceasta. Cînd îmi voi sprijini capul de umărul soţiei, el îmi va oferi propriu-i umăr, lîngă care am dormit în noaptea nunţii mele. Astfel încît niciodată inima mea nu va putea bate, fără ca el să vină s-o îngheţe cu amintirea blestemată a logodnei noastre.

Da, noaptea aceasta a fost de ajuns pentru a mă văduvi de pacea supremă. Prima mea îmbrăţişare n-a trezit un suflet. Nu am simţit sfînta neştiinţă a gesturilor, buzele mele timide nu au întîlnit buze timide asemenea lor. Nu voi cunoaşte niciodată naiva bîjbîială a mîngîierilor, acea nevinovăţie a perechii care nu ştie cum să sfîşie vălul. A celor ce tremură, se înlănţuie strîns şi plîng, neputînd să se îngemăneze. Şi pe cînd şovăie, căutînd o ieşire pentru sufletul lor, iată că buzele li se întîlnesc, nemaifiind amîndoi decît o singură fiinţă.

Apoi, după ce priceperea vine, după ce iubita şi iubitul, printr-un sărut, au pătruns laolaltă legea Domnului, cît de nespusă trebuie să le fie fericirea de a-şi datora aceleaşi limpezimi, acelaşi infinit ! Nu au făcut decît să-şi schimbe virginitatea : şi-au luat unul altuia haina cea albă, iar acum continuă să aibă amîndoi veşmîntul heruvimilor. Amestecîndu-şi răsuflarea, zîmbind cu un acelaşi zîmbet, se odihnesc în nuntirea lor. Ceas sfînt în care inimile bat mai slobod, aflînd un cer la care să se-nalţe ! Ceas unic, în care dragostea neştiutoare îşi măsoară deodată puterea, se crede stăpînă pe toată întinderea şi se îmbată de pe urma primului ei zbor ! Fraţilor, fie ca Domnul să vă păstreze ceasul acesta a cărui amintire înmiresmează întreaga viaţă. Eu nu voi mai avea parte de el niciodată.

Asta-i fatalitatea. Rareori se întîmplă ca două inimi fecioare să se întîlnească : totdeauna una din ele nu-şi mai poate dărui extazul în propria-i floare. Astăzi, fiecare din-

tre noi, tineri de douăzeci de ani lacomi de iubire, neputînd sparge grilajul caselor cinstite, găseşte mai simplu să se adreseze uşii larg deschise a budoarelor la îndemîna tuturor. Cînd întrebăm de ce umăr să ne sprijinim fruntea, taţii îşi ascund fetele şi ne împing în întunecimea străduţelor. Ne strigă să le respectăm copilele, care într-o zi trebuie să devină soţiile noastre, preferă, spre folosul lor, să deprindem ştiinţa primelor mîngîieri în locurile rău famate.

Încît puţini sînt cei care se păstrează pentru soţie, puţini, în pustiul tinereţii lor, refuză singurele şi impurele tovarăşe lăsate lor de strania prevedere a oamenilor ! Unii, băieţi răi şi proşti, îşi fac o glorie din pîngărirea lor ; se laudă cu fetele pierdute. Alţii, în trezirea sufletului, la prima chemare a iubitei, cu mare tristeţe întreabă zadarnic orizontul, neştiind unde se află cea care le cere inima. Merg drept în faţa lor, se uită prin balcoane, se apleacă asupra fiecărei feţe tinere : balcoanele sînt pustii, feţele cele tinere rămîn de nepătruns. Într-o seară, un braţ se strecoară sub braţul lor, o voce îi face să tresară. Încît, obosiţi şi deznădăjduiţi, neputînd întîlni îngerul iubirii, îi urmează stafia.

Fraţilor, nu vreau să scuz o noapte de rătăcire, dar lăsaţi-mă să spun că e straniu să zăvorăşti castitatea şi să îngădui desfrîului să trăiască în plină lumină, cu fruntea sus. Lăsaţi-mă să deplîng această neîncredere a dragostei care crează singurătate în jurul tînărului, ca şi această pază a virtuţii prin viciu, care te face să întîlneşti zece femei pierdute pe drum, înainte de-a ajunge la poarta unei fecioare. Cel care cedează nedemnelor lor mîngîieri, poate spune, ajungînd la picioarele soţiei : Nu sînt demn de tine, dar de ce nu mi-ai ieşit în întîmpinare ? De ce nu mă aşteptai acolo, în lanurile înflorite, înaintea atîtor răspîntii, unde fiece bornă are preoteasa ei ? De ce n-ai venit să fii prima asupra căreia să-mi opresc privirea şi astfel să te cruţ, cruţîndu-mă pe mine însumi ?

Întorcîndu-mă în seara aceasta, am întîlnit-o pe scară pe bătrîna din noaptea trecută. Urca anevoie în fața mea, ținîndu-se de balustradă și punînd amîndouă picioarele pe fiecare treaptă. S-a întors spre mine.

— Ei, domnule, cum se simte bolnava dumitale ? mai bine ? Cred că nu mai are friguri, iar dumneata nu pari să fi suferit de frig. Lasă, știam eu bine că pentru o fată frumoasă, un băiat frumos e leac mai bun decît o femeie bătrînă.

Și rîdea, arătîndu-și gura știrbă. Îngăduința aceasta a bătrîneții față de dragostele rușinoase m-a făcut să roșesc.

— Nu roși ! a adăugat. Am văzut atîția băieți la fel de mîndri ca dumneata intrînd fără rușine și ieșind cu cîntecul pe buze. Tinereții îi place să rîdă, fetele care se joacă de-a cumințenia sînt niște proaste. Ah ! de-aș mai avea cincisprezece ani !

Ajunsesem în fața ușii mele. Pe cînd mă pregăteam să intru, m-a apucat de braț și a continuat :

— Aveam păr blond pe-atunci, obrajii îmi erau atît de proaspeți, încît iubiții mei m-au poreclit Pâquerette [1]. Dacă m-ai fi văzut, ai fi intrat. Locuiam la parter, un cuib de mătase și aur. Din cinci în cinci ani, am mai urcat cîte-un etaj. Astăzi, locuiesc sub acoperiș. Nu-mi mai rămîne decît să cobor ca s-ajung la cimitir. Ah ! cît de fericită e prietena dumitale Laurence : ea nu-i decît la etajul trei.

Prin urmare, pe fata aceea o cheamă Laurence. Nu-i știam numele.

VI

M-am apucat iar de lucru dar în silă și obosit chiar de la prima oră. Acum, după ce-am ridicat un colț al vălului, n-am nici curajul să-l las să cadă la loc, nici să-l îndepărtez

[1] Păscuță, nume de floare (n.t.).

de-a binelea. Cînd mă așez la masa de lucru, mă sprijin trist în coate, lăsînd să-mi cadă pana din mînă, spunîndu-mi : la ce bun ? inteligența mi se pare secătuită, nu îndrăznesc să recitesc cele cîteva fraze pe care le-am scris, nu mai simt acea bucurie a poetului pe care o rimă fericită îl face să rîdă fără motiv, ca pe-un copil. Certați-mă, fraților, versurile proaste nu mă mai împiedică să dorm.

Slabele mele resurse sînt secătuite. Pot socoti, cu aproximație de o zi, seara cînd nu voi mai avea de nici unele. Îmi termin pîinea, zorindu-mă aproape s-o termin, ca să n-o mai văd împuținîndu-se la fiecare masă. Mă las cu lașitate pradă mizeriei ; lupta mă sperie.

Ah ! cum mai mint cei care susțin că sărăcia e mama talentului ! Să-i numere pe cei pe care deznădejdea i-a făcut iluștri și pe cei pe care i-a înjosit cu încetul. Cînd lacrimile curg dintr-o rană primită în inimă, brazdele pe care le sapă sînt frumoase și nobile ; dar cînd foamea trupului le face să curgă, cînd în fiece seară o josnicie ori o trudă de brută le șterge, atunci brăzdează fața cumplit de urît, fără a-i dărui dureroasa seninătate a bătrîneții.

Nu, de vreme ce sînt atît de sărac, încît mîine va trebui poate să mă sfîrșesc de foame, nu pot lucra. Cînd bufetul era plin, mă simțeam plin de curaj, mă simțeam în putere să-mi cîștig pîinea. Astăzi e gol, și totul mă obosește. Îmi va fi mai ușor să sufăr de foame decît să fac cel mai mărunt efort.

Da, știu că sînt laș și-mi calc jurămintele făcute de noi toți, știu că nu am dreptul să mă refugiez de pe acum în spatele înfrîngerii. Am douăzeci de ani : nu pot fi obosit de pe urma unei lumi pe care n-o cunosc. Ieri visam că ar fi plină de blîndețe și de bunătate. Să fie un nou vis cel ce mă face ca astăzi s-o socot rea ?

Ce vreți, fraților, primul meu pas a fost nefericit : nu îndrăznesc să înaintez. Voi suferi pînă la ultima suflare, voi vărsa toate lacrimile de care sînt în stare, iar zîmbetul se va întoarce. Mîine voi lucra mai vesel.

VII

Ieri-seară, m-am culcat la ora cinci, în plină zi, uitînd cheia în ușă.

Pe la miezul nopții, pe cînd vedeam în vis o copilă blondă cum îmi întinde brațele, un zgomot auzit prin somn m-a făcut să deschid ochii dintr-odată. Lampa ardea. O femeie, stînd la picioarele patului, se uita la mine cum dorm. Sta cu spatele la lumină, încît am crezut, în zăpăceala de după somn, că Dumnezeu s-a milostivit de mine, indeplinindu-mi unul din vise.

Femeia s-a apropiat. Am recunoscut-o pe Laurence, Laurence care nu avea nimic pe cap și purta rochia de mătase albastră. Rochia aceea de bal îi arăta umerii goi și vineți de frig. Laurence a venit să mă sărute.

— Dragul meu, mi-a spus, îi datorez patruzeci de franci proprietarului. N-a vrut să-mi mai dea cheia de la camera mea, zicînd că nu-mi va fi greu să găsesc un pat. Era prea tîrziu să mai caut în altă parte. Așa că m-am gîndit la tine.

S-a așezat ca să-și dezlege șireturile la botine. Nu înțelegeam, nu voiam să înțeleg. Mi se părea că fata aceea a venit peste mine în casă cu gînd rău. Lampa care era aprinsă nu știu cum, femeia aceea aproape goală în mijlocul camerei reci ca gheața mă speriau. Mă simțeam ispitit să strig după ajutor.

— O să trăim cum o să vrei tu, a continuat Laurence. Hai, lasă, n-o să te stingheresc.

M-am ridicat în șezut, ca să mă trezesc de-a binelea. Începeam să înțeleg, iar ceea ce înțelegeam era oribil. Mi-am înăbușit un cuvînt grosolan care-mi venea pe buze : înjurătura îmi displace și simt eu însumi rușinea celor pe care-i insult.

— Doamnă, am spus numai, sînt sărac.

Laurence a izbucnit în rîs.

— Îmi spui „doamnă", a zis ea. Te-ai supărat ? ce ţi-am făcut ? Sărac ! dar am ghicit, prea mă respectai ca să poţi fi bogat. Ei bine ! vom fi săraci.

— Nu-ţi voi putea dărui nici rochii, nici mese bune.

— Oare crezi că mi s-au dat chiar aşa de des ? Bărbaţii nu sînt chiar atît de buni cu bietele fete de stradă. Umblăm cu trăsura doar în romane. Pentru una care capătă o rochie, zece mor de foame.

— Luam două biete mese pe zi, nu vom mai putea lua decît una : pîine uscată, ca să mîncăm mai puţin, şi apă chioară.

— Vrei să mă sperii. N-ai cumva un tată, aici sau altundeva, care-ţi trimite cărţi şi îmbrăcăminte pe care apoi să le vinzi ? O să mîncăm pîinea ta goală şi o să ne ducem la bal să bem şampanie.

— Nu, sînt singur, mă întreţin din munca mea. N-aş vrea să te asociez la mizeria mea.

Laurence, picior peste picior, nu-şi mai dezlega şireturile la botine. Se gîndea.

— Ascultă, spuse dintr-odată, n-am nici casă nici masă. Eşti tînăr, nu poţi înţelege veşnica noastră suferinţă, chiar dacă trăim în lux şi veselie. Strada e singurul nostru domiciliu ; în altă parte, nu ne simţim acasă. Ni se arată uşa, şi ieşim. Vrei să ies ? ai dreptul să mă alungi iar eu posibilitatea să dorm sub poduri.

— Nu vreau să te alung. Îţi zic doar atît, că ţi-ai ales prost adăpostul. N-o să te poţi obişnui nici cu tristeţea, nici cu singurătatea mea.

— Să aleg ! oh ! îţi închipui că ne e îngăduit să alegem ? Ştii ce ? n-ai decît să te superi, dar am intrat aici pentru că nu ştiam unde să mă duc. Am urcat pe ascuns, ca să-mi petrec noaptea pe-o treaptă. M-am sprijinit de uşa ta, şi atunci m-am gîndit la tine. Zici că n-ai pîine : eu însă n-am mîncat de ieri, iar zîmbetul meu e-atît de firav, că n-o să mă poată hrăni nici mîine. Vezi deci că

pot rămîne. Mai curînd mor aici decît pe stradă : e mai puţin rece.

— Nu, mai caută, o să găseşti un adăpost ceva mai avut şi mai vesel decît al meu. Mai tîrziu o să-mi mulţumeşti că nu te-am primit.

Laurence se ridicase. Faţa ei căpătase o nespusă expresie de amărăciune şi de ironie. Privirea nu mai implora : era obraznică şi cinică. Şi-a încrucişat mîinile pe piept, m-a privit drept în faţă.

— Ei haï, mi-a spus, fii sincer : n-ai chef de mine. Sînt prea urîtă, prea jalnică, nu-i aşa ? Îţi displac, şi mă alungi. N-ai cu ce plăti frumuseţea, şi vrei ca metresa ta să fie frumoasă. Ce prostie, că nu mă gîndeam la asta. Trebuia să-mi fi spus că nu merit nici măcar mizeria şi că e cazul să mai cobor o treaptă. Dacă mi-e sete, rîurile sînt făcute să astîmpere setea ; dacă mi-e foame, furtul mă poate hrăni. Uite, îţi mulţumesc pentru sfaturile tale.

Şi-a potrivit rochia şi s-a îndreptat spre uşă.

— Oare ştii, a continuat apoi, că noi, cei infami, preţuim mai mult decît voi, oamenii cinstiţi ?

Şi a vorbit mult cu vocea ei răguşită. Nu pot reda forţa brutală a vorbirii ei. Spunea că se pretează capriciilor noastre, că rîde, cînd îi spunem să rîdă, iar mai tîrziu, cînd o întîlnim, întoarcem capul. Cine ne silea la îmbrăţişările ei, cine ne azvîrlea noaptea în braţele ei, pentru ca apoi, în plină zi, să-i arătăm atîta dispreţ ? Eu, care o acceptasem bucuros, de ce n-o mai voiam acum ? Oare nu mă gîndisem că există o lume în care femeia care acceptă îmbrăţişarea unui bărbat devine soţie ? Pentru că ea era întinată, o putusem întina şi eu, nestingherit. Nici măcar nu mă temusem că va veni într-o seară să-mi amintească de legătura noastră. Pentru mine, ea nu mai exista, deşi poate o făcusem mamă. Putusem aşadar avea clipe de intimitate, fără a păstra nimic comun.

A tăcut o clipă. Apoi a continuat, cu și mai multă energie :

— Ei bine ! eu una îți spun că minți : că sîntem soți și că eu am toate drepturile soției. Ai voit legătura aceea și ești un laș că n-o mai vrei. Ești al meu, după cum și eu sînt a ta.

Laurence deschisese ușa. Mă insulta din prag, palidă și fără mînie în glas. Am sărit din pat și m-am dus să-i iau mîinile.

— Hai, rămîi, vreau să rămîi, i-am spus. Ești înghețată ; culcă-te.

Să v-o spun, fraților ? plîngeam. Nu din milă. Lacrimile îmi curgeau singure pe obraji, fără să simt altceva decît o tristețe necuprinsă și nedeslușită.

Cuvintele acelei fete mă loviseră puternic. Judecata ei, a cărei puteri cu siguranță că-i scăpa, mi se părea dreaptă și adevărată. Înțelegeam atît de adînc că avea dreptul la patul meu, încît n-aș fi putut-o goni fără a crede că încalc orice dreptate. Deși întinată, tot femeie rămînea și nu mă puteam folosi de ea ca de-un obiect neînsuflețit, pe care dispretul și părăsirea nu-l ating. Și în afară de orice altceva, trebuia să fiu pentru ea ceea ce aș fi fost pentru iubita din visele mele. Fecioara ca și fata pierdută pot cu aceeași îndreptățire veni într-o seară de iarnă să ne spună că le e frig, că le e foame, că au nevoie de noi. În timp ce noi o primim pe una și-o alungăm pe cealaltă.

Asta înseamnă că avem lașitatea viciilor noastre. Și că ne-am înspăimînta de-am avea lîngă noi amintirea și remușcarea întruchipate ale întinării săvîrșite de noi. Ne place să trăim în considerație și, cînd roșim la chemarea unei metrese înjosite, o renegăm, explicînd roșeața noastră prin impudoarea ei. Și facem aceasta fără a ne socoti vinovați, fără a ne întreba ce dreptate pretinde fata aceea. Obișnuința a făcut din ea jucăria noastră, și ne mirăm că jucăria aceea vorbește și-și zice femeie.

Eu unul m-am cutremurat în faţa adevărului. Am înţeles şi am plîns. Chestiunea mi s-a părut simplă, clară, evidentă. Cuvintele Laurencei mă speriau fără a mă revolta. Nici nu-mi trecuse prin cap că ar putea veni ; şi iată că venise, iar eu o primisem. Sînt în măsură, fraţilor, să vă explic care erau sentimentele mele. Mintea mea de douăzeci de ani accepta în înţelesul lor absolut cuvintele acestea ce nu îngăduiau nici o ezitare : Eşti al meu, sînt a ta.

În dimineaţa asta, cînd m-am trezit şi am găsit-o pe Laurence lîngă mine, mi-am simţit inima strîngîndu-se de îngrijorare. Scena de peste noapte dispăruse. Nu mai auzeam cuvintele aspre şi adevărate care mă făcuseră s-o primesc pe fata aceea. Singur faptul brutal rămînea.

Am privit-o dormind. Pentru prima oară o vedeam în plină zi, fără ca faţa ei să aibă strania frumuseţe a suferinţei ori a deznădejdii. Cînd am văzut-o astfel, urîtă şi îmbătrînită, prăbuşită într-un somn greu de brută, m-am cutremurat dinaintea acelei feţe comune şi ofilite, pe care n-o cunoşteam. N-am putut înţelege cum de se face că mă trezesc într-o asemenea tovărăşie. Ieşeam ca dintr-un vis, iar realitatea se dovedea atît de oribilă, încît uitam ce mă făcuse s-o accept.

Şi-apoi, ce mai contează ? Fie că era din milă, din dreptate sau din desfriu, fata aceea era metresa mea. Ah, fraţilor ! Avea-voi destule lacrimi, iar voi, destul curaj ca să le ştergeţi ?

VIII

Da, gîndesc şi eu ca şi voi, vreau să mai nădăjduiesc, vreau să fac din această legătură fatală o sursă de nobile aspiraţii.

Pe vremuri, cînd gîndul ni se oprea asupra acestor nefericite fiinţe, n-o făceam decît cu milă şi compătimire.

Visam la misiunea sfîntă a căinței. Îi ceream lui Dumnezeu să ne trimită un suflet mort, pentru a i-l înapoia tînăr și imaculat de iubirea noastră.

Credința celor șaisprezece ani ai noștri trebuia să le inspire credință și să le înduplece pe păcătoase.

Și-atunci ne confundam cu Didier care-o ierta pe Marion [1], recunoscînd-o drept soție pe treptele eșafodului. Înălțam curtezana la înălțimea afecțiunii noastre.

Ei bine ! astăzi pot fi asemeni lui Didier. Marion se află aici, la fel de întinată ca în ziua cînd el a iertat-o ; rochia-i desfăcută iarăși pretinde o mînă care s-o încheie ; fruntea-i palidă pretinde o răsuflare pură care să-i redea îmbujorarea tinereții. Ceea ce ne dorcam în sfinta noastră nebunie, eu am găsit fără să caut.

De vreme ce Laurence a venit la mine, vreau, în loc să mă întinez la atingerea inimii ei ofilite, să-i dăruiesc virginitatea propriei mele inimi. Voi fi preot, voi ridica femeia decăzută și o voi ierta.

Cine știe, fraților, e poate o supremă încercare pe care Dumnezeu mi-o trimite. Poate că vrea, împovărîndu-mă cu un suflet, să cunoască întreaga putere a sufletului meu. Îmi dăruie misiunea celor puternici, netemîndu-se să mă unească cu viciul. Voi fi demn de alegerea lui.

IX

Vreau s-o fac pe Laurence să uite ceea ce este, s-o înșel asupra ei înșăși prin prietenia serioasă pe care i-o dovedesc. Nu-i vorbesc decît cu blîndețe, cuvintele mele sînt totdeauna grave și decente.

Cînd i se întîmplă să-i scape unele cuvinte grele, mă prefac că nu le-aud. Dacă baticul îi dezvăluie sînul, nu

[1] Personaj din drama *Marion de Lorme* (1831), de Victor Hugo (n.t.).

văd nimic, mă port cu ea mai curînd cum aș face cu o soră decît cu o amantă. Opun vieții ei zgomotoase de ieri, o viață calmă și chibzuită. Mă prefac a nu ști că traiul acesta nu-i al ei, și i-l impun atît de firesc, încît pînă la urmă se va îndoi de trecut.

Ieri, pe stradă, un bărbat a insultat-o. Ea se pregătea să-l înjure. Nu i-am lăsat timpul. M-am apropiat de bărbatul acela, care era beat, l-am apucat de încheietura mîinii, poruncindu-i să-mi respecte nevasta.

— Nevasta dumitale, a zis rînjind, las' că știm noi ce fel de nevastă-i asta !

Atunci l-am zgîlțîit din răsputeri, repetîndu-mi porunca și mai vîrtos. A îngăimat ceva și a plecat cerîndu-și scuze. Laurence mi-a apucat brațul, tăcută și stingherită parcă de titlul de soție pe care-l pretindeam pentru ea.

Știu bine că prea multă austeritate ar strica. Nu sper într-o întoarcere bruscă spre bine, aș voi să procedez abil la o schimbare treptată, care să împiedice bieții ei ochi bolnavi să fie răniți de lumină. Într-asta stă toată dificultatea întreprinderii.

Am observat că aceste copile, femei înainte de vreme, păstrează mult timp nepăsarea și puerilitatea copilului. Sînt blazate și în același timp s-ar mai juca bucuros cu păpușile. O nimica toată le amuză, le face să rîdă în hohote ; capătă, fără să-și dea seama, uimitorul și mîngîietorul gingurit al fetițelor de cinci ani. Mă slujesc de observația asta. Îi dărui Laurencei tot felul de zdrențe, ceea ce ne face prieteni la cataramă timp de-o oră.

Nici nu știți ce emoție adîncă stîrnește în mine această educație. Cînd socot că am făcut să bată inima aceasta moartă, sînt ispitit să îngenunchez și să-i aduc mulțumită lui Dumnezeu. Neîndoielnic, exagerez sfințenia misiunii mele. Îmi spun că dragostea unei fecioare mă va sfinți mai puțin decît dragostea cu care fata aceasta mă va iubi poate într-o bună zi.

Zi care e încă departe. Tovarășa mea se simte stingherită de respectul meu. Ea, pe care insulta n-o face să se rușineze, roșește atunci cînd îi spun un cuvînt bun. Uneori văd că șovăie să-mi răspundă, întrebîndu-se dacă într-adevăr ei îi vorbesc. Se miră că nu e insultată și nu se simte la largul ei din cauza atențiilor mele delicate. Masca asta de fată cinstită pe care o silesc să și-o ia, o stinghерește : nu știe cum să poarte stima. Deseori îi surprind un zîmbet pe buze ; cred că-și închipuie că-mi bat joc de ea, și-mi cere, prin zîmbetul acela, să încetez cu gluma.

Seara, la culcare, stinge lumînarea înainte de-a se dezbrăca ; își trage peste piept colțul cuverturii și profită de somnul meu ca să se dea jos din pat dimineața. Cînd vorbește, își caută cuvintele ; după pilda mea, evită uneori să mă tutuiască.

Nu știu de ce precauțiile astea mă neliniștesc : văd în ele mai curînd constrîngere decît pudoare adevărată. Simt că procedează astfel din teama de a-mi displace, dar că ei i-ar fi indiferent dacă ar sta goală și dacă ar vorbi ca o precupeață. Nu poate să fi căpătat atît de repede conștiința pudorii. Să vă spun, oare, fraților ? Laurencei îi e teamă de mine : iată rezultatul unei săptămîni de respect.

De cum se scoală, se gătește foc : dă fuga la oglindă și uită să mai plece de-acolo o oră întreagă. Se grăbește să dreagă stricăciunile de peste noapte. Părul, ceva mai rar, cade, arătînd locuri goale : obrajii, al căror fard s-a șters, sînt palizi și vestejiți. Știe că nu mai are tinerețea de împrumut și se sperie de privirile mele. Biata fată, a trăit de pe urma prospețimii ei și se teme să n-o alung în ziua cînd voi vedea că n-o mai are. Se piaptănă sîrguincios, înfoindu-și buclele și ascunzîndu-le meșteșugit pe cele ce lipsesc ; își înnegrește genele, își pudrează umerii, își înroșește buzele. Eu, în timpul ăsta stau cu spatele la ea, prefăcîndu-mă că nu văd nimic. Apoi, după ce și-a aran-

jat fața și se socoate tînără și frumoasă, vine la mine, zîmbind. E mai calmă ; gîndul că nu-și cîștigă decît pîinea îi dăruie libertate în mișcări. Se oferă plină de îngăduință ; uită că nu mă pot înșela în privința prospețimii culorilor ei și pare a crede că, văzîndu-le o dimineață întreagă, mi-e de ajuns.

I-am dat de înțeles că aș prefera apa limpede în locul pomadelor și al dresurilor. Ba chiar am adăugat că mai mult îmi sînt pe plac ridurile timpurii decît fața aceea grasă și lucitoare pe care și-o face, ca pe-o mască, în fiecare zi. N-a înțeles. A roșit, crezînd că-i reproșez urîțenia, iar de-atunci se străduiește și mai abitir să nu fie ea.

Astfel pieptănată și fardată, strînsă în rochia de mătase albastră, zace cînd pe-un scaun cînd pe altul, lenevind plictisită. Neîndrăznind să se miște, de teamă să nu-și boțească vreun pliu de la fustă, stă așezată cît e ziulica de mare. Își încrucișează mîinile și adoarme cu ochii deschiși, într-un soi de somnolență. Uneori se ridică, se duce la fereastră ; acolo, își sprijină fruntea de geamurile înghețate, și iar se pune pe moțăit.

Am văzut-o activă înainte de a-mi ține mie tovărășie ; viața agitată pe care-o ducea atunci îi dădea o ardoare înfrigurată ; lenea îi era zgomotoasă și accepta cu bucurie aspra trudnicie a viciului. Astăzi, trăind de pe urma existenței mele calme și studioase, se bucură de întreaga lenevie a tihnei, fără a se bucura și de lucrul plăcut și regulat al existenței mele.

Ar trebui, înainte de toate, s-o vindec de lenea și plictisul ei. Văd eu bine că regretă emoțiile tari ale străzii, dar firea ei prea puțin energică n-o îndeamnă să le regrete cu glas tare. V-am spus, fraților, îi e teamă de mine, nu teamă de mînia mea, ci de ființa necunoscută pe care n-o poate înțelege. Își dă seama nelămurit de dorințele mele, și le acceptă nepătrunzîndu-le înțelesul adevărat. Încît se acopere fără a fi pudică, stă serioasă și liniștită,

fără a înceta să fie leneşă şi trîndavă. Şi tot astfel socoate că nu-mi poate refuza stima, mirîndu-se uneori, dar necăutînd vreodată să fie demnă de ea.

Sufeream văzînd-o pe Laurence prăbuşită şi lîncezînd. M-am gîndit că munca e marele răscumpărător, iar bucuria calmă a lucrului împlinit ar face-o să uite trecutul. În timp ce acul aleargă sprinţar, inima se trezeşte, activitatea degetelor dăruie visării o vioiciune mai veselă şi mai curată. Femeia ce stă aplecată asupra unui meşteşug are nu ştiu ce mireasmă de pudoare. Se află aici, liniştită şi grăbindu-se totodată. Ieri, fata pierdută datorită unui ceas de lene, poate, lucrătoarea de astăzi şi-a regăsit activitatea senină a fecioarei. Vorbiţi inimii ei, vă va răspunde.

Laurence mi-a spus că e lenjereasă. Am vrut să rămînă lîngă mine, departe de ateliere ; mi s-a părut că acele ore liniştite petrecute împreună, eu povestindu-mi vreo întîmplare, ea amestecîndu-şi visul cu firul broderiei, ne-ar uni într-o prietenie mai plăcută şi mai trainică. A acceptat ideea lucrului, aşa cum acceptă fiecare din dorinţele mele, cu o ascultare pasivă, straniu amestec de indiferenţă şi resemnare.

După cîteva căutări, am descoperit o bătrînă doamnă care a binevoit să-i încredinţeze ceva de lucru pentru a vedea cît de îndemînatecă e. A lucrat pînă la miezul nopţii, deoarece trebuia să duc lucrul făcut a doua zi dimineaţa. M-am culcat înaintea ei şi am privit-o. Părea că doarme ; mohorîta-i povară nu părea s-o fi părăsit. Acul alerga rece şi regulat, îmi spuneam că doar trupul lucrează.

X

Bătrîna doamnă a găsit că muselina e prost brodată : mi-a spus că e lucru făcut de-o lucrătoare proastă şi că nu

voi găsi pe nimeni care să fie mulţumit de punctele acelea mari şi de puţina lor frumuseţe. Mă temusem de ceea ce se întîmpla : biata fată, avînd bijuterii la cincisprezece ani, nu putea să fie o lucrătoare bună. Din fericire, eu căutam în lucrul pe care-o puneam să-l facă înceata vindecare a inimii ei, şi nu îndemînarea degetelor, nici cîştigul de pe urma nopţilor ei de nesomn. Pentru a nu o face să cadă iarăşi pradă trîndăvelii, impunîndu-i eu însumi un lucru cu de-a sila, am hotărît să-i ascund refuzul descurajator al bătrînei doamne.

Am cumpărat o pînză de broderie şi m-am întors acasă, spunîndu-i că lucrul i-a fost primit şi că i se da să facă altul. Apoi i-am dat cei cîţiva bănuţi ce-mi mai rămăseseră, drept plată pentru prima ei noapte de lucru. Ştiam că a doua zi poate n-aveam să mai pot proceda astfel, şi-mi părea rău. Aş fi dorit să-i insuflu dragoste pentru pîinea cîştigată cinstit.

Laurence a luat banii, fără să-i pese de masa de seară. A dat fuga şi-a cumpărat o mulţime de nasturi îmbrăcaţi în catifea pentru rochia ei albastră, care a început să se rupă şi să se păteze. Niciodată n-o mai văzusem atît de preocupată ; un sfert de oră i-a fost de ajuns ca să-şi coase nasturii. S-a gătit şi s-a pomădat apoi a început să se admire. S-a lăsat noaptea, iar ea continua să umble încolo şi-ncoace prin cameră, uitîndu-se la noua podoabă a rochiei. Pe cînd aprindeam lampa, i-am spus cu blîndeţe să se apuce de lucru. S-a făcut că nu aude. I-am mai spus o dată, şi-atunci s-a aşezat brusc, apucînd broderia cu mînie. Am simţit că mi se frînge inima.

— Laurence, i-am spus, nu vreau să munceşti în silă. Lasă acul, dacă nu-ţi place să faci nimic. Simt că n-am dreptul să-ţi impun o activitate : eşti liberă să fii bună sau rea.

— Nu, nu, mi-a răspuns, ştiu eu că vrei să lucrez mult. Înţeleg că trebuie să plătesc partea mea de hrană şi de

chirie. Aş putea chiar să plătesc şi pentru tine, lucrînd pînă mai tîrziu.

— Laurence ! am strigat cu durere în glas. Hai, lasă, biata de tine, fii fericită : n-o să te mai atingi de nici un ac. Dă-mi broderia.

Şi am azvîrlit-o în foc. M-am uitat cum arde, regretîndu-mi gestul pripit. Nu ştiusem să mă stăpînesc şi eram deznădăjduit, simţind cum Laurence îmi scapă din nou. Căci o hărăzisem lenei. Fremătam de indignare la gîndul acelui cîştig jignitor, înţelegeam că nu-mi mai stătea în putinţă s-o sfătuiesc să lucreze. Aşadar, se terminase : un cuvînt fusese de-ajuns să-i interzic eu însumi căinţa.

Laurence n-a părut mirată de gestul meu brusc. V-am mai spus, acceptă cu mai mare uşurinţă mînia decît afecţiunea. Ba chiar a şi zîmbit că a izbutit să mă scoată din ceea ce ea numeşte plictisul meu. Apoi şi-a încrucişat mîinile la piept, fericită de trîndăveala ei.

Trist, răvăşind cenuşa caldă, mă gîndeam prin ce cuvînt, prin ce sentiment să trezesc sufletul acela. M-a înspăimîntat faptul că nu-i putusem încă reda prospeţimea tinereţii. Aş fi voit să fie neştiutoare, dornică de-a cunoaşte. Eram nemîngîiat de acea indiferenţă morocănoasă, de noaptea aceea ce se mulţumea cu întunericul ei şi semăna într-atît de mult cu bezna încît se împotrivea să primească lumina zilei. Zadarnic băteam la uşa inimii lui Laurence : nimic nu răspundea. De-ţi venea să crezi că moartea trecuse pe-acolo şi uscase fiece fibră. O singură dată de-ar fi fremătat, şi aş fi crezut-o salvată.

Dar ce să fac cu neantul, cu făptura aceea descumpănită, marmură nesimţitoare pe care afecţiunea n-o putea însufleţi ? Statuile mă înspăimîntă : mă privesc fără să vadă, mă ascultă fără să mă audă.

Apoi mi-am spus că poate greşeala e a mea, de vreme ce nu mă puteam face înţeles. Didier o iubea pe Marion ; nu încerca să mîntuie un suflet ci iubea numai, şi a făcut

minunea aceea pe care mintea și bunătatea mea zadarnic căutau s-o săvîrșească. O inimă nu se trezește decît la glasul altei inimi. Dragostea are acea sfințenie a botezului care, prin ea însăși, fără credință și fără știința binelui, șterge toate păcatele.

Eu n-o iubesc pe Laurence. Fata aceasta rece și plictisită nu-mi stîrnește decît dezgust.

Vocea, gesturile ei mi se par niște insulte ; toată făptura ei mă rănește. Lipsită de orice delicatețe a spiritului, face ca pînă și cel mai bun cuvînt să fie vrednic de ură, și pune o jignire în fiece zîmbet al ei. În ea totul devine rău.

M-am prefăcut a fi afectuos și m-am apropiat de ea. Laurence stătea neclintită, aplecată spre cămin, lăsîndu-și în voia mea mîinile reci și neînsuflețite. Atunci am tras-o spre mine. Și-a înălțat capul, întrebîndu-mă din ochi. La privirea aceea am dat înapoi, respingînd-o.

— Oare ce vrei ? mi-a zis.

Ce voiam ! Buzele mi s-au deschis ca să strig : — Vreau să nu mai pui pe tine rochia asta de mătase care se deschide la prima dorință ce-o atinge. Vreau să iubești, să simți în sărutul unui iubit mîngîierea unui frate. Vreau ca legătura noastră să nu fie un tîrg, să nu-mi vinzi trupul tău ca să cumperi adăpostul oferit de acoperișul meu. Înțelege-mă, fie-ți milă și nu mă insulta !

Fraților, n-am spus nimic din toate astea. Dacă aș fi iubit-o, fără îndoială că aș fi vorbit, și, poate, m-ar fi înțeles.

XI

Cred că mi-a lipsit abilitatea și prudența. M-am grăbit, am sărit peste cal, fără s-o întreb pe Laurence dacă mă înțelege. Eu, care nu cunosc viața, cum să învăț pe altcineva știința vieții ? La ce aș putea recurge, dacă nu

la sisteme, la reguli de conduită visate la șaisprezece ani. frumoase în teorie, absurde în practică ? Parcă e de ajuns să iubesc binele, să năzuiesc spre un ideal de virtute, aspirații nedeslușite a căror țintă ea însăși e imprecisă ? Cînd realitatea se află aici, de față, știu în ce mică măsură dorințele acestea se precizează și cît de neputincios sînt în lupta oferită de ele. N-aș fi în măsură nici s-o cuprind în brațe nici s-o învinge, neștiind în ce fel s-o apuc și neputînd nici măcar să-mi mărturisesc ce anume victorie pretind. O voce strigă în mine că întorc spatele adevărului ; nu vreau s-o schimb, s-o fac bună din rea, cum mi se pare a fi. Fie ca lumea care există să rămînă ; îndrăznesc a voi să plămădesc un nou pămînt, fără a mă sluji de rămășițele celui vechi. Încît, nemaiavînd temelie. eșafodajul viselor mele se năruie la cea mai mică atingere. Nu mai sînt decît un gînditor inutil, îndrăgostit platonic al binelui, legănat de vise deșarte și-a cărui putere se spulberă de cum atinge pămîntul.

Fraților, mi-ar fi mult mai ușor să-i dărui aripi Laurencei, decît să-i dărui o inimă de femeie.

Sîntem niște copii mari. Nu știam ce să facem cu sublima realitate ce ne vine de la Dumnezeu și pe care o stricăm după pofta inimii prin visele noastre. Trăim cu-atîta stîngăcie, încît viața devine rea. Să știm să trăim. atunci răul ar dispărea. Dacă aș deține marea artă a realului, dacă aș avea conștiința unui paradis omenesc. dacă aș putea deosebi himera de posibil, i-aș vorbi, Laurence m-ar înțelege. Aș ști ce anume să iau din ea și ce să-i dau drept pildă. Gingașă treabă ce m-ar face să pătrund cauzele căderii sale și să aflu leac pentru fiece rană a inimii ei. Dar ce să fac, dacă neștiința mea înalță o barieră între ea și mine ? Eu sînt visul, ea e realitatea. Vom merge unul alături de altul fără ca vreodată să ne întîlnim, iar după ce umbletul ni se va fi sfîrșit, ea nu mă va fi auzit, eu n-o voi fi înțeles.

M-am gîndit să mă întorc îndărăt și s-o iau pe Laurence așa cum e, s-o fac să străbată calea pe care i-o îngăduie picioarele ei omenești. Am vrut să studiez viața împreună cu ea, să cobor, pentru a încerca să urcăm împreună. De vreme ce trebuia să bîjbîi în misiunea asta grea, am voit să pornesc de pe ultima treaptă.

N-ar fi oare îndeajuns de mare răsplata, dacă aș face-o pe Laurence să-mi dăruie întreaga dragoste de care e în stare ? Fraților, tare mă tem că visele noastre nu sînt decît minciuni : simt că sînt mărunte și puerile în fața unei realități a cărei conștiință n-o am decît nelămurit. Sînt zile cînd, dincolo de razele și miresmele, dincolo de viziunile imprecise pe care nu le pot îmbrățișa, întrezăresc contururile îndrăznețe a ceea ce există. Și înțeleg că aici e viața, acțiunea, adevărul, în timp ce, în lumea pe care mi-o făuresc eu, se mișcă o omenire străină omului, umbre deșarte ale căror ochi nu mă văd, ale căror buze n-ar ști să-mi vorbească. Copilul se poate complace în tovărășia acestor prieteni reci și muți : fiindu-i teamă de viață, se refugiază la sînul a ceea ce nu trăiește. Dar noi, bărbații, nu trebuie să ne mulțumim cu acest veșnic neant. Brațele noastre sînt făcute ca să strîngem cu ele.

Ieri, cînd am ieșit cu Laurence, ne-am întîlnit cu o ceată de bărbați mascați, înghesuiți într-o trăsură, care se duceau la bal, amețiți, dezlănțuiți, cu mare tărăboi. A sosit ianuarie, luna cea cumplită. Biata fată s-a simțit mișcată de strigătele fraților ei. Le-a zîmbit și s-a întors după ei, să-i vadă cît mai mult. Vedea trecînd bucuria ei de ieri, cu nepăsarea, viața ei bezmetică și cu un gust atît de picant, încît nu-i mai poți uita bucuriile usturătoare. S-a întors acasă încă și mai tristă și s-a culcat, bolind de tăcere și singurătate.

În dimineața asta am vîndut cîteva zdrențe, m-am dus să închiriez un costum pentru Laurence și am vestit-o că ne vom duce la bal în chiar aceeași seară. Mi-a sărit de gît, apoi a luat costumul și-a uitat de mine. A cercetat

fiece panglică, fiece paietă ; arzînd de nerăbdare să se gătească, și-a azvîrlit pe umeri bucățile acelea de saten, îmbătîndu-se cu foșnetul stofei. Uneori se întorcea spre mine, mulțumindu-mi printr-un zîmbet. Am înțeles că nicicînd nu mă iubise într-atît, iar eu am fost cît pe ce să-i smulg din mîini cîrpele acelea ce-mi atrăseseră prețuirea ei, în timp ce toată bunătatea mea se irosise-n zadar.

În sfîrșit, mă făceam ascultat. Încetam a mai fi pentru ea o ființă necunoscută, speriind prin austeritatea și plictisul ei. Mergeam la bal ca și ceilalți iubiți ai ei ; ca și ei, închiriam costume, îmi distram partenerele. Eram un băiat fermecător, plăcîndu-mi și mie, ca la toți ceilalți, umerii goi, strigătele și înjurăturile. Ah, ce bucurie ! Înțelepciunea mea mă mințea.

Era un teren pe care Laurence îl cunoștea : nu i-a mai fost teamă, și-a recăpătat gesturile ei nestingherite, izbucnea în rîs din toată inima. Cuvintele-i necioplite, gesturile libere o făceau să se simtă bine. Se împăca de minune cu goliciunea ei.

Așa voiseam eu, dar sperasem că o lună de liniște, fără a face din ea o fată cinstită, ar fi făcut-o să uite puțin pe fata de ieri. Crezusem că, atunci cînd masca avea să cadă, fața ce s-ar fi arătat ar fi avut buzele mai puțin scofîlcite și mai multă roșeață pe frunte. Dar nu, aveam în fața mea aceleași trăsături veștejite, același rîs vulgar și zgomotos. Așa cum arăta femeia care intrase la mine în mansardă, vînzîndu-și trupul pentru un adăpost, tot astfel o vedeam și-acum, după ce o lună de zile o apărasem împotriva infamiei acelui tîrg. Nu învățase nimic, nu uitase nimic ; iar dacă privirile-i străluceau cu un nou înțeles, era din cauza jalnicei bucurii de-a vedea că păream în sfîrșit a-i accepta trupul în chip de plată. În fața acestui straniu rezultat, m-am întrebat de nu era curată batjocură să mai încerc din nou. Voiseam o Laurence

reală, iar această Laurence însufleţită de viaţă, mă speria poate ceva mai mult decît fiinţa abătută din ajun. Dar lupta făgăduia să fie atît de aprigă, încît auzeam în străfundul meu cum îndrăzneala mea de douăzeci de ani se revoltă împotriva repulsiei şi-a spaimei.

Cînd sună de ora şase, cu toate că balul nu începea decît la miezul nopţii, Laurence începu să se gătească. Curînd camera fu răvăşită toată ; apa, revărsîndu-se din lighean şi picurînd din rufăria udă, inunda pardoseaua ; spuma săpunului, căzîndu-i de pe mîini, se lăţea pe jos în pete albicioase ; pieptenele căzuse şi el lîngă perie, iar hainele uitate pe scaune, pe cămin, prin unghere, se bălăceau prin apă. Laurence, ca să-i fie mai la îndemînă, se aşezase în genunchi. Se freca de zor, îşi azvîrlea apa din căuşul mîinilor pe faţă şi pe umeri. Săpunul, mînjit de praf, îi lăsa, în ciuda acelui potop, pete mari pe piele. Atunci a fost cuprinsă de disperare şi m-a chemat în ajutor. Spatele îi era negru tot, spunea ; şi nu putea ajunge la el.

Apoi s-a ridicat, dîrdîind, cu umerii roşii, şi mi-a întins prosopul.

Cheia se afla în uşă pe dinafară. În timp ce-i atingeam ceafa cu prosopul ca gheaţa, Pâquerette a intrat. Bătrîna aceasta vine aşa, uneori, să ia puţin jar, iar mila mă împiedică s-o alung, dezgustat.

— Ah, dragă, i-a strigat amica mea, vino să mă ajuţi un pic. Lui Claude îi e teamă să nu-mi facă rău.

Pâquerette a luat prosopul şi a început să frece cu toată puterea braţelor ei slăbănoage. Nu părea mirată nici de dezordinea din cameră, nici de femeia aceea goală. Îşi plimba îndatoritoare mîinile aspre pe umerii aceia proaspeţi încă, pizmuindu-le albeaţa, gîndindu-se la plăcerile de pe vremuri. Laurence, cu faţa întoarsă spre ea, zîmbea şi dîrdîia din cînd în cînd, răsuflînd din greu, simţind deodată că apa e mai rece.

— Dar unde te duci, fetiţo ?" a întrebat-o groaznica bătrînă pipernicită.

— Claude mă duce la bal.

— Ah ! ce frumos, domnule, a spus Pâquerette, oprindu-se şi întorcîndu-se spre mine.

Apoi, luînd un prosop uscat, a continuat, în timp ce-o ştergea pe Laurence drăgăstos :

— Mă gîndeam în dimineaţa asta că trebuie să vă plictisiţi de moarte tot stînd aşa, zăvorîţi aici în odaie. E o fată bună, domnule. Nu ştiu cîte în loculei te-ar fi părăsit pînă acum de zeci de ori. Gata, fetiţo, acum eşti frumoasă ; o să ai o mulţime de curtezani în noaptea asta. Eşti gelos ?

N-am putut răspunde. Zîmbeam maşinal, urmărind din priviri scena aceea stranie. Un anume gînd îmi trecea întruna prin minte, împiedicîndu-mă să aud. Era o veche gravură văzută nu mai ştiu unde, reprezentînd-o pe Venus scăldîndu-se, îmbăiată de către nimfe şi mîngîiată de amoraşi. Zeiţa se lăsa în voia slujitoarelor ei, tinere şi frumoase ca şi ea ; doar spuma valurilor le acoperea voluptoasa goliciune ; iar pe mal, un faun bătrîn, în faţa atîtei tinereţi şi prospeţimi, îşi uita dorinţele rămînînd mut de admiraţie.

— E gelos, e gelos ! a repetat Pâquerette, cu un rîs ascuţit întrerupt de sughiţuri. Cu atît mai bine pentru tine, fetiţo, o să-ţi facă mai multe daruri, iar tu o să-l înşeli mai lesne. Am avut pe vremuri un amant care îţi semăna tare mult, domnule : ceva mai scund cred, dar aceiaşi ochi, aceeaşi gură, pînă şi părul şi-l purta tot aşa dat pe spate. Mă adora, mă copleşea cu mîngîieri, se ţinea scai de mine, ceea ce m-a făcut să-l părăsesc după o săptămînă.

În timp ce bătrîna trăncănea, Laurence se îmbrăcase, se pieptănase în faţa oglinzii, serioasă şi reculeasă. Bătrîna, de strajă lîngă ea, şi-a încetat sporovăiala, contemplînd cu devoţiune pliculeţele de fard şi fiolele de ulei aromatic, dresuri grosolane, cumpărate ieftin de la

tarabele de pe stradă. Pentru că uitaseră de mine, m-am așezat pe-un scaun într-un colț.

Oglinda îmi trimitea imaginile lor ; cele două fețe, în ciuda zbîrciturilor uneia și a prospețimii relative a celeilalte, mi se păreau surori, întru aceeași expresie a decăderii lor. Aceleași priviri tulburate de nopțile înfrigurate, aceleași buze deformate de mîngîieri brutale. Abia de ghiceai pe obrajii lor ofiliți numărul de ani ce le despărțea. Amîndouă erau îmbătrînite de desfrîu. Pentru o clipă, mi-am închipuit că sînt iubitul Pâquerettei, și am închis ochii.

Uitaseră de mine. Cînd și cînd, schimbau o vorbă cu glas scăzut. Laurence înjura, bătea din picior, cînd vreo șuviță rebelă se împotrivea să se onduleze. Și-atunci bătrîna cea pipernicită începu a vorbi despre cosițele-i blonde de-odinioară ; zugrăvea pieptănătura fetelor de pe timpul ei și, ca să se facă mai bine înțeleasă, își potrivea la rîndul ei părul cărunt în fața oglinzii. Apoi pătopea cu nesfîrșite laude tinerețea iubitei mele, văicărindu-se la nesfîrșit de pe urma necazurilor aduse de bătrînețe. Zbîrciturile sosiseră înainte ca trupul să oștenească ; de aici, marea părere de rău de-a nu fi sorbit din plin viața la douăzeci de ani. Astăzi, era nevoită să trăiască fără grabă, în tăcere și umbră, simțind în inimă o admirație pizmașă față de cea care încă nu îmbătrînise.

Laurence asculta, răspunzînd prin întrebări, interesîndu-se dacă bucla cutare o prindea bine, cerșind alte elogii. Apoi, după ce părul îndelung potrivit a fost îndesit după plac, a venit rîndul feței. Și-atunci Pâquerette a vrut să dea și ea o mînă de ajutor întru desăvîrșirea capodoperei. A luat fard roșu și albastru pe mici bucățele de vată și le-a plimbat ușor de-a lungul obrajilor și împrejurul ochilor tinerei femei. A mărit pleoapele, a netezit fruntea, a împrospătat buzele. Și, ca și noi, bieți visători care tencuim realitatea cu culori discordante, apoi stri-

găm în gura mare că am făcut operă de creaţie, a început să se minuneze de opera ei, fără a vedea că, uneori, mîna-i tremurătoare răvăşea trăsăturile, exagera purpura gurii şi mărimea pleoapelor. Sub degetele ei, faţa aceea s-a schimbat oribil pentru mine. A căpătat pe alocuri nuanţe smede şi pămîntii, în timp ce alte părţi luceau, unse cu creme ca să fixeze fardul. Pielea, întinsă şi sîcîită, grimasa ; faţa întreagă, în acelaşi timp roşie şi veştedă, avea zîmbetul nerod al păpuşilor de carton. Tonurile erau atît de ţipătoare şi de false, încît răneau privirea.

Laurence, dreaptă şi ţeapănă, cu privirea întoarsă pe jumătate spre oglindă, s-a lăsat în voia bătrînei s-o întinerească. Ştergea cu unghia trăsăturile prea accentuate. Serioasă, aplecîndu-se, cerceta cîteva clipe fiecare din înfrumuseţările pe care Pâquerette i le dăruia.

Opera odată terminată, aceasta s-a dat înapoi cu cîţiva paşi, ca s-o admire mai bine. Apoi, mulţumită, a exclamat :

— Ah, fetiţo, acum nu mai ai decît cincisprezece ani !

Laurence i-a zîmbit. Amîndouă erau de bună-credinţă ; admirau cu sinceritate, neîndoindu-se de miracolul săvîrşit. Şi-atunci şi-au amintit de mine. Tînăra femeie, mîndră de cei cincisprezece ani ai ei, a venit să mă sărute, voind să-mi dăruie fecioria tinereţii ei de-o noapte. Umerii, ce-i ieşeau din decolteu, aveau acel miros proaspăt şi fad al unei persoane care iese din baie. La atingerea buzelor ei reci, umede de ruj, m-a trecut un fior de dezgust.

— Gîndeşte-te la mine, fetiţo, spuse Pâquerette, plecînd. Bătrînelor le plac dulciurile.

Rămaşi singuri, a trebuit să aşteptăm două ore bune. Nici că-mi amintesc de vreun plictis mai mare. Aşteptarea aceea a unei plăceri ce-mi stîrnea repulsie avea ceva dureros în ea, iar nerăbdarea Laurencei parcă prelungea şi mai mult scurgerea minutelor.

Se aşezase pe pat, în costumul acela de saten roz cu paiete aurii ; sclipiciul acelei îmbrăcăminţi contrasta cît se

poate de straniu, ieşind în evidenţă pe fundalul afumat al pereţilor.

Lampa trăgea să se stingă, tăcerea nu era întreruptă decît de zgomotul ploii ce bătea în geamuri. Fraţilor, nu ştiu dacă în străfundul fiinţei mele există vreun simţămînt ruşinos. Vreau să v-o spun vouă, care trebuie să-mi cunoaşteţi fiinţa pe de-a-ntregul : în faţa acelei femei, părăsit de dragele mele gînduri de fiecare zi, am început să doresc ca Laurence să fie tînără şi frumoasă ; am dorit să-mi stea în putinţă să schimb mansarda aceea într-un sălaş misterios, prevăzut cu tot ceea ce voluptatea are mai pătimaş. Într-acest fel, mi-aş fi mulţumit visele din ceasurile mele rele. Ceea ce-mi stîrnea repulsie nu mai era viciul, ci urîţenia şi mizeria.

În sfîrşit, am pornit în căutarea unei trăsuri, apoi am plecat. În ciuda orei tîrzii, străzile tot mai erau pline de zgomote şi lumini. Se auzeau rîsete la fiecare colţ de stradă, în fiece cabaret se zăreau grupuri de beţivi şi de fete de stradă. Nimic mai dezgustător decît acea mulţime înotînd prin noroaie şi înghesuindu-se ca să asculte refrenele unor cîntece obscene. Laurence, aplecată în afara portierei, rîdea ca o fată de treabă de veselia aceea grosolană ; arunca vorbe trecătorilor, căutînd cu lumînarea replicile înjurioase, fericită să ia şi ea parte la bătălia cu cuvinte deşucheate pe care şi le azvîrle măştile între ele. Şi cum eu nu spuneam nimic, îmi zise :

— Păi bine ! dar tu ce faci aici ? Ori ca să dormi mă duci la bal ?

M-am aplecat şi eu în afară căutînd pe cineva pe care să-l insult. Aş fi ridicat bucuros pumnul asupra uneia dintre brutele acelea, pe care un asemenea spectacol le amuza.

În faţa mea, pe trotuar, stătea un tînăr înalt, neglijent îmbrăcat ; un cerc de tipi care rîdeau îl înconjurau, făcînd haz la fiecare din înjurăturile lui. Eram exasperat.

L-am amenințat printr-un gest, i-am azvîrlit în trecere tot ce-am găsit mai jignitor.

— Da' nevastă-ta ? mi-a strigat el. Ia culc-o nițel pe jos, să vedem și noi cum devine cazul !

Grosolănia liniștită a acelui bărbat a făcut ca mînia mea să se prefacă într-o tristețe de nespus. Am ridicat geamul și mi-am sprijinit fruntea de sticla aceea umedă, lăsînd-o pe Laurence să se dedea tristei ei distracții. Eram ca legănat de strigătele mulțimii și de mersul înăbușit al trăsurii ; vedeam, cu acea privire lipsită de limpezime a visului, cum trecătorii fug îndărătul meu, umbre bizare ce creșteau apoi piereau, fără a avea vreun înțeles pentru mintea mea. Și în zgomotul acela, în acea bruscă perindare de umbre și lumini, îmi amintesc că am uitat de toate pentru o clipă, tot privind la pavaj, la bălțile de apă și noroi, unde lămpile prăvăliilor aruncau reflexe rapide.

Așa am ajuns la sala de bal.

Pe mîine, fraților, nu pot spune totul într-o singură zi.

XII

O, amintiri, credincioasele mele însoțitoare, nu pot face un pas în lumea asta, fără să-mi apăreți în fața ochilor ! Cînd, cu Laurence la brațul meu, din înaltul unei galerii, am aruncat o privire iute prin sala plină de rumoare și lumină, am văzut ca într-o viziune bruscă și dureroasă tăpșanul pietruit unde fetele din Proventa dansează, seara, în sunetul fluierului și-al tamburinei. Ce ne mai băteam joc, pe-atunci ! Țărăncile, nu cele din visele noastre, cu fețe și inimi de regine, ci bietele făpturi pe care dogoarea pămîntului le vestejește înainte de vreme, ni se păreau că saltă greoi, rîzînd nerod cînd treceau pe lîngă noi. Dorințele noastre erau închise oricărei realități.

Zăream dincolo de linia orizontului palate necuprinse, săli de bal cu dale de marmură, cu bolți înalte și aurite, pline de-un întreg popor de tinere femei care se mișcau într-o amplă armonie, într-un nour de dantelă înstelată de diamante. Într-adevăr, nu eram decît niște copii mari. Astăzi, fraților, țărăncile sînt răzbunate de disprețul nostru.

Vedeam, de la galeria unde mă aflam, un fel de sală lunguiață, destul de mare, împodobită cu picturi și aurării șterse. Un praf ușor, ridicat de picioarele dansatorilor, urca încet din podea, ca o ceață, umplînd bolta. Flăcările limpezi ale gazului puneau pete de roșeață în norul acesta ; fiecare lucru căpăta o înfățișare tulbure, o stranie culoare de aramă veche. Apoi, în fund, galopa o horă înfricoșătoare de ființe pe care nu le puteai deosebi ; furia gesturilor lor părea a se transmite aerului des și îngrețoșetor ; în tremurul acela, mi se părea că văd pereții mișcîndu-se, învîrtindu-se odată cu mulțimea. Un chiot ascuțit, însoțit de-un soi de rostogolit continuu, domina orchestra.

Nu știu cum să vă explic prima impresie pe care mi-a produs-o locul acela, unde fiece lucru mi se părea că are viața lui aparte și necunoscută. Zgomotele ascuțite, hohotele răsunătoare de rîs, luminile cu reflexe roșietice, mișcările înspăimîntătoare, ca smintite, mirosurile acre și înăbușitoare, totul ajungea pînă la mine într-o senzație pătrunzătoare, ce-mi umplea ființa de-o spaimă nelămurită, în care se amesteca o voluptate dureroasă. Nu puteam rîde, căci mi se pusese un nod în gît, și totuși nu eram în stare să-mi întorc privirea de la spectacolul acela, simțind o bucurie sfîșietoare în suferința mea. Înțeleg astăzi atracția acestor seri înflăcărate. În prima zi te cutremuri, refuzi să iei parte la veselia aceea cumplită, apoi beția vine, și-ți pierzi capul, lăsîndu-te în voia prăpastiei. Sufletele de rînd sînt repede cucerite de atmos-

fera asta. Cele ce au forța viselor lor — să îndrăznesc, fraților, a mă număra printre acestea ? — se revoltă, și în sinceritatea lor, regretă pajiștile din Provența unde țărăncile greoaie dănțuie în noaptea răcoroasă și străvezie.

De la galeria unde ne aflam, nu puteam vedea decît ansamblul scenei. Am coborît, ajungînd jos prin niște scări și coridoare înguste și întunecoase. Sosiți în sală, a trebuit să urmăm o cărare îngustă, între pereți și perechile din cadril. Orice dorință îmi pierise, nu-mi mai rămăsese decît dezgustul. Femeile erau îmbrăcate în zdrențe, în fișii de mătase, cu paiete negre-arămii ; umerii goi șiroiau de sudoare : sulimanul, în pete mari și dîre prelungi, le înroșea și le învinețea pielea. Una din dansatoare, cu fața aprinsă, vocea răgușită, s-a întors spre mine, gesticulînd și strigînd. Stranie, urîtă față ! O voi vedea în visele mele rele.

Nu-mi amintesc de bărbați. Erau, pe cît îmi pare, cei mai mulți dintre ei, drepți și neclintiți, uitîndu-se, cu mult calm la săriturile dezordonate ale femeilor. Nu știu ce fel de oameni vor fi fost, nici dacă erau în stare să priceapă toată prostia lor.

Obosisem, simțeam cum îmi plesnește capul, încît am ajuns la o masă, continuînd s-o trag pe Laurence după mine. Ne-am așezat și am băut ceea ce ni s-a adus, cercetîndu-mi tovarășa.

Laurence, de cum intrase, zîmbise, fremătînd de plăcere, sorbind cu nesaț aerul acela stricat și-atît de plăcut buzelor ei. Zîmbetul îi pieri curînd, luîndu-și o înfățișare posomorîtă. Uneori își întindea brațul, atingînd mîna unei femei ori a unui bărbat care treceau. Atunci zîmbetul se ivea pentru o clipă, apoi iarăși pierea. Răsturnată pe spetează scaunului, cu picioarele sprijinite de-o băncuță, se legăna încet, privind prin sală cu un aer atent și în același timp plictisit. Își plimba privirile din grup în grup, tăcută, întorcîndu-și capul la fiece nou

zgomot, părînd că nu vrea să-i scape nimic. Dar era atîta oboseală în atenţia ei, încît mă întrebam, văzîndu-i faţa palidă şi nemîngîiată, ce plăcere stranie putea resimţi de vreme ce n-o trăda în nici un fel.

De două ori, crezînd că prezenţa mea o stinghereşte, i-am zis să se ducă, dacă simţea nevoia, să-şi vadă prietenele şi să danseze în toată voia.

— Da' de ce să mă duc ? mi-a răspuns liniştit. Mă simt bine, sînt mulţumită. Te-ai săturat să mă tot vezi lîngă tine ?

Aşa ne-am petrecut cinci ore, stînd faţă în faţă, într-un colţ al sălii, eu desenînd în neştire omuleţi pe marmura mesei din cele cîteva picături de băutură căzute dintr-o carafă, ea păstrînd o gravitate şi o tăcere exasperante, cu mîinile încrucişate în poală, fusta stîndu-i întinsă pe genunchii depărtaţi. Pînă la urmă n-am mai ştiut ce se petrece în jurul meu. Balul se apropia de sfîrşit, iar eu mă sufocam şi mai mult. E singura şi ultima senzaţie de care-mi amintesc. Cînd galopul final m-a scos din starea asta de stupoare adîncă, am văzut-o pe Laurence ridicîndu-se ; a înjurat şi a tras un picior în băncuţa ce i se încurca în fuste ; apoi mi-a luat braţul şi am dat un ultim ocol prin sală, înainte de a pleca. Din prag, Laurence s-a întors căscînd, aruncînd o ultimă privire spre hora smintită a dansatorilor care vociferau, făcînd un vacarm înspăimîntător.

Cînd am pus piciorul în stradă, vîntul îngheţat care m-a izbit în faţă mi-a pricinuit o senzaţie delicioasă. Am simţit că renasc la bine, la viaţa liberă şi energică ; beţia s-a risipit şi, sub ploaia fină de decembrie [1], am avut o clipă de inefabilă voluptate, lepădînd acolo întreg dezgustul acelei nopţi arzătoare. Eram conştient de toată mizeria ce-o lăsam, aş fi voit s-o iau pe străzi, să las apa îngheţată să mă pătrundă şi să-mi reîmprospăteze fiinţa.

[1] Inadvertenţă din partea lui Zola : cu cîteva pagini mai înainte, spusese : „A sosit *ianuarie*, luna cea cumplită (n.t.).

Laurence tremura lîngă mine. Își înnodase baticul pe umerii goi ; neîndrăznind să pornească, se uita cu disperare la cerul întunecat și la apa ce scălda trotuarele. Biata fată nu se putea aștepta de la cerul acela de iarnă decît la vreo răceală zdravănă.

Mai aveam doi franci. Am alergat să opresc o birjă, am ajutat-o pe Laurence să urce. S-a ghemuit într-un colț, și acolo, a rămas tăcută, dîrdîind întruna. O deslușeam la stînga mea, ca pe-o pată albicioasă, ștearsă. Uneori, o picătură de ploaie, rămasă pe haine, se rostogolea pînă la mîna mea.

După o clipă, un fel de somnolență m-a cuprins, încît am închis ochii. În moțăiala mea, mi se părea ciudat că aud larma balului ; zdruncinăturile trăsurii făceau să tresalt ca într-un dans furios, iar osia, cu scîrțîitu-i ascuțit, cînta ariile acelea ce-mi împuiaseră urechile toată noaptea. Cînd, înfrigurat și pradă acelei obsesii, deschideam ochii, mă uitam prosteşte la pereții cutiei înguste ce ne purta, părîndu-mi-se plină de fanfară și de larmă. Apoi simțeam un frig pătrunzător : îmi aminteam totul, dînd de mîna înfiorată a Laurencei în mîna mea. Afară ploua, luminile clătinate fugeau repede.

Oboseala mă biruia, și din nou mă simțeam înșfăcat de horele uriașe, reînnoindu-se neîncetat. Astăzi mi se pare că-mi amintesc a fi dansat ore în șir. Eram țintuit pe-o banchetă, lîngă o femeie care dîrdîia și, nu știu cum, mă învîrteam într-un soi de cutie care mergea cu un huruit îngrozitor prin adîncul unei prăpăstii ca de gheață.

Cînd am urcat la mine în odaie, în timp ce Laurence își scotea costumul, am pus în cămin toate lemnele ce-mi mai rămîneau. Apoi m-am grăbit să mă vîr în pat, fericit ca un copil să mă întorc la mizeria mea, uitîndu-mă drăgăstos la petele mari de lumină și de întuneric pe care flăcările din cămin le făceau să danseze pe bieții mei pereți. Calmul pogorîse în mine, de cum păşisem pragul acestei odăi retrase ; cu capul pe pernă, liniștit,

aproape zîmbind, mă uitam la tovarăşa mea care, gînditoare în faţa focului, îşi scotea hainele una cîte una.

A venit curînd şi s-a aşezat pe pat, la picioarele mele. Rupînd în cele din urmă tăcerea, a început să vorbească de zor.

În cămaşă, cu picioarele îndoite sub ea, cu mîinile împreunate pe genunchi, rîdea în hohote, dîndu-şi capul pe spate. Părea că se grăbeşte să reproducă toate cuvintele, toată veselia adunată.

Aproape o oră m-a întreţinut despre nenumăratele incidente ale balului. Văzuse tot, auzise tot. Exclama la nesfîrşit, bucurii subite puneau stăpînire pe ea, amintiri grabnice şi tumultoase o asaltau. Un tip lunecase în cutare fel, o damă înjurase într-alt fel ; Jeanne era costumată în lăptăreasă, şi-i stătea de minune ; Louisei nu-i stătea bine îmbrăcată ca o scoţiancă ; iar Edouard, cu siguranţă că-şi amanetase ceasul chiar în dimineaţa aceea. Şi nu mai isprăvea, găsind mereu noi amănunte, repetînd la nesfîrşit acelaşi lucru, mai curînd decît să tacă. Apoi pentru că o răzbise frigul, se culcă, în sfîrşit. Mi-a mărturisit că niciodată nu se amuzase atîta la bal şi m-a pus să jur că, de îndată, ce voi putea, o s-o duc din nou. A adormit aşa, vorbind întruna, rîzînd prin somn.

Trezirea aceea bruscă, febra aceea de cuvinte m-au mirat cît se poate de straniu. Nu am putut şi nu pot nici acum să-mi explic răceala, nepăsarea acestei fete în timpul acelei nopţi tumultoase, şi izbucnirile ei de veselie, sporovăiala dinspre ziuă, în camera noastră tristă şi tăcută. De ce să-mi smulgă făgăduiala s-o duc cît mai des cu putinţă la aceste baluri unde rîdea atît de puţin şi nu dansa deloc ? Apoi, dacă era de bună-credinţă, ce ciudată era bucuria aceea ce se manifesta prin tăcere şi proastă dispoziţie, pentru ca mai apoi să se reverse în rîsete zgomotoase şi voluptoase ?

Lume necunoscută a cărnii şi a patimilor josnice unde găsesc motive de uimire la fiece pas ! Încă nu în-

drăznesc să scotocesc toate aceste mizerii, inima acestei femei, rece în dorinţele ei, lîncedă şi adormită în bucuriile ei. Am crezut-o mîntuită, şi iată că o regăsesc mai cumplită şi mai de neînţeles ca oricînd.

XIII

Vă plîngeţi de tăcerea mea, sînteţi îngrijoraţi şi mă întrebaţi ce noi motive de tristeţe fac să-mi cadă pana din mînă.

Fraţilor, plăsmuirile noastre ridicole de copii se spulberă una cîte una. Acest rămas-bun al speranţelor vîrstei fragede, are, în asprimea lui salutară, amărăciuni adînci. Simt că devin bărbat, îmi plîng slăbiciunile ce se duc, mîndrindu-mă foarte de pe urma puterilor ce-mi vin.

Cît de prostească ar fi tinereţea, fără naivitatea ei frumoasă ! Prostia pe buzele copilului e o adorabilă neştiinţă de care oamenii în toată firea se veselesc cu blîndeţe. Abia o lună s-a scurs, de cînd mai eram un prost şi vă vorbeam cu naivitate despre căinţa femeilor uşoare. Neîndoielnic că auzindu-mă, un bătrîn ar fi zîmbit cu cel mai plăcut zîmbet al lui şi în acelaşi timp ar fi clătinat din cap : zîmbetul i l-ar fi dăruit tînărului suflet care avea încredere în orice desăvîrşire, dar şi absurdului băieţaş care încerca, îndrăzneţ, minunea pe care doar Isus a putut-o săvîrşi.

Destul cu minciunile ! Adevărul brutal are laturi de-o stranie blîndeţe pentru cei care sînt frămîntaţi de gîndul vieţii ; pentru aceia care au ostenit de speranţele pe care mamele le lasă cu limbă de moarte copiilor, şi care, risipindu-se cu greu, îi părăsesc una cîte una, prelungindu-le martiriul. Eu unul prefer, chiar şi de-ar fi să îndur într-o singură zi toate sfîşierile, să văd limpede în lumea asta de desfrîu în care am coborît.

Fără îndoială, au existat şi suflete pline de-o mare căinţă. Femei nutrind iubiri înflăcărate au dăruit uneori unei singure fiinţe, inima pe care-o împărţeau între mai mulţi, şi-atunci au fost iertate. Dar în cazurile acestea e vorba de minuni ; legile obişnuite vor ca inimile împărţite să se împrăştie în drum, iar bucăţile lor să nu se mai poată aduna laolaltă în ceasul suprem.

Ascultaţi, fraţilor : cînd Magdalena se va tîrî la picioarele voastre, blestemîndu-şi greşelile trecute, făgăduindu-vă o nouă tinereţe de iubire, să n-o credeţi. Providenţa rareori zădărniceşte fatalitatea. Spuneţi-vă că răul e puternic şi că pe lumea asta minciuna nu se preface în adevăr întru unica uşurare a unui biet suflet în suferinţă. Respingeţi-o pe Magdalenă, nu-i primţi prinosul lacrimilor şi-al inimii, rîdeţi-vă de orice căinţă. Iată înţelepciunea.

Ei, da ! Simt cum cîştig experienţă.

Laurence e un suflet întinat pe veci, o inteligenţă pierdută, o făptură într-atît de adormită, că nici cea mai puternică arsură n-ar putea-o trezi din somnul ei întinat. De i-aş zdrobi carnea, de i-aş frînge oasele cu bîta, de i-aş vorbi inimii ei, de i-aş ridica pleoapele ostenite sub sărutările mele, tot acolo ar rămîne, la picioarele mele, ghemuită, fără o tresărire, fără un strigăt de durere ori de bucurie. Uneori îmi vine să-i strig :

— Ridică-te şi hai să ne batem ! Trezeşte-te şi strigă, înjură, arată-mi că mai eşti în viaţă, făcîndu-mă să sufăr !

Mă priveşte cu ochii ei stinşi ; iar eu dau îndărăt speriat, neîndrăznind să vorbesc. Laurence e moartă, moartă în inimă şi în gînd. Nu pot încerca nimic asupra acestui cadavru.

Fraţilor, nu mai nutresc nici cea mai măruntă speranţă, nu mai vreau să mă ocup de fata aceasta. Ea a refuzat viaţa mea de muncă, eu nu pot accepta viaţa ei de

desfrîu ; visul ţintea prea sus, realitatea mi s-a părut o prăpastie. Mă opresc şi aştept. Ce anume ? Nu ştiu.

Nu e nevoie să mă justific faţă de voi. Ştiu că vedeţi limpede în sufletul meu, că-mi explicaţi faptele prin gîndurile de dreptate şi datorie ce le însufleţesc. Aveţi mai multă încredere în mine decît îndrăznesc a avea eu însumi. Uneori mă întreb şi mă judec aşa cum fără îndoială mă judecă trecătorii pe care-i întîlnesc în viaţă ; mă sperii de viciul ce mă înconjoară fără a mă vicia, de femeia aceasta care doarme alături de mine fără a-mi fi soaţă. Şi-atunci îmi vine chef să fac ceea ce-ar face ceilalţi, s-o iau pe Laurence de spete şi s-o azvîrl, în stradă, unde am găsit-o. Ar cădea acolo la fel de goală, la fel de nemîngîiată, avînd însemnată pe frunte aceeaşi mizerie şi-aceeaşi infamie. Iar eu mi-aş închide uşa liniştit, nefurîndu-i nimic, nedatorîndu-i nimic. Conştiinţa e necuprinsă ; există oameni care se pricep să rămînă oneşti devenind laşi şi plini de cruzime.

Laurence mi se impune cu toată forţa părăsirii de sine. Rămîne aici, liniştită şi pasivă. Şi totuşi, n-o pot alunga. Mizeria mă împiedică s-o plătesc ca să se ducă. Sîntem fatalmente legaţi unul de altul prin nenorocire. Atîta timp cît va rămîne lîngă mine voi găsi de cuviinţă că se cuvine să-i accept prezenţa.

Aştept, aşadar, şi, repet, nu ştiu ce aştept. Ca şi Laurence, mă moleşesc, trăiesc într-un soi de somnolenţă blîndă şi tristă, fără a suferi prea mult, nesimţind în inimă decît o mare oboseală. La urma urmei, nu simt mînie împotriva acestei fete ; simt în mine mai multă milă decît mînie, mai multă tristeţe decît ură.

Nu mai lupt, mă las în voia soartei, aflu în certitudinea răului o odihnă stranie, o liniştire a întregii mele fiinţe.

XIV

Vă amintiţi de lunganul Jacques, băiatul acela deşirat, palid şi liniştit ? Parcă-l mai văd şi-acum, plimbîndu-se la umbra platinilor în curtea colegiului ; mergea cu paşi înceţi şi hotărîţi, dînd cu piciorul în pietre ; rîdea liniştit, precupeţindu-şi zîmbetele şi trăind într-o indiferenţă supremă. Îmi amintesc că într-o zi de efuziune mi-a destăinuit secretul forţei lui. N-am înţeles nimic altceva din confidenţele lui, decît că-şi propune să trăiască fericit, zăvorîndu-şi inima şi gîndirea.

La cincisprezece ani, nu visam altceva decît să fiu asemeni lui Jacques lunganul. Pizmuiam părul lui blond şi lung, minunata lui indolenţă. Era, printre noi, un tip cu un dispreţ elegant şi aristocratic. Mă mirase firea asta egoistă, care n-avea în ea nimic tineresc şi generos ; începusem să-l admir pe copilul acela şters şi rece, care trecea printre noi cu gravitatea indulgentă şi superioară a unui bărbat în toată firea.

L-am văzut pe Jacques lunganul. E vecinul meu, locuieşte în aceeaşi casă ca şi mine, cu două etaje mai jos. Ieri urcam pe scări, cînd m-am întîlnit cu un tînăr şi-o fată care coborau. Tînărul, fără nici o şovăială şi cît se poate de firesc, mi-a întins mîna.

— Ce mai faci, Claude ? m-a întrebat.

De parcă ne despărţisem în ajun. Abia de-mi zărise faţa, în timp ce eu îi cercetam trăsăturile în semiîntunericul de pe culoar, fără a putea să mi-l amintesc. Nu ştiu după ce senzaţie stranie am recunoscut trupul acela calm şi indiferent.

— Tu eşti, Jacques ? am exclamat. Doamne sfinte ! Parcă ai crescut şi mai mult !

— Da, da, eu sînt, mi-a răspuns cu un zîmbet. Locuiesc aici, în fundul culoarului, la numărul 17. Vino diseară să mă vezi, între ora şapte şi opt.

Şi a coborît fără a mai întoarce capul, după fata care se uita la mine cu ochi mari, de copil. Am rămas o clipă aplecat peste balustradă, urmărindu-l din priviri pe băiatul acela care se ducea cu mersul lui liniştit, în timp ce mie inima îmi tresălta violent în piept.

Seara am coborît la numărul 17. Camera etalează acel lux fals şi îngreţoşetor al pensiunilor mobilate din Paris. Nici nu vă puteţi închipui, fraţilor, ce aer jalnic şi ruşinos au draperiile roşii ce se destramă, îmbîcsite de praf, mobilele negre şi unsuroase, faianţele ciobite, obiecte fără nume, zdrenţe şi rămăşiţe ce se înşiruie de-a lungul pereţilor jilavi. Mansarda mea e mai goală dar nu-i mai urîtă. Două ferestre, înalte şi largi, împodobite cu subţiratice perdele de muselină, lasă să se cearnă o lumină crudă asupra întregii şandramale. E şi un pat apărat de nişte perdele spălăcite, un garderob cu oglindă întunecată şi spartă într-o parte, o canapea şi fotolii jalnice, îngălbenite de-atîta folosinţă ; apoi o toaletă, un birou, o masă, scaune, mobile desperecheate de sufragerie, de dormitor, de salon, de cabinet. Totul, cu un aspect pretenţios şi murdar care-ţi stîrneşte mila. La prima vedere, ai putea crede că pătrunzi într-o cameră cinstită ; la a doua privire, zăreşti jegul pe acaju şi pe damasc, încît ai senzaţia viciului şi a necurăţeniei.

M-am întristat văzînd aspectul nesănătos al acelei camere, am respirat dezgustat aerul îmbîcsit şi greţos, puţind a praf, a vopsea veche şi a pînză decolorată ; miros acru şi înăbuşitor care e acelaşi în toate hotelurile.

Jacques, instalat la birou, lucra liniştit, cu o bucoavnă de legi deschisă în faţa lui. Tînăra fată stătea culcată pe canapea cu ochii în tavan, tăcută şi gravă.

Jacques şi-a întors scaunul pe jumătate ; i-am văzut faţa în plină lumină. E tot aceeaşi faţă, o faţă superbă şi indiferentă ; citeşti pe ea o voinţă neabătută, făcută din egoism şi din nepăsare. Omul în toată firea a ajuns ceea ce făgăduia copilul. Fostul nostru camarad trebuie să fie

în viața de toate zilele ceea ce se cheamă un băiat practic și serios : năzuiește spre o țintă, vrea să fie avocat, avocat cu procedura sau notar, și se-ndreaptă spre ea cu întreaga lui forță liniștită. Cu inima zăvorîtă, cu carnea liniștită, acceptă lumea așa cum e, fără mulțumire nici revoltă. Jacques e o natură onestă, o minte dreaptă care va trăi onorabil, după cum vor pretinde datoria și moravurile ; nu va fi cuprins de nici o slăbiciune pentru că nu va avea de ce să fie cuprins ; își va urma mersul drept și hotărît, neavînd nimic nici de urît, nici de iubit. În ochii lui deschiși la culoare și goi, n-am văzut sufletul ; pe buzele-i palide, n-am văzut sîngele pulsat de inimă.

În fața acestui tînăr liniștit și zîmbitor, aplecat peste cărțile lui de lucru și întinzîndu-mi mîna proaspătă, m-am gîndit la mine, fraților, la biata mea ființă asaltată fără încetare de înfrigurarea dorințelor și-a regretelor. Eu nu înaintez decît clătinîndu-mă ; n-am drept pavăză acea frumoasă liniște, nici mutenia inimii și a sufletului. Sînt tot numai carne și numai dragoste, mă simt vibrînd adînc la cea mai măruntă senzație. Evenimentele mă duc cu ele, eu nu le pot nici îndruma, nici depăși. Mîine, în viața mea liberă, de mi se va întîmpla să rănesc lumea, lumea se va întoarce de la mine, pentru că voi fi ascultat de mîndria și de afecțiunea mea. Jacques va fi salutat, deoarece va fi urmat calea bătută de toți. Nu îndrăznesc să susțin sus și tare că virtutea e o chestiune de temperament ; dar, fraților, gîndesc în sinea mea că toți cei de teapa lui Jacques sînt cu lașitate virtuoși pe pămîntul ăsta, pe cînd cei din plămada lui Claude se bucură de înspăimîntătoarea nefericire de-a avea în ei o veșnică furtună, o necuprinsă dorință de bine care-i însuflețește și-i poartă în afara judecății mulțimii.

Fata își plecase capul și mă privea, cu gura întredeschisă, cu ochii măriți. Fața ei avea albeața transparentă a cerii, cu pete roșii în obraji ; buzele-i palide,

pleoapele mari și negre dădeau feței un aer de copil bolnav și resemnat. Avea cincisprezece ani și, uneori, cînd zîmbește, nu i-ai fi dat decît doisprezece.

În timp ce Jacques îmi vorbea cu vocea lui înceată, nu-mi puteam desprinde privirile de pe fața aceea sfîșietoare, atît de tînără și atît de stinsă. Erau întipărite pe fruntea aceea candidă o oboseală și-o lîncezeală profunde ; sîngele nu mai curgea pe sub piele ; fiorii vieții nu mai făceau să freamăte carnea aceea adormită. Ați văzut vreodată în leagăn o fetiță pe care febra a făcut-o încă și mai albă, încă și mai neprihănită ? doarme, cu ochii larg deschiși, are o față ca de înger, blîndă și odihnită, suferă și pare a zîmbi. Strania fetiță pe care-o aveam în fața mea, femeia aceea care rămăsese copil, semăna cu surorile ei din leagăn. Numai că în cazul ei era mai mare mila să vezi pe o frunte de cincisprezece ani atîta puritate și-atîta paloare, toate grațiile naive ale tinerei fete, la un loc cu osteneala rușinoasă a femeii.

Își îndoise brațul, susținîndu-și capul și lîncezînd. Nu știam nimic despre ea, nu știam cine e, nici ce făcea acolo. Dar, în toată ființa ei, citeam nevinovăția inimii și rușinea trupului, recunoșteam tinerețea privirilor și bătrînețea timpurie a sîngelui, zicîndu-mi că avea să moară de decrepitudine la cincisprezece ani, cu sufletul neprihănit. Emancipată și slăbită, stătea întinsă ca o curtezană și zîmbea că o sfîntă.

Am rămas două ore bune alături de Jacques și Marie, privind cele două ființe, cercetîndu-le fețele. Nu izbuteam să ghicesc ce anume putuse apropia un asemenea bărbat de-o asemenea femeie. Apoi, m-am gîndit la Laurence și-am înțeles că există legături fatale.

Jacques mi s-a părut mulțumit de existența pe care-o duce. Lucrează, dă partea ce se cuvine plăcerilor și învățăturii, își trăiește viața de student fără nerăbdare,

chiar cu o anume complicitate liniştită. Am observat că e întrucîtva mîndru să mă primească într-o asemenea cameră : nu vede toată josnica urîţenie a acelui lux rău famat. Altminteri, nu-i nici vanitos, nici îngîmfat ; e mult prea practic pentru a avea asemenea cusururi. Nu mi-a vorbit decît despre speranţele lui, despre viitoarea lui poziţie ; e nerăbdător să nu mai fie tînăr şi să trăiască cu gravitatea unui om aşezat. Pînă atunci, ca să facă şi el ca toată lumea, consimte să locuiască într-o cameră de cincizeci de franci pe lună, inima îi dă ghes să fumeze, să bea un pic şi chiar să aibă o metresă. Dar consideră toate astea ca pe o modă căreia nu i se poate sustrage ; găseşte cu cale ca imediat după ce-şi dă ultimul examen, să se descotorosească de ţigara de foi, de Marie şi de pahar, ca de nişte mobile inutile. Şi socoate cu o exactitate de minut, aproape, ora la care va avea drept la respectul oamenilor de bine.

Marie asculta teoriile lui Jacques cu o linişte desăvîrşită. Părea a nu înţelege că e una dintre acele mobile pe care tînărul avea să le părăsească odată cu noua lui mutare. Biata fată, fără îndoială că puţin îi păsa dacă era a unuia sau a altuia, cu condiţia să aibă o canapea pe care să-şi odihnească trupul îndurerat.

De altfel, Jacques şi Marie îşi vorbeau cu o blîndeţe ce m-a surprins. Par să se accepte aşa cum sînt, să se cruţe unul pe altul. Nu-i vorba nici de dragoste, nici măcar de prietenie ; e un limbaj politicos ce ocoleşte orice ceartă şi menţine inima într-o totală indiferenţă. Jacques trebuie să fie inventatorul acestui limbaj.

După o oră, a declarat că nu-şi poate pierde timpul mai mult : s-a pus iar pe lucru, rugîndu-mă să rămîn, susţinînd că prezenţa mea nu-l deranjează cîtuşi de puţin. Mi-am apropiat scaunul de canapea şi m-am întreţinut cu glas scăzut cu Marie. Femeia aceasta mă atrăgea : simţeam faţă de ea o duioşie şi-o milă ca de tată

Vorbește ca un copil, cînd abia rostind cîte-o silabă, cînd volubil și pătimaș, fără să se oprească. O judecasem bine, inteligența și inima au rămas în cazul ei la vîrsta copilăriei, în timp ce trupul creștea și se pîngărea. E de-o naivitate fermecătoare, groaznică uneori, cînd, cu un zîmbet dulce și niște ochi mari, mirați, rostește cuvinte grosolane cu buzele ei delicate. Nu roșete, neștiind ce înseamnă să roșești ; nu pare a avea conștiință de ea însăși, și moare cu încetul, neștiind nici ceea ce este, nici ceea ce sînt celelalte fete care întorc capul cînd trece ea.

Încetul cu încetul, mi-a povestit viața ei. Am putut, din frază în frază, să reconstitui jalnica ei poveste. O povestire coerentă mi-ar fi displăcut, deoarece aș fi ezitat să cred în cele spuse ; e mai bine că s-a spovedit așa, fără ca nici ea să-și dea seama, prin frînturi de mărturisiri, după cum cerea conversația.

Marie crede că are cincisprezece ani. Nu știe unde s-a născut și-și amintește vag de o femeie care-o bătea, mama ei, desigur. Primele amintiri sînt legate de canalul prin care se scurgeau zoile ; își amintește că se juca și se odihnea pe marginea lui. Viața ei a fost o lungă plimbare pe străzi ; i-ar veni foarte greu să știe ce-a făcut pînă la opt ani ; cînd o întrebi despre primii ei ani de viață, spune că nu mai știe, că prea a suferit de foame și frig. La opt ani, ca toate bietele fetițe fără căpătîi, vindea flori. Dormea pe atunci la bariera Fontainebleau, într-un pod mare și întunecos, cu o întreagă ceată de copii de vîrsta ei, băieți și fete, claie peste grămadă. Între opt și paisprezece ani, a venit la cotețul ăsta, alegîndu-și ungherul în fiecare seară, îmbrățișată de unii, bătută de alții, crescînd în viciu și mizerie, fără ca nimic s-o pună în gardă sau să-i stîrnească revolta inimii. Ajunse să fie prihănită, fără a ști că are un trup și simțuri ; astăzi, în plin desfrîu, își păstra înfățișarea de copil, neîncetînd nici o clipă să fie fecioară și ne-

ştiutoare. Tina pătrunsese în ea prea devreme pentru a putea fi întinată.

Aveam acum dezlegarea acelei fete stranii, alcătuită din impudoare şi naivitate, dintr-o frumuseţe tînără şi ofilită. Îmi explicam fetiţa cinică, femeia uzată care murea cu calmul şi preacurăţenia unei martire. Era fiică a marelui oraş, iar marele oraş făcuse din ea acea creatură monstruoasă care nu era nici copil, nici femeie. În fiinţa aceea, în care nimeni nu se adresase sufletului, sufletul încă mai dormea. Pînă şi trupul, neîndoielnic că nu se trezise încă niciodată. Încît Marie era arierată mintal şi trupeşte, dăruindu-se din nepăsare şi rămînînd neîntinată, neştiind nimic şi acceptînd totul. Parcă o văd în faţa ochilor, vestejită înainte de vreme, cu frumosul ei zîmbet, vorbindu-mi cu vocea aceea un pic răguşită, aşa cum surorile noastre ne-ar vorbi despre păpuşile lor, în timp ce eu simt o mare strîngere de inimă.

La paisprezece ani, o bătrînă, care n-avea nici un drept asupra ei, o vînduse. S-a lăsat cumpărată, oferindu-se aproape singură, aşa cum îşi oferea buchetele de violete. Mai avea încă obrajii rumeni iar rîsul îi răsuna vesel. I s-au dăruit rochii de mătase, giuvaeruri ; a primit mătasea şi aurul ca pe nişte jucării, stricînd, azvîrlind totul pe fereastră. Şi-apoi, Marie trăia aşa pentru că nu ştia că se poate trăi altfel ; nu avea deloc simţul luxului, ar fi acceptat cu aceeaşi indiferenţă o cocioabă sau o reşedinţă luxoasă. Îi plăcea să-şi ducă viaţa în trîndăvie, să se uite pe pereţi ; din cauza suferinţei, ce-o făcea să umble aplecată, îi era pe plac odihna, un soi de visare nedesluşită, iar cînd ieşea din starea aceasta părea neliniştită şi agitată. Cînd o întrebai, îndemnînd-o să-ţi spună ce văzuse, răspundea pe un ton speriat : „Nu ştiu !“

Trăise aşa aproape un an, dintr-o cameră mobilată într-alta, culcîndu-se ici şi colo, fără a-şi pierde cu nimic seninătatea. În timp ce eram oarecum surprins, nepu-

tîndu-mi înăbuşi pe de-a-ntregul repulsia ce mi-o trezea o asemenea existenţă, ea păru mirată, neînţelegîndu-mă.

Într-o seară, mizeria s-a întors din nou. Marie se pregătea să se ducă iarăşi în podul de la bariera Fontainebleau, cînd l-a întîlnit pe Jacques. Mi-a povestit întîlnirea asta cu accente în voce pe care nu le voi uita niciodată, cu priviri fixe şi rîsete zgomotoase pe buze. Ea l-a abordat pe Jacques, cerîndu-i să-i dea braţul, deoarece era întuneric iar pavajul luneca. Fără îndoială că n-avea nici urmă de gînd ascuns. Jacques îi puse întrebări şi, în loc s-o ducă pe drumul spre Orléans, a dus-o la el acasă. Ea nu i se împotrivi, continuînd să fie liniştită. Poate că n-ar fi cerut un pat, mulţumindu-se şi cu paiele din pod, dar primea aşternutul alb ce i se oferea, fără bucurie şi fără dezgust. Din ziua aceea, îşi dusese în mare parte traiul pe canapea.

Am înţeles că, în mintea lui, Jacques socotea că făcuse o achiziţie bună, luînd-o pe Marie la el. De vreme ce avea nevoie de-o metresă, aceasta îi convenea : o fire slabă şi liniştită care nu-i tulbura indiferenţa, o fată nepăsătoare de care avea să scape cu uşurinţă, o femeie încîntătoare în paloarea ei, care avea întreaga graţie a tinereţii, fără a avea şi capriciile şi hachiţele ei. De altfel, Marie, cu toate că-i suferindă uneori, are şi zile cînd e veselă şi însufleţită ; încă nu e ţintuită la pat, şi, cînd rîde în soare, cu buclele-i blonde, e strălucitoare de frumuseţe, făcîndu-l să viseze pînă şi pe Jacques.

M-am complăcut, fraţilor, să vă vorbesc despre Jacques şi Marie.

Am rămas vreo două-trei ore lîngă ei, uitînd de suferinţele mele, şi am voit iarăşi să le uit povestindu-vă vizita mea. E o lume pe care n-o cunoaşteţi ; o lume sfîşietoare, studiul ei e aprig, îţi dă ameţeală. Aş voi să pătrund în inimi şi în suflete ; mă simt atras de femeile şi bărbaţii care trăiesc în jurul meu ; poate că, la urma urmei, nu voi da decît peste noroi, dar mi-ar plăcea să

scormonesc pînă-n adînc. Toți aceștia duc o viață atît de stranie, încît totdeauna cred că sînt pe punctul de-a descoperi în ei adevăruri noi.

XV

Mîncăm de pe o zi pe alta, vînzînd cărți vechi ori cîte-o zdreanță. Trăiesc într-o asemenea mizerie, încît nici nu mai am conștiința ei, iar noaptea aproape că adorm mulțumit, cînd îmi mai rămîn vreo douăzeci de gologani pentru cele două mese de-a doua zi.

M-am dus prin mai multe birouri solicitînd o slujbă. Am fost repezit ; și asta, după cîte-am înțeles, pentru vina de a fi sărăcăcios îmbrăcat. Scriu urît, mi se spune ; nu sînt bun de nimic. Îi cred pe cuvînt și mă retrag, rușinat de-a fi nutrit pentru o clipă gîndul să fur banii unor oameni de treabă, punîndu-mi în slujba lor inteligența și voința.

Nu sînt bun de nimic, ăsta-i adevărul cu care m-am ales de pe urma demersurilor mele. Nu sînt bun de nimic altceva decît să sufăr, să plîng în hohote, să-mi plîng tinerețea și inima. Iată-mă, așadar, singur pe lume, respins și jalnic, neîndrăznind să cerșesc și simțindu-mă mai flămînd decît săracul care întinde mîna. Am venit, legănat de-un vis de glorie și de izbîndă ; mă trezesc în noroi, și-n plină jale.

Din fericire, cerul e blînd și bun. Există în mizerie un soi de beție greoaie, o somnolență voluptoasă care adoarme conștiința, trupul și mintea. Nu-mi simt cu precizie gradul de sărăcie și infamie ; sufăr puțin, moțăi înfometat, mă complac în trîndăvie.

Asta e viața mea.

Dimineața, mă scol tîrziu. Diminețile sînt încețoșate, reci, alburii ; ziua pătrunde, cenușie și tristă, prin fe-

reastra fără perdele ; se tîrăşte trist pe lespezile pardoselii şi pe pereţi. Am o senzaţie plăcută simţind căldura molcomă a hainelor pe care le îngrămădesc pe pat. Laurence doarme alături de mine un somn greu ca de plumb, cu faţa întoarsă şi tăcută. Eu, cu ochii deschişi, cu aşternutul pînă la bărbie, mă uit la tavanul negru, străbătut de-o crăpătură prelungă. Cad în extaz în faţa acestei crăpături ; o cercetez, îi urmăresc cu dragoste din priviri liniile frînte , o contemplu ore întregi, fără să mă gîndesc la nimic.

E cel mai plăcut moment al zilei. Mi-e cald şi sînt pe jumătate adormit. Trupul e mulţumit, mintea umblă leneş prin ţara asta frumoasă dintre somn şi trezie, în care viaţa are toate voluptăţile morţii. Apoi, uneori, cînd sînt treaz de-a binelea, mă las purtat pe aripile cine ştie cărui vis. Fraţilor, cît de copilărească trebuie să-mi mai fie încă inima, de vreme ce tot mai pot s-o mint ! Ei, da ! Visez întruna, continui să am această putere stranie de-a mă sustrage realităţii, de-a zămisli pe dea-ntregul o lume şi fiinţe mai bune. Aici, între două cearşafuri murdare, alături de o femeie urîtă şi ruşinoasă în decăderea ei, înconjurat de-o cameră întunecoasă, văd deseori cu ochii mei un palat, numai marmură şi argint, o iubită albă, luminoasă, care-mi întinde braţele, mă cheamă de-a dreapta ei pe culcuşul mătăsos unde odihneşte.

Sună de unsprezece, sar din pat. Răceala umedă a pardoselii, ce-mi îngheaţă brusc labele picioarelor, mă trezeşte din visare. Simt că dîrdîi, mă îmbrac la repezeală. Apoi umblu prin cameră, de la fereastră la uşă, aruncînd priviri asupra zidului ce reprezintă întregul meu orizont, pe urmă vin să mă uit la Laurence, fără s-o văd. Fumez, casc, încerc să citesc. Mi-e frig şi mă plictisesc.

Laurence se trezeşte. Atunci, încep suferinţele. Trebuie să mîncăm. Ţinem sfat. Căutăm prin odaie cîte ceva

de vîndut. Deseori renunţăm să prînzim, cînd problema e prea greu de rezolvat, şi cu asta basta. Cînd am dat peste vreo zdreanţă veche, hîrtie sau orice altceva, Laurence se îmbracă şi se duce să ofere jalnica marfă unui telal, care-i dă opt sau zece gologani. Aduce pîine şi puţine mezeluri, pe care le mîncăm stînd în picioare, fără să ne vorbim.

Zilele trec greu pentru cei nevoiaşi. Cînd e prea frig şi nu avem cu ce face focul, ne culcăm iar. Cînd vremea e mai blîndă, încerc să lucrez, căznindu-mă să fac un lucru care nu se lasă nicicum făcut.

Laurence se trînteşte pe pat sau se plimbă agale. Îşi tîrăşte rochia de mătase albastră care pare a plînge, boţindu-se de mobile. Boarfa asta a ajuns să fie galbenă de slinoasă ce e şi se destramă, a plesnit pe la cusături, s-a ros pe unde-i îndoită. Laurence o lasă să putrezească şi să se zdrenţuiască, fără s-o spele nici s-o cîrpească. O pune de dimineaţă, neavînd altceva, şi se plimbă aşa cît e ziulica de mare prin camera asta mizeră, cu părul despletit, îmbrăcată într-o rochie de bal adînc decoltată, care-i dezgoleşte spatele şi pieptul. Încît rochia, mătasea asta plăcută de un bleu palid, ce mai străluceşte pe unele locuri, a ajuns o zdreanţă groaznică, mototolită, spălăcită, jalnică. Te cuprinde un soi de zbucium sfîşietor, văzînd rămăşiţele acelea ale unei ţesături scumpe, acel lux tăvălit în mizerie, umerii aceia goi înroşiţi de frig. Totdeauna mi-o voi aminti pe Laurence mergînd astfel îmbrăcată în cocioaba celor douăzeci de ani ai mei.

Seara, chestiunea pîinii revine iarăşi pe tapet, cumplită, nesuportînd amînare. Mîncăm sau nu mîncăm. Apoi ne culcăm, obosiţi şi moţăind. A doua zi viaţa o ia de la capăt, asemănătoare, mai dureroasă şi mai aprigă pe zi ce trece.

De o săptămînă nu mai ies din casă. Într-o seară — în ajun nu mîncasem — mi-am scos paltonul în Piaţa Pantheonului iar Laurence s-a dus să-l vîndă. Dăduse în-

gheţul. M-am întors alergînd, asudînd din belşug de teamă şi de suferinţă. După două zile, pantalonii au luat drumul paltonului. Şi-am rămas gol. Mă învelesc într-o cuvertură, mă acopăr cum pot şi fac cît mai multă gimnastică, să nu-mi înţepenească încheieturile. Cînd vine cineva să mă vadă, mă culc, zicînd că sînt un pic bolnav.

Laurence pare a suferi mai puţin decît mine. Nu e revoltată, nu încearcă să scape de existenţa pe care o ducem. Nu mi-o pot explica pe femeia asta. Acceptă liniştit mizeria în care mă zbat. O face din devotament, sau pentru că n-are încotro ?

Eu, fraţilor, aşa cum v-am spus, mă simt bine, adorm. Îmi las fiinţa să se topească, mă las pradă acestei stări blînde de prostraţie, starea muribunzilor, care cerşesc cu o voce slabă şi mîngîietoare. N-am nici o dorinţă, în afară de aceea de a mînca mai des. Aş vrea de asemeni să fiu plîns, să fiu mîngîiat, iubit. Simt nevoia unei inimi.

XVI

Oh, fraţilor, cît sufăr, cît mai sufăr ! Nu îndrăznesc să vorbesc, simt cum ruşinea îmi pune un nod în gît, nu pot face altceva decît să plîng, fără a-mi lua de pe inimă povara ce-o apasă.

Mizeria e blîndă, infamia e uşoară. Şi iată că cerul mă pedepseşte, mă face să mă aplec în bătaia unui vînt cumplit, sub o rană implacabilă.

Acum, fraţilor, puteţi deznădăjdui : nu mai am nici o treaptă de coborît, am ajuns în fundul prăpastiei, sînt pierdut pentru totdeauna.

Nu-mi puneţi întrebări. Las ca strigătele mele s-ajungă pînă la voi, deoarece durerea e prea sfîşietoare ca să-mi pot înăbuşi strigătele. Dar îmi muşc limba ca să nu vorbesc, căci nu vreau nici să vă sperii, nici să vă aduc la disperare dezvăluindu-vă înspăimîntătoarea jelanie a inimii mele.

Spuneți-vă că prietenul vostru Claude a murit, că n-o să-l mai vedeți, că totul s-a sfîrșit pentru totdeauna. Prefer să sufăr de unul singur, chiar de-ar fi să mor de pe urma acestei suferințe, decît să tulbur sfînta voastră seninătate, sfîșiindu-mi sufletul în fața voastră, descoperindu-vă rana mea sîngerîndă.

XVII

Nu, veți suferi dar nu mai pot tăcea. Voi afla oarecare mîngîiere dezvăluindu-mă pe de-a-ntregul ; mă voi liniști, atunci cînd voi ști că plîngeți alături de mine.

Fraților, o iubesc pe Laurence.

XVIII

Lăsați-mă să regret, lăsați-mă să-mi amintesc, lăsați-mă să-mi îmbrățișez întreaga tinerețe într-o singură privire.

Aveam cu toții pe-atunci doisprezece ani. V-am întîlnit într-o seară de octombrie, în curtea colegiului, sub platani, lîngă havuzul cel mic. Erați firavi și timizi. Nu știu ce ne-a unit, poate că slăbiciunea noastră. Din seara aceea am mers împreună, despărțindu-ne pentru cîteva ore, dar întinzîndu-ne mîna cu și mai mare prietenie după fiece nouă despărțire.

Știu că nu avem nici același trup, nici aceeași inimă. Trăiți și gîndiți altfel decît mine, dar iubiți la fel ca mine. Într-asta stă fraternitatea noastră. Nutriți aceeași afecțiune și-aceleași sentimente de milă ca și mine ; îngenuncheați în viață, căutînd cui să vă dăruiți sufletul. Ne împărtășim întru aceeași tandrețe și afecțiune.

Vă amintiți cei dintîi ani ai noștri ? Citeam împreună cele mai trăsnite lucruri, romane de aventuri ce ne ți-

neau sub vraja lor șase luni în șir. Făceam versuri și chimie, pictură și muzică. În casa unuia dintre voi, la etajul trei, se afla o cameră mare, laboratorul și atelierul nostru. Aici, în singurătate, săvîrșeam fărădelegile noastre de copii : mîncam strugurii atîrnați de grinzile tavanului, îndrăzneam să privim în retortele încinse pînă la incandescență, făceam comedii în versuri, în trei acte, pe care le mai citesc și-acum cînd simt nevoia să zîmbesc. Parcă văd camera asta mare, coșcogeamite fereastra, inundată de-o lumină albă și plină de ziare vechi, de gravuri călcate în picioare, de scaune desperecheate, de șevalete șchioape. Mi se pare plăcută și veselă, cînd mă uit la camera mea de astăzi, unde, în mijloc, o văd pe Laurence, care mă sperie și mă atrage în același timp.

Mai tîrziu, viața în aer liber ne-a îmbătat. Ne-am înfruptat din sfîntul desfrîu al ogoarelor și-al umbletului la nesfîrșit. A fost ca o adevărată nebunie ce ne-a luat mințile. Am spart retortele, am uitat de struguri, am închis ușa laboratorului. Plecam dis-de-dimineață, înainte de revărsatul zorilor. Veneam sub ferestrele voastre să vă iau în plină noapte, și ne grăbeam să ieșim din oraș, cu tolba la șold, cu pușca pe umăr. Nu știu după ce vînat alergam ; căci porneam, hoinărind prin rouă, alergînd prin ierburile înalte ce se îndoiau cu un pocnet sec și grăbit, ne tăvăleam pe pajiști ca niște mînji scăpați din ocol. Tolba era goală la întoarcere, dar gîndul era plin, așijderi și inima.

Ce ținut maiestuos, aspru și totodată blînd, pentru cei ce s-au pătruns de arșițele și de mîngîierile lui ! Îmi amintesc de zorii albi și jilavi, aproape răcoroși, ce-mi umpleau ființa și zările cu o pace de adîncă nevinovăție ; îmi amintesc de soarele dogorîtor, de aerul aprins ca jarul, greu, orbitor, ce apăsa pămîntul, de razele prelungi ce pogorau din înalturi, ca aurul topit, ceas al bărbăției și puterii, dăruind sîngelui o maturitate timpurie și pămîntului măruntaie roditoare. Mergeam ca niște copii de treabă în zorii de zi și sub dogoarea soarelui, tineri și ușori dimi-

neața, mai gravi și mai reculeși spre seară ; vorbeam ca frații, înfruptîndu-ne din aceeași pîine, împărtășind aceleași emoții.

Pămînturile erau galbene ori roșii, pustii și triste, presărate cu niște copaci firavi ; ici și colo, pîlcuri de tufișuri, de un verde-închis, întinderea necuprinsă și cenușie a cîmpiei ; apoi, drept în fund, rotindu-se la marginea zării și rînduite într-un cerc uriaș, coline joase, dantelate, de-un albastru gingaș ori de-un vioriu palid, decupîndu-se cu-o limpezime delicată pe azurul aspru și profund al cerului. Mai am încă în fața ochilor peisajele acestea impresionante ale tinereții mele ; simt prea bine că le aparțin, că puțina iubire și puținul adevăr ce sînt în mine de la pasiunea lor liniștită mi se trag.

Alteori, spre seară, cînd soarele scăpăta, apucam pe drumul mare și alb ce duce la rîu. Biet rîu, sărăcăcios ca un pîrîu, ici îngustat, tulbure și adînc, colo lărgindu-se, curgînd ca o pînză argintată pe o albie de pietre. Alegeam o adîncitură, lîngă un mal înalt, pe care apele îl săpaseră, și ne scăldam sub copacii ce-și întindeau ramurile. Ultimele raze se prefirau printre frunze, presărînd întunecimea umbrei cu spărturi luminoase și venind să aștearnă pe fața apei largi pete aurii. Noi nu zăream decît apă și verdeață, decît mici petece de cer, vîrful unui munte îndepărtat, viile dintr-un ogor vecin. Trăiam astfel în tăcere și prospețime. Stînd pe mal, în iarba pufoasă, cu picioarele spînzurate, cu tălpile atingînd apa, ne bucuram de tinerețea și de prietenia noastră. Cîte vise frumoase n-am făurit pe malurile acelea, a căror apă ia cu sine în fiecare zi cîteva pietricele din prundiș ! Tot astfel trec și visele noastre, duse de viață.

Astăzi, amintirile sînt apăsătoare și neîndurătoare pentru mine. Într-anumite ore, în lenevia mea, o amintire de pe vremea aceea îmi răsare pe neașteptate în minte, pătrunzătoare și dureroasă, cu violența unei izbituri de bîtă. Simt cum o arsură îmi săgetează pieptul. Tinerețea

se trezește în mine, tristă, aflată pe moarte. Îmi iau capul în mîini, silindu-mă să nu plîng ; mă cufund cu o voluptate amară în povestea zilelor trecute și-mi place să scormonesc în rană, zicîndu-mi întruna că toate astea nu mai sînt și nici nu vor mai fi vreodată. Apoi, amintirea își ia zborul ; strălucirea se stinge în mine ; rămîn zdrobit, nemaiamintindu-mi nimic.

Ceva mai tîrziu, la vîrsta cînd bărbatul se trezește în copil, viața noastră s-a schimbat. Prefer ceasurile dintîi acestor ceasuri de patimă și bărbăție născînde ; amintirile vînătorilor, ale existenței noastre hoinare sînt pentru mine mai prezente decît viziunea depărtată a fetelor al căror chip mi-a rămas întipărit în inimă. Le văd, palide și șterse, în răceala și-n indiferența lor feciorelnică ; au trecut, necunoscîndu-mă cîtuși de puțin, iar astăzi, cînd mă mai gîndesc la ele, îmi spun că ele nu se pot gîndi la mine. Nu știu cum se face, dar la gîndul ăsta simt că-mi sînt străine ; nu există nici un schimb de amintiri, le privesc ca pe niște simple gînduri, ca pe niște vise pe care le-am nutrit și care au pierit.

Lăsați-mă să-mi amintesc și de lumea ce ne înconjura, de profesori, oameni de treabă, care-ar fi putut fi mai buni, de-ar fi fost mai tineri și-ar fi avut ceva mai mult haz, de colegi, cei buni și cei răi, lipsiți de milă și de suflet ca toți copiii. Trebuie să fiu o ființă stranie, bună doar să iubesc și să plîng, deoarece m-am înduioșat și am suferit de pe urma acestor primi pași. Anii mei de colegiu au fost ani de lacrimi. Aveam în mine mîndria firilor iubitoare. Nu eram iubit pentru că nu eram băgat în seamă iar eu refuzam să mă fac cunoscut. Astăzi, nu mai urăsc, văd limpede că m-am născut ca să mă sfîșii de unul singur. I-am iertat pe foștii colegi care m-au jignit, rănindu-mi mîndria și sensibilitatea ; sînt primii care mi-au dat lecțiile aspre ale lumii, și-aproape că le sînt recunoscător pentru asprimea lor. Se aflau printre ei unele figuri jalnice, proști și pizmuitori, care trebuie să

fie astăzi niște tîmpiți sadea și niște oameni răi. Le-am uitat pînă și numele.

Oh, lăsați-mă, lăsați-mă să-mi amintesc ! Viața mea trecută, la ora aceasta de zbucium, e cuprinsă într-o unică senzație de milă și regret, de durere și bucurie. Mă simt răscolit pînă-n adîncul ființei mele, cînd compar tot ceea ce este cu tot ceea ce nu mai e. Tot ceea ce nu mai e este Provența, întinderea nesfîrșită a cîmpiei inundată de soare, sînteți voi și sînt lacrimile și rîsetele mele de-odinioară ; tot ceea ce nu mai e, sînt speranțele și visele mele, nevinovăția și mîndria mea. Vai ! tot ceea ce este, e Parisul cu noroiul lui, camera mea și mizeria ei ; tot ceea ce este, e Laurence, e infamia, e duioșia mea pentru femeia aceasta.

Ascultați : era, cred, în iunie. Ne aflam pe malul rîului, în iarbă, cu fața îndreptată spre soare. Eu vă vorbeam. Mi-am amintit de cuvintele mele, amintirea asta m-a ars. V-am mărturisit că inima mea are nevoie de puritate și neprihănire și că iubesc zăpada, pentru că e albă, că prefer apa de izvor vinului, pentru că e limpede. Vă arătam cerul, zicîndu-vă că e albastru și necuprins ca marea, limpede și adînc, și că iubesc marea și cerul. Apoi, v-am vorbit despre femeie ; aș fi voit să se nască asemeni florilor de cîmp, în bătaia vîntului, scăldată de rouă, să fie plantă de apă, încît un veșnic curent să-i spele inima și trupul. Vă juram că nu voi iubi decît o fecioară-copil, mai albă decît neaua, mai limpede decît apa de izvor, de-o puritate mai adîncă și mai necuprinsă decît cerul și decît marea. Și multă vreme, m-am mărturisit astfel vouă, fremătînd de o dorință sfîntă, lacom de neprihănire, de albul cel imaculat, neputîndu-mi stăvili visul ce urca în lumină. Am fecioara-copil. Se află aici și o iubesc. Oh, de-ați putea-o vedea ! Are o față mohorîtă și închisă, ca cerul înnourat ; apele secaseră iar ea s-a scăldat în mîl. Fecioara mea copil e într-atît de întinată încît

odinioară n-aş fi îndrăznit s-o ating nici măcar cu degetul, de teamă să nu mor. O iubesc.

Şi iată, rîd şi gust un farmec straniu rîzînd de mine însumi. Visam la o viaţă de lux, şi n-am nici măcar o bucată de pînză să-mi acopăr goliciunea ; visam la feciorie, şi iubesc o femeie prihănită.

În mizeria mea, cînd inima mi-a sîngerat şi am înţeles pe cine iubeşte, mi s-a pus un nod în gît, spaima m-a cuprins. Atunci m-au năpădit amintirile. N-am putut să le alung ; au rămas aici, necruţătoare, mute, tumultuoase, pătrunzîndu-mi toate deodată în piept, arzîndu-l. Nu le-am chemat eu, au venit singure, le-am îndurat perindarea. De fiecare dată cînd plîng, tinereţea mea vine să mă mîngîie, dar mîngîierile ei îmi sporesc lacrimile, căci mă gîndesc la tinereţea aceea moartă pentru totdeauna.

XIX

Nu pot tăcea, nu mă pot minţi pe mine însumi. Hotărîsem să-mi ascund mie însumi răul, să par a nu avea ştiinţă de rana mea, nădăjduind s-o uit. Retezi uneori moartea de la rădăcină, cînd crezi în viaţă.

Sufăr şi plîng. Neîndoielnic, tot răscolind în mine, voi afla vreo jalnică certitudine, dar prefer să ştiu totul decît să trăiesc astfel, într-o nepăsare prefăcută, care mă costă atîtea sforţări.

Vreau să ştiu pînă în ce punct al deznădejdii am scoborît, vreau să-mi deschid inima şi să citesc adevărul în ea, vreau să pătrund pînă în cele mai adînci ascunzişuri ale fiinţei mele, ca să-i pun întrebări şi să-i cer socoteală de ea însăşi. Pentru că ştiu foarte puţin cum de se face că sînt infam ; am dreptul să-mi scormonesc rana, cu riscul de a mă chinui şi de-a afla că voi muri de pe urma ei.

Dacă, în această cumplită trudă mi se va întîmpla să mă rănesc şi mai rău decît sînt, dacă dragostea mea va spori afirmîndu-se, accept cu bucurie durerea asta mai mare, deoarece adevărul brutal e necesar celor care păşesc liber prin viaţă, nedînd ascultare decît instinctelor lor.

O iubesc pe Laurence şi pretind inimii mele explicaţia acestei iubiri. N-am iubit-o dintr-o dată, aşa cum se iubeşte în poveşti. M-am simţit atras puţin cîte puţin, dizolvat, pentru a spune astfel, ros şi acoperit în cîteva zile de oribila plagă. Astăzi sînt prins pe de-a-ntregul ; orice fibră din carnea mea îi aparţine Laurencei.

Acum o lună, eram liber, o ţineam pe Laurence aşa cum păstrezi un obiect pe care-l poţi azvîrli în stradă. Acum, m-a legat de ea, veghez asupra ei, mă uit la ea cînd doarme, nu vreau să mă părăsească.

Era fatal să se întîmple aşa şi cred că înţeleg cum se face de-a pătruns dragostea în mine. Cînd te afli în suferinţă şi părăsire, nu vieţuieşti fără urmări alături de-o femeie care suferă ca şi tine, care e la fel de părăsită ca şi tine. Lacrimile au simpatia lor, foamea înfrăţeşte ; cei care mor laolaltă cu burta goală, îşi dau strîns mîna.

Am stat cinci săptămîni în camera asta rece şi tristă faţă în faţă cu Laurence. N-o văd decît pe ea pe lumea asta, ea era pentru mine universul, viaţa, afecţiunea. De dimineaţa pînă seara, aveam în faţa ochilor chipul ăsta pe care cred că surprind uneori un rapid sentiment de prietenie. Iar eu, eram gol şi slab ; trăiam înfăşurat în cuvertură, în afara societăţii, neputînd nici măcar să mă duc să-mi iau partea de soare. Nu mai speram în nimic ; îmi închisesem viaţa între aceşti patru pereţi negri, o redusesem la acest petec de cer pe care-l zăream printre hornuri ; mă zăvorîsem în temniţa mea, unde-mi închisesem şi gîndurile, şi dorinţele. Nu ştiu dacă înţelegeţi cum trebuie asta : într-o bună zi, nemaiavînd nici cămaşă pe voi, veţi înţelege că omul îşi poate făuri o lume, vastă şi plină, din patul pe care doarme.

Şi-atunci am întîlnit o femeie, în timp ce mergeam între fereastră şi uşă. Laurence, întinsă pe pat, se uita la mine cum merg ceasuri întregi. De fiecare dată, în acest du-te-vino, treceam prin faţa ei, dădeam de ochii ei care mă urmăreau liniştit. Îi simţeam privirea pironită pe mine, mă simţeam parcă uşurat în plictisul meu ; nici nu ştiu cum să spun ce consolare intimă şi stranie simţeam, ştiindu-mă privit de-o fiinţă vie, de-o femeie. Privirile acestea trebuie să fie cauza dragostei mele. Îmi dădeam seama pentru prima dată că nu sînt singur, încercam o satisfacţie adîncă, descoperind o făptură alături de mine.

Făptura aceasta, fără îndoială că n-a fost la început decît o prietenă. Mi s-a întîmplat să mă aşez pe marginea patului, să sporovăiesc, să plîng fără să-mi ascund lacrimile. Laurence, căreia sărăcia mea trebuie să-i fi stîrnit mila, îmi răspundea, îmi ştergea lacrimile. Se plictisea de moarte şi ea ; tăcerea, frigul, în unele clipe, o apasă şi pe ea. Cuvintele ei mi s-au părut mai blînde, gesturile mai mîngîietoare ; încît a redevenit aproape femeie.

Ajuns în punctul acesta, fraţilor, am fost năpădit dintr-odată. Viaţa mi se restrîngea pe zi ce trece. Pămîntul fugea ; Parisul, Franţa, voi înşivă, gîndurile mele şi cunoştinţele mele, nimic nu mai era. Laurence îl rezuma pentru mine pe Dumnezeu şi fiinţa, umanitatea şi divinitatea ; camera în care se află ea avea un orizont necuprins. Mă simţeam în afara lumii, aproape în moarte ; nici nu mă mai gîndeam că într-o bună zi aş putea coborî în stradă, al cărei zgomot urca pînă la mine, şi aveam atît de puţin conştiinţa vieţii, încît îmi venise ideea să trăiesc fără să mănînc. Mi se părea că Laurence şi cu mine eram ceva aparte, pierduţi, izolaţi de cei vii, transportaţi într-un colţ necunoscut, dincolo de spaţiu şi de timp. N-am fi fost mai singuri nici în adîncul infinitului.

Într-o seară, în timp ce soarele apunea, umplînd camera de-un întuneric transparent, mergeam agale, tot între

uşă şi fereastră. În întunericul ce se-ndesea, vedeam creştetul palid al Laurencei, înconjurat de părul ei brun, despletit ; ochii ei de culoare închisă aveau reflexe tulburi, şi mă privea astfel, intens, frumoasă în suferinţa ei. M-am oprit, am privit-o. Nu ştiu ce s-a petrecut în mine ; carnea mi s-a înfiorat, inima mi s-a deschis, un tremur puternic m-a cuprins, m-am dus, tremurînd, s-o strîng în braţele mele pe Laurence. O iubeam.

O iubesc pe Laurence cu toată forţa părăsirii şi a mizeriei mele. Să înduri foamea şi frigul, să fii îmbrăcat într-o fîşie de lînă, să te simţi părăsit de toţi şi să ai alături o femeie pe care s-o strîngi la pieptul tău şi s-o iubeşti cu o dragoste disperată ! În străfundul infamiei găsisem o iubită care mă aştepta. Acum, în adîncul prăpastiei, departe de lumină, eram singurii care ne îmbrăţişam, care ne strîngeam unul lîngă altul, precum copiii cărora le e frică şi care se liniştesc vîrîndu-şi fiecare capul în pieptul celuilalt. Ce linişte în jurul nostru şi ce beznă ! Ce bine e să iubeşti în singurătate, în aceste deşerturi ale deznădejdii în care nu pătrunde nici un zgomot al vieţii ! M-am cufundat în adîncul acestei fericiri supreme, am iubit-o pe Laurence cu pasiunea mîngîietoare cu care muribundul trebuie să iubească viaţa ce-i scapă.

Am petrecut o săptămînă într-un soi de extaz dureros. Eram ispitit să astup fereastra, să trăiesc în tenebre ; aş fi voit ca odaia să nu fie mai mare decît lespedea pe care ne puneam picioarele. Nu mă găseam îndeajuns de mizerabil, îmi doream o nenorocire înspăimîntătoare care să mă arunce în braţele Laurencei încă şi mai gol decît eram, încă şi mai sîngerînd. Zilele se scurgeau cufundîndu-mă în dragostea şi mizeria mea. Şi iată că am iubit frigul şi foamea, camera murdară, jegul pereţilor şi al mobilelor. Am iubit rochia albastră de mătase, zdreanţa aceea jalnică. Inima mi se frîngea de milă cînd Laurence se afla în faţa mea, cu cîrpa aceea pe ea ; şi mă întrebam

cu spaimă prin ce sărut, prin ce mîngîiere supraomenească aş putea să-i arăt că o iubesc în sărăcia ei. Eu mă simţeam fericit că sînt dezbrăcat : mi-era mai frig decît ei, sufeream mai mult. Îmi amintesc de aceste prime zile ca de un vis ; văd mansarda mai în neorînduială ca de obicei, simt aerul îmbîcsit şi înăbuşitor pe care fereastra nu-l primenea ; şi ne văd pe noi, ca nişte umbre, umblînd în zdrenţe, îmbrăţişîndu-ne, trăind în noi înşine.

Da, o iubesc cu patimă. Îmi pun întrebări, şi toată fiinţa mea îmi povesteşte oribila întîmplare, spunîndu-mi cum s-au petrecut lucrurile : am scormonit în rană ; acum, după ce-am răscolit în mine, acum, cînd cunosc motivul şi profunzimea dragostei mele, simt că sînt şi mai împătimit, cuprins de-o patimă încă şi mai aprigă, încă şi mai smintită.

Adineauri mă revoltam la gîndul s-o iubesc pe Laurence. Mîndria mea a murit, pentru că ideea asta nu-mi mai vine. Am coborît pînă la Laurence, acum o înţeleg, nu vreau să fie alta. Simţi o bucurie nesănătoasă zicîndu-ţi că te afli în noroi, că te simţi bine în el şi în el vrei să rămîi. O îmbrăţişez pe femeia asta cu atît mai pătimaş cu cît mai josnică şi mai întinată e. Există, o simt, oarecare deznădejde, un soi de batjocură amară în iubirea mea ; am beţia răului, demenţa părăsirii şi a foamei ; mă tăvălesc îndelung în plină murdărie, pentru a aduce ocară luminii după care sufletul meu tînjeşte înnebunit şi la care nu mă pot înălţa.

Oare nu am vorbit de căinţă ? Voiam ca Laurence să-şi redobîndească neprihănirea. Ce prostie ! E mult mai simplu ca eu să devin nedemn. Astăzi ne iubim. Mizeria ne-a logodit, şi ne-am nuntit întru agonie. O iubesc pe Laurence urîtă şi impură, o iubesc pe Laurence în zdrenţele ei de mătase, în lîncezeala ei de brută. Nu vreau o altă Laurence, nu vreau o neprihănită, cu suflet imaculat şi faţă rumenă.

Nu știu ce gîndește soața mea, dacă sărutările mele o bucură sau o obosesc. E mai palidă și mai gravă ca de obicei. Cu buzele strînse, cu ochii mari, cu fața mută, răspunde mîngîierilor mele cu un fel de forță contenită. Uneori pare obosită, ca și cum s-ar fi descurajat să mai caute ceva ce nu găsește ; dar curînd pare a se pune din nou pe treabă și caută iarăși, uitîndu-mi-se drept în față, cu mîinile puse pe umerii mei. Altminteri, continuă să aibă același trup zdrobit, același suflet întunecat ; tot cu ochii deschiși doarme, și se trezește într-o tresărire, cînd îmi pun buzele pe buzele ei. La prima îmbrățișare de acest fel, a părut mirată ; apoi, timp de două săptămîni, părea să fi întinerit, să fi devenit mai activă ; de cîteva zile, s-a lăsat din nou doborîtă de veșnica ei picoteală.

Ce contează ? Încă nu simt nevoia ca Laurence să mă iubească. Mă aflu în acel punct al egoismului suprem care, în dragoste, se mulțumește cu propria iubire. Iubesc și nu doresc nimic mai mult ; uit de mine la sînul acestei femei, mă odihnesc în această ultimă mîngîiere.

XX

Ieri seară, Jacques a dat o petrecere. Pâquerette a venit după-amiază să ne spună că vecinii noștri ne așteaptă la ora unsprezece, ca să supăm. Cu toate că eram țintuit la pat, n-am voit să refuz, dornic să-i procur Laurencei un prilej de distracție.

Rămași singuri, am dezbătut marea chestiune a pantalonilor. Și am hotărît că Laurence îmi va croi un fel de pantaloni scurți, dintr-o bucată de serj verde, ce-a ostenit să tot atîrne la fereastră. S-a pus pe treabă, și, peste două ore, eram costumat în salahor, cu o cămașă de un alb îndoielnic și încins cu o fișie de damasc în chip de brîu.

Pe urmă Laurence și-a curățat, pe cît i-a stat în putință, rochia albastră, cu o cîrpă udă. A călcat-o întinzînd

materialul şi frecîndu-l de unul din genunchii ei ; a împins reparaţiile astea pînă la a coase, de jur împrejurul mînecilor şi al decolteului, o dantelă îngustă, albă, îngălbenită şi boţită.

Ne-am făcut o intrare triumfală. Jacques şi Marie s-au prefăcut a crede că-i vorba de-o glumă ; ne-au aplaudat, ca pe nişte actori care-au izbutit să producă efectul scontat. Mi-era întrucîtva ruşine ; nu m-am simţit la largul meu decît atunci cînd gazdele nu s-au mai ocupat de pantalonii mei scurţi din serj verde.

Am găsit-o acolo pe Pâquerette, instalată într-un fotoliu. Nu ştiu cum a făcut bătrîna asta smochinită să pătrundă la Jacques, care-i un băiat rece şi puţin vorbăreţ. Dar Pâquerette are o mlădiere de şarpe, o voce mieroasă şi tremurătoare ce face să i se deschidă pînă şi uşile cele mai bine ferecate. Părea ca la ea acasă ; se mişca plină de zel, îşi apuca fustele cu mîinile slăbănoage, îşi răsturna capul pe spate, deschizîndu-şi şi închizîndu-şi ochii cenuşii, adînciţi în fundul capului şi în creţurile feţei. Părea să savureze cu anticipaţie bunătăţile puse alături de ea, pe-o măsuţă.

Marie, care se sculase la venirea noastră, se întinse iarăşi într-un colţ al canapelei ; roşeaţa din obraji îi strălucea cu mai mare însufleţire, şi rîdea, arătîndu-şi dinţii albi. Jacques, în picioare în faţa căminului, o asculta binevoitor, grav ca de obicei, dar afectuos, zîmbind aproape.

Ni s-au dat scaune. Camera era viu luminată de două sfeşnice cu cîte cinci lumînări fiecare, puse pe măsuţă. Măsuţa asta, ticsită de sticle şi farfurii, fusese împinsă la perete, ca să nu încurce, pînă cînd ar fi venit momentul să fie aşezată în mijlocul camerei. Perdelele de la pat erau trase ; parchetul, stofele, mobilele, păreau grijuliu periate şi spălate. Eram înconjuraţi de lux, la un adevărat festin.

Aveam să iau parte, pentru prima oară, la unul din acele supeuri la care, odinioară, în provincie, mi se întîmplase să visez. Eram calm, odihnit ; Laurence zîmbea, iar eu eram fericit de bucuria ei. Există în strălucirea lumînărilor, la vederea sticlelor rubinii, a farfuriilor încărcate cu prăjituri şi cărnuri reci, în senzaţia pe care ţi-o produce o încăpere închisă, luminoasă, scăldată în căldura plăcută a unor miresme de nedescris, un soi de plăcere fizică ce adoarme judecata. Soaţa mea, cu buzele întredeschise, fără îndoială că regăsea mirosuri cunoscute. Eu însumi simţeam cum sîngele îmi curge mai cald şi mai năvalnic prin vine ; încercam nevoia de-a rîde şi de-a bea, cerută de trupul meu, pe care-l auzeam trăind.

De altfel, camera era liniştită, izbucnirile de veselie ponderate, orgia onestă şi decentă. Am băut cu toţii un pahar de vin de Madera, discutînd cît se poate de liniştit. Liniştea aceea mă scotea din răbdări, mă simţeam ispitit să strig. Cele două tinere femei se aşezaseră alături de Pâquerette, vorbind cu glas scăzut. Auzeam vocea spartă a bătrînei ca un murmur, în timp ce Jacques îmi spunea motivele petrecerii. Trecuse cu bine un examen şi sărbătorea evenimentul. Mi s-a părut mai expansiv, mai puţin practic ; îşi dădea frîu liber cu mai multă uşurinţă, uitînd să pună înainte de orice poziţia lui viitoare, mergînd pînă acolo încît să-şi evoce tinereţea. Ca să spunem lucrurilor pe nume, Jacques era beat de fericire ; consimţea să se prostească, deoarece tocmai urcase cu o treaptă spre înţelepţie.

În sfîrşit ne-am aşezat la masă. Aşteptam clipa asta. Mi-am umplut paharul şi am băut. Eram hămesit, mă hrănisem cu coji ; dar nici nu mă uitam la prăjituri şi la cărnurile reci ; îmi îndreptam privirile spre vin, fie el alb sau roşu. Nu beam din nevoia de-a mă îmbăta, ci beam ca să beau, deoarece mi se părea că mă aflu acolo pentru a goli paharul. M-am achitat de îndatorirea asta conştiin-

cios, şi-am încercat o mare bucurie simţindu-mi membrele moleşindu-se puţin cîte puţin iar mintea tulburîndu-se.

După o jumătate de oră, flăcările luminărilor au pălit şi s-au lăţit, camera s-a colorat toată în roşu, un roşu palid şi tremurător. Judecata, ce mi se clătina, m-a oţelit într-un fel straniu, dobîndind o înspăimîntătoare luciditate. Mă îmbătasem, şi pe semne că aveam pe faţă o expresie năucă, zîmbetul nerod al beţivilor ; dar în lăuntrul meu, în străfundul judecăţii mele, mă simţeam calm şi chibzuit, mintea îmi umbla nestingherit. Era o beţie cumplită ; sufeream de pe urma moleşelii trupului meu, ce pierea sub povara alcoolului, şi de pe urma vigorii sufletului, care vedea şi judeca.

În clinchet de pahare şi de furculiţe, în timp ce femeile şi Jacques rîdeau, vorbind între ei, eu, proptindu-mă într-un cot de masă, îi priveam. Feţele şi cuvintele lor ajungeau pînă la mine într-o senzaţie limpede şi precisă, de-o acuitate şi-o putere de pătrundere dureroase. Dragostea continua să sălăşluiască în mine, tulburîndu-mi şi prefăcîndu-mi fiinţa ; dar bătrînul, filozoful rezoner, se trezise. Mă complăceam în beţia mea şi în Laurence, cu toate că eram conştient de cele două feluri de glod.

Jacques stătea la stînga mea ; nu ştiu dacă izbutise să se cherchelească ; dar se prefăcea că-şi pierduse mintile. În faţă se aflau cele trei femei, Marie la dreapta, apoi Pâquerette, apoi Laurence, care se afla la stînga lui Jacques. Privirile nu mi se puteau desprinde de pe cele trei femei, ale căror feţe şi voci mi se păreau a fi noi.

N-o mai văzusem pe Marie din ziua în care o găsisem stînd pe canapea, albă şi zăcînd. Atunci, ai fi putut-o lua drept o fată ce murea de pe urma fecioriei. Acum, cu părul blond despletit, aprinsă la faţă, cu obrajii colorati într-un violet palid, îşi flutura braţele goale cu înfrigurarea unei copile neştiutoare ce se îndreaptă spre cea dintîi experienţă a voluptăţii. Mă pierdeam în scăpărarea tinerei ei frunţi.

Nu știu ce durere pătrunzătoare răspîndea făptura aceasta trezindu-se din agonie ca să rîdă și să bea, ca să încerce să se înfrupte din neliniștele voluptoase ale acestei vieți pe care o trăise fără a ști, în nevinovăția ei de fetiță. Văzînd-o așa, despletită și fremătătoare, cu ochii arzîndu-i, cu buzele umede, mi se părea, în rătăcirea beției mele, că zăresc o muribundă care, pe patul de moarte, aude deodată glasul simțurilor și-al inimii și, șoviăind, neștiind ce să facă în clipa aceea supremă, nu vrea să moară înainte de-a fi dat ascultare nelămuritelor ei aspirații.

Și Laurence se însufleți se. Era de-o impudoare aproape frumoasă. Fața ei căpătase o asemenea sinceritate a viciului, încît dăruia fiecărcia din trăsăturile ei o nespusă insolență ; fața i se lungise toată ; mari planuri pătrate, străbătute de linii adînci, tăiau nervos obrajii și pieptul în mase puternice și disprețuitoare. Era palidă și cîteva picături de sudoare îi îmbroboneau fruntea la rădăcina părului ce se ridica drept, pe țeasta ei joasă și turtită. Trîntită în fotoliu, cu fața moartă și tresărind, cu ochii negri, scăpărători, îmi apărea drept întruchiparea cumplită a femeii care a cîntărit cu mîna ei toate voluptățile iar acum le refuză, găsindu-le prea ușoare. Uneori, mi se părea că mă privește înălțînd din umeri ; zîmbea cu milă, o auzeam spunîndu-mi : „Mă iubești, deh ! Și ce vrei de la mine ? Trupul mi-e mort, iar inimă n-am avut niciodată".

Cît despre Pâquerette, era mai slabă și mai zbîrcită ca oricînd. Fața ei, semănînd cu a unui măr uscat, parcă se boțise și mai mult, colorîndu-se ușor în cărămiziu. Ochii nu mai erau decît două puncte strălucitoare. Clătina din cap într-un fel blînd și plăcut, sporovăind ca o flașnetă hodorogită. Era, de altfel, cu desăvîrșire calmă, cu toate că mîncase și băuse de una singură cît noi toți la un loc.

Mă uitam la toate cele trei femei. Creierul meu tulburat le mărea, făcîndu-le să se clatine straniu dinainte-mi. Îmi spuneam că întreg desfrîul se afla acolo : desfrîul tînăr şi nepăsător, desfrîul matur în toată sinceritatea lui, desfrîul care îmbătrînise şi care trăieşte cu părul alb de pe urma infamiei de-odinioară. Pentru prima oară, le vedeam pe cele trei femei împreună, una lîngă alta. Doar ele, şi întruchipau o lume întreagă. Pâquerette le domina cu bătrîneţea ei ; prezida, le numea „fetele mele" pe cele două nefericite care-o mîngîiau. Exista totuşi cordialitate şi fraternitate între ele ; îşi vorbeau ca între surori, fără a se gîndi la deosebirea de vîrstă. Privirile-mi înceţoşate confundau cele trei creştete, nu mai ştiam pe ce frunte e părul alb.

Iar noi, Jacques şi cu mine, ne aflam în faţa lor. Eram tineri, sărbătoream un succes al inteligenţei. Am fost cît pe ce să ies, fraţilor, şi s-alerg pînă la voi. Apoi am izbucnit în rîs, tare, fără îndoială, pentru că femeile m-au privit, mirate. Mi-am spus că aşa avea să arate de-acum încolo lumea în care ar fi trebuit să trăiesc. Am închis ochii şi am văzut îngeri, îmbrăcaţi în lungi veşminte azurii, ce urcau într-o cărare de lumină palidă, plină de sclipiri.

Supeul era deosebit de vesel. Se cînta şi se trăncănea. Mi se părea că odaia e plină de un fum gros ce mă îneca şi-mi ustura ochii. Apoi, totul a început să se rotească, am crezut că o s-adorm, cînd am auzit o voce îndepărtată strigînd ca un clopot spart :

— Trebuie să ne sărutăm ! Trebuie să ne sărutăm !

Am deschis ochii pe jumătate şi am văzut că clopotul cel spart era Pâquerette, urcată pe fotoliul în care şezuse. Îşi flutura mîinile şi rînjea.

— Jacques, Jacques, striga, sărut-o pe Laurence. E o fată bună şi ţi-o încredinţez ţie ca s-o scapi de plictis. Şi tu, Claude, biet copil adormit, sărut-o pe Marie care

te iubește și-ți întinde buzele. Hai, să ne sărutăm, să ne sărutăm ! O să vedeți voi.

Și bătrîna a sărit jos.

Jacques s-a aplecat și a sărutat-o pe Laurence, iar ea i-a înapoiat sărutarea. Atunci m-am întors spre Marie, care, cu brațele întinse și capul răsturnat pe spate, mă aștepta. Mă pregăteam s-o sărut pe frunte, cînd ea și-a dat și mai mult capul pe spate, întinzîndu-mi gura. Lumînările își trimiteau lumina pe fața ei. Cum ochii mei erau deasupra ochilor ei, am zărit în adîncul privirii ei o lumină de un albastru curat, ce mi s-a părut a fi sufletul ei.

În timp ce mă aplecasem, privind sufletul Mariei, am simțit niște buze reci punîndu-mi-se pe gît. M-am întors și am văzut-o pe Pâquerette, rîzînd și bătînd din palmele-i uscate. Îl sărutase pe Jacques iar acum mă sărutase și pe mine. Mi-am șters gîtul.

Bătea de șapte, o lumină palidă vestea ziua. Totul fusese spus, nu ne mai rămînea decît să ne despărțim. Pe cînd mă pregăteam să ies, Jacques mi-a azvîrlit pe umeri niște pantaloni și-un palton pe care nici măcar nu mi-a trecut prin minte să le refuz. Pâquerette a urcat înaintea noastră, întinzîndu-și brațul descărnat care ținea un sfeșnic.

Cînd ne-am culcat, m-am gîndit la sărutările pe care le schimbasem. M-am uitat la Laurence ; am crezut că buzele ei sînt roșii din cauza buzelor lui Jacques. Eu continuam să văd în fața mea, prin întuneric, lumina albastră ce scînteia în adîncul ochilor Mariei. Nu știu ce fior m-a străbătut la gîndurile nelămurite ce mi-au venit, și-am adormit, pradă unui somn înfrigurat. Prin somn, aveam pe gît senzația rece și penibilă a buzelor Pâquerettei ; visam că-mi trec mîna pe piele și că nu pot desprinde cele două buze ce mă înghețau.

XXI

Duminică, deschizînd fereastra, am văzut că primăvara a venit. Aerul se încălzise, fremătînd încă ; simțeai în ultimii fiori ai iernii primele raze fierbinți ale soarelui. Am inspirat cu nesaț unda aceea de viață legănîndu-se în cer, am simțit o mare bucurie inspirînd acele miresme întrucîtva acre ce urcau din pămînt.

Cu fiece primăvară, inima îmi întinerește, trupul mi se face mai sprinten. Are loc o purificare a întregii mele ființe. În fața cerului palid și limpede, de un alb strălucitor spre răsărit, tinerețea s-a trezit în mine. M-am uitat la zidul cel mare ; era neted și curat, și fire de iarbă încolțiseră printre pietre. M-am uitat pe stradă : pavelele și trotuarele erau mai albe ; casele, spălate de ploi, rîdeau în soare. Anotimpul cel tînăr își dăruia veselia tuturor lucrurilor. Mi-am încrucișat brațele hotărît ; apoi, întorcîndu-mă, am strigat către Laurence :

— Scoală-te, scoală-te ! Uite cum ne cheamă primăvara !

Laurence s-a sculat, în timp ce eu m-am dus să împrumut o rochie și o pălărie de la Marie și douăzeci de franci de la Jacques. Rochia era albă, smălțată cu buchețele liliachii ; pălăria avea panglici late, roșii.

Am zorit-o pe Laurence, am pieptănat-o chiar eu, eram nerăbdător să ies la soare. Pe stradă mergeam repede, neridicînd capul, așteptînd copacii ; ascultam cu un soi de emoție reculeasă frînturile de voci și pașii. În grădina Luxembourg, în fața pîlcurilor uriașe de castani, mi s-au muiat picioarele, a trebuit să m-așez. De două luni nu mai ieșisem din casă. Am rămas așa, pe-o bancă, un sfert de oră întreg, cufundîndu-mă în prospețimea verdeții, în prospețimea cerului. Veneam dintr-o asemenea noapte, încît primăvara mă orbea.

Și-atunci i-am spus Laurencei că o să mergem mult, mult în fața noastră, pînă ce n-o să ne mai țină picioarele.

Vom merge așa prin aerul călduț, încă jilav, de-a dreptul prin iarbă și în bătaia soarelui. Laurence, care începea și ea să se trezească, s-a ridicat și m-a tras după ea, cu pași grăbiți, ca un copil.

Am luat-o pe strada Enfer, pe drumul spre Orléans. Toate ferestrele erau deschise, arătînd mobilele. În fața ușilor erau oameni în bluze albe care trăncăneau, fumînd. Din prăvălii, auzeai răzbătînd hohote de rîs. Tot ce mă înconjura, străzi, case, copaci, cer, mi se păreau a fi fost toate curățate cu grijă. Zările erau curate, cît se poate de noi, albe de limpezime și lumină.

La fortificații, am dat peste primele pajiști cu iarbă, o iarbă încă scurtă, întinzîndu-se în largi covoare. Am coborît în șanț, mergînd de-a lungul zidurilor înalte, cenușii, urmîndu-le unghiurile. De-o parte zidul șters, de cealaltă taluzul înverzit ; mergi ca pe-o stradă pustie și tăcută, ce n-ar avea case. Sînt colțuri unde razele se-adună, făcînd să crească ciulini înalți, năpădiți de-un întreg popor de insecte, scarabei, fluturi, albine. Colțurile acestea sînt numai zumzet și căldură. Dar dimineața, taluzul își trimite umbra ; mergi fără zgomot, pe-o iarbă fină și deasă, avînd în fața ta o fîșie îngustă de cer pe care se desprind copaci subțiratici, în plină lumină, ce domină zidul.

Șanțurile fortificațiilor sînt mici deșerturi unde deseori am uitat de mine. Orizontul îngust, umbra, tăcerea, devenită și mai sensibilă datorită murmurului înfundat al marelui oraș și al goarnelor de la cazărmile din vecinătate, fac din ele un loc îndrăgit de puști, de copiii mici și mari. Ești acolo, într-o scobitură, la porțile cetății, simțind-o cum gîfîie și tresare, dar nemaizărind-o. Timp de-o jumătate de oră, Laurence și cu mine ne-am mulțumit cu văgăuna asta ce ne făcea să uităm de case și de cărările bătute ; eram la o mie de leghe de Paris, departe de orice locuință, nevăzînd decît pietre, iarbă, cer. Apoi, începînd

să ne sufocăm, jinduind după cîmpie, am urcat taluzul în fugă. Cîmpia întinsă se desfășura dinaintea noastră.

Ne aflam pe maidanele de la Montrouge. Locurile acelea desfundate și înglodate sînt atinse de-o veșnică dezolare, de mizerie, de-o poezie lugubră. Ici și colo, solul se cască îngrozitor, arătînd, ca pe niște măruntaie deschise, foste cariere părăsite, alburii și adînci. Nici urmă de copac ; pe orizontul jos și mohorît, se desprind numai marile roți de troliu. Pămîntul are ceva sordid și e acoperit de rămășițe fără nume. Drumurile se întorc, se adîncesc, se alungesc cu tristețe. Hardughii noi căzute în ruină, grămezi de moloz ți se arată privirii la fiece cotitură a cărării. Totul se oferă cu cruzime ochiului, terenurile negre, pietrele albe, cerul albastru. Peisajul în întregimea lui, cu aspectul său bolnăvicios, cu planurile brusc întrerupte, cu rănile-i căscate, are tristețea de nespus a ținuturilor pe care mîna omului le-a batjocorit.

Laurence, care devenise visătoare în șanțurile fortificațiilor, s-a strîns în mine, cînd am străbătut cîmpul acesta desfigurat. Am mers în tăcere, întorcîndu-ne uneori să vedem Parisul care trepida în zare. Apoi ne îndreptam privirile spre picioare, ocolind gropile, uitîndu-ne cu inima strînsă la cîmpia aceea căreia soarele îi da în vileag cu brutalitate rănile deschise. Acolo, se aflau bisericile, Pantheoanele și palatele regale ; aici, se aflau ruinele unui pămînt răscolit, ce fusese scotocit și furat ca să se înalțe temple oamenilor, regilor și lui Dumnezeu. Orașul explica porțiunea aceea de cîmpie ; Parisul avea în pragul lui jalea pe care-o stîrnește orice măreție. Nu cunosc nimic mai mohorît și mai lamentabil decît maidanele dimprejurul marilor orașe ; nu sînt încă oraș, după cum nu mai sînt nici peisaj de țară ; au praful și mutilările aduse de om și nu mai au verdeața și tihnita majestate dumnezeiască a naturii.

Ne zoream să fugim de acolo. Laurence se rănea la picioare, îi era teamă de neorînduiala și tristețea aceea

ce-i aminteau de camera noastră. Eu unul aflam acolo dragostea, viaţa mea tulbure şi sîngerîndă. Grăbem pasul.

Am coborît o costişă. Rîul Bièvre curgea în scobitura văii, albăstriu şi vîscos. Copaci, ici şi colo, îl străjuiau. Case mari, întunecoase, costelive, străpunse de ferestre uriaşe se înălţau lugubru. Vîlceaua e mai îngreţoşetoare decît cîmpia ; e umedă, unsuroasă, rău mirositoare. Tăbăcăriile emană mirosuri acide şi înăbuşitoare ; apele Bièvrei, acest soi de canal de scurgere în aer liber, răspîndesc o duhoare fetidă şi puternică ce-ţi taie răsuflarea. Nu mai e dezolarea mohorîtă şi cenuşie de la Montrouge, ci aspectul dezgustător al unui rîu negru de mîl şi de murdărie, cărînd în apele lui împuţiciuni. Cîţiva plopi, în toată gunoiştea asta, au crescut deşiraţi, iar colo-sus, pe cerul limpede, se desprind liniile lungi şi albe ale Ospiciului Bicêtre, spăimîntător lăcaş al nebuniei şi al morţii, dominînd cu demnitate valea aceasta insalubră şi josnică.

M-a cuprins deznădejdea şi m-am întrebat dacă n-o să mă opresc acolo şi să-mi petrec ziua la malul apei. Aşadar nu puteam ieşi din Paris, nu puteam scăpa de scursorile lui. Pînă şi pe ogoare, mă urmăreau murdăria şi infamia. Apele erau spurcate, copacii aveau o sănătate vătămată, privirile-mi nu întîlneau decît răni şi suferinţă. Asta trebuie să fi fost peisajul de ţară pe care Dumnezeu mi-l hărăzea acum. În fiecare duminecă, de braţ cu Laurence, aveam să vin să mă plimb pe malul Bièvrei, de-a lungul tăbăcăriilor, şi să spun vorbe dulci în cloaca asta ; aveam să vin, la miezul zilei, să mă aşez împreună cu amanta mea pe pămîntul gras, cufundîndu-mă ca-ntr-o prăpastie în făptura aceasta moartă şi în vîlceaua asta sordidă. M-am oprit speriat, gata să mă întorc la Paris în fugă, şi m-am uitat la Laurence.

Laurence avea faţa ei scofîlcită, faţa ei de mizerie şi de bătrîneţe. Zîmbetul de la plecare pierise. Părea răpusă de oboseală şi plictis ; privea în jurul ei calm, fără

silă şi am înţeles că acest suflet adormit avea nevoie de mai mult soare şi de-un peisaj mai blînd, ca să se simtă iar ca la cincisprezece ani.

Şi-atunci am apucat-o zdravăn de braţ ; fără s-o las să se uite îndărăt, am tras-o după mine, urcînd iarăşi costişa, drept înainte, urmînd drumurile, străbătînd pajiştile, în căutarea primăverii tinere şi neprihănite. Două ore am mers aşa, repede, în tăcere. Am trecut prin vreo două-trei sate, Arcueil şi Bourg-la-Reine, cred ; am apucat-o pe zeci de cărări, printre ziduri albe şi garduri vii, verzi. Apoi, după ce-am sărit peste-un pîrîu firav, într-o vale plină de verdeaţă, Laurence a strigat şi-a rîs ca un copil, s-a smuls din strînsoarea braţului meu, alergînd prin iarbă, cuprinsă de veselie şi nevinovăţie.

Ne aflam pe un petec mare de iarbă, plin de copaci, de plopi înalţi, ce urcau drept spre cer, majestuos, clătinîndu-se agale în aerul albastru. Iarba era dreaptă şi deasă, neagră la umbră, aurită la soare ; ai fi zis, atunci cînd vîntul legăna plopii, că-i un necuprins covor de mătase, cu reflexe schimbătoare. Jur împrejur se întindeau ogoare arate, pline de tufişuri şi de plante ; zarea era năpădită de frunziş. O casă albă, joasă şi prelungă, adăpostită după un pîlc de copaci din apropiere, se desprindea vesel pe toată verdeaţa aceea. Mai departe, mai sus, la porţile cerului, umbrite în mare parte, se zăreau primele acoperişuri din Fontenay-aux-Roses.

Verdeaţa se ivise de curînd, avea o prospeţime şi-o nevinovăţie de fecioară ; frunzele cele noi, palide şi fragede, în mase deschise la culoare, păreau o horbotă uşoară şi delicată, pusă pe marele văl al cerului. Pînă şi trunchiurile, bătrînele trunchiuri aspre de copaci, păreau proaspăt vopsite ; îşi ascunseseră vechile răni sub muşchiul cel nou. Era un cîntec unanim, o veselie proaspătă şi mingîietoare. Pietrele şi ogoarele, cerul şi apele, totul părea curat şi viguros, sănătos şi neprihănit. Peisajul de ţară, în copilăria lui, verde şi aurit, sub necuprinsul

azuriu al zării, rîdea în lumină, beat de sevă, de tinereţe şi virginitate.

Şi înconjurată de toată tinereţea şi virginitatea asta, Laurence alerga în plină lumină, în plină sevă. S-a trîntit în iarbă, s-a îmbăiat în aer curat, redevenită fetiţă de cincisprezece ani la sînul acelor pajişti ce nu înverziseră nici măcar de cincisprezece zile. Verdeaţa cea nouă îi reîmprospăta sîngele, razele tinere îi încălzeau inima, îi rumeneau obrajii. Întreaga ei fiinţă se trezea odată cu trezirea pămîntului ; ca şi glia, redevenea fecioară, în anotimpul acela blînd.

Laurence alerga nebuneşte, suplă şi puternică, dusă de viaţa cea nouă care cînta în fiinţa ei. Se tăvălea, se scula sprinten, izbucnea în rîs, se apleca să culeagă o floare, apoi începea s-alerge printre copaci, se întorcea înflăcărată, roşie toată. Tot chipul i se însufleţise, trăsăturile nu-i mai erau încordate, i se mlădiaseră, aveau întipărită în ele bucuria. Rîsul izbucnea sincer, vocea îi răsuna puternic, gesturile deveniseră mîngîietoare. Stînd sprijinit de-un copac, o urmăream din priviri, pată albă în iarbă, cu pălăria căzută pe spate ; îmi făcea plăcere s-o văd în rochia aceea frumoasă şi curată, uşoară, pe care-o purta cuviincios, făcînd-o să semene cu o elevă de pension zvăpăiată.

Venea în fugă la mine, îmi arunca bucheţel după bucheţel florile culese, margarete, flori broşteşti, flori de măceş, lăcrămioare ; apoi pleca din nou, strălucind la soare, palidă şi străvezie la umbră, zbătîndu-se ca un bondar în lumină, neputînd sta locului. Umplea ierburile şi frunzişul de zgomot şi mişcare ; însufleţea ungherul acela uitat de lume ; primăvara era mai luminoasă, mai plină de viaţă de cînd copila aceea albă rîdea prin iarbă.

Proaspătă, cu obrajii îmbujoraţi, fremătînd toată, Laurence a venit să se-aşeze lîngă mine. Era udă de rouă, pieptul i se ridica repede, plin de prospeţimea unei răsuflări

tinere. Răspîndea o mireasmă plăcută de iarbă și sănătate. Aveam în sfîrșit lîngă mine o femeie care trăia din plin, cu puritate, privind lumina în față. M-am aplecat, am sărutat-o pe frunte.

Lua florile una cîte una, le aranja în buchet. Soarele urca, umbrele erau mai întunecate ; în jurul nostru domnea cea mai deplină tăcere. Culcat pe spate, priveam cerul, priveam frunzele, o priveam pe Laurence. Cerul era de un albastru dens ; frunzele, toropite, adormeau în soare ; Laurence, cu capul aplecat, liniștită și zîmbitoare, se grăbea, făcînd mișcări vioaie și mlădioase. Nu-mi puteam desprinde privirea de pe femeia aceasta pe jumătate culcată, pierdută printre fustele-i largi, cu fruntea scăldată de-o umbră aurită, ce mi se părea neprihănită și activă, în preaplinul celor cincisprezece ani ai ei. Încercam o asemenea pace, o atît de adîncă bucurie, încît nu îndrăzneam nici să mișc, nici să vorbesc ; mă însufleția gîndul că primăvara se afla în mine, în jurul meu, și că Laurence era fecioară ; mă pierdeam în visarea despre puritatea amantei mele și despre noblețea dragostei mele ; femeia aceasta rîdea, exista, avea obrajii rumeni, veselia sinceră a tinereții. Zilele din trecut nu mai existau, viitorul mi se ivea înconjurat de lumină, calm și minunat. Visele mele despre neprihănire, dragostea mea de lumină aveau să fie mulțumite ; chiar din clipa aceea începea o viață de extaz și duioșie. Nu mă mai gîndeam la apa Bièvrei, scursoarea aceea negricioasă la malul căreia simțisem înfiorătoarea ispită de-a mă așeza, de-a o îmbrățișa pe Laurence. Acum voiam să locuiesc în casa cea albă de colo, de lîngă pîlcul de copaci, să viețuiesc pentru totdeauna acolo împreună cu prietena mea, cu soția mea, scăldați în rouă, în soare și-n aer curat.

Laurence legă buchetul cu un fir de iarbă. Era ora unsprezece și încă nu mîncasem nimic. A trebuit să plecăm de sub copacii aceia unde sufletul meu a iubit pentru prima oară și să pornim în căutarea unui cabaret. Am

luat-o drept înainte, prin peisajul de țară, mergînd pe poteci înguste, mărginite de ogoare de căpșuni. Laurence venea după mine, ridicîndu-și fustele, întîrziind pe la fiece gard viu. Deodată, la cotitura unui drum, am dat peste ceea ce căutam.

„Drept la țintă", cabaretul în care-am intrat, se afla la o denivelare a terenului, între Fontenay și Sceaux, chiar lîngă eleșteul de la Plessis-Piquet. De afară, nu vezi decît o ridicătură, o izbucnire de verdeață, vreo douăzeci de copaci ce-au crescut cu mîndrețe ; dumineca, se răspîndește din acest cuib uriaș mare larmă de furculițe și cuțite, de rîsete și cîntece. Înăuntru, după ce-ai pășit pe ușa deasupra căreia stă o firmă mare, pusă pieziș, și-ai coborît o pantă lină, dai într-o aleea umbrită de frunziș și mărginită de boschete de-o parte și de alta ; fiecare boschet e împodobit cu o masă lungă și două bănci, înfipte în pămînt, înroșite și înnegrite de ploaie. La capătul celălalt aleea se lărgește, dai într-un luminiș, un leagăn atîrnă între doi copaci.

Boschetele erau tăcute și pustii. Bărbați în bluze albastre, țărani, se dădeau în scrînciob ; un dulău sta în fund, în mijlocul aleii. Laurence și cu mine ne-am așezat la o masă sub o boltă de verdeață, o masă mare de douăzeci de persoane. Sub frunziș era aproape întuneric, te pătrundea răcoarea. În depărtare, printre crengi, zăream peisajul de țară strălucind în soare, adormit sub primele raze primăvăratice. Salcîmii din pîlcul de copaci înfloriseră în ajun ; mireasma dulce și suavă a ciorchinilor lor se răspîndea în aerul liniștit și mîngîietor.

Ni s-a întins un ștergar la capătul mesei, în chip de față de masă, apoi ni s-a adus ce-am cerut, cotlete, ouă și nu mai știu ce. Vinul, pus într-o ulcică de gresie albăstrie, îți zgîria gîtlejul ; cam necioplit și cam aspru, îți deschidea pofta de minune. Laurence înfuleca ; nu-i știam dinții aceia frumoși și albi, flămînzi, mușcînd din pîine cu izbucniri de rîs. Nicicînd n-am mîncat mai cu

plăcere. Îmi simțeam inima și sufletul ușoare, mă surprindeam că mă mai cred școlar, pe vremea cînd ne duceam să ne scăldăm în rîul cel mic și mîncam în iarba de pe mal. Îmi plăcea ștergarul cel alb pe masa neagră, frunzișul întunecat, furculițele din fier, porțelanul grosolan ; mă uitam la Laurence, trăiam din plin, în deplinătatea tuturor senzațiilor, savurînd cu voluptate tot ce mă înconjura.

La desert bucătarul-șef a venit să ne primească complimentele. Un bătrîn înalt, un pic adus de spate, îmbrăcat tot în alb. Pe cap poartă o tichie de bumbac, iar pe tîmple își lasă două șuvițe de păr cărunte și încrețite, printre care stăteau uitate cîteva moațe. Laurence a rîs un ceas de chipul lui de om de treabă și totodată naiv.

Nu mai știu ce-am făcut pînă seara. A fost o zi de soare, de lumină orbitoare. Nu mai știu pe ce cărări am hoinărit, la ce umbră ne-am odihnit. Cînd mă gîndesc la ceasurile acelea minunate, văd în fața ochilor numai splendoare. Amănuntele mi s-au șters din minte, ființa mea întreagă are senzația unei fericiri depline, a unei lumini puternice. Mi se pare întrucîtva că ne-a uitat Dumnezeu, pe Laurence și pe mine, în fundul unei văgăuni, culcați pe mușchi, nevăzînd decît o mare bucată de cer ; am rămas așa strîngîndu-ne de mînă, vorbind puțin, amețiți ; ochii, îndreptați spre înalt, ni s-au umplut de lumină, pînă la orbire, încît n-am mai văzut nimic alt decît inimile și gîndurile noastre. Dar poate că toate astea nu sînt decît un vis ; nu mai țin minte ce-a fost, știu doar atît, că m-a cuprins orbirea, că am întrezărit mii de aștri în tenebrele mele.

Seara, fără să știm cum, ne-am pomenit din nou la „Drept la țintă". Era plin de lume. Tineri și tinere umpleau frunzarele, făceau tărăboi ; rochiile albe, panglicile roșii și albastre înviorau verdele blînd al frunzelor ; frînturi de rîs se prelungeau agale în amurg. Pe mese se aprinseseră lumînări, înțepînd cu puncte luminoase lăsarea serii. Niște tirolezi cîntau în mijlocul aleii.

Am mîncat la un capăt de masă, ca și dimineața, amestecîndu-ne în rîsul celorlalți, străduindu-ne să ieșim din noi înșine. Tineretul zgomotos ce ne înconjura mă speria oarecum ; mi se părea că văd acolo mulți de felul lui Jacques, multe Marie. Printre crengi, zăream un colț de cer, palid și melancolic, neavînd încă stele ; mi-era greu să-mi desprind ochii de la spațiile cele calme, de dragul lumii cuprinse de nebunie care striga în jurul meu. Astăzi îmi amintesc că Laurence părea înfrigurată, tulburată.

Apoi s-a lăsat tăcerea, toți au plecat, iar noi am rămas. Luasem hotărîrea să dormim la „Drept la țintă", ca să ne putem bucura, a doua zi, de rouă, de lumina alburie a zorilor. Așteptînd pînă ni se pregătea așternutul, m-am dus împreună cu Laurence să stăm pe-o bancă, în fundul grădinii. Noaptea era blîndă, înstelată, transparentă ; zgomote nedesluşite se înălțau din pămînt ; un corn, pe-o colină, se tînguia cu glas stins și mîngîietor. Cîmpia, cu marele ei mase de frunziș, negre, încremenite, își întindea orizonturile misterioase ; părea că doarme, înfiorată, pradă unui vis de dragoste.

Camera mi s-a părut umedă. Era la parter, joasă, nouă, dar dărăpănată toată. Mobilele lipseau. Pe tavan, îndrăgostiții își scriseseră numele, plimbînd pe tencuială flacăra unei lumînări ; literele, noduroase și tremurate, se întindeau late, negre. Am luat un cuțit și, ca un copil, am scrijelit o simplă dată dedesubtul unei lucarne în formă de inimă, care dădea afară, fără a fi prevăzută nici cu grilaj, nici cu oblon.

Patul în schimb era bun, chiar dacă odaia nu era frumoasă. Dimineața, trezindu-mă, amețit încă de somn, am zărit pe peretele din față un spectacol pe care nu l-am putut înțelege și care m-a înspăimîntat. Camera mai era încă întunecoasă ; în întuneric, pe perete, sîngera o

inimă uriașă. Am crezut că mi-a stat inima și-am început să-mi caut dragostea cu deznădejde. Am simțit dragostea mușcîndu-mă de măruntaie, și-am înțeles că soarele se ridică și că intra nestingherit prin lucarnă.

Laurence s-a sculat, am deschis ușa și fereastra. Un val de aer proaspăt a intrat, năpădind camera cu toate miresmele de țară. Salcîmii, sădiți aproape în prag, îmbălsămau mai blînd, mai suav. Zorile albe se răspîndeau pe cer și pe pămînt.

Laurence a băut o ceașcă de lapte și, înainte de-a ne întoarce la Paris, am vrut să urc pînă în crîngul de la Verrières, ca să aduc în inimă tot aerul proaspăt al dimineții. Acolo, în crîng, am mers cu pași măsurați, de-a lungul aleilor. Pădurea era ca o mireasă frumoasă a doua zi după nuntă ; scotea suspine de voluptate, devenea languroasă, era scăldată într-o răcoare jilavă, miresme călduțe și pătrunzătoare o învăluiau. Soarele la orizont luneca pieziș printre copaci, punînd largi pete luminoase ; era nu știu ce blîndețe în razele lui de aur ce se desfășurau pe jos ca niște valuri de mătase moi și strălucitoare. Și în răcoarea dimineții, auzeai trezirea pădurii, miile de zgomote mărunte ce stau mărturie a vieții izvoarelor și-a ierburilor ; deasupra crestetelor noastre răsuna cînt de păsări, sub picioarele noastre, zumzet de insecte, de jur împrejur, pocnete bruște, murmur de ape curgătoare, de suspine adînci și misterioase, ce păreau a ieși din pîntecele noduros al stejarilor. Mergeam agale, plăcîndu-ne să zăbovim la soare și la umbră, sorbind aerul proaspăt, încercînd să prindem cuvintele încîlcite pe care albăspina le rostea la trecera noastră. O, blîndă și zîmbitoare dimineață, scăldată toată în lacrimi fericite, și-atît de înduioșătoare în bucuria și tinerețea ta ! Peisajul de țară se afla la vîrsta adorabilă cînd bătrîna natură dobîndește pentru cîteva zile gingășiile delicate ale copilăriei.

M-am întors la Paris cu Laurence la braţul meu, tînăr şi puternic, îmbătat de lumină, de primăvară, cu inima plină de rouă şi de dragoste. Iubeam cu fruntea sus, credeam că sînt iubit.

XXII

Primăvara a trecut iar eu m-am trezit din vis.

Nu ştiu ce fel de copil jalnic sînt, ce suflet chinuit sălăşluieşte în mine. Realitatea mă pătrunde, mă zgîlţîie ; trupul meu suferă sau se bucură puternic de ceea ce se întîmplă ; sînt ca o cutie de rezonanţă, de-o sonoritate minunată ce vibrează la cea mai mică senzaţie, am o percepţie acută şi limpede a lumii ce mă înconjoară. În timp ce sufletul meu se complace în a refuza adevărul ; fuge de trup, dispreţuieşte simţurile mele, trăieşte aiurea, în minciună şi speranţă. Iată cum păşesc eu în viaţă. Ştiu şi văd, mă orbesc şi visez. În timp ce merg prin ploaie şi înot prin noroi, în timp ce am cît se poate de energic conştiinţa asprimii frigului şi-a umezelii pătrunzătoare, pot, datorită unei facultăţi stranii, să fac să lucească soarele, să-mi fie cald, să-mi plăsmuiesc un cer blînd şi duios, fără a înceta să simt cerul întunecat ce-mi împovărează spinarea. Nu că n-aş şti sau c-aş uita : ci mă dedublez. Am şi în vis aceeaşi sinceritate ca şi-n senzaţiile adevărate. Duc astfel două existenţe paralele, la fel de vii, la fel de aprige amîndouă, una care se petrece pe lumea asta, în mizeria în care mă zbat, cealaltă care se petrece colo-sus, în necuprinsa şi profunda puritate a cerului albastru.

Da, asta e fără îndoială explicaţia fiinţei mele. Îmi înţeleg trupul şi-mi înţeleg inima ; am conştiinţa nevinovăţiilor şi-a infamiilor mele, a dragostei ce-o nutresc pentru minciuni şi pentru adevăruri. Sînt o delicată maşină de senzaţii, senzaţii sufleteşti, senzaţii trupeşti.

Primesc şi răsfrîng înfiorat cea mai neînsemnată rază, cel mai neînsemnat miros, cea mai neînsemnată mîngîiere. Trăiesc deschis, strigînd de durere, şoptind de extaz, în ceruri ca şi în noroi, ceva mai împovărat după fiece nou avînt, ceva mai radios după fiece nouă cădere.

Mai deunăzi, în aerul călduţ, sub copacii cei mari de la Fontenay, trupul mi s-a înduioşat, inima precumpănea. Iubeam şi mă credeam iubit. Adevărul îmi scăpa, o vedeam pe Laurence îmbrăcată în alb, tînără şi feciorelnică ; sărutarea ei mi se părea a avea atîta blîndeţe, încît mi se părea a veni din inimă. Astăzi, Laurence se află aici, aşezată pe marginea patului ; văzînd-o palidă şi mohorîtă în rochia murdară, carnea mi se înfioară, inima se-ngreţoşează. Primăvara a trecut, Laurence e bătrînă, nu mă iubeşte. Oh, copil jalnic ce sînt ! Merit să plîng, eu însumi sînt cauza lacrimilor mele !

Ce importanţă au pentru mine urîţenia Laurencei, întinarea, descurajarea ei ? N-are decît să fie şi mai urîtă încă, şi mai întinată, şi mai descurajată, dar să mă iubească ! Vreau să mă iubească !

Nu-mi pare rău nici după acei cincisprezece ani ai ei, nici după zîmbetu-i de dăunăzi. Cînd alerga pe sub copaci, era ziua cea bună a tinereţii mele. Nu, nu-mi pare rău nici după frumuseţea, nici după prospeţimea ei ; ci după visul pe care mi l-am făcut crezînd că-i simt inima în mîngîieri.

E aici, jalnică, zdrobită. Am cu prisosinţă dreptul să-i pretind să mă iubească, să mi se dăruie. O accept în toată fiinţa ei, o vreau aşa cum este, adormită şi uzată, dar o vreau, o vreau din străfundul voinţei mele, din toate puterile.

Îmi amintesc că visam la căinţa ei, că o voiam mai chibzuită, mai pudică. Ce-mi trebuie pudoarea şi chibzuinţa ei ? N-am ce face cu ele acum. Îi pretind dragoste, oricum ar fi ea, lipsită de pudoare şi smintită. Sînt lacom după dragostea ei, nu mai vreau să iubesc de unul singur. Nimic nu osteneşte sufletul mai mult decît mîngîierile ce

nu sînt înapoiate. I-am dăruit acestei femei tinerețea și speranțele mele ; m-am închis împreună cu ea în suferință și abjecție ; am uitat totul în adîncul tenebrelor noastre, am uitat de lume și de felul în care ea te judecă. Încît am tot dreptul, mi se pare, să-i cer să nu mai fie decît una și-aceeași ființă cu mine, să se îngemăneze cu mine în adîncul deșertului de mizerie și părăsire în care trăim amîndoi.

Primăvara a murit, v-o spun eu. Am visat numai că frunzișul cel crud înverzește la soare, că Laurence rîde nebunește prin ierburile înalte. Și mă pomenesc în întunericul jilav al camerei mele, față în față cu Laurence, care moțăie ; nici n-am ieșit din cocioabă, n-am văzut deschizîndu-se nici ochii, nici buzele acestei femei. Totul e minciună. În năruirea aceasta a ceea ce-i adevărat și ce-i fals, în zgomotul confuz pe care viața îl face în mine, nu simt decît o singură nevoie, o nevoie arzătoare și nemiloasă : să iubesc, să fiu iubit, indiferent unde, indiferent cum, pentru a mă cufunda într-un neant de dragoste.

Oh, fraților, mai tîrziu, de voi mai ieși vreodată din noaptea mea și de mă voi simți îmboldit să povestesc lumii dragostele mele depărtate, îi voi imita neîndoielnic pe plîngăreții aceia, pe visătorii care împodobesc cu aripi demonii lor de la douăzeci de ani. Sînt numiți poeții tinereților, mincinoșii care au suferit, au plîns pînă ce le-au secat toate lacrimile, iar astăzi, în amintirile lor, nu mai au decît zîmbete și păreri de rău. Vă încredințez că le-am văzut sîngele, că le-am văzut carnea goală, sfîșiată și îndurerată. Au trăit în suferință, au crescut în deznădejde. Metresele lor erau infame, dragostele lor se scăldau în toată oroarea iubirii cumpărate. Au fost înșelați, răniți, tîrîți în noroi ; niciodată n-au întîlnit o inimă, fiecare dintre ei a avut o Laurence a lui, care le-a prefăcut tinerețea într-o singurătate nemîngîiată. Apoi, rana s-a închis, și, odată cu vîrsta, amintirea a învăluit în farmecul ei mîngîietor întreaga

infamie de-odinioară. Şi şi-au plîns dragostele plătite. Astfel au creat o lume mincinoasă de tinere păcătoase, de fete de stradă adorabile în nepăsarea şi uşurătatea lor. Le cunoaşteţi pe toate aceste Mimi Pinson [1] şi Musette [2], le-aţi visat la şaisprezece ani, poate chiar le-aţi şi căutat. Amanţii lor au fost darnici ; le-au dăruit frumuseţea, frăgezimea, afecţiunea şi sinceritatea ; au făcut din ele întruchiparea impresionantă a dragostei libere, a tinereţii veşnice ; le-au impus inimii noastre, s-au complăcut în a se înşela pe ei înşişi. Dar mint cu toţii, mint, mint.

Îi voi imita. Ca şi ei, mă voi înşela, desigur, voi socoti de bună-credinţă minciunile pe care amintirile mele mi le vor povesti ; ca şi ei, voi avea şi eu laşităţile mele, timidităţi ce mă vor face să nu vorbesc tare şi cinstit, să nu spun pe şleau cum au fost dragostele mele şi cît de spurcate erau. Laurence va deveni Musette sau Mimi ; va fi tînără, va fi frumoasă ; nu va mai fi femeia care-i acum aici, ursuză şi murdară, ci o fată în floarea vîrstei, zăpăcită, iubind în dreapta şi-n stînga, dar încă vie, întinerită, devenită mai atrăgătoare datorită capriciilor ei. Cocioaba se va preface într-o mansardă veselă, plină de flori, scînteind în soare ; rochia de mătase albastră se va preschimba în indiană uşoară şi curată ; mizeria mea va fi numai zîmbet, duioşia mea va străluci. Şi voi cînta la rîndu-mi cîntecul celor douăzeci de ani, reluînd refrenul de-acolo de unde l-au lăsat ceilalţi, continuînd cuvintele dulci şi mincinoase, înşelîndu-mă, înşelîndu-i pe cei care vor veni după mine.

Fraţilor, în scrisorile acestea pe care le scriu numai pentru voi şi care se înjgheabă de la o zi la alta, înfiorate încă de cumplite zguduiri, îmi pot îngădui să fiu neprefăcut, aspru, să spun tot, să-mi îngroş mărturisirile. Mă

[1] Personaj al nuvelei *Mimi Pinson* (1845), de Alfred de Musset, tipul grizetei „bune iubitoare şi dezinteresate" (n.t.).

[2] Personaj din romanul *Scene din viaţa de boemă* (1848) de Henri Murger (1822—1863) (n.t.).

dezvălui pe de-a-ntregul, vă dărui carnea și sîngele meu : aș voi să-mi smulg inima din piept, să v-o arăt, sîngerîndă, bolnavă, sinceră în abjecția și puritatea ei. Mă simt mai nobil și mai demn mărturisindu-mă vouă ; sînt nespus de mîndru în toată decăderea mea ; cu cît cobor mai mult, cu atît disprețul îmi sporește, indiferența mea devine mîndră. Cît de mîngîietoare e sinceritatea ! Spuneți-vă că, din zece tineri, opt au aceeași viață ca și mine, aceeași tinerețe : unii, vreo doi-trei dintr-o sută, poate, se sperie, plîng cum plîng eu ; ceilalți, cu miile, se împacă cu această stare de lucruri, trăiesc liniștiți, infami și zîmbitori. Mint cu toții. Eu unul mă simt rănit, vă mărturisesc în lacrimi care-mi e dragostea, sub ce cumplită povară mă strivește.

Mai tîrziu, voi minți.

Astăzi, nimic altceva nu există decît dragostea Laurencei, pe care n-o am și pe care-o pretind. Nu mai există lumină, nici lume, nici mulțime ; există doar, în întuneric, un bărbat și-o femeie față în față, pentru totdeauna. Bărbatul, situat în afara oricărei purități, a oricărei frumuseți, vrea să fie iubit de femeie, deoarece îi e teamă să rămînă singur, îi e frig, el iubește. În ziua cea de pe urmă, cînd omenirea va fi în agonie și cînd nu va mai rămîne decît o singură pereche pe pămînt, lupta va fi cumplită, deznădejdea necuprinsă, dacă cel din urmă iubit n-o va putea trezi pe cea din urmă iubită din somnul inimii și al cărnii.

XXIII

Marie și-a schimbat camera ieri ; locuiește acum pe același palier cu mine, într-o încăpere despărțită de camera mea printr-un perete subțire. Biata copilă e pe moarte : tușește sec și înfundat, scoțînd un fel de horcăit. Jacques, pe care tusea asta îl tulbura în tihna lui de om tare, a hotărît că bolnava se va simți mai nestingherită singură

într-o cameră aparte. I-a dat-o pe Pâquerette s-o vegheze şi s-o îngrijească.

Ieri-noapte, am auzit ore întregi tusea şi horcăitul Mariei. Laurence dormea liniştit. Fiecare zgomot înfundat ce străbătea prin perete mă umplea de-o tristeţe nespusă.

Dimineaţa, cînd m-am trezit, m-am dus s-o văd pe muribundă. Stătea tot timpul în pat, albă, resemnată, cu zîmbetul pe faţă. Capul, ridicat pe două perne, avea un soi de lîncezeală blîndă ; braţele subţiri şi străvezii şi le ţinea pe cearşaf de-a lungul bietului ei trup ce se contura sub pînză, în cîteva linii simple şi jalnice.

Camera mi s-a părut întunecoasă şi rece. Seamănă cu camera mea dar e mai bine mobilată, şi mai puţin murdară. O fereastră largă dă spre zidul cel mare şi negru, aflat la cîţiva metri mai încolo.

Marie era singură, nemişcată, cu ochii larg deschişi, uitîndu-se în tavan cu acel aer gînditor şi sfîşietor al bolnavilor care văd dincolo de viaţă. Pâquerette coborîse să-i aducă dejunul. Pe o măsuţă, lîngă un fotoliu, se afla o armată de sticle, un singur pahar şi resturi de carne. Mi-a venit gîndul că Pâquerette avea mai cu seamă grijă de ea însăşi decît de muribundă.

Am sărutat-o pe frunte pe Marie, m-am aşezat la marginea patului, luîndu-i o mînă în mîinile mele. Şi-a întors capul încet şi mi-a zîmbit, zicîndu-mi că n-o doare nimic, că se odihneşte. Vorbele ei, cam răguşite, nu mai erau decît o şoaptă slabă şi mîngîietoare. Cu fruntea aplecată, mă privea cu ochi înfrigurati şi măriţi ; citeai mirare şi afecţiune în privirile-i mari. O milă nespusă mi-a strîns inima în faţa acelei biete făpturi. Am crezut că o să izbucnesc în plîns.

Pâquerette a urcat, încărcată cu alte sticle şi alte cărnuri. A deschis fereastra, plîngîndu-se că nu-i aer curat ; s-a aşezat comod în fotoliu, în faţa mesei, şi-a început să mănînce zgomotos, vorbind în timp ce mesteca, întrebînd-o pe Marie despre amanţii ei, despre viaţa sa

de nu de mult. Se prefăcea a nu ști că biata copilă e bolnavă ; o făcea leneșă, căreia-i place să trîndăvească în pat și să fie compătimită. Mă uitam dezgustat la bătrîna aceea stafidită, ce-și lingea degetele, rînjind cu gura plină, glumind pe seama celei ce trăgea să moară, și care-mi arunca priviri fățarnice și obraznice, priviri de curtezană smintită, pe care le mai aruncă ochii înroșiți ai anumitor bătrîne.

După ce a isprăvit de mîncat, Pâquerette și-a întors fotoliul pe jumătate ; apoi, încrucișîndu-și mîinile peste fuste ne-a învăluit pe Marie și pe mine într-o privire ce umbla de la unul la altul, rîzînd cu un rîs rău.

— Ei, ce zici, frumoaso, îi spuse bolnavei arătîndu-mă cu degetul, nu-i așa că-i băiat drăguț ? Inima lui e singură și are nevoie de-o nouă dragoste.

Marie a zîmbit trist, închizîndu-și ochii și trăgîndu-și mîna din mîinile mele.

— Te înșeli, i-am răspuns Pâquerettei după o clipă de tăcere. Inima mea nu-i singură. O iubesc pe Laurence.

Marie și-a deschis pleoapele și mi-a întins iar degetele, iar mie mi s-a părut că sînt mai agitate, mai fierbinți.

— Laurence ! Laurence ! rînjea bătrîna. Ea își bate joc pe cinste de dumneata ! Așa-s bărbații. Iubesc pe cine-i trădează și-i părăsește. Caută-ți o iubită, bietul meu băiat.

Nu-i auzeam spusele deslușit, nedînd de obicei nici un fel de atenție sporovăielilor acestei bătrîne. Și nu știu cum se face, dar am simțit că nu mi-e bine. O căldură necunoscută mi-a năpădit ființa, într-un fior dureros.

— Ascultați, copii, a adăugat Pâquerette cît se poate de în largul ei, sînt o femeie de treabă, nu-mi place ca alții să-și bată joc de voi. Sînteți drăguți amîndoi, blînzi ca niște mieluși, buni ca pîinea caldă. Am visat să vă cunun pe-amîndoi ; știu că nicicînd nu voi fi făcut să se îmbrățișeze două micuțe făpturi mai bune. Hai, domnule, ia-o pe doamna în brațe. Toată ziua dau peste Laurence și Jacques care se pipăie pe scări.

Mă uitam la Marie. Era liniştită. Pulsul nu-i bătea mai repede. Părea că visează cu ochii aţintiţi asupra mea, şi nu ştiam dacă mă vede în visarea ei. Sărutările pe care Jacques putea să i le dea Laurencei nu tulburau prietenia liniştită ce-o avea pentru mine.

Eu însă simţeam cum o căldură neîndurătoare îmi urcă în piept şi mă înăbuşă. Nu ştiam ce înseamnă amorţeala aceea bruscă ce-mi pricinuia o durere mocnită, adîncă, pătrunzînd pînă-n suflet. Nu mă gîndeam nici la Laurence, nici la Jacques ; o ascultam pe Pâquerette, iar senzaţia de sufocare sporea, strîngîndu-mi gîtul.

Pâquerette îşi freca încet mîinile uscate ; ochii ei cenuşii, pierduţi sub pleoapele moi, străluceau straniu pe faţa gălbejită. A continuat cu o voce şi mai spartă :

— Staţi şi vă uitaţi unul la altul ca nişte prostănaci. N-ai înţeles, Claude ? Jacques ţi-o ia pe Laurence, ia-o şi tu pe Marie. Ia uite, mititica zîmbeşte ; nici nu vrea altceva, ce mai ! În felul ăsta, nimeni n-o să fie văduvit, unii nu vor avea să le facă reproşuri celorlalţi. Aşa trebuie să se-aranjeze totul pe lumea asta.

Marie a ridicat mîna cu nerăbdare, făcîndu-i semn să tacă. Vocea acră a bătrînei făcea ca trupul acela topit să se înfioare. Apoi pe faţa bolnavei s-a aşternut o pace melancolică, o expresie de extaz recules ; m-a privit, visătoare, şi mi-a spus cu o voce pătrunzătoare, pe care nu i-o cunoşteam :

— Vrei, Claude ? am să te iubesc din tot sufletul.

Şi s-a ridicat.

Un aces de tuse i-a trîntit la loc pe pat trupul zgîlţîit groaznic, cutremurat de durere. Cu braţele deschise şi răsucite, cu capul răsturnat, se sufoca. Bietul ei piept pe jumătate descoperit, pe care suferinţa îl făcuse atît de copilăresc, atît de cast, se ridica îngrozitor, plin parcă de un vînt furibund. Apoi, cumplita tuse s-a domolit, copila s-a culcat la loc, cu obrajii vineţi, zdrobită parcă de împovărare şi insensibilitate.

Rămăsesem la marginea patului, zgîlţîit eu însumi de sfîşierea muribundei. Nu îndrăznisem să mă mişc, ţintuit de milă şi de spaimă. Ceea ce vedeam în faţa mea era de-o oroare şi-o duioşie atît de adînci, atît de jalnice şi respingătoare, încît nu ştiu cum să exprim sfînta teamă ce mă ţinea acolo, sfîşiat, plin de dezgust şi de milă. Mă simţeam ispitit s-o bat pe Pâquerette, s-o alung de-acolo ; aş fi voit s-o îmbrăţişez pe Marie ca un frate, să-i dărui sîngele meu ca să redau viaţa şi prospeţimea cărnii ei muribunde.

Aşadar, aici ajunsesem : o femeie năruită de bătrîneţe îmi propunea să-mi schimb inima pe o altă inimă, să-mi las metresa unuia dintre prietenii mei şi să-i cumpăr astfel metresa lui ; îmi atrăgea atenţia asupra avantajului acestui tîrg, rîzînd de întîmplarea asta formidabilă. Iar iubita pe care voia să mi-o dea aparţinea morţii. Marie era pe moarte, şi Marie întindea braţele spre mine. Biată prostuţă ! Strania ei puritate îi ascundea întreaga grozăvie a sărutului. Întindea buzele ca o fecioară, neînţelegînd că mai bine aş fi voit să mor decît să mă ating de gura ei, eu care eram plin de Laurence. Trupul acela palid, ars de febră, nu mai purta urma îmbrăţişărilor ce-l înroşiseră ; dar era de pe acum mort, sanctificat, într-atît de pur că aş fi crezut că săvîrşesc un sacrilegiu dîndu-i un ultim fior de voluptate.

Pâquerette a privit curios criza Mariei. Femeia asta nu crede în suferinţa celorlalţi.

— O fi înghiţit pe-alături, zise, fără a se gîndi că bolnava nu mai pusese nimic în gură de două săptămîni.

Auzind-o, m-a apucat o mînie oarbă. Aş fi pălmuit bucuros faţa aceea gălbejită care rînjea şi, cum ticăloasa deschidea iarăşi gura :

— Taci ! i-am strigat cu violenţă şi indignare.

Bătrîna şi-a tras fotoliul îndărăt cu spaimă. S-a uitat la mine înfricoşată, nehotărîtă ; apoi, văzînd că nu rîd.

a făcut un gest de om beat şi a îngăimat pe un ton tărăgănat :

— Păi dacă-i interzis să glumeşti, n-ai decît s-o spui. Eu una totdeauna am fost pusă pe şotii : atîta pagubă pentru cei care plîng. N-o vrei pe Marie, să nu mai vorbim despre asta.

Şi a împins fotoliul în faţa mesei, unde şi-a turnat un pahar plin ochi cu vin, pe care l-a băut cu sorbituri mici.

M-am aplecat asupra Mariei, care horcăia încet, adormită de suferinţă. Am sărutat-o pe frunte, ca un frate.

Pe cînd ieşeam, Pâquerette s-a întors spre mine.

— Domnule Claude, mi-a strigat, nu eşti drăguţ, dar eu am să-ţi dau totuşi un sfat bun. Dacă o iubeşti pe Laurence, păzeşte-o

XXIV

Sînt gelos, gelos pe Laurence !

Pâquerette asta mi-a semănat în suflet cumplitul chin. Am coborît, una cîte una, toate treptele deznădejdii ; astăzi, infamia şi suferinţa mea sînt complete.

Ştiu ce nume are căldura aceea necunoscută ce-mi umplea pieptul, făcîndu-mă să mă sufoc. Căldura asta era gelozia, un val fierbinte de spaimă şi teroare. Valul a urcat, mi-a năpădit toată fiinţa. Acum, nu-i părticică din mine care să nu mă doară şi să nu fie geloasă, care să nu se plîngă de oribila strînsoare de care se vaită tot trupul meu.

Nu ştiu cum sînt geloşi ceilalţi. Eu sînt gelos din tot trupul, din toată inima. Cînd bănuiala s-a strecurat în mine, veghează, lucrează necruţător ; mă răneşte în fiece clipă, mă scormoneşte, pătrunde tot mai adînc. Durerea e fizică ; stomacul se strînge, membrele se pleoştesc, capul se goleşte, îmi simt slăbiciunea şi febra. Şi,

mai presus de boala nervilor și-a mușchilor, îmi simt zbuciumul inimii, profund, disperat, cum mă hăituie și mă arde întruna. Un singur gînd se învîrte asupra lui însuși în uriașul gol al gîndurilor mele : nu mai sînt iubit, sînt înșelat, iar creierul meu bate ca un clopot acest singur sunet, măruntaiele din mine au aceeași tresărire, răsucite, sfîșiate. Nimic mai dureros ca aceste ore de gelozie ce mă lovesc de două ori, în materie și în afecțiune. Suferința trupească și suferința sufletească se împreunează într-o senzație de copleșitoare povară, neîndurătoare, zdrobindu-mă la nesfîrșit. Iar eu, eu îmi pierd răsuflarea, lăsîndu-mă în voia sorții, coborînd din ce în ce mai jos în bănuielile mele, scormonindu-mi rana, pierit în fața vieții, nemaitrăind decît din gîndul ce mă roade.

Dacă aș suferi mai puțin, aș voi să știu din ce-i făcută suferința mea. Aș resimți o plăcere aprigă întrebîndu-mi trupul, punînd întrebări afecțiunii mele. Sînt curios să-mi aflu adîncul deznădejdii. Neîndoielnic, e vorba de miile de lucruri urîte ale dragostei, egoism și amor propriu, lașitate și pasiuni josnice ; e vorba de revolta simțurilor, de vanitatea inteligenței. Femeia aceasta care pleacă de la mine, obosită de mîngîierile mele, care preferă un alt bărbat în locul meu, mă rănește în toată ființa mea ; mă disprețuiește, mărturisește că a găsit o dragoste mai blîndă, mai pură decît dragostea mea. Și-apoi, e mai cu seamă un imens sentiment de singurătate. Te simți părăsit, te cutremuri de spaimă ; nu poți trăi fără ființa aceasta pe care te-ai obișnuit s-o privești ca pe o soață veșnică ; ți-e frig, tremuri, ai prefera să mori decît să rămîi orfan.

Pretind ca Laurence să fie a mea. N-o am decît pe ea, și-o păzesc ca un avar. Sîngerez, cînd mă gîndesc că Pâquerette poate are dreptate și că mîine nu voi mai avea iubită. Nu vreau să rămîn singur în mizeria mea, în adîncul decăderii mele. Mi-e teamă.

Şi totuşi nu pot închide ochii, nu pot trăi fără să ştiu. Unii băieţi, cînd simt că o femeie le e necesară, o acceptă aşa cum e, nu vor să-şi strice liniştea răscolindu-i viaţa. Eu însă n-am puterea să nu ştiu. Bănui. Mintea mea nefericită mă împinge fie să-mi recunosc greşeala, fie să mă conving ; simt nevoia să sălăşluiesc în Laurence, să mor, dacă ea trebuie să mă părăsească.

Seara, mă prefac că ies în oraş şi mă strecor pe ascuns la Marie. Pâquerette moţăie ; muribunda îmi zîmbeşte slab, fără a întoarce capul. Mă duc la fereastră şi stau acolo. Şi spionez, mă aplec ca să văd în curte şi în camera lui Jaques. Uneori mă duc şi crăp uşa, ascult zgomotele de pe scări. Nemiloase ceasuri. Mintea mea încordată trudeşte din greu, membrele îmi tremură de zbucium şi atenţie susţinută. Cînd voci răzbat din odaia lui Jacques, de emoţie mi se pune un nod în gît. Dacă o aud pe Laudence că pleacă din mansarda noastră, iar jos, nu se opreşte pe pragul de la ieşire, o arsură îmi străbate pieptul : am numărat treptele, îmi spun că s-a oprit la etajul al treilea. Atunci mă aplec, sînt în primejdie să cad ; aş voi să pătrund pe fereastra aceea ce se deschide la cinci metri mai jos de mine. Mi se pare că aud sărutări, îmi aud numele rostit cu rîsete ironice. Apoi, cînd Laurence se iveşte în sfîrşit pe prag, în curte, arsura mă străbate din nou. Răsuflu din greu, sînt zdrobit. Mă surprinde, n-o aşteptam. Încep să mă îndoiesc, nu mai ştiu dacă am numărat bine treptele pe care le avea de coborît.

Multă vreme joc jocul ăsta crud cu mine însumi. Inventez capcane, mi se urcă sîngele la cap, nu-mi mai amintesc ce-am văzut. Certitudinea fuge de mine, bănuielile se ivesc şi dispar mai devoratoare pe zi ce trece. Dispun de-o pricepere infernală ca să spionez şi să cuget asupra cauzelor suferinţei mele ; mintea mea pune stăpînire aprig pe faptele cele mai mărunte, le adună, le leagă, scoate din ele deducţii minunate. Fac treaba asta cu o luciditate uimitoare ; compar, discut, adun, resping, ca

un adevărat judecător de instrucție. Dar din clipa cînd cred că dețin o certitudine, inima îmi sare din loc, carnea tresare pe mine, nu mai sînt decît un copil care plînge, simțind cum îi scapă realitatea.

Mi-ar place să pătrund în viața semenilor mei, să le scotocesc misterele ; sînt curios de toate lucrurile pe care nu le știu, îmi plac în mod straniu aceste delicate operații ale inteligenței, pornită în căutarea unei soluții necunoscute. Simți o voluptate minunată să cîntărești fiece cuvînt, fiece răsuflare ; de la cîteva date vagi, ajungi, printr-un mers încet și sigur, matematic, la cunoașterea adevărului întreg. Pot să-mi pun istețimea în slujba fraților mei. Dar cînd e vorba de mine, devin atît de pătimaș, că nu mai știu nici să văd, nici să aud.

Ieri, am stat două ore în cameră la Marie. Noaptea era întunecată și umedă. În față, pe zidul cel gol, fereastra lui Jacques punea un pătrat mare de lumină galbenă. Umbre bizare, mărite umblau încolo și-ncoace prin acest pătrat.

O auzisem pe Laurence închizînd ușa de la camera noastră, dar în curte nu coborîse. Recunoșteam umbra lui Jacques, pe zid, lungă și dreaptă, agitîndu-se cu mișcări scurte și precise. Și mai era încă o umbră, mai scurtă, mai înceată, mai nehotărîtă în mișcările ei ; parcă recunoșteam umbra asta, ce mi se părea a avea un cap puternic, mărit de un coc de femeie.

Uneori, pătratul de lumină galbenă rămînea gol, palid și șters, gol și liniștit. Iar eu, aplecat în afară, gîfîind, mă uitam cu atenție îndurerată, suferind de pe urma acelui gol și a luminii liniștite, dorind cu spaimă ca o masă neagră să se ivească și să-și trădeze secretul ei. Apoi, deodată, pătratul se însufleța : o umbră trecea, două umbre se amestecau, nemăsurat de mari și atît de stranii că nu puteam surprinde formele nici explica mișcările. Mintea mea căuta cu disperare înțelesul acelor pete întunecoase ce se alungeau, se lățeau, lăsînd uneori să se

ghicească un cap sau un braţ. Capul şi braţul se deformau numaidecît, se topeau. Şi nu mai zăream decît ceva ca un val de cerneală oscilant, răspîndindu-se în toate părţile, mînjind zidul. Voiam să înţeleg, şi ajungeam să disting siluete monstruoase de animale, profiluri stranii. Mă pierdeam în coşmarul acestei viziuni, urmăream cu groază masele acelea ce dansau pe tăcute, mă cutremuram la gîndul a ceea ce aveam să descopăr, plîngeam de furie văzînd că toate acelea n-aveau nici un sens şi că nu aveam să aflu nimic. Şi deodată, pata de cerneală, într-un ultim salt, într-o ultimă grimasă, curgea de-a lungul zidului, de-a lungul tenebrelor. Şi din nou pătratul de lumină galbenă rămînea pustiu, mohorît. Umbrele trecuseră, fără a-mi dezvălui nimic. Mă aplecam şi mai disperat, aşteptînd cumplitul spectacol, spunîndu-mi că viaţa mea depinde de acele pete negre ce săltau pe zidul galben.

Un fel de furie m-a cuprins în cele din urmă în faţa dramei ironice ce se juca în faţa mea. Personajele acelea stranii, scenele rapide şi de neînţeles îşi băteau joc de mine ; aş fi voit să-mi stea în putere să pun capăt acelei farse lugubre. Mă simţeam zdrobit de emoţie, ros de îndoială.

Am ieşit încetişor din camera Mariei, mi-am scos pantofii, punîndu-i pe palier : apoi, frămîntat, neliniştit, am început să cobor scările, oprindu-mă pe fiecare treaptă, ascultînd tăcerea, înspăimîntat de zgomotele uşoare ce urcau pînă la mine. Ajuns în faţa uşii lui Jacques, după cinci minute nesfîrşite de teamă şi de ezitare, m-am aplecat încet, penibil, şi mi-am auzit pocnind oasele gîtului. Mi-am lipit ochiul drept de gaura cheii : n-am văzut decît bezna. Atunci mi-am lipit urechea de uşă : tăcerea zumzăia, în capul meu se afla un mare şopot ce mă împiedica să aud. Flăcări îmi treceau prin faţa ochilor, un bubuit surd ce sporea umplea coridorul. Lemnul uşii îmi ardea urechea ; mi se părea că vibrează tot. În spatele uşii,

aveam impresia că surprind uneori oftaturi înăbușite ; pe urmă mi se părea că moartea trecuse prin camera aceea tăcută. Și nu mai știam ce să cred. Nu puteam smulge nimic acelei tăceri tumultuoase, acelei nopți pline de fulgere. Nu știu cît timp am rămas îndoit în fața ușii ; îmi amintesc numai că răceala pardoselii îmi înghețа picioarele și că un mare tremur îmi zgîlțîia trupul năpădit de sudoare. Spaima și zbuciumul mă țineau țintuit locului, aplecat din șale, neîndrăznind să mișc, răscolit de gelozie și tremurînd atît de tare de parcă făptuisem un omor.

Am urcat clătinîndu-mă, izbindu-mă de pereți. Am deschis iarăși geamul de la Marie, simțind în continuare nevoia să mă chinui, neputîndu-mă sustrage usturătoarei voluptăți a sfîșierilor mele. Zidul, în față, era negru ; cortina se lăsase asupra dramei, noaptea domnea acum. Ieșind, am contemplat-o pe Marie, care dormea, cu mîinile împreunate. Cred că am îngenuncheat în fața patului, înălțînd spre nu știu ce divinitate o rugăciune ale cărei cuvinte îmi veneau pe buze.

M-am culcat, dîrdîind, și am închis ochii. Vedeam, prin pleoapele închise, lumina lumînării, pusă pe o măsuță în fața mea, și aveam astfel un orizont vast, pe care-l însufleteam cu figuri lamentabile. Am trista putință a visării, facultatea de a crea pe de-a-ntregul personaje care duc aproape o viață reală ; le văd, le ating, joacă asemeni unor actori în carne și oase scenele ce se petrec în mintea mea. Sufăr și mă bucur cu atît mai mult cu cît ideile mi se materializează iar eu le zăresc, cu ochii închiși, prin toate simțurile, prin tot trupul meu.

În lumina roz, o vedeam pe Laurence aproape goală, în brațele lui Jacques. Vedeam camera ce mi se păruse cufundată în întuneric, tăcută, iar acum plină de rîsete, de lumină. Cei doi amanți, scăldați într-o lumină orbitoare, erau strîns înlănțuiți ; se aflau acolo, sub ochii mei, luînd toate atitudinile pe care le visa mintea mea

rătăcită. Nu mai era un simplu gînd, o gelozie izvorîtă din inimă, ci niște scene groaznice, însuflețite, de o limpezime spăimîntătoare. Trupul meu se revolta și striga ; simțeam că drama se petrece în mine, că puteam voala imaginile acelea ; pe cînd eu le descopeream, le expuneam, le evocam încă și mai goale, mai viguroase, cufundîndu-mă zadarnic în acel spectacol pe care mi-l ofeream din plin, ca să sufăr și mai mult. Bănuielile mi se întrupau, știam și vedeam în sfîrșit, aflam în imaginație certitudini pline de delicii dureroase.

Laurence a intrat și a închis ușa cu zgomot. Aducea cu ea un miros indefinisabil de tutun și de lichior. N-am deschis ochii, ascultîndu-i pașii și foșnetul hainelor, în timp ce se dezbrăca. Mă uitam la luminița roz ; și, dincolo de ea, mi se părea că o văd pe femeia aceasta, cînd trecea prin fața mea, rîzînd cu milă, dîndu-mi cu tifla, închipuindu-și că dorm.

S-a culcat, scoțînd un oftat ușor, și-a căutat o poziție comodă, pentru somn. Și-atunci, întreaga mea suferință din cursul serii mi-a năpădit în inimă ; o furie de nespus m-a cuprins, la atingerea trupului aceluia rece care-l atingea pe al meu. Mă gîndeam că Laurence se întorsese la mine ostenită de voluptate, molatecă și jilavă de trădare și desfrîu. M-am ridicat în șezut, strîngînd din pumni.

— De unde vii ? am întrebat-o cu o voce înecată și tremurătoare.

A deschis încet ochii, pe care apucase să-i închidă, și m-a privit o clipă mirată, fără să răspundă. Pe urmă, făcînd un gest din umeri, a răspuns :

— Vin de la fructăreasa din susul străzii, care m-a poftit să luăm cafeaua împreună.

Îi vedeam fața de jos în sus : pleoapele obosite i se închideau de la sine, trăsăturile ei exprimau sațul și îndestularea. Am simțit cum mă orbește sîngele văzînd-o atît de epuizată de sărutările altuia. Gîtul, lat și umflat, se întindea spre mine, incitîndu-mă la crimă ; era gros și

îndesat, impudic și lubric ; de-o albeață insolentă, își bătea joc de mine, provocîndu-mă. Totul din jur a dispărut, nu mai vedeam decît gîtul acela.

— Minți ! am strigat.

Și i-am apucat gîtul între mîinile mele, orbit de furie. Am zgîlțîit-o puternic, strîngînd din răsputeri. Ea mi se lăsa în voie, neîmpotrivindu-se zgîlțîielilor mele, fără un geamăt, moale și abrutizată. Nu știu ce plăcere stranie mă cuprindea simțind corpul acela călduț și suplu îndoindu-se, afundîndu-se după bunul plac al furiei mele. Apoi, un fior ca gheața m-a străbătut, și, înspăimîntat, mi s-a părut că văd sînge scurgîndu-se de-a lungul degetelor mele, și m-am trîntit pe pernă, plîngînd în hohote, nebun de durere.

Laurence și-a dus mîna la gît. A tras puternic aer în piept de trei ori la rînd, apoi s-a culcat la loc, întorcîndu-mi spatele, fără un cuvînt, fără o lacrimă.

Îi răvășisem părul. Pe ceafă zăream o urmă vînătă, accentuată și mai mult de umbra părului, ce-i ascundea umerii pe jumătate. Plînsul mă orbea, inima îmi era plină de o compasiune imensă și dureroasă. Mă plîngeam pe mine, care maltratasem o femeie, o plîngeam pe Laurence, ale cărei oase le auzisem trosnind sub degetele mele. Toată ființa mea se topea într-o remușcare sfîșietoare, sufletul meu îndurerat căuta deznădăjduit să repare ceea ce nu putea fi uitat. Mă cutremuram, plin de silă și de spaimă, în fața sălbăticiunii pe care o simțisem trezindu-se și murind în mine ; sufeream de groază, de rușine, de milă.

M-am apropiat de Laurence, am luat-o în brațe, vorbindu-i încet, la ureche, cu o voce mîngîietoare și deznădăjduită. Nu mai știu ce i-am spus. Mi-am revărsat întreg preaplinul inimii. Cuvintele mele au fost o lungă predică, arzătoare și umilă, blîndă și violentă, plină de orgoliu și de josnicie. M-am dezvăluit pe de-a-ntregul, cel care fusesem, cel care eram, cel care aveam să fiu ; mi-am spus povestea inimii, am răscolit pînă în străfundul ființei mele, ca să

nu las nimic ascuns. Simțeam nevoia să fiu iertat și în același timp să iert. Am învinuit-o pe Laurence, i-am pretins credință și sinceritate, i-am spus cîte lacrimi am vărsat din cauza ei. Nu-i făceam reproșuri ca să mă scuz mai bine ; buzele mi se deschideau fără să vreau, întreg prezentul se revărsa din mine, gîndurile mele de fiecare zi nu mai alcătuiau decît o singură jelanie afectuoasă și resemnată, fără urmă de mînie și de ranchiună. Mi-am amestecat reproșurile și mărturisirile cu efuziuni drăgăstoase, cu gingășii bruște ; am vorbit limbajul pasiunii, copilăresc și inefabil, avîntîndu-se spre înaltul cerului, tîrîndu-mă la pămînt ; m-am slujit de poezia ridicolă a copiilor și-a îndrăgostiților ; am fost smintit, pasionat, beat. Și o țineam astfel, ca într-un vis, întrebînd, răspunzînd, vorbind cu o voce adîncă și monotonă, strîngînd-o pe Laurence la pieptul meu. O oră întreagă mi-am ascultat cuvintele ce-mi ieșeau singure de pe buze, blînde, mîhnite ; simțeam ușurare ascultînd muzica aceea pătrunzătoare, mi se părea că biata mea inimă îndurerată se legăna și adormea.

Laurence, cu ochii deschiși, se uita la perete fără o vorbă. Vocea mea nu părea a ajunge pînă la ea. Se afla acolo la fel de tăcută și de neînsuflețită de parcă s-ar fi aflat înconjurată de bezna și tăcerea cea mai adîncă. Fruntea ei îndărătnică, gura rece și crispată erau mărturie a hotărîrii nezdruncinate de a nu asculta, de a nu răspunde.

Și-atunci, am simțit o dorință aprigă de a-i smulge un cuvînt acestei femei. Mi-aș fi dat sîngele ca să-i pot auzi glasul ; toată ființa mea se îndrepta spre ea, o implora, o ruga cu mîinile împreunate să vorbească, să rostească un singur cuvînt. Plîngeam de pe urma tăcerii ei, un soi de rău se făcea tot mai simțit pe măsură ce Laurence devenea mai mohorîtă și mai de nepătruns. M-am simțit pradă nebuniei, unei idei fixe ; aveam imperioasă nevoie de un răspuns, făceam eforturi supraomenești, rugîndu-mă și amenințînd, ca să mulțumesc nevoia aceea care mă rodea. Mi-am înmulțit întrebările, am insistat asupra unora

dintre ele, le-am dat altă formulare, făcîndu-le mai imperioase ; m-am slujit de toată blîndeţea mea, de toată violenţa, implorînd, poruncind, vorbind pe un ton mîngîietor şi supus, apoi lăsîndu-mă dus de mînie, ca iarăşi să devin şi mai umil, şi mai insinuant. Laurence, fără un fior, fără o privire, părea a-mi ignora prezenţa. Întreaga mea voinţă, întreaga mea dorinţă furibundă se spărgeau de surzenia nemiloasă a acestei făpturi care mi se refuza.

Femeia asta îmi scăpa. Ghiceam că există o barieră de netrecut între ea şi mine. Îi ţineam trupul strîns înlănţuit, simţind cum mi se lasă în voie cu dispreţ. Dar nu-i puteam deschide sufletul, nici pătrunde înăuntru ; inima şi gîndirea ei fugeau de mine ; nu îmbrăţişam decît o zdreanţă neînsufleţită, atît de obosită, atît de uzată, încît nu spunea nimic braţelor mele. Pe cînd eu iubeam, voiam să posed. Mă apucam cu deznădejde de ultima fiinţă ce-mi rămînea, pretindeam să-mi aparţină, simţeam o furie de avar, cînd îmi închipuiam că altcineva are de gînd să mi-o ia iar ea consimţea oarecum la acest furt. Mă revoltam, făceam apel la toate forţele mele pentru a-mi apăra bunul. Şi iată că nu strîngeam decît un cadavru la pieptul meu, decît un lucru necunoscut ce-mi era străin, al cărui înţeles nu-l puteam pătrunde. Oh, fraţilor, voi nu cunoaşteţi suferinţa aceasta, aceste elanuri de dragoste care se izbesc de un trup neînsufleţit, rezistenţa rece a unui trup cu care ai voi să te contopeşti, tăcerea drept răspuns la atîtea hohote de plîns, moarta asta cu bună ştiinţă care ar putea iubi, pe care o implori din răsputeri şi care nu iubeşte.

Cînd n-am mai avut glas, cînd mi-am pierdut orice nădejde că aş mai putea-o însufleţi vreodată pe Laurence, mi-am pus capul pe sînul ei, cu urechea lipită de inimă. Şi-astfel, sprijinit de femeia aceea cu ochii deschişi, uitîndu-mă la mucul lumînării ce fumega, mi-am petrecut noaptea cugetînd. Auzeam horcăitul Mariei, întrerupt de tuse, ce-mi venea prin perete, legănîndu-mi gîndurile.

Am cugetat. Auzeam bătăile regulate ale inimii Laurencei. Știam că-i vorba doar de un val de sînge, îmi spuneam că urmăresc cadența zgomotelor scoase de o mașină bine reglată și că zvonul ce ajunge pînă la mine nu e decît cel al unei mișcări de orologiu inconștient, ascultînd de un simplu arc. Și totuși mă îngrijoram, aș fi voit să demontez mașinăria, s-o caut ca să-i cercetez cele mai mărunte piese ; mă gîndeam serios, în nebunia mea, să despic sînul acela, să iau inima și să văd de ce bate atît de blînd și adînc.

Marie horcăia, inima Laurencei bătea aproape în capul meu. În ritmul acestui dublu zgomot, care uneori se contopea într-unul singur, am cugetat la viață.

Nu știu de ce o dorință nesățioasă de feciorie mă împingea în decăderea mea. Totdeauna port în mine gîndul unei purități imaculate, înalte, inaccesibile, gînd ce se trezește mai arzător cu fiecare din deznădejdile mele.

În timp ce-mi sprijineam capul de sînul ofilit al Laurencei, mi-am spus că femeia e născută pentru o singură dragoste.

Într-asta stă adevărul, singura căsătorie posibilă. Sufletul meu e atît de pretențios încît vrea întreaga făptură pe care-o iubește, în copilărie, în somnul, în viața ei întreagă. Merge pînă acolo încît învinuiește visele, pretinzînd că iubita e pîngărită dacă în vis a fost îmbrățișată de-o nălucire.

Toate fetele, pînă și cele mai pure, mai candide, ajung astfel la noi deflorate de demonul nopților lor ; demon care le-a strîns în brațele lui, a făcut să se înfioare carnea lor neștiutoare, le-a dăruit, înaintea soțului, primele mîngîieri. Încît nu mai sînt fecioare, nu mai au sfînta neștiință.

Eu unul aș voi ca soția să-mi vină plăsmuită de-a dreptul din mîinile lui Dumnezeu ; aș voi-o albă, curată, neînsufletită încă, iar eu aș trezi-o. Ar trăi din mine, nu m-ar cunoaște decît pe mine, n-ar avea alte amintiri decît cele

ce i-ar veni de la mine. Ar întruchipa visul divin al unei nuntiri a sufletului cu trupul, veşnic, trăgîndu-şi seva din ea însăşi. Dar cînd buzele femeii cunosc alte buze, cînd sînii au fremătat la alte mîngîieri, dragostea nu poate fi decît un chin de fiecare zi, o gelozie de fiecare oră. Femeia aceasta nu-mi aparţine, ea aparţine amintirilor ei ; se zvîrcoleşte în braţele mele, gîndindu-se poate la mîngîieri mai de demult ; îmi scapă fără încetare, are o întreagă viaţă ce n-a fost a mea, nu e a mea. Iubesc şi mă sfîşii ; plîng în faţa acestei fiinţe pe care n-o posed, pe care n-o mai pot poseda pe de-a-ntregul.

Lumînarea fumega, odaia se umplea de un aer îmbîcsit, gălbui. Auzeam horcăitul Mariei, mai sacadat. Ascultam inima Laurencei şi nu-i puteam înţelege limba. Neîndoielnic că inima aceea vorbea o limbă necunoscută ; îmi ţineam răsuflarea, îmi ascuţeam mintea, înţelesul continua să-mi scape. Poate că îmi povestea trecutul acelei fiinţe jalnice, povestea ei de ruşine şi mizerie. Bătea rar, ironic, lăsînd silabele să cadă fără efort ; nu se grăbea să isprăvească, părea să se complacă în povestirea groaznicei aventuri. Ghiceam uneori ce putea spune. Nu-i ştiam trecutul, refuzasem să-l cunosc, încercasem să-l uit ; dar cu de la sine putere, trecutul acesta se povestea singur, se înfăţişa gîndurilor mele aşa cum trebuie să fi fost. Ştiam ce infamii se cuvenea să-mi imaginez ; chiar şi în neştiinţa în care mă complăceam, întreceam fără doar şi poate realul, cădeam în coşmar, exagerînd răul. În ceasul acela aş fi voit să ştiu totul, tot adevărul faptelor. Ascultam inima aceea cinică şi greoaie ce-mi povestea cu glas scăzut lunga-i poveste, într-o limbă necunoscută, iar eu nu-i puteam urmări spusele, neştiind ce să cred de cele cîteva cuvinte ce mi se părea că le prind în trecere.

Apoi, deodată, inima Laurencei a început să vorbească altă limbă. A vorbit de viitor, şi am înţeles-o. Bătea limpede, vorbind mai repede, cu mai multă asprime şi ironie.

Spunea că se îndreaptă spre canalul cu scursori și că se grăbește să ajungă acolo. Laurence avea să mă părăsească a doua zi, reluîndu-și viața de pripas ; ar fi aparținut mulțimii ; avea să coboare cele cîteva trepte ce-o mai despărțeau încă de fundul canalului. Atunci avea să se cufunde ca o brută, n-avea să mai simtă nimic, și se va declara fericită. Avea să moară într-o noapte, pe trotuar, beată și istovită. Inima îmi spunea că trupul avea să ajungă în amfiteatrul de disecții, unde urma să fie tăiat în patru ca să se știe cîtă amărală și grețoșenie cuprinde. Eu, la aceste vorbe ale Spurcatului, o vedeam pe Laurence învinețită, tîrîtă prin noroi, mînjită de mîngîieri infame, întinsă și țeapănă pe piatra cea albă. Se scormonea cu niște cuțitașe mici în mărunțaiele celei pe care eu o iubeam de moarte și o înlănțuiam disperat cu brațele.

Viziunea sporea, camera se umplea de năluci. O lume a desfrîului trecea într-o lungă procesiune dezolantă. Viața, cu tot ce are ea mai groaznic și mai întinat, mi se desfășura pe dinainte, în tablouri spăimîntătoare. Întreaga scursoare omenească se perinda prin fața mea, înveșmîntată în mătase, acoperită de zdrențe, tînără și frumoasă, bătrînă și descărnată. Trecerea acelor bărbați și femei ce se-ndreptau spre putreziciune a ținut mult și m-a înspăimîntat.

Inima bătea, bătea. Acum spunea mînioasă : „Iubita ta vine din noapte și se duce în glod. Tu mă iubești, eu n-am să te iubesc niciodată, deoarece sînt o inimă lipsită de sentimente, ce nu slujește la nimic. Degeaba vrei să te cufunzi în infamie ; vrei să te scobori în noroi, noroiul însă nu poate ajunge la tine. Întrebi tăcerea, te luminezi la întunericul nopții ; zgîlții un cadavru necunoscut, pe care ai face mai bine să-l duci numaidecît pe dalele amfiteatrului de disecție."

Nu mai știu ce-a fost. Inima a încetat să mai bată, feștila lumînării s-a stins într-o sfîrîială de seu. Am rămas

pe sînul Laurencei, închipuindu-mi că mă aflu în adîncul unei mari scobituri negre, jilave şi pustii.

Marie horcăia.

XXV

În dimineaţa asta, trezindu-mă, am avut un elan de dureroasă speranţă.

Fereastra rămăsese deschisă şi m-am trezit îngheţat.

Mi-am apucat capul în mîini, mi-am spus că tot glodul ăsta nu putea exista cu-adevărat, că îmi plăcea să visez fără temei infamia. Avusesem un coşmar înfiorător ; cutremurat încă de viziunea aceea, am zîmbit la gîndul că nu-i decît un vis şi că aveam să-mi reiau viaţa mea liniştită sub soare. Refuzam să accept amintirea, mă revoltam, negam. Mă indignam în numele onoarei.

Nu, nu era cu putinţă să sufăr într-atît, ca viaţa să fie atît de necruţătoare, de ruşinoasă ; era imposibil să existe asemenea ruşini şi-asemenea dureri...

M-am sculat încetişor, m-am dus la fereastră să inspir din răsputeri aerul dimineţii. L-am văzut pe Jacques sub mine, fluierînd liniştit şi privind în curte. Şi-atunci mi-a venit ideea să cobor şi să-l întreb ; era o minte puternică şi dreaptă, ce-avea să-mi domolească febra, un om onest ce-ar fi răspuns cu francheţe întrebărilor mele, care mi-ar spune dacă o iubeşte pe Laurence şi ce relaţii întreţine cu ea. Într-asta poate că stătea salvarea mea. Nu voi mai simţi căldura asta cumplită ce-mi devora pieptul, mă voi odihni în Laurence, voi adopta o purtare înţeleaptă, ce-avea să ne scoată, pe ea şi pe mine, din dragostea asta disperată şi sîngeroasă în care ne cufundasem.

Vedeţi, fraţilor, cum, aproape de cumplitul deznodămînt, şi încă mai nutream speranţă. Oh ! biata mea inimă : copil mare pe care fiece rană o face încă şi mai tînără, încă şi mai fierbinte. Trecînd prin faţa Laurencei, ca să mă duc

la Jacques, am privit-o o clipă pe femeia aceea adormită, și, după atîtea lacrimi, am sperat iarăși în căința ei.

L-am găsit pe Jacques la lucru. Mi-a întins mîna onest, cu un zîmbet limpede și sincer. L-am privit drept în față ; n-am văzut în trăsăturile lui liniștite trădarea pe care-o căutam. Dacă băiatul ăsta mă înșeală, nu știe că face să-mi sîngereze inima.

— Cum așa ! mi-a spus el rîzînd, vezi că ești mai leneș decît mine ? Mie, om serios, îmi prinde bine să mă scol la ora șase.

— Ascultă, Jacques, i-am răspuns, sînt bolnav, am venit să mă vindec. Am pierdut conștiința celor ce mă înconjoară, nu mai am știință nici de mine însumi. În dimineața asta, cînd m-am sculat, am înțeles că sensul vieții îmi scapă, m-am simțit pierdut în vîrtej și abise. De asta am coborît ca să-ți strîng mîna și să-ți cer sfat și ajutor.

Urmăream pe fața lui efectul spuselor mele. A devenit grav și și-a plecat ochii. Nu avea atitudinea unui vinovat, ci pe aceea a unui judecător, aproape.

Am adăugat cu voce tremurătoare :

— Trăiești alături de mine, știi ce viață duc. Am avut nefericirea asta, la început, să dau peste o femeie ce m-a împovărat și m-a zdrobit. Multă vreme am ținut-o pe femeia asta din milă și simț al dreptății. Astăzi, o iubesc pe Laurence. N-o păstrez din furie amoroasă. Nu vin să-ți cer să-ți pui istețimea la bătaie și să mă scapi de ea ; ci vreau, dacă e cu putință, să mă îmbărbătezi cu speranțe, domolindu-mi înfrigurarea, făcîndu-mă să văd că nu chiar totul din mine e rușine. Ți-am spus-o, nu mă mai recunosc pe mine însumi. Fă-mi serviciul și scotocește-mi ființa, expune-o sîngerînd în fața ochilor mei. De cumva nu mai am nimic bun, de sînt întinat trupește și sufletește, sînt cît se poate de hotărît să mă cufund, să mă înec în noroi. Dacă, dimpotrivă, izbutești să-mi dai speranța unei răscumpărări, voi face noi eforturi pentru a ajunge la lumină.

Jacques mă asculta, dînd din cap cu tristețe. După o tăcere, am continuat :

— Nu știu dacă mă înțelegi așa cum trebuie. O iubesc pe Laurence cu furie, pretind ca ea să mă urmeze în lumină sau în noroi. Aș muri de spaimă, de m-ar lăsa singur în adîncul rușinii ; inima mi-ar plesni de durere, dacă aș afla că, în decăderea ei, a avut parte și de alte sărutări decît ale mele. E a mea prin toată mizeria, prin toată urîțenia ei. Nimeni n-ar voi o asemenea biată făptură. Gîndul ăsta mi-o face încă și mai dragă, și mai prețioasă ; e nedemnă de toți, eu singur o accept ; de-aș ști că un altul a avut tristul meu curaj, furia mea geloasă ar fi cu atît mai mare cu cît i-ar trebui mai multă dragoste, mai mult devotament celui care mi-ar fura-o pe Laurence. Așadar să nu începi să cugeți de față cu mine, Jacques ; n-am ce face cu ideile tale despre viață, cu voința și îndatoririle tale. Sînt sau cu mult mai presus, sau mult mai prejos, pentru a te urma pe calea ta. Tu, care ai mintea sănătoasă, încearcă doar atît, să mă încredințezi că Laurence mă iubește, că eu o iubesc pe Laurence, că trebuie s-o iubesc.

Mă însuflețisem vorbind, fremătam, simțeam cum urcă nebunia în mine. Jacques, din ce în ce mai grav, din ce în ce mai trist, mă privea, și-mi spuse cu glas scăzut :

— Copil ! Biet copil !

Apoi mi-a luat mîinile și mi le-a ținut într-ale lui, plin de reculegere, tăcînd. Carnea ardea pe mine, pe cînd el era rece ; simțeam cum fața mi se crispează, pe cînd zadarnic mă căutam în propria lui față, care rămînea gravă și puternică.

— Claude, mi-a spus în cele din urmă, visezi, dragă prietene, ești în afara vieții, în plin coșmar și minciună. Ai febră, delirezi ; inima și corpul tău sînt bolnave. În suferința ta, nu mai vezi lucrurile de pe lumea asta așa cum sînt ele. Faci din țînțar armăsar și invers, micșorezi munții, orizontul tău e orizontul amețelii, însuflețit de plăsmuiri înfricoșetoare, care nu sînt decît umbre și oglindiri. Îți jur că simțurile și sufletul tău se înșală, că simți și iu-

beşti ceea ce nu există. Lasă, îţi cunosc eu boala, şi-i ştiu chiar şi cauzele. Erai făcut pentru o lume de puritate, de onoare ; te îndreptai spre noi lipsit de apărare, fără noimă, cu inima deschisă, cu mintea liberă ; aveai nemăsuratul orgoliu de-a crede în puterea duioşiei tale, în dreptatea şi adevărul raţiunii tale. Altundeva, într-un mediu demn, ai fi crescut în demnitate. Dar printre noi, virtuţile tale ţi-au grăbit căderea. Ai iubit cînd se cuvenea să urăşti ; ai fost blînd cînd trebuia să fii necruţător ; ţi-ai ascultat conştiinţa şi inima, cînd trebuia să dai ascultare plăcerii şi interesului. Şi iată de ce ai ajuns nevrednic. Povestea ta e tristă ; cred că te simţi pedepsit cu vîrf şi îndesat în mîndria ta, care îţi dădea ghes să trăieşti în afara părerii lumii. Astăzi, rana ta sîngerează, răscolită, iritată chiar de mîinile tale, ce-o sfîşie. Ai adus în căderea ta patima firii tale, ai voit să te pierzi pe de-a-ntregul, de cum ai simţit că piciorul tău pătrunde răul. Acum, te tăvăleşti cu o sfîntă oroare, cu o bucurie amară şi pătimaşă pe patul josnic în care te-ai culcat. Te cunosc, Claude, înduri cu greu înfrîngerea, nu vrei să fii învins numai pe jumătate. Îmi îngădui, mie, omului practic, omului lipsit de inimă, să să încerc să te vindec, arzîndu-ţi rana cu fierul roşu ?

Am făcut un gest de nerăbdare, deschizînd gura.

— Ştiu ce-o să-mi spui, a continuat Jacques cu şi mai mare însufleţire. O să-mi spui că nu vrei să te vindeci, şi că fierul meu roşu n-o să-ţi smulgă nici măcar un strigăt, deoarece rana ta e prea putredă. Şi mai ştiu ce gîndeşti, deoarece îţi văd mînia şi dispreţul. Gîndeşti că noi preţuim mai puţin decît tine, noi cei care nu iubim şi care nu plîngem ; gîndeşti că noi am zămislit lumea asta, pe femeia de pe urma căreia suferi, că sîntem laşi şi lipsiţi de inimă, iar felul nostru de a fi tineri e mai ruşinos decît dragostea şi decăderea ta. Mi-ai strigat, mie care mă bălăcesc în aceleaşi noroi ca şi tine, că îţi vine să mori de ruşine, că eu nu am suflet, dacă nu mor împreună cu tine. Se prea poate să ai dreptate ; ar trebui să plîng amarnic, să-mi frîng

mîinile. Numai că nu simt nevoia să plîng ; n-am nervii tăi de femeie, nici delicateţea senzaţiilor tale. Înţeleg că suferi datorită mie, datorită altora, datorită tuturor celor care iubesc fără dragoste, şi mi-e milă de tine, biet copil mare ce eşti, căci îmi pari a suferi atîta de pe urma unei suferinţe pe care n-o cunosc. Încă nu mă pot înălţa pînă la tine, şi nu pot împărtăşi ruşinea şi durerea ta, din cauza preamultului tău suflet şi-a preaascuţitului tău simţ al dreptăţii ; vreau, barem, ca să te vindec, să-ţi dărui laşitatea şi cruzimea noastră, să-ţi smulg inima, să-ţi las pieptul gol. Şi-atunci vei merge pe-acelaşi drum cu toţi tinerii.

Ridicase glasul, îmi strîngea mîinile puternic, aproape cu mînie. Într-asta se vede că stătea toată patima lui Jacques : o patimă cumplită alcătuită din judecată şi datorie. Eu, palid în faţa lui, cu capul pe jumătate întors, zîmbeam plin de dispreţ şi de zbucium.

— Laurence a ta, a continuat el energic, Laurence a ta e o stricată ! E urîtă, e bătrînă şi e josnică. Te poftesc să urci la tine în cameră şi s-o zvîrli în stradă ; e numai bună să se scurgă laolaltă cu celelalte zoi. E mai bine de un an de cînd tîrfa asta te roade şi te murdăreşte ; e timpul să lepezi păducherniţa de pe trupul tău, şi să-ţi cureţi, să-ţi speli mîinile. Înţeleg uimirea cărnii ; aş iubi-o pe Laurence o noapte, dacă vreau şi dacă mă cuprinde o patimă ruşinoasă ; dar a doua zi voi înapoia trotuarului ce-i al trotuarului, apoi aş arde miresme în cameră. Urcă, azvîrle-o pe fereastră, dacă nu iese destul de repede pe uşă. Fii crud, fii laş, fii nedrept, făptuieşte o fărădelege. Dar, pentru numele lui Dumnezeu ! nu ţine o femeie de teapa ei la tine în casă ! Femeile astea sînt caldarîmul pe care calci ; aparţin trecătorilor ca şi pavelele de pe stradă. Lipseşti lumea de bunul ei, ţinînd pentru tine singur o proprietate publică. Dreptatea în cazul de faţă constă în a nu fura pe nimeni. Nu te sluji ca un avar de bunul tuturor. Vezi tu, caut insulte grosolane ca să te scot din sărite ; aş

voi să te fac demn de vîrsta ta, învăţîndu-te să insulţi femeia, să te slujeşti de ea în chip practic. De un an de zile, ce altceva ai făcut decît să plîngi ? N-ai lucrat nimic, trăieşti ca un declasat, n-ai nici un viitor. Laurence e îngerul tău rău care ţi-a ucis inteligenţa şi speranţele. Laurence trebuie ucisă. Aşteaptă, am să-ţi azvîrl în faţă o ultimă infamie. Nu ai dreptul să trăieşti ca un om sărac, cîtă vreme stai alături de femeia asta ; dacă ai munci, dacă ai lupta de unul singur, ai putea muri de foame, dar ai muri cu fruntea sus. Cei cîţiva prieteni pe care-i aveai s-au îndepărtat ; i-ai văzut plecînd cu răceală, unul cîte unul. Ştii ce spun ? Spun că nu-şi explică mijloacele tale de existenţă, că nu înţeleg cum de poţi păstra o metresă în mizeria ta ; bogaţii cînd fac pomană, zic asta pe seama săracilor care au un cîine. Şi spun, prietenii ăştia, că se-ascunde ceva aici, că mănînci pîinea cîştigată de Laurence altundeva.

M-am ridicat brusc în picioare, cu mîinile strîns lipite de piept. Primisem insulta drept în faţă, îi simţeam frigul ce mă îngheţa ; eram ţeapăn şi rece ; nu mai ştiam dacă sufăr. Nu-mi închipuiam că am ajuns atît de jos în părerea lumii ; dorisem ruşinea cu bună ştiinţă, dar nu insulta. Am dat îndărăt pas cu pas, pînă la uşă, uitîndu-mă la Jacques care se ridicase şi el, şi care mă contempla cu o violenţă mîndră. Cînd am fost pe prag, mi-a zis :

— Ascultă, pleci fără să-mi strîngi mîna, văd eu că n-o să-mi ierţi rana pe care ţi-am făcut-o. Şi pentru că tot sînt laş şi fără inimă, am o ultimă infamie să-ţi propun. Nu te voi fi chinuit, nu-ţi voi fi stîrnit dezgustul, fără să te vindec. Trimite-mi-o pe Laurence. Am curajul s-o ţin o noapte ;. mîine, amorul nostru va fi mort, o vei alunga pe femeia asta ce nu va mai fi a ta. Dacă ai nevoie de-o nouă dragoste ca să te mîngîi mai grabnic, urcă şi înge-nunchează lîngă patul Mariei, şi iubeşte-o. N-o să-ţi fie povară prea multă vreme.

Vorbea cu o mînie rece, cu o convingere mîndră şi dispreţuitoare ; părea să calce în picioare orice dragoste, să calce peste femeile de care se slujea din capriciu şi ca să fie în pas cu moda ; se uita drept în faţa lui, ca şi cum l-ar fi văzut pe omul matur de mîine felicitîndu-l pentru ruşinile cugetate din tinereţe.

Aşa se face că Jacques, omul cel practic, semăna cu Pâquerette ; amîndoi mă sfătuiau să fac un schimb josnic, să recurg la un leac mai îngreţoşetor şi mai amar decît boala în sine. Am trîntit uşa cu putere, şi am urcat, aproape liniştit, prostit de durere.

Se află în deznădejde o clipă cînd inteligenţa e depăşită, cînd evenimentele ce se desfăşoară se amestecă şi nu mai au nici un înţeles. Cînd m-am trezit în faţa Laurencei, care dormea, am uitat că-l văzusem pe Jacques; mi-au ieşit din minte sfaturile şi insultele lui ; inima şi raţiunea acestui om mi se păreau prăpastiile întunecoase în care nu puteam coborî. Eram singur, faţă în faţă cu dragostea mea, ca ieri, ca totdeauna ; nu mai aveam decît un gînd, s-o trezesc pe Laurence, s-o strîng în braţe, s-o silesc la viaţă şi la sărutări.

Am trezit-o, am luat-o năvalnic în braţe, am strîns-o de s-o fac să ţipe. Eram însufleţit de-o furie tăcută, de-o voinţă de neînfrînt. Eram obosit să mă aflu în afara Laurencei, să nu ştiu ce se petrece cu ea ; găseam că-i mult mai simplu să fiu ea însăşi. Îmi spuneam că astfel nu voi mai avea bănuieli, că o voi sili să mă iubească, încălzindu-i inima cu mîngîierile mele.

Laurence nu-mi vorbise de două zile. Durerea i-a descleştat gura. S-a zbătut şi mi-a strigat răstit :

— Lasă-mă, Claude, mă doare ! Ce idee, să trezeşti oamenii din somn şi să-i sufoci !

Am îngenuncheat pe pardosea, lîngă marginea patului, şi am întins mîinile spre călăul meu.

— Laurence, i-am şoptit cu voce blîndă, vorbeşte-mi, iubeşte-mă. De ce eşti atît de nemiloasă, ce ţi-am făcut,

de ce buzele și inima ta rămîn mute ? Fii sinceră, fă-mă să îndur toate suferințele într-o singură oră, sau aruncă-te la pieptul meu, și să trăim fericiți. Spune-mi totul, dezvăluie-mi gîndurile și simțămintele tale. Dacă nu mă iubești, dă-mi lovitura de moarte, zdrobește-mă, pleacă. Dacă mă iubești, rămîi, dar rămîi la inima mea, aici aproape, pentru că mi-e frică văzîndu-te tăcută și posomorîtă zile întregi, privindu-mă cu ochi de moartă. Simt că-mi pierd mințile în pustiul în care mă tîrîi după tine ; amețesc aplecîndu-mă asupra ta, într-atît de-adînc e întunericul din tine, într-atît de tăcută oroarea. Nu, nu mai pot trăi nici măcar o zi fără să știu dacă mă iubești, sau îți sînt indiferent, vreau să te explici chiar acum, ca în sfîrșit să te pot cunoaște. Mintea mea a ostenit să tot caute, e plină de explicații jalnice pe care și le-a dat asupra ființei tale. Dacă nu vrei să-mi stea inima și să-mi pierd mințile, vorbește, spune cine ești, încredințează-mă că nu ești moartă, că încă mai ai destul sînge în vine ca să mă poți iubi sau urî. Am ajuns în pragul nebuniei. Ascultă, mîine o să plecăm în Provența. Îți amintești de copacii cei mari de la Fontenay ? Acolo, sub soarele cel dogorîtor, copacii sînt și mai mîndri, și mai puternici. O să ducem o viață plină de dragoste pe pămîntul acela arzător, ce-ți va reda tinerețea și-ți va dărui o frumusețe sumbră, pătimașă. Ai să vezi. Cunosc într-un ascunziș, cu iarbă mare, o căsuță neagră, înverzită toată pe una din părți, de iederă și caprifoliu ; e înconjurată de-un gard viu, nu mai înalt decît un copil, ce ascunde cele zece leghe ale văii, și nu zărești decît perdelele albastre ale cerului și covorul verde al cărării. În ascunzișul, în cuibul ăsta o să ne iubim ; va fi universul nostru, acolo vom uita viața pe care am dus-o în odaia asta sinistră. Trecutul nu va mai exista ; singur prezentul, cu soarele lui puternic, natura roditoare și dragostele ei puternice și plăcute vor exista pentru inimile noastre. Oh ! Laurence, fie-ți milă, vorbește-mi, iubește-mă, spune-mi că vrei să vii cu mine !

Laurence stătea în șezut, ștergîndu-se liniștit la ochii umflați de somn, descîlcindu-și părul, întinzîndu-și mîinile. Căsca. Cuvintele mele păreau să nu aibă alt efect asupra ei decît cel al unei muzici neplăcute. Rostisem ultimele cuvinte cu lacrimi în ochi și cu atîta sfîșiere, încît s-a oprit din căscat și m-a privit cu un aer contrariat și amical totodată. Și-a tras cămașa pe picioarele desculțe, apoi și-a împreunat mîinile.

— Bietul meu Caude, mi-a spus, cu siguranță că ești bolnav. Faci pe copilul, îmi ceri lucruri care zău că nu sînt nostime. Dacă ai ști cum mă mai obosești cu veșnicele tale îmbrățișări, cu întrebările tale stranii ! M-ai strîns de gît nu de mult, acum plîngi, cazi în genunchi în fața mea, ca și cum aș fi sfînta fecioară. Nu înțeleg nimic din toate astea. Niciodată n-am mai întîlnit un bărbat ca tine. Tot timpul sari pe mine să mă sufoci, să mă întrebi dacă te iubesc : te iubesc, de vreme ce rămîn cu tine fără ca tu să-mi dai para chioară. Ai face mai bine, decît să-ți pierzi mințile cu toate aiurelile astea, să-ți cauți ceva de lucru, care să ne îngăduie să mîncăm mai des. Asta-i părerea mea.

Și s-a întins leneș, întorcîndu-mi spatele, ca să n-o bată la ochi lumina ferestrei, împiedicînd-o s-adoarmă din nou. Am rămas în genunchi, cu fruntea sprijinită de saltea, istovit de elanul ce mă dusese pe aripile lui ; mi se părea că mă înălțasem sus de tot și că o mînă neîndurătoare și rece m-a împins, iar eu am căzut cît eram de lat din tăriile cerului. Și-atunci, mi-am amintit de Jacques ; dar amintirea lui mi se părea îndepărtată și ștearsă, aș fi jurat că trecuseră ani de cînd auzisem groaznicele cuvinte ale omului practic. Inima mea și-a mărturisit pe tăcute că omul acesta, în egoismul lui, avea poate dreptate : am fost iute ispitit s-o înșfac pe Laurence în brațe și s-o duc la prima răspîntie.

Nu puteam rămîne astfel între Jacques și Laurence, între dragostea și suferințele mele. Trebuia să mă liniș-

tesc, să iau o hotărîre ; simţeam nevoia să mă plîng şi să pun întrebări, să aud o voce răspunzîndu-mi şi să-mi dea o certitudine.

Am urcat la Pâquerette.

Niciodată nu intrasem în camera acestei femei. Se află la etajul şapte, sub acoperiş ; o cameră mică, mansardată, iar lumina zilei pătrunde pe-o ferestruică oblică, al cărei geam se ridică cu o tijă de fier. Tapetul de pe pereţi atîrnă în fîşii negricioase ; mobilele, o comodă, o masă şi un pat de chingi, se sprijină unele de altele ca să nu cadă. Într-un colţ, se află o etajeră din palisandru, cu dîre aurii de-a lungul baghetelor, plină de stielărie şi porţelanuri. Cocioaba e murdară, ticsită cu tingiri ciobite, pline de zoi unsuroase ; pluteşte un miros puternic de prăjeală şi de mosc, amestecat cu mirosul acela acru şi greţos al bătrînilor.

Pâquerette stătea cufundată cu gravitate într-un fotoliu roşu, a cărui stofă, roasă pe alocuri, lăsa să se vadă cîlţii spătarului şi ai braţelor. Citea o cărţulie galbenă, pătată, pe care a închis-o şi a pus-o pe comodă.

I-am luat mîinile, am plîns. M-am aşezat pe un taburet la picioarele ei. În deznădejdea mea, mă simţeam ispitit să-i spun mamă. I-am povestit cele ce mi se întîmplaseră în dimineata aceea, cuvintele lui Jacques, cele ale Laurenţei ; mi-am deşertat inima, mi-am mărturisit dragostea şi gelozia, am cerut un sfat. Cu mîinile împreunate, hohotind de plîns, implorînd, m-am adresat Pâquerettei ca unui suflet bun ce cunoştea viaţa şi mă putea scăpa de noroiul în care nimerisem orbeşte.

A zîmbit în timp ce mă asculta, bătîndu-mă pe obraji cu degetele-i uscate şi gălbejite.

— Haide, haide, mi-a spus cînd emoţia mi-a pus un nod în gît şi n-am mai putut vorbi, haide, prea multe lacrimi ! Ştiam eu că într-o zi sau alta o să urci aici ca să-mi ceri ajutor şi să-ţi dau sfaturi. Te aşteptam. Prea iei lucrurile în serios, aşa că trebuia să ajungi la potopul ăsta de lacrimi. Vrei să-ţi vorbesc deschis ?

— Da, da, am exclamat, deschis, pe șleau !

— Ei, bine ! o sperii pe Laurence. Pe vremuri, te-ar fi dat pe ușă afară de la al doilea sărut : prea îmbrățișezi tare, băiete. Laurence stă cu tine pentru că n-are unde se duce. Dacă vrei să te descotorosești de ea, dă-i o rochie.

Pâquerette s-a oprit cu îndatorință asupra acestei fraze. A tușit, apoi și-a dat la o parte de pe frunte o șuviță de păr ce-i căzuse.

— Îmi ceri un sfat, băiete, a adăugat. Ți-aș da din prietenie sfatul pe care Jacques ți l-a dat din interes. El te-ar scăpa bucuros de Laurence.

A rîs răutăcios, iar durerea mea a devenit și mai aprinsă.

— Ascultă, i-am spus cu violență, am venit aici ca să fiu liniștit. Nu mă zăpăci. E cu neputință ca Jacques s-o iubească pe Laurence după cele ce mi-a spus în dimineața asta.

— Ei, băiete, mi-a răspuns bătrîna, ești tare neștiutor, tare necopt. Nu știu ce înțelegi tu prin dragoste, și nu știu dacă Jacques o iubește pe Laurence. Dar ceea ce știu e că se pupă amîndoi prin unghere. Pe vremuri, cîte sărutări n-am dat fără să știu de ce, cîte sărutări n-am primit, fără să știu de unde vin. Ești un băiat ciudat, care nu face nimic ca alții. N-ar trebui să te încurci cu o metresă. Dacă ești cuminte, uite ce-o să faci : o să închizi ochii și, cît se poate de binișor, Laurence o să plece. Nu mai e tînără, ar putea rămîne pe capul tău. Gîndește-te la asta. Mai tîrziu o să-ți dai cu pumnii în cap. E mai bine s-o lași să plece, de vreme ce asta așteaptă și ea.

O ascultam, uluit.

— Dar o iubesc ! am strigat.

— O iubești pe Laurence, dragă băiete, ei bine ! n-o s-o mai iubești. Asta-i tot. Oamenii se combină, apoi se despart. Asta e. Doamne sfinte ! Dar tu de unde pici ? Ce idee ți-a venit, cînd ești făcut așa cum ești, să te-apuci să iubești pe cineva ! Pe vremea mea, se iubea altfel ; pe-a-

tunci era mai ușor ca îndrăgostiții să-și întoarcă unii altora spatele, decît să mai trăiești alături de Laurence. Despărțiți-vă frumos. Nu-ți spun s-o iei pe Marie la tine : fetița asta îți displace, și cred că ai face mai bine să dormi singur.

N-o mai auzeam pe Pâquerette. Gîndul că Jacques mă putuse înșela dimineață, nu-mi venise ; acum, nu mă gîndeam decît la asta, nu izbuteam să cred, dar găseam întrucîtva o mîngîiere zicîndu-mi că poate mă minți. Era o nouă umbră în judecata mea, un nou chin adăugat chinurilor mele. Aveam de ce înnebuni.

Pâquerette continua să vorbească pe nas :

— Aș vrea să te formez, Claude, să-ți împărtășesc din experiența mea. Nu știi să iubești. Trebuie să fii bun cu femeile, să nu le bați, să le dai dulciuri. Dar, mai cu seamă, să nu fii gelos ; dacă ești înșelat, lasă-te înșelat ; abia vei fi iubit mai mult ceva mai tîrziu. Cînd mă gîndesc la amanții mei, îmi amintesc de unul mic și blond, care se lăuda că le-a avut drept metrese pe toate fetele de la balurile publice. Vezi etajera asta, ultima amintire ce mi-a rămas : de la el e. Într-o seară, s-a apropiat de mine și mi-a spus rîzînd : „Tu ești singura pe care n-am iubit-o. Vrei să mă săruți și tu ?“ Și l-am sărutat pe-amîndoi obrajii și am cinat împreună. Uite așa trebuie să iubești.

Am ieșit din starea mea de prostrație, m-am uitat la locul în care mă aflam. Abia atunci am văzut murdăria cocioabei, am simțit mirosul de mosc și de prăjeală. Toată înfierbîntarea îmi trecuse, am înțeles că-i o rușine să mă aflu la picioarele acelei bătrîne impure. Cuvintele pe care mi le spusese și pe care mintea mea le păstra, mi s-au precizat, înspăimîntătoare, în gînd, pe cîtă vreme înainte nu le pricepeam.

N-am avut puterea să cobor pînă la mine în cameră. M-am așezat pe o treaptă și mi-am plîns tot sîngele din inimă.

XXVI

Sînt laș, sufăr și nu îndrăznesc să-mi cauterizez rana. Simt că Pâquerette și Jacques au dreptate, că nu pot trăi pradă acestui groaznic chin. Nu-mi mai rămîne, de nu cumva vreau să mor din cauza asta, decît să-mi smulg dragostea din piept. Dar sînt ca muribunzii, pe care necunoscutul și neantul îi sperie. Știu care sînt spaimele inimii mele acum cînd e plină de prezența Laurencei ; nu știu care i-ar fi durerile dacă n-ar mai purta-o în ea pe femeia aceasta. Prefer plînsetul agoniei mele decît moartea dragostei ; dau îndărăt în fața misterioaselor orori ale unui suflet pustiit de afecțiune.

Cu deznădejde, simt că Laurence îmi scapă. O strîng în brațele mele ca pe aspra cămașă monahală ce mă însîngerează, ce-mi dăruie o voluptate amară. Mă sfîșie ; iar eu o iubesc. O iubesc pentru toți țepii pe care mi-i vîră în carne ; încerc extazul dureros al acelor călugări care mureau sub vergile cu care se loveau ei înșiși. Iubesc și plîng. Chiar dacă trebuie să-mi alung dragostea, plînsul vreau să-l păstrez.

Și totuși înțeleg că acest coșmar aprig și violent trebuie să se sfîrșească odată. Criza se apropie. Nu știu care dintre noi va muri. Simt ca o neliniște ce mă ține treaz și mă înștiințează de o nenorocire ce va veni. Cerul se va îndura : îmi va tămădui mintea și-mi va lăsa inima ; mă va hărăzi mai curînd pe mine morții decît dragostea mea.

În dimineața asta, am întîlnit un tînăr și-o tînără femeie care mergeau prin lumina limpede a soarelui. Strînși amîndoi unul într-altul, mergeau agale, nepăsători de restul lumii. Femeia se sprijinea de umărul lui, îl privea, emoționată și zîmbitoare, iar el, printr-o privire, o răsplătea pentru emoția și zîmbetul ei. Perechea strălucea.

Există aşadar îndrăgostiţi tineri. În timp ce eu trăiesc mizerabil, la întuneric, sfîşiat de o pasiune oribilă, există aşadar în razele de mai îndrăgostiţi care trăiesc plăcut. Nu credeam că se poate iubi astfel, credeam că sărutările trebuie să fie acute, sfîşietoare.

Acum îmi amintesc. Îndrăgostiţii merg doi cîte doi sub clarul de lună, în zorii de zi. Poartă veşminte uşoare. Se îmbrăţişează la fiece pas, într-un fel tandru, recules ; trăiesc înconjuraţi de natură sau înconjuraţi de mulţime, dar totdeauna sînt singuri. Cerul le zîmbeşte, pămîntul devine discret, universul întreg e complice. Îndrăgostiţii fac schimb de inimi, trăiesc unul din viaţa celuilalt.

Eu m-am închis aici. Nu pot avea totul. Am lacrimile şi deznădejdea de-a iubi singur ; am tăcerea, ochii morţi ai Laurencei. Ce nevoie am de primăvară şi de-o dragoste tînără ? Eu am durerea de partea mea, chiar dacă ceilalţi au bucuria.

Oh, Doamne, fie-ţi milă ! Nu-mi lua suferinţa. Împiedic-o pe femeia aceasta să mă vindece, ucigîndu-mi dragostea. Să rămînă aici, alături de mine ; să rămînă, rece şi indiferentă, ca să-mi prelungească chinul. Nu mai ştiu de ce o iubesc ; o iubesc în afara dreptăţii şi-a adevărului ; o iubesc de dragul de-a o iubi, şi nu vreau să fiu stingherit în nebunia patimii mele. Toată fiinţa mea se năruie la gîndul că m-ar putea părăsi : mi-e teamă de neant. Pierzînd-o, mi-aş pierde familia, toată afecţiunea, tot ceea ce mă mai leagă încă de pămînt. Doamne, nu-i îngădui să mă lase orfan.

XXVII

Îmi place în cameră la Marie. Mă aşez încă de dimineaţă la marginea patului în care zace muribunda, stau aici cît mai mult cu putinţă şi plec cu părere de rău. Peste tot într-altă parte aparţin Laurencei, mă simt de

parcă aș avea febră. Sînt nerăbdător să mă aflu în acest loc de pace, intru cu o senzație de încredere și de plăcere, ca un bolnav care o să respire un aer mai blînd, de la care așteaptă vindecarea.

Îmi place moartea. Camera e călduță, puțin jilavă ; lumina înăuntrul ei e de un cenușiu blînd, făcută din întuneric și din lumină puternică ; totul plutește în lîncezeala cea de pe urmă, într-o semitransparență molatecă și reculeasă. Nici nu știți cît de blîndă e pentru o inimă sîngerîndă tăcerea ce domnește într-o încăpere unde o fată se află pe moarte. Tăcerea e stranie, aparte, de-o blîndețe minunată, plină de lacrimi contenite. Zgomotele, clinchetul unui pahar, pocnetul unei mobile se molcomesc, stăruind îndelung, ca niște jelanii înăbușite ; strigătele din afară se prefac în șoapte pline de milă, de încurajări pline de caritate. Totul tace, sunetul ca și lumina ; totul e pătruns de blîndețe și speranță. Și, în întuneric, în tăcere, auzi o nedeslușită deznădejde, venită nu se știe de unde, însoțind răsuflarea sfîșietoare a muribundei.

O privesc pe Marie. Puțin cîte puțin, mă simt pătruns de acea boare invizibilă de milă mîngîietoare ce umple odaia. Ochii mei se odihnesc de pe urma lacrimilor în lumina asta palidă ; urechile, în tăcerea fremătătoare, uită pentru o oră sunetul hohotelor mele de plîns. Toată blîndețea, toate atențiile delicate, toate cuvintele șoptite cu voce joasă și mîngîietoare pe care ceilalți le adresează Mariei, parcă mi-ar fi adresate mie ; toți se străduiesc să-și domolească vocea și pașii, pun întrebări, li se răspunde cu afecțiune, sînt evitate senzațiile puternice și dureroase, încît îmi închipui uneori că toate precauțiile astea pline de atenție se iau pentru a-mi cruța biata-mi ființă atît de suferindă. Îmi închipui că mă aflu pe moarte și că sînt îngrijit ; îmi iau partea de îngrijiri, de mîngîieri ; îi fur Mariei jumătate din agonia ei și din mila ce-o stîrnește ; vin aici, alături de-o copilă aflată pe moarte, ca să trag folos de pe urma regretelor și mîn-

gîierilor pe care oamenii le dăruie ultimelor ceasuri de viaţă ale unui suflet. Îmi vindec dragostea prin moarte.

Simt că nevoia de-a fi plîns, de-a fi mîngîiat, mă împinge în încăperea asta. Găsesc aici atmosfera ce-mi trebuie, mila de care am nevoie. Viaţa e prea aspră pentru trupul meu îndurerat şi inima mea rănită ; lumina plină a zilei mă irită, nu mă simt la largul meu decît în umbra odihnitoare a mormîntului. Dacă într-o bună zi voi ieşi cu bine din deznădejdea mea, va trebui să mulţumesc cerului pentru a-mi fi îngăduit astfel liniştirea unei agonii.

Mă uit la Marie. Febra îi purifică trupul pe zi ce trece. Întinereşete, devine fetiţă odată cu împuţinarea sîngelui. Faţa, adînc săpată, exprimă o dorinţă arzătoare, aceea a neantului, a odihnei ; ochii s-au mărit, buzele palide stau întredeschise, ca pentru a uşura ieşirea ultimei răsuflări. Marie aşteaptă, resemnată, zîmbitoare aproape, neavînd ştiinţă de moarte, după cum nu avusese ştiinţă de viaţă.

Uneori, ne privim unul pe altul în faţă, ore în şir. Nu ştiu ce gînd îi opreşte tusea pe buze ; pare însufleţită de-o singură idee, care e de ajuns pentru a o ţine trează, mai vie şi mai calmă. Faţa i se linişteşte, o roşeaţă uşoară îi înviorează obrajii ; mîinile sub cearşaf par mai puţin colţuroase ; Marie, în faţa privirii mele, se destinde, iese din agonie. Eu mă absorb în ea, iau asupră-mi suferinţele ei ; puţin cîte puţin, mi se pare că mă strecor prin buzele ei întredeschise şi că fac parte din făptura aceasta bolnavă ; încerc o senzaţie dulce-amăruie să zac dimpreună cu ea, pierind cu încetul ; simt cum răul de neînlăturat pune stăpînire pe fiece părticică din trupul meu, mă zgîlţîie cu o violenţă tot mai mare pe măsură ce privirile mele pătrund tot mai afund în privirile Mariei ; îmi spun că voi muri în aceeaşi clipă cu ea, şi simt o bucurie nespusă.

Oh ! ce stranie atracţie şi ce liniştire ! Moartea e puternică, are ispite aprige, chemări irezistibile. Nu trebuie

să te apleci, asupra ochilor unui muribund, sînt plini de-o lumină într-atît de adîncă, încît abisul lor îţi dă ameţeală. Ai voi să vezi ce văd ochii aceia larg deschişi, eşti cuprins de spăimîntătoarea curiozitate faţă de necunoscut. De fiecare dată cînd Marie mă priveşte, vreau să mor, să plec odată cu ea, ca să aflu şi eu ce va afla ea; cred că ghicesc că fata mă cheamă, că mă roagă să n-o părăsesc, că visează cum plecăm amîndoi, pradă unui aceluiaşi neant ori unei aceleiaşi splendori.

Şi-atunci uit, uit de Laurence. Eu care-o văd pe Laurence în fiece lucru, în veghea şi în somnul meu, în lucrurile dimprejur, în ceea ce mănînc şi-n ceea ce beau, n-o văd pe Laurence în adîncul ochilor Mariei. Nu văd decît luminiţa aceea albastră, ceva mai palidă astăzi, zărită de mine într-o noapte, în timp ce buzele mele atingeau buzele copilei. Luminiţa asta albastră e lipsită de dragostea mea, nu-mi pricinuieşte durere, e singurul lucru pe care-l pot privi fără a plînge. De asta îmi place camera şi muribunda de-aici, privirile ei necuprinse au o mai mare limpezime şi-o mai mare blîndeţe decît cerul, pentru că cerul, la rîndul lui, îmi vorbeşte şi el de Laurence, atunci cînd ridic capul. Vin aici să mă pierd în uitare, în lumina asta strălucitoare şi senină, de-o neasemuită curăţenie, ce-mi va lecui poate inima.

Cînd se înnoptează şi nu mai zăresc luminiţa albastră din ochii Mariei, deschid fereastra, mă uit la zidul cel întunecat. Pătratul de lumină galbenă e tot acolo, gol sau însufleţit, mohorît sau plin de mişcări tăcute. Încerc o senzaţie sfîşietoare ca, după mai multe ore de uitare, să mă pomenesc faţă în faţă cu realitatea, faţă în faţă cu gelozia şi zbuciumul meu. În fiecare seară iau de la cap trudnicia penibilă şi gigantică de-a da un înţeles umbrelor întunecate ce se măresc şi se rostogolesc straniu pe zid. Mi-am făcut o recreere dureroasă din căutarea asta, mă dedau ei cu o răbdare anxioasă, cu o înverşunare în-

frigurată, încît zi de zi mă trezesc în fața ferestrei, cu toate că, zi de zi, îmi făgăduiesc să nu-mi mai ispitesc aici nebunia.

XXVIII

Am ajuns la acea plenitudine a deznădejdii ce înseamnă aproape odihnă. Nu sînt în stare de mai multă suferință ; certitudinea că nimic nu-mi va mai spori lacrimile e o ușurare. Ființa mea s-a sfîșiat ea însăși într-o asemenea măsură, încît s-a oprit din milă. Astăzi, nu mai pot decît să-mi șterg lacrimile.

Și totuși, simt că am nevoie de lumina cerului ca să mă vindec. Durerea m-a abrutizat, nu resimt bucuria liniștită a sănătății. Chiar dacă rănile nu mi se mai pot mări, pot rămîne deschise, sîngerînd cu încetul, dîndu-mi o suferință mocnită.

Fraților, mîna ce le-a închis e o mînă cumplită, e mîna morții și a adevărului.

Ieri, pe cînd se lăsa noaptea, camera Mariei se umplea de umbre și tăcere. O lumînare, pe jumătate ascunsă după o vază de pe cămin, lumina un colț de tavan ; pereții și podeaua erau cufundate în întuneric ; patul era alb, înconjurat de tenebre transparente. Marie, mai palidă, mai sfîrșită ca de obicei, închisese ochii. Știam că n-avea să mai apuce dimineața. Pâquerette dormea în fotoliu, cu mîinile împreunate în poală, zîmbind prin vis la cine știe ce zaharicală închipuită ; cu bărbia căzută în piept, sforăia încetișor, iar zgomotul răsuflării ei se amesteca horcăitului slăbit al Mariei. Am simțit că mă sufoc între fata aceea pe moarte și bătrîna ghiftuită cu mîncare. M-am dus la fereastră și am deschis-o. Vremea era frumoasă.

M-am sprijinit în coate de pervaz și m-am uitat la pătratul galben din față. Petele se duceau și veneau cu

repeziciune, dispărînd, ca apoi să se ivească din nou. Niciodată nişte umbre n-au fost mai sprinţare, mai ironice ; păreau a se deda unui dans batjocoritor, unui desfrîu de forme inexplicabile, voind a-mi da gata judecata. Era o amestecătură de nedescris, o îngrămădeală de creştete, de gîturi, de umeri, ce se rostogolea asupra ei însăşi, hăcuită parcă, îmbucătăţită de un îmblaci. Apoi, deodată, în clipa cînd eu zîmbeam cu amărăciune, nemaiîncercînd să înţeleg, s-a lăsat o pace supremă asupra acelei mase întunecate şi agile ; umbrele au făcut un ultim salt, două profile s-au desenat, enorme, energice, conturîndu-se cu limpezime şi vigoare. Ai fi spus că, obosite să mă tot chinuie, umbrele ar fi voit în sfîrşit să se dezvăluie ; se aflau acolo, negre, puternice, de-un adevăr şi de-o insolenţă superbe. I-am recunoscut pe Laurence şi pe Jacques, nemăsuraţi, dispreţuitori. Cele două profiluri s-au apropiat unul de altul încet şi s-au unit într-un sărut.

Nu încetasem să zîmbesc. Am simţit în mine un soi de smulgere, urmată subit de-o senzaţie plăcută. Inima mea, într-o pulsaţie enormă, a alungat toată dragostea ce-o înăbuşea, iar dragostea s-a scurs prin vinele mele, pricinuindu-mi o ultimă arsură. Am avut acea senzaţie de spaimă pe care pacientul o simte între mîinile celui ce-l operează : am suferit ca să-mi curm suferinţa.

În sfîrşit, umbrele vorbeau, îmi dădeau o certitudine. Adevărul se afla scris acolo, în faţa mea, pe zid ; ştiam ceea ce încercam să ghicesc de-atîtea zile, mă uitam fix la acele capete negre care se sărutau în pătratul de lumină galbenă.

M-am mirat că sufăr atît de puţin. Îmi închipuisem că o să mor, pe cînd eu nu mai simţeam decît o oboseală imensă, o amorţeală a întregii fiinţe. Am rămas multă vreme sprijinit în coate la fereastră, privind cele două umbre agitîndu-se într-un fel mîngîietor, şi mă gîndeam la această cumplită aventură ce-şi afla dezlegarea în îmbrăţişarea a două pete întunecate pe un zid luminat.

Şi-atunci, conversaţia pe care o avusesem cu Jacques mi s-a impus puternic în minte ; în golul ce se făcea în mine, auzeam înălţîndu-se unul cîte unul, grave şi rare, cuvintele omului practic, iar cuvintele acestea, pe care îmi închipuiam că le aud pentru prima dată, mă mirau peste poate, rostite în faţa acelui sărut pe care umbra lui Jacques o dădea umbrei Laurencei. Cine era cel înşelat în toată povestea asta ? Pâquerette să fi avut dreptate, mă aflam în faţa unuia din acele capricii inexplicabile ce-i face pe oameni să se mintă pe ei înşişi ? Sau poate Jacques se sacrifica pentru a mă salva pe mine, mergînd pînă acolo încît să dăruie mîngîieri mincinoase ? Straniu devotament, ce mă putea lovi în trup, în inimă, şi să mă vindece de-un rău printr-un rău încă şi mai cumplit !

Puţin cîte puţin, gîndurile mi s-au tulburat, n-am mai avut calmul din prima clipă.

Nu înţelegeam sărutul acela, şi-n cele din urmă mă simţeam ispitit să cred că ar fi fost vorba de-o jalnică comedie.

Şi, pentru o clipă, lupta dintre îndoială şi certitudine s-a dat în mine, încă şi mai aprigă, încă şi mai usturătoare. Nu-mi puteam închipui ca Jacques s-o iubească pe Laurence, credeam mai mult în el decît în Pâquerette. Pe urmă îmi spuneam că sărutările au beţia lor şi că avea pînă la urmă s-o iubească pe femeia aceea, de nu cumva o şi iubea, tot apăsîndu-şi buzele pe buzele ei.

Aşa se face că din nou am început să mă chinui. Gelozia mi s-a trezit, neliniştea mi-a cuprins inima.

Ar fi trebuit să plec de la fereastră, să nu stau în neştire uitîndu-mă la cele două umbre. Ce-am putut să sufăr în cîteva minute nu-i cu putinţă de spus, mi se părea că cineva smulge din mine, şi nici să plîng nu puteam.

Adevărul devenea limpede, necruţător : puţin conta dacă Jacques o iubea sau nu pe Laurence ; Laurence i

se agăţa de gît, i se dăruia, de acum înainte pentru mine era ca şi moartă. Asta era singura realitate, deznodămîntul dorit şi totodată temut.

În furtuna mocnită ce-mi agita fiinţa, am simţit că totul se prăbuşeşte în mine, am înţeles că rămîneam fără credinţă, fără dragoste, şi m-am dus să îngenunchez în faţa patului Mariei plîngînd amarnic.

Marie s-a trezit la vederea lacrimilor mele. A făcut un efort supraomenesc şi, înfiorată de febră, s-a ridicat în şezut. Am văzut-o aplecîndu-se, sprijinindu-şi capul de umărul meu, i-am simţit braţul slăbit şi arzător cum mă ia pe după gît. Ochii ei, luminoşi în întuneric, plini de luminile morţii, mă întrebau cu spaimă şi compătimire.

Eu aş fi voit să mă rog. Simţeam nevoia să-mi împreunez mîinile, să implor o divinitate blîndă şi îndurătoare. Mă simţeam slab şi golaş ; în spaima mea de copil, simţeam nevoia să mă încredinţez unui Dumnezeu bun, care să aibă milă de mine. În timp ce Jacques mi-o smulgea pe Laurence, iar amîndoi, acolo jos, se uneau strîns într-un sărut, mă îmboldea dorinţa arzătoare să fac legămînt de credinţă şi iubire, să protestez în genunchi, să iubesc într-altă parte, în lumină, în absolut. Dar gura mea nu ştia rugăciunea, întindeam braţele cu deznădejde, în gol, spre cerul mut.

Am dat de mîna Mariei şi-am strîns-o blînd. Ochii ei măriţi continuau să mă întrebe.

— Oh ! să ne rugăm, copilă dragă, i-am spus, să ne rugăm împreună.

Marie păru să nu mă fi auzit.

— Ce ai ? mi-a şoptit cu o voce stinsă şi mîngîietoare.

Iar mîna ei slăbită încerca să-mi şteargă lacrimile. Şi atunci am privit-o, inima mîhnită mi se rupea de milă. Era pe moarte. Se afla în afara vieţii, mai albă, mai mare ; privirile i se adumbreau, umplîndu-se de un extaz senin şi plin de-nduioşare ; faţa ei liniştită dormea, buzele-i subţiate nu mai scoteau nici un horcăit. Am înţeles că

avea să moară în braţele mele, la ceasul solemn cînd iubirea mea pierea, iar moartea acelei copile ce se-mpletea cu moartea dragostei mele mi-a sădit în suflet o compasiune într-atît de adîncă, încît din nou mi-am înălţat mîinile în gol, cu o neliniştе sporită, în căutarea cuiva.

M-am ridicat şi, cu glas scăzut, sfîşiat, am spus :

— Să ne rugăm, dragă copilă, să ne rugăm împreună.

Marie a zîmbit.

— Să mă rog, Claude ! mi-a răspuns, de ce vrei să mă rog ?

— Ca să ne aflăm mîngîiere, Marie, ca să fim iertaţi.

— Nu am de ce să cer iertare, nici tristeţe pe care s-o îmblînzesc. Poftim, vezi ? zîmbesc, sînt fericită ; inima mea nu-mi aduce nici o mustrare.

A tăcut o vreme, dîndu-şi la o parte părul de pe frunte, apoi a continuat cu o şi mai mare slăbiciune în glas :

— Nu ştiu să mă rog, pentru că niciodată n-am avut de ce să cer iertare. Femeia care m-a crescut îmi dădea încredinţarea că numai cei răi se duc la biserică, să-şi facă iertate fărădelegile. Eu sînt o copilă care n-a săvîrşit răul, niciodată n-am avut nevoie de Dumnezeu. De fiecare dată cînd am plîns, lacrimile mi-au curs din belşug pe obraji, iar vîntul le-a uscat.

Vrei să mă rog pentru tine, Claude ? a adăugat, după o nouă tăcere ; să-mi împreunezi mîinile şi să mă pui să spun după tine cuvintele, aşa cum sînt învăţaţi copiii, prin sate. Am să-i cer lui Dumnezeu să nu te mai facă să plîngi.

Eu, tremurînd, zdrobit, mă rugam pentru Marie, mă rugam pentru mine. Găseam în străfundul fiinţei mele cuvinte de jale şi de adoraţie, şi le rosteam unul cîte unul, fără a mişca buzele. Imploram cerul să fie îndurător, să ne uşureze moartea, să o adoarmă pe copila aceea în extazul şi neştiinţa ei. Şi, în timp ce eu mă

rugam, Marie, fără a-şi da seama că eu eram în căutarea unui Dumnezeu, mă strîngea mai tare de gît, se apleca spre faţa mea.

— Ascultă, Claude, îmi spunea, mîine am să mă scol, am să-mi pun o rochie albă, şi-o să plecăm din casa asta. Tu o să cauţi o cămăruţă unde să ne închidem numai noi. Jacques nu mă mai vrea, văd eu, pentru că sînt prea slăbită, prea albă. Tu, tu eşti bun la inimă ; tu o să mă îngrijeşti bine şi o să trăiesc cu tine aşa cum am trăit cu Jacques, dar mai blîndă, mai veselă. Sînt un pic cam obosită, îmi trebuie un frate bun. Vrei ?

Cuvintele astea erau groaznice în gura muribundei, rostite cu o tandreţe languroasă. Îşi păstra naivitatea impudică pînă şi în moarte, se dăruia pe patul de moarte, în chip de soră şi iubită de zece ani. Sprijineam bietul ei trup ca pe-o fiinţă sacră, îi ascultam vocea joasă şi înfrigurată cu o sfîntă compasiune.

Mă gîndeam, nemaiputîndu-mă ruga. Ce e răul ? Oare nu mă aflam în faţa unui bine absolut ? Neîndoielnic, Dumnezeu făcuse o operă cît se poate de bună, desăvîrşită. Răul e una din invenţiile noastre, una din plăgile de care ne-am umplut. Copilei aceleia aflate pe moarte nu-i păsase, în viaţă, de sărutările dăruite iubiţilor, aşa cum unei fetiţe nu-i pasă de mîngîierile date păpuşei. Iar Laurence, Laurence cea posomorîtă şi nemîngîiată, dovedea o asemenea prăbuşire lăuntrică, încît impudoarea ei nu mai era decît acceptarea tacită a unui act strict material. Unde se afla răul în toate astea şi cine ar fi îndrăznit să le pedepsească pe Marie, pe Laurence, pe una pentru neştiinţa ei, pe cealaltă pentru abrutizarea ei ? Inima adormise ori nu apucase încă să se trezească. Nu putea fi complice cărnii, ea însăşi, rămînea nevinovată în tăcerea ei. De-aş fi fost pus în situaţia să le condamn pe cele două femei, aş fi vărsat mai curînd lacrimi decît să mă arăt sever, aş fi dorit pentru ele moartea, liniştea supremă.

Cred că dorm un somn adînc în mormintele lor, aceste biete ființe care-au trăit în tumult, într-o veselie înfrigurată. Poate, totuși, ca inimile lor să iubească în sfîrșit în moarte, suferind cumplit la gîndul unei vieți petrecute în a iubi fără iubire. Ar voi să palpite acum, dar sînt țintuite în sicriu. Marie pleca, albă și neprihănită, mirată, tremurătoare, înțelegînd, poate, că moare fără să fi cunoscut viața. Aș fi voit s-o ia cu ea pe Laurence, care nu mai avea nimic de învățat, deoarece uzase toate voluptățile. Ar fi coborît amîndouă în necunoscut, într-același pas, deopotrivă de prihănite, deopotrivă de nevinovate, fiice ale lui Dumnezeu rănite de oameni.

Am ridicat fruntea Mariei, pe care agonia o făcea să se-aplece.

— Unde e Jacques ? m-a întrebat.

— Jacques, am răspuns, e la el în cameră cu Laurence. Se sărută. Sîntem singuri.

— Singuri ! Laurence nu mai trăiește cu tine, Claude ?

— Nu. M-a părăsit pentru Jacques. Sîntem singuri. Și-a frămîntat mîinile.

— Oh ! ce bine, oh ! ce bine că sîntem singuri, șopti ; o să putem trăi împreună. Au potrivit bine lucrurile. Ar trebui să le mulțumim. N-au decît să fie fericiți dinspre partea lor, noi vom fi fericiți la rîndul nostru.

Apoi, și-a luat un ton de confidență, o voce joasă, veselă.

— Tu nu știi, dar mie Laurence nu-mi plăcea deloc. Femeia asta e rea, te făcea să verși lacrimi pe care eu aș fi voit atît de mult să le șterg. Noaptea, cînd știam că te afli alături de ea, nu puteam să dorm ; mă depărtam de Jacques, aș fi voit să urc la tine în cameră ca să veghez asupra ta, să nu-ți facă rău. N-o să mă mai părăsești, nu-i așa, Claude ? Ai să vezi, o să fiu o nevestică mică și bună, care-o să se facă mică, mică de tot.

Marie a tăcut puțin, zîmbindu-și gîndurilor. Se moleșea din ce în ce, devenind inertă. Îi țineam trupul, sim-

ţeam cum viaţa plecă din el cu fiece cuvînt ce-l rostea. Nu-i mai rămîneau de trăit decît cîteva minute. Zîmbetul s-a şters, a avut ca o mişcare de spaimă.

— Mă minţi, Claude, a spus deodată : Jacques n-o sărută pe Laurence. Încerci să-mi faci pe plac. Unde vezi tu că se sărută ?

— Aici, în faţă, i-am spus, pe zid.

Marie şi-a împreunat mîinile.

— Vreau să văd, a spus strîngîndu-se la pieptul meu.

Avea o voce înăbuşită şi rugătoare, mă mîngîia, umilă şi blîndă.

Am luat-o în braţe şi-am ridicat-o. Era uşoară, palpitînd toată ; mi se lăsa în voie. O duceam cu precauţie, abia simţind-o, temîndu-mă să n-o frîng. Mîinile mele atingeau cu un respect sfînt făptura aceea pe jumătate dezbrăcată, despletită, ce se ţinea de gîtul meu şi care aparţinea morţii.

Cînd, întinzîndu-mi braţele, am dus-o la fereastră, Marie, care-şi ţinea capul pe spate, s-a uitat la cer. Noaptea se boltea, de un albastru adînc, presărată de stele ; aerul liniştit avea înfiorări calde şi domoale. Ochii muribundei se uitau la stele, buzele ei sorbeau aerul călduţ. Faţa, pînă atunci liniştită, s-a crispat dureros, ca o revoltă a cărnii ce murea în faţa suflului vieţii. Era absorbită în contemplare, îşi plimba privirile în spaţiul întunecat, părea a-şi visa cel din urmă vis.

Am auzit o şoaptă şi m-am aplecat. Marie spunea :

— Nu-i văd, nu se sărută.

Şi-şi flutura uşor în gol bietele-i mîini, ca pentru a îndepărta ceaţa ce-i adumbrea vederea.

Atunci, i-am aplecat capul. Umbrele, în pătratul de lumină galbenă, continuau să se sărute. Erau mai întunecoase, mai energice, iar limpezimea le făcea înspăimîntătoare. Marie le-a zărit.

Un zîmbet suprem i-a înflorit pe buze. Cu o bucurie de copil, cu o voce tînără, s-a apropiat de urechea mea, mîngîindu-mi mîna.

— Oh-! le văd, le văd ! mi-a spus. Se sărută ! Au coşcogeamite capetele, negre. Mi-e frică. Spune-le neapărat că sîntem împreună, să nu vină să ne bată la cap. Într-o noapte, s-au sărutat tot aşa ; şi noi la rîndul nostru ne-am sărutat, şi din clipa aceea n-am mai putut-o suferi pe Laurence. Îţi aminteşti ? Vino, să-ţi dau o sărutare. Va fi a doua, a logodnei noastre.

Marie şi-a pus şoptind gura pe gura mea. Am simţit trecînd peste buzele mele o răsuflare şi un strigăt uşor. Trupul pe care-l ţineam în braţe abia dacă s-a zbătut, apoi s-a lăsat moale.

M-am uitat la ochii Mariei. Erau larg deschişi, dar zadarnic am căutat în ei luminiţa albastră ce ardea în noaptea despre care pomenise.

Marie murise, murise în braţele mele.

Am dus trupul neînsufleţit pe pat, acoperind cuviincios corpul acela aproape dezbrăcat, pe care pînă atunci îl strînsesem la pieptul meu. M-am aşezat pe marginea patului, am sprijinit capul copilei pe unul din braţele mele, ţinîndu-i mîinile, uitîndu-mă la faţa ei ce tot mai părea a fi în viaţă şi-a zîmbi. Era mai măreaţă în moarte, mai senină, mai pură.

Lacrimile mari ce-mi curgeau din ochi cădeau în părul moartei, ce-mi acoperea genunchii.

Nu ştiu cît timp am rămas astfel, înconjurat de tăcere şi întuneric. Deodată, Pâquerette s-a trezit, a văzut cadavrul. S-a sculat cutremurată, a dat fuga după lumînarea dindărătul vazei, de pe cămin ; apoi, după ce i-a plimbat flacăra pe faţa Mariei şi a văzut că totul se sfîrşise pentru totdeauna, a început să facă pe deznădăjduita, cu mare larmă. Bătrîna asta da îndărăt cu teamă în faţa morţii pe care-o simţea pe-aproape, striga de durere, gîndindu-se că nu peste mult timp avea şi ea să-i cadă

pradă. Niciodată nu crezuse în boala copilei, care i se părea prea nevîrstnică pentru a pleca atît de timpuriu ; în fața deznodămîntului scurt și cumplit, tremura de spaimă. Strigătele cred că i se auzeau și-n stradă.

Un zgomot de pași veni dinspre scări. Vreun vecin care urca, atras de țipetele Pâquerettei.

Ușa s-a deschis. Laurence și Jacques s-au ivit în prag...

Oh ! fraților, nu-mi pot continua astăzi îngrozitoarea povestire. Mîna îmi tremură, ochii mi se împăienjenesc. Mîine, veți afla totul.

XXIX

Laurence și Jacques s-au ivit în pragul ușii, aproape dezbrăcați, speriați.

Jacques, zărind cadavrul Mariei, și-a împreunat mîinile cu spaimă și mirare. Nu se așteptase la o moarte atît de grabnică. A venit și a îngenuncheat la picioarele patului, și-a ascuns fața în așternutul ce cădea pe jos. O neliniște adîncă părea că-l frămîntă. Nu s-a mai clintit. Nu știam dacă plînge.

Laurence, galbenă, fără o lacrimă în ochi, a rămas pe prag, neîndrăznind să vină înăuntru. Tremura și-și ferea privirile.

— Moartă, moartă ! a spus cu voce joasă.

Și a făcut vreo cîțiva pași, ca pentru a vedea mai bine. Stătea în mijlocul camerei așa, de una singură.

Eu continuam să strîng cadavrul în brațele mele, mă acopeream cu el, mă apăram împotriva Laurencei, care înainta.

— Nu te apropia, i-am strigat cu asprime, nu veni s-o întinezi pe copila asta care doarme. Rămîi acolo unde ești. Trebuie să te judec și să te osîndesc.

— Claude, mi-a răspuns cu o voce blîndă, lasă-mă s-o sărut.

— Nu, nu, buzele tale sînt muşcate de sărutările lui Jacques : ai profana moartea.

Jacques părea că doarme, cu capul în aşternut. Laurence a căzut în genunchi.

— Ascultă, Claude, mi-a spus întinzîndu-mi mîinile. nu ştiu ce vezi tu pe buzele mele, dar nu-mi vorbi atît de aspru. Am nevoie de blîndeţe.

M-am uitat la femeia aceea care se plîngea cu umilinţă, şi n-am recunoscut-o pe Laurence. Am strîns-o şi mai tare pe Marie, temîndu-mă de vreo slăbiciune din partea mea.

— Ridică-te să mă asculţi, am continuat. Vreau să sfîrşim. Vii de la Jacques, eşti zburlită toată de mîngîierile lui. N-ar fi trebuit să urci. Ai greşit uşa.

Laurence s-a ridicat.

— Prin urmare mă alungi ? a întrebat.

— Nu te alung. Te-ai alungat singură, acceptînd altă locuinţă. Rămîi unde te-ai dus.

— Nu m-am dus nicăieri. Te înşeli, Claude. Nu există sărutări străine pe buzele mele. Te iubesc.

Venea spre mine cu paşi mărunţi, fascinantă, cu braţele întinse.

— Nu te apropia, nu te apropia ! am exclamat iarăşi, cu o mişcare de spaimă. Nu vreau să mă atingi. Nu vreau s-o atingi pe Marie. Biata moartă mă apără de tine ; e aici, la pieptul meu, adormită, îmi domoleşte inima. Mă simt adînc sfîşiat. Poate aş fi avut lăşitatea să te iert, dacă ai fi venit la noi în cameră, să te tîrăşti la picioarele mele, deoarece ai fi fost atotputernică asupra mea, datorită dragostei infame pe care mizeria şi singurătatea mi-au insuflat-o. Pe cînd aici n-ai putere nici asupra inimii, nici asupra trupului meu. Mai am încă pe buze sufletul Mariei, ultima ei suflare şi ultimu-i sărut. Nu vreau ca gura ta întinată să-mi ia acest suflet.

Laurence se oprise, plîngînd, privindu-mă printre lacrimi.

— Claude, şopti, nu mă înţelegi, niciodată nu m-ai înţeles. Te iubesc. Niciodată n-am ştiut ce vrei de la mine, m-am dăruit ţie aşa cum ştiu eu să mă dărui. De ce mă alungi ? N-am făcut nici un rău ; iar dacă am făcut, n-ai decît să mă baţi, dar tot putem trăi împreună.

Eram obosit, simţeam cum îmi sîngerează inima, eram nerăbdător ca femeia aceea să plece. Am implorat-o la rîndul meu.

— Laurence, fie-ţi milă, i-am spus ceva mai blînd, şi pleacă. Dacă m-ai iubit vreun pic, scuteşte-mă de suferinţă. Afecţiunea noastră s-a sfîrşit, trebuie să ne despărţim. Pleacă unde vrei şi să-ţi meargă bine, dacă-i cu putinţă. Lasă-mă să-mi regăsesc speranţa şi veselia.

Îşi freca mîinile deznădăjduită, repetînd întruna cu o voce rătăcită :

— Totul s-a sfîrşit, totul s-a sfîrşit.

— Da, totul s-a sfîrşit, am răspuns eu răspicat.

Şi-atunci Laurence s-a prăbuşit pe jos ca un sac şi a izbucnit în plîns.

Pâquerette, care se instalase iar liniştit în fotoliu, s-a uitat la ea, curios. Bătrîna codoaşă se mira, în timp ce ronţăia nişte bomboane pe care le găsise şi pe care le dădea gata, deoarece Marie nu mai era acolo ca să le termine.

— Ei, fată dragă, i-a spus Laurencei, şi tu ţi-ai pierdut minţile. Oh, Doamne ! ce proşti mai sînt îndrăgostiţii acum ! Pe vremea mea se păraseau vesel. Gîndeşte-te că totul e spre binele tău dacă te desparţi de Claude. El consimte. Îndreaptă-te repede spre uşă şi mulţumeşte-i.

Laurence n-o auzea. Laurence izbea în podea cu pumnii şi picioarele, pradă unui soi de criză nervoasă. Aproape dezbrăcată cum era, se răsucea, se clătina, zguduită toată de frisoane. Îşi muşca părul ce-i cădea pe faţă ; scotea strigăte înăbuşite, cuvinte nedesluşite înghiţite de lacrimi.

O vedeam de sus în jos, năruită, tremurînd ; nu simţeam nici milă, nici mînie.

Apoi, sculîndu-se pe jumătate, şi, cu faţa zbuciumată, roşie şi învineţită de plîns, tîrîndu-se spre mine în fustele ce i se răsuceau şi-i atîrnau, mi-a strigat :

— Ai dreptate, Claude, sînt rea. Mai bine îţi spun tot. Poate că aşa o să mă ierţi. Ochii tăi nu s-au înşelat : buzele mele trebuie să fie roşii de sărutările lui Jacques. Eu m-am dus la el ; eu l-am silit să trădeze. Eu sînt rea.

Suspinele îi sfîşiau pieptul. Urçau din străfundul fiinţei ei, în gîfîieli ample, penibile, îi umflau pieptul groaznic, făceau ca toată făptura ei să tresalte, şi i se revărsau pe buze în strigăte scurte şi sfîşietoare.

— Eu una nu mai ştiu, spuse. Nu-mi dădeam seama că sărutările lui Jacques ne-ar putea despărţi. Am făcut-o fără să cuget, fără să mă gîndesc la tine. Mă plictiseam uneori, seara, cînd tu veneai în camera asta. Aşa că am încercat să mă distrez. Nu-mi explic ce s-a întîmplat. Nu vreau să plec de la tine. Iartă-mă ! Iartă-mă !

În ultima clipă, femeia aceasta era încă şi mai de neînţeles. Nu puteam să-mi explic fiinţa aceea rece şi molatecă, nervoasă şi rugătoare. De un an trăiam alături de ea şi continua să-mi fie străină, ca în prima zi. O văzusem rînd pe rînd bătrînă şi tînără, activă şi adormită, aspră şi iubitoare, ironică şi umilă ; nu puteam reconstitui un suflet cu elementele astea amestecate, rămîneam mut în faţa acelei feţe împăstate, ce se strîmba şi-mi ascundea o inimă necunoscută. Poate că mă iubea, că dădea ascultare acelei nevoi de dragoste şi stimă ce se află în adîncul celor mai ruşinoase firi. Şi-apoi, nici nu mai încercam să înţeleg, ghiceam că Laurence avea să fie pentru totdeauna un mister pentru mine, o femeie alcătuită din întuneric şi vertij ; ştiam că avea să rămînă întipărită în viaţa mea ca un coşmar inexplicabil, o noapte înfrigurată plină de viziuni monstruoase şi de neînţeles. Nu voiam s-o ascult, încă mă mai simţeam purtat de vis.

mi-era teamă să nu cad pradă nebuniei tenebrelor, năzuiam din toată ființa mea spre lumină.

Am făcut o mișcare de nerăbdare, refuzînd prin gest, strîngînd din buze. Laurence, obosită, și-a dat părul din ochi ; m-a privit drept în față, adînc, fără un cuvînt ; nu mai implora, nu mai găsea cuvinte. Mă ruga prin atitudinea ei, prin privire, prin fața răvășită.

Am întors capul.

Atunci Laurence s-a ridicat cu greu și s-a îndreptat spre ușă, fără a mă slăbi din ochi. A rămas o clipă înțepenită pe prag. Mi s-a părut mai mare, și iată că am fost cît pe ce să cedez, să mă năpustesc în brațele ei, văzînd că poartă, în acest ultim ceas, zdrențele din rochia de mătase albastră. Îmi place rochia asta, aș fi voit să rup o fîșie din ea, ca s-o păstrez în amintirea tinereții mele.

Laurence, continuînd să meargă de-a-ndăratelea, a pătruns în întunericul scării, îndreptînd spre mine o ultimă rugăminte, iar rochia n-a mai fost decît un val negru ce-a lunecat pe trepte, foșnind.

Eram liber.

Mi-am pus mîna pe inimă : bătea foarte slab, liniștit. Mi-era frig. O tăcere adîncă se lăsa în mine, mi se părea că mă trezesc dintr-un vis.

Uitasem de Marie, al cărei chip liniștit continua să se odihnească la pieptul meu. Pâquerette, care moțăia, s-a sculat brusc în picioare și a culcat leșul pe pat, cît era de lung, spunîndu-mi :

— Ia te uită, biata copilă ! Nici măcar nu i-ai închis ochii. Pare că te privește, zîmbindu-ți.

Marie mă privea. Avea un somn de copil, o pace supremă, o frunte curată de fecioară și martir. Era fericită de ceea ce auzise, își spunea că sîntem singuri, că vom putea să ne iubim. I-am închis ochii, ca să adoarmă legănată de acel gînd de dragoste, și i-am sărutat pleoapele.

Pâquerette a pus două lumînări pe o măsuță, alături de moartă, apoi a căzut iar în somn, ghemuindu-se în

adîncul fotoliului. Jacques nu se clintise ; toate cuvintele mele, toate cuvintele Laurencei trecuseră peste el fără să-l facă să tresară. Îngenuncheat, cu fața în așternut, se cufunda în cine știe ce gînd auster și cumplit ce-l făcea să rămînă fără grai, copleșit.

Camera acum era tăcută. Cele două lumînări aruncau o lumină palidă, făcînd ca așternutul patului și fața descoperită a Mariei să fie și mai albe. În afara acestui cerc restrîns de lumină, totul era cufundat într-un întuneric îndoielnic. În acest întuneric îi zăream pe Pâquerette adormită și pe Jacques îngenuncheat. M-am dus la fereastră.

Mi-am petrecut noaptea acolo, în picioare, în fața cerului înstelat. O priveam pe Marie și priveam în mine ; îl dominam pe Jacques, o desluşeam pe Laurence departe, tare departe în amintire. Gîndeam sănătos, îmi explicam fiece lucru, aveam conștiința ființei mele și a celor din jurul meu. Așa se face că am putut vedea adevărul.

Da, Jacques nu s-a înșelat. Am fost bolnav. Am avut febră, am delirat. Simt astăzi, după oboseala inimii mele, cît de adîncă trebuie să fi fost violența răului de care-am suferit. Sînt mîndru de suferința mea, înțeleg că n-am fost un infam, că deznădejdea mea nu însemna decît revolta inimii mele, indignată de lumea în care o rătăcisem. Mă simt stîngaci în fața rușinii, nu știu să îndur dragostea vulgară ; nu am acea liniște indiferentă trebuincioasă pentru a trăi în acest colț de Paris unde tineretul de soi se bălăcește pînă peste cap în noroi. Mi-ar fi trebuit piscurile singuratice, peisajul întins de țară. Dacă aș fi întîlnit o fecioară, aș fi îngenuncheat ca să mă dărui pe de-a-ntregul ; aș fi fost la fel de neprihănit ca și ea, și, fără luptă, fără efort, ne-am fi unit, ne-am fi mulțumit nevoia de tandrețe. Viața are fatalitățile ei. Într-o seară, am dat peste Laurence, care avea pieptul descoperit. Am fost încrezător, imprudent, am trăit alături de această femeie, și iată că am iubit-o, am iubit-o ca pe-o fecioară, din toată inima, din toată neprihănirea

mea. Mi-a răsplătit afecțiunea prin suferință și deznădejde ; a avut lașitatea să se lase iubită, fără a iubi vreodată ea însăși. M-am sfîșiat în fața acestui suflet mort, voind să mă fac auzit. Am plîns ca un copil care vrea să-și sărute mama, înălțîndu-se pe micuțele-i picioare, neputînd atinge fața celei care întruchipează toată speranța lui.

Iată ce-mi spuneam în acea noapte supremă, și-mi mai spuneam că într-o bună zi voi vorbi și că le voi dezvălui adevărul fraților mei, inimilor de douăzeci de ani. Vedeam o nemaipomenită lecție în tinerețea mea pierdută și-n dragostea mea zdrobită. Toată ființa mea îmi spunea : De ce n-ai rămas acolo, în Provența, în ierburile cele înalte, sub soarele strălucitor ? Ai fi crescut puternic, în onoare. Iar dacă ai venit aici în căutarea vieții și a gloriei, de ce nu te-ai păzit de noroiul orașului ? Oare nu știai că omul nu are două tinereți, nici două iubiri ? Trebuie să fii tînăr, să muncești, și să iubești în neprihănire.

Cei care acceptă fără lacrimi viața dusă de mine vreme de un an, nu au inimă ; cei care plîng cum am plîns eu, ies din viață cu trupul zdrobit și cu moartea în suflet. Așadar trebuie ucise cele asemeni lui Laurence, cum spunea Jacques, de vreme ce ele ne ucid trupul și dragostea. Nu sînt decît un copil care a suferit, nu vreau să predic. Ci doar îmi arăt pieptul gol, ființa îndurerată și sîngerîndă, doresc ca rănile mele să-i înfioare pe tinerii de vîrsta mea, oprindu-i pe marginea prăpastiei. Celor ce sînt împătimiți de lumină și puritate, le voi spune : Fiți cu băgare de seamă, pătrudeți în beznă, în tină. Celor a căror inimă doarme și răul le e indiferent, le voi spune : De vreme ce nu puteți iubi, încercați măcar să rămîneți demni și oneşti.

Noaptea era luminoasă, vedeam pînă la Dumnezeu. Marie, înțepenită acum, dormea greoi ; cearșaful avea îndoituri prelungi, simple și aspre. Mă gîndeam la neant, mă gîndeam că am avea mare nevoie de credință, noi

cei care trăim cu speranţa zilei de mîine dar nu ştim ce va aduce ea. Dacă aş fi avut, în cer ori altundeva, un Dumnezeu prieten, a cărui mînă proteguitoare s-o simt, poate că nu m-aş fi lăsat tîrît într-o patimă josnică. N-aş fi dus lipsă de mîngîieri printre atîtea lacrimi ; mi-aş fi cheltuit prisosul de dragoste în rugăciune, în loc să nu-l pot dărui şi să-l simt cum mă înăbuşă. Dar m-am lăsat în voia sorţii, nu credeam decît în mine şi îmi pierdusem toată forţa. Nu regret că nu dau ascultare decît raţiunii mele, că trăiesc liber, numai în dragostea adevărului şi a dreptăţii. Atîta doar, că atunci cînd mă cuprinde febra, cînd tremur de slăbiciune, mi-e teamă, redevin copil ; aş voi să mă simt sub autoritatea unei fatalităţi divine, să mă fac mic, să-l las pe Dumnezeu să acţioneze în mine şi pentru mine. Şi mă gîndeam la Marie, întrebîndu-mă unde era fiinţa ei la ceasul acela. În necuprinsa natură, fără-ndoială. Visam că fiecare suflet se mistuie în marele tot, că umanitatea noastră nu e decît un suflu uriaş, un singur spirit. Pe pămînt, sîntem despărţiţi, nu ne ştim, plîngem că nu ne putem aduna ; dincolo de viaţă, ne întrepătrundem pe de-a-ntregul, toţi se însoţesc cu noi, dragoste unică şi universală. Mă uitam la cer. Mi se părea că văd, pe întinderea lui calmă şi odihnită, sufletul inimii, fiinţa eternă alcătuită din toate fiinţele. Şi-atunci, am simţit o mare blîndeţe ; mă vindecasem, ajunsesem la iertare şi la credinţă. Fraţilor, tinereţea mea îmi mai zîmbea încă. M-am gîndit că, într-o bună zi, aveam să ne unim toţi patru, Marie şi Jacques, Laurence şi cu mine : ne vom înţelege, ne vom ierta ; ne vom iubi fără a trebui să auzim plînsetul trupurilor noastre, şi vom încerca o pace adîncă, schimbînd afecţiunea pe care nu ne-o puteam dărui atunci cînd sălăşluiam în trupuri diferite.

Gîndul că pe pămînt are loc o neînţelegere şi că totul se descîlceşte aiurea, m-a mîngîiat. Mi-am zis că voi aştepta moartea ca să iubesc. Stam în picioare, lîngă fe-

reastră, în fața cerului, în fața cadavrului Mariei și, puțin cîte puțin, o răcoare blîndă, o speranță fără margini începu să-mi vină dinspre fata aceea moartă și dinspre spațiile visătoare.

Lumînările erau pe sfîrșite. Camera avea o tăcere din ce în ce mai grea, umbrele sporeau. Pâquerette dormea. Jacques nu se clintise.

S-a ridicat brusc, s-a uitat în jurul lui cu spaimă. L-am văzut aplecîndu-se asupra cadavrului pentru a-l săruta pe frunte. Răceala cărnii l-a înfiorat. Și-atunci m-a zărit. A venit la mine, șovăind, apoi mi-a întins mîna.

Mă uitam la omul acela pe care nu puteam să-l înțeleg, care mi se părea la fel de greu de descifrat ca și Laurence. Nu știam dacă mă minți se sau dacă voise să mă salveze. Omul acela venise să-mi zdrobească inima. Dar eu sperasem, iertasem. I-am luat mîna și i-am strîns-o.

Și-atunci a plecat, mulțumindu-mi din priviri.

Dimineața, m-am pomenit lîngă patul Mariei, în genunchi, continuînd să plîng, dar cu lacrimi blînde, de înduioșare. O plîngeam pe fata aceea, biata de ea, pe care moartea o răpise în primăvara vieții, neîngăduindu-i să cunoască sărutările din dragoste.

XXX

Fraților, vin la voi. Mîine pornesc spre meleagurile noastre. Vreau să sorb o nouă tinerețe în zările noastre necuprinse, la soarele nostru arzător și curat.

Am fost prea orgolios. M-am crezut copt pentru luptă, în timp ce nu eram decît un copil slab și golaș. Poate că voi rămîne copil pentru totdeauna.

Sper în prietenia noastră, în amintirile mele. Lîngă voi, îmi voi aminti zilele de-odinioară, mă voi liniști, îmi

voi desăvîrși vindecarea inimii. Vom hoinări prin cîmpii, la malul rîului umbros ; ne vom relua viața pe care-o duceam la șaisprezece ani, și astfel voi uita de anul groaznic pe care l-am trăit. Voi fi la fel ca în acele zile de neștiință și speranță, pe cînd nu cunoșteam nimic din realitate și visam la o lume mai bună. Voi întineri iar, încrezător, voi putea lua viața de la capăt, legănat de alte vise.

Oh ! simt toate gîndurile tinereții dînd iarăși năvală, umplîndu-mă de forță și speranță. Totul dispăruse în bezna în care intrasem, voi și lumea, lucrul meu de fiecare zi și gloria mea viitoare. Nu mai trăiam decît pentru un singur gînd, să iubesc și să sufăr. Astăzi, în liniștirea mea, aud trezindu-se unul cîte unul gîndurile pe care le recunosc și cărora le urez bun venit, cu sufletul înduioșat. Eram orb, acum văd iarăși limpede în mine, vălul s-a sfîșiat, regăsesc lumea precum am lăsat-o, încăpătoare pentru tinerii curajoși, luminoasă, plină de încurajări. Îmi voi relua truda, îmi voi reface forțele, voi lupta în numele credințelor mele, în numele duioșiilor mele.

Faceți-mi loc lîngă voi, fraților. Să ne scăldăm în aerul curat, în ogoarele orbitoare de soare, în dragostele noastre feciorelnice. Să ne pregătim pentru viață iubindu-ne toți trei, alergînd și ținîndu-ne de mînă, liberi sub cer. Așteptați-mă și faceți în așa fel ca Provența să fie mai blîndă, mai încurajatoare, pentru a mă primi și a-mi reda copilăria.

Ieri, cînd lîngă fereastră, în fața cadavrului Mariei, mă purificam încrezător, am văzut cerul întunecat luminîndu-se în zare. Toată noaptea, am avut în fața ochilor spații negre ciuruite de razele galbene ale stelelor ; zadarnic am întrebat infinitul hăului întunecos, speriindu-mă de liniștea aceea necuprinsă, de neantul acela insondabil. Dar calmul și neantul s-au luminat ; tenebrele au fremătat și s-au retras încet, dezvăluindu-și miste-

rele ; spaima de întuneric a lăsat locul speranțelor luminii născinde. Tot cerul s-a împurpurat încet-încet ; a avut nuanțe roz, blînde ca niște zîmbete ; s-a adîncit în lumina palidă, dezvăluindu-l pe Dumnezeu la ora aceea matinală. și transparentă. Iar eu, singur în fața sfișierii nopții, a ivirii încete și majestuoase a zilei, mi-am simțit în inimă o forță tînără, de neînfrînt, și o speranță necuprinsă.

Fraților, răsărise soarele.

CUPRINS

Cucerirea orașului Plassans [continuare] 5
Confesiunea lui Claude 139

Lector : TUDOR PACURARU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar. 22 XII 1988
Coli ed. 14,48. Coli tipar 9

Comanda nr. 30 358
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026